
3 1761 08098583 1

JONÁŠA ZÁBORSKÉHO

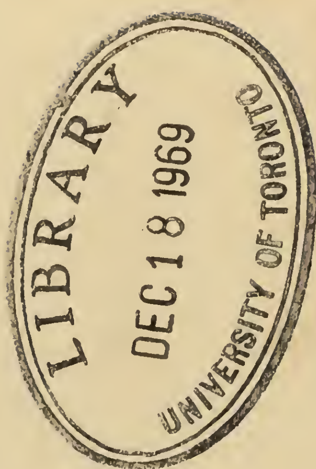
BÁSNE DRAMATICKÉ.

VYDAL

JOSEF VIKTORIN.

V PEŠTI, 1865.
NA SKLADE U BRATOV LAUFFER.

V Budíne, 1865. Tlačou Martina Bagó.

Predmluva.

V treťom ročníku „Lipy“ 1864. podal som od Vojana Josifoviča, pod vymysleným spisovateľským menom, dve historické smutnohry: „ODBOJ ZADUNAJSKÝCH SLOVÁKOV“ a „ÁRPÁDOVCI,“ nimiž p. Pôvodca, oddávna neunavný pracovník na poli literárnom, ponajprv jako dramatik pred verejnosť vystúpil. Prítomne dostáva Obecenstvo Slovenské od tohože spisovateľa, avšak na moje výslovné želanie teraz už pod jeho vlastným menom, päť nových smutnohier, ktoré, jako tie prvšie, z dejov vlasteneckých uhorsko-slovenských vzaté sú, a s tam tými jako by jednu rodinu tvoria, ačkoľvek je každá pre seba úplne samostatná.

Ohľadom na výrazy a slová české, jichž p. Pôvodca v prácach svojich tu i tam užíva, nekoľko slov nech k objasneniu slúži. Spisovateľ týchto dramatických prác totiž je tiež, jako vôbec známo, z počtu oných literátov slovenských, ktorí najdelej pri jednote spisovného jazyka česko-slovenského sotrvali, a len vtedy pridružili sa ku stránke nárečie slovenské do písemnictva zaprevadivšej, keď sa konečne presvedčili, že slovenčina jako jazyk spisovný — aspoň nateraz — jedine u nás k cieľu vedie, a Slovákov z hlivenia a hriešnej nečinnosti k novému, rezkejšiemu životu a činnému podielubraniu na pohyboch socialno-literárnych, zaroveň iným súkmenovcom slovanským, povzbudiť a pri započatom diele aj udržať v stave jest. Pritom všetkom ale toho domnenia je i básnik náš, že písemnosť slovenská s literatúrou českou tvorí aj napozatým len jednu literatúru česko-slovenskú, a stojí rozhodne natom, aby jedna od druhej zbytočne sa neodďaľovala, ale vzájemnou podporou a obmedzením sa nato, čo je pre Čechov a Slovákov, žijúcich v pomeroch odchodných, nevyhnutne potrebné, zase

jedna k druhej opatrne sa sbližovala. *) A to je jedna z hlavných príčin, prečo p. Pôvodca nekde výražov českých miesto bežnejších slovenských upotrebúva; aniž jest čoho sa obávať, že by sa na takomto počínaní rozumní Slováci zastavili.

---

*) Viackrat už, menovite v „Slove záverečnom" k tretiemu vydaniu mluvnice mojej nemecko-slovenskej zmienka bola o tom, jako píšu Bratia naši Česi v najnovšej dobe o pomeroch nárečia slovenského ku spisovnej reči českej. Teraz zase, poneváč každé na predmet tento vsťahujúce sa osvedčenie od Vltavy je a musí byť vítané na Slovensku, s radosťou naznačujem, jako vyslovila sa „Kritická Příloha k Národním Listům" v čísle 12. odo dňa 5. dec. 1864. z príležitosti úvahy o Cyrillo-Methodejskom Album na Morave vydanom. Znie vyjadrenie ono doslovne:

„Mezi články (totiž Cyrillo-Methodejského Album) nalézáme některé psané v nářečí slovenském, a těší nás, že redaktoři články tyto přijali. Nepatříme k oněm, a vyslovili jsme to již několikráte v listech těchto, kteří vidí neštěstí Slovanstva aneb alespoň záhubu literatury československé v tom, že Slováci svým nářečím píší, aniž k oněm, jenž s výsosti české literatury s útrpným úsměškem patří na samostatné počínání si Slováků v literatuře. My nikterak nepochopujeme, proč by Slováci k tomu neměli míti práva tak dobře jako každý jiný národ na světě. Zdaž jim to bude k prospěchu neb ku škodě, toť jejich péčí, a jsme přesvědčení, že by tak nečinili, kdy by toho nevyžadovala potřeba. Ostatně nevidíme v skutku takového podstatného rozdílu mezi jazykem českým a slovenským, abychom knihy psané slovenštinou nemohli počítati do literatury československé. Řekové psali též v několika dialektech, a přece měli jen jednu literaturu. Důvody tyto tanuly redaktorům Cyrillo-Methodějského Album zajisté na mysli, když se odhodlali přijmouti též články v nářečí slovenském psané. Hlavně Album Cyrillo-Methodějské, vydané na Moravě, hodí se dobře k takovémuto sbratření se obou jazyků československých. Morava tvoří přirozený most mezi Čechy a Slováky, na úrodných nivách Moravy stýkají se a přecházejí do sebe obě ratolesti kmene československého, tam jest také nejpřiměřenější místo k bratrskému políbení."

Tak píše, jestli nemýlim sa z podpisu článku *gr.* (Grégr) sám pán bývalý redaktor „Národních Listů," najrozšírenejšieho časopisu českého. Že ale i pri ostatních redakciach českých, zvlášte kde rozhodne slobodomyseľní jednotlivci a mladšie sily účinkujú, tiež tak naše literárne pomery pojímajú: o tom som sa minulého roku v Prahe osobne presvedčil. Bodaj by len i napozatým ani z českej ani zo slovenskej strany nezavdalo sa viac príležitosti k jalovým a škodlivým rozbrojom o literu, ale by sme sa spojili už raz a navždy v duchu a bratskej, obetovavej láske slovanskej!

Menej dalo by sa ospravedlniť užívanie i nektorých výrazov ruských; avšak sú to výrazy, ktorým aj Slovák ľahko porozumie, a potom „multa licent — poëtis,“ čo by sa v slohu prozaickom odobriť nemohlo.

Ku prvej smutnohre: „Posledníe dni Velikej Moravy,“ pripojil p. Pôvodca nektoré poznamenania, znejúce takto:

„Kto by sa na prítomnosti Rastislava a Svatopluka otca zastavoval, nech pováži, že nečíta historiu, ale básnickú hru z doby polomytickej. Keď sa to historicky dokázať nedá, aspoň neodporuje historii. O Rastislavovi len to isté jest, že bol oslepený a do kláštora v Nemecku uvržený: ale rok smrti jeho sa neudáva. Zjavenie sa jeho u Bretislavy v dobe osudnej nezaviera v sebe nemožnosť. Bo trebas by r. 870. keď ho Svatopluk vydal vrahom, bol už čítal 50 liet, r. 907. nebol by mal viac nežli 87 rokov.

Svatopluka, pôvodcu veličia i pádu Moravy, činí viera ľudu dosaváď živým, náboženská zomrevším až 925. roku. Býval i náboženskу ctený jako kajúci pústovník: lež od toho s časom upusteno. Viď Timona Imago antiquae Hungariae L. III. C. 3. Tu prichádza s takým charakterom, jaký mu pripisujú legendy.

Že v básni, pri tehdajšom boji Slovanstva s Nemectvom, východnej so západňou cirkvou, zrkadlia sa myšlienky a snahy pochodiace na panslavism našich časov, to sotva bude anachronism. Panslavism je tak dávny jako Slovania sami: oni mali vždy povedomosť svojej príbuznosti. Že ale podľa nej tak málo jednali, toho príčiny sú tie isté čo i dnes: z čiastky že nemohli, z čiastky že nechceli, stojac pod mocou okolností, majúc svoje kmenové snahy, rôzne politické i náboženské náhľady a nenávidiac sa vespolok. Nemožno mysleť, že by ani panujúce slovanské rodiny neboly vedely o príbuznosti, a to ani najbližších kmenov slovanských.

Miesto „Slovan, slovanský“ užíva pisateľ v básni slov „Sloven, slovenský“ preto, že je to Nestorom a všetkými pamätníkami drevnosti oprávnené, a že hodí sa lepšie oným vekom, nežli novosvetské „Slovan,

Slavian.“ Užíva však formy tejto len v básňach historických; ináč nechce sa protiviť tomu, čo je už všeobecne prijaté.

Slovo „kňaz“ bere vo smysle prvotňom, princeps, nie v terajšom, sacerdos; miesto tohoto užíva slova v pravoslavnej cirkvi bežného „sväcenník.“

Pragmatičnosť diela má sa hľadať v tom, jako z jednej strany súsedmi podrytý, bratovraždou oslabený, cirkevne i politicky rozervaný, vnútornosti svoje sápajúci národ rúti sa v prepasť, vydáva sa sám v moc nepriateľom; z druhej strany ale ide svorným, opatrného vodcu majúcim, vlastnou disciplínou a svázkami so súsedmi silným Maďarom všetko samo od seba na ruku. Tak asi pojímal vec i ten náš ostíchavý Matej Bél, keď písal: „Slavos, cum in Pannoniis late dominarentur, Hunno-Abares fraude potius quam armis opima regione depellunt.“

Čo týče sa ale druhej smutnohry, totiž „Bitky u Rosanoviec,“ spisovateľ za potrebné držal obšírnejším pojednaním o živote a účinkovaní hrdiny tejže básne, *Matúša Trenčanského,* prehovoriť tým viac, že práve o tomto svojím časom mohutne vystupujúcom mužovi dejepisci uhorskí len nepatrné a jednostranné zprávy podávajú. Pojednanie to pod záhlavím „Úvodu historického“ Laskavý Čitateľ na strane 107. nachádza.

Nakoľko sodpovedajú básne tieto požadavkám umenia dramatického, a nakoľko obohatí sa nimi mladistvá literatúra naša: o tom mne, jakožto vydavateľovi jejich, súd vyniesť ovšem neprináleží. Kebych ale predca, jako člen posudzovacieho výboru prác dramatických r. 1863. a 1864. na súbeh zaslaných, medzi nimiž i tri prvé tuná sdelené sa nachádzaly, mienku svoju jedine v poťahu na umeleckú hodnotu bez všelikého odôvodnenia o nich vysloviť mal: obmedzil bych sa na onu, jadro veci v sebe obsahujúcu výpoveď: „Ubi plurima nitent, paucis haud offendar maculis.“

V Budíne, 1. marca 1865.

Josef Viktorin.

Obsah.

POSLEDNIE DNI

VELIKEJ MORAVY.

HISTORICKÁ SMUTNOHRA

V PIATICH DEJSTVÁCH.

Osoby:

Mojmír, panujúci kráľ veliko-moravský.
Svatopluk, jeho brat, vystehovanec.
Svatopluk, jejich otec, bývalý kráľ, teraz pústovník.
Rastislav, strýc staršieho Svatopluka, teraz slepec.
Miloslava, manželka Mojmírova.
Sámo, jejich 9 ročný syn.
Vlasta, jejich 7 ročná dcéra.
Ludiek IV. maloletý kráľ nemecký, titulom cisár.
Árpád, vojvoda Maďarov.
Zoltán, jeho syn.
Spitihnev, panujúci kňaz český.
Vratislav, jeho brat.
Bretislav, kňaz blatonský, syn Kocelov.
Trebic, kňaz korutanský, Nemcom poddaný.
Ingó, kňaz avarský v Zadunají, Nemcom poddaný.
Hostivít, pán moravský, dôverník Mojmírov.
Mečislav, pán z kniežatstva nitranského.
Výhoň, lech český.
Luitpold, vojvoda bavorský a vodca vojska nemeckého.
Aribo, krajník čili markrabä rakúsky.
Otto, vojvoda saský.
Hatto, arcibiskup mohučský.
Adalhart, biskup nitranský.
Osvald, ritier nemecký pri Spitihnevovi.
Slavomír, príbuzný staršieho Svatopluka, sväcenník.
Radvan, tovaryš vyhnanstva a voditeľ Rastislavov.
Bölč, Silaj, } vodcovia maďarskí.
Ufo, kanonik nitranský.
Gorazd, sväcenník obriadu slovenského.
Drevan, žrec Perúnov.
Šeréň, vrchní žrec maďarský.

Výše týchto dvaja maďarskí žreci, pestúnka, dve ženy z ľudu a neurčený počeť vojakov.

(Dejište Bretislava (Prešporok) a okolie r. 907.)

Dejstvo prvé.

Lesť Spitihneva.

(Javište podzamčie. V úzadí zámok Bretislava s vrátami, na pravom boku zadnia časť chrámu sv. Klimenta, na ľavom dom, obe budoviská posuté na javište, poza ne chodí sa z boka na bok.)

Výstup 1.

Mojmír a Hostivít.

Mojmír.

Žiadostiv som slyšať, Hostivítu,
Čo poriadil posol náš v Krakove.
Cár Simeon hrozí od Dunaja
Pozostalým na Tise Maďarom,
Ženám, deťom, starcom jich a stádam.
Keby Lešek vrazil od severa
Na planých jich spojencov, Bodricov, *)
Rozpŕchnuť by sa musela prve,
Než dostihne nás, lúpežná sberba.

Hostivít.

Od Leška ja ničoho nečakám.
Je horlivý milovník pohanstva;
A bojí sa, kráľu, obnovenia
Panovania nášho za Tatrami.

Mojmír.

Uslyšíme hneď. Tu náš Mečislav.

Výstup 2.

Mečislav k predošlým.

Mečislav.

Cisár Ludiek vystupuje z lodi.

---

*) Rozumej severných na Bodrogu.

Mojmír.

Ach, ach! Iďže teda, Hostivítu,
Privítaj ho na púde moravskej,
A nabídni mu ku obydleniu
Bretislavu so všetkým pohodlím.
Je spojenec náš.

Hostivít.

Žalostný, kráľu! *(Odíde.)*

Mojmír.

Ty ideš zo Krakova, verný môj.
Čože teda vzkazuje nám Lešek?

Mečislav.

By u toho sme hľadali Boha
Pomoci, pre ktorého otcovských
Opustili sme zloradne bohov.

Mojmír.

Ozaj po slovensku, Mečislave!
Šelmy sbehnú sa na hlas žalobný
Jednej z nich: lež Sloven pre Slovena
Nemá žiadnej spoluútrpnosti.
Zlý duch seje vždy medzi nás sváry.
Všade musí nečo sa naleznúť,
Čo činí, že viac seba vespolok,
Než všetkých nenávidíme vrahov.
Pre netečnosť a zlú vôľu našich
Musíme tých prijať nebezpečnú
Pomoc, ktorí jestli vzdiaľa od nás
Maďarské, vložia nám jarmo svoje;
Ba kobylkám týmto neodbytným
Prví cestu ukázali ku nám.

Mečislav.

Kobylky tie nápastné by pošly
So krvavou, odkuď prišly, hlavou,
Keby medzi nami bola svornosť.
Dostavil sa ale kňaz Svatopluk.

Mojmír.

To som čakal. A kde je Kain ten?

Mečislav.

V tábore som ho videl Nitrancov.
Tam ho prijal počestne Adalhart,
Verný tento nástupca Vichingov,
Dedič jeho vražobného ducha.
Okazuje ho opojenému,
Cudzotami zpŕznenému ľudu;
Mnohohlavý pak, bezmodzgý tento
Slepec ryčí a čestí ho kráľom.
Zdá sa, že to bolo umluveno.
Bo Adalhart tak mnoho dal priviesť
Sudov vína podo Bretislavu,
Jako by nie bojovať s Maďarmi,
Lež všetkých bol prišiel počastovať.

Mojmír.

Znám človeka. Pestuje rozbroje
Od počiatku s celou tou čeliadkou,
Ktorou ešte neblahej pamiatky
Kňaz Pribina zaplavil Nitransko.
Zakročiť však nesmiem pre zkazený,
Jakos' reknul, cudzotami národ.
Málo mu už záleží na svojom,
Na národnej cti, samostatnosti.
Smýšľa, cíti vcele po cudzinsku,
Od cudzincov očakáva spásu,
Vo cudzincoch má slepú dôveru.
Iď, pozoruj, jediný môj verný,
Čo sa bude diať v tábore ďalej.

Mečislav.

Máš sa doznať o všetkom, môj kráľu! *(Odíde.)*

Mojmír.

Všemohúci, bdej nade Moravou!
Lebo tvrdá ide na ňu skúška.
Vonku silný vrah, zo dnuká rozbroj,
Pomocníci pak, ktorých sa bojím
Temer viacej nežli nepriateľov.

Výstup 3.

Spitihnev a Vratislav k predošlému.

Spitihnev.

Naša úcta ti, kráľu Moravy!

Mojmír.

Teší ma váš príchod, bratia kňaži;
Keby vás len láska k domu môjmu
Bola viedla, nie rozkaz cisára.

Spitihnev.

Vyplnenie rozkazu tam ľahké,
Kde nás vlastné k činu pudí srdce.
Česko cíti, keď Morava stráda.
Lebo jeden sme jazyk, jedna krev.

Mojmír.

Zlaté slová, olovené skutky.
Keď sme svoji, prečo sa drobíme?
Prečo jednu netvoríme obec?
Prečo v cudzie lezieme ovčince?
My Sloveni podobní sme vode,
Ktorú jestli vnešná moc nedrží
Po hromade, nikdy neutvorí
Vätšiu hrču nežli jedna kapka.
Velikí sme milovníci slobôd,
Ale takých, pri nichž sme chatrným,
Nízkym sveta celého podnožím.
Každá hŕstka z nás k samostatnosti
Sa domáha; pritom však spojenej
Cudzej moci podliehame všetci.
Nehľadáme posily v spojení,
Lež túlime sa ku cudzozemcom,
Pričom všetci ideme na zkázu.
Komukoľvek chceme slúžiť radšej
Nežli hlave z tela nášho pošlej.
Tým zaniklo mohutné kráľovstvo,
Ktoré predok náš Sámo založil;
S jakým to následkom, viete sami.

Sotva ztriasol národ spojenými
Hnusné jarmo avarské silami:
Rozviazaný zas, musel podstúpiť
Jarmo Frankov. Keď predkovia moji,
Čestný Mojmír, Rastislav, Svatopluk,
Sohnali zas značnú silu spolu:
Nemala, pre odsredivosť našu,
Stálosti a ide vcele v rozsyp.
Vy ste, kňaži, prví započali
Podkopávať svätyňu národniu.
Borivoj, váš otec, držal verne
S domom naším; vy ste hneď pobehli,
Náhle skonal, podo krídla cudzie.
Váš otec a rodička Ludmila
Držali sa cesty, na ktorú nás
Svätí bratia solunskí uviedli;
Vy ste sa hneď sklonili k západu,
A potiahli ste i nás za sebou,
Čím úplne sme osamotneli.
Jedni z bratov Slovenov nevražia
Na nás, že sme prijali kresťanstvo;
Iní, že sme odvrhli Slovenstvo.
Prirodzení naši spojencovia
Mali by byť kresťanskí Bulhari;
Teraz nás i títo preklínajú
Pre vyhnanie duchovných slovenských.
Zato len vám máme čo ďakovať.

Vratislav.

Zaslúžili sme výčitôk týchto.
Omluvíš nás ale, keď povážiš,
Že bol čas, kde i slavný tvoj otec
To isté, čo pri nás káraš, činil.
Hľadal i on zprvu spásu plnom
Ve spojení so svetom západním;
Len skusenosť potomná naviedla
Na iné ho myšlienky a cesty.

Mojmír.

Jeho má byť skusenosť i našou.

Vratislav.

My beh sveta tak považujeme,
Že budúcnosť náleží západu.
Pokrok náš ve osvete vymáha
Čím najužšie prilnutie ku nemu.
Od národa vzdeláva sa národ.

Mojmír.

Ale voľnosť ide nado všetko.
Kde ona je, tam všetko byť môže;
Kde jej niet, tam len žobrač a nečesť.
Od západu prichádza osveta
Nám s porobou. Skusujeme to už.
Viete, čo je to tá pomoc ríše,
Na ktorú sme sa utiskli teraz?
Značí toľko: pokoj ľuďom týmto,
Lebo oni sú naši poddaní.
Po vzdialení jednej čaká druhá
Na všetkých nás nezbytne poroba.
Ta sme prišli s naším hašterením.

Spitihnev.

Ty konečne chceš pobiediť, kráľu,
Slovom, ktorých si nepotrel mečom.
I nebude reč tvoja bez vlivu
Na potomné naše spravovanie.
Presvedčíš sa, že my nie sme slepý
V rukách cudzích nástroj; len prítomná
Keby šťastne pominula búrka.
Bo to sila valí sa ohromná.
Divochovia čudskí nie sú sami.
V riadoch jich bojujú Severani,
Braničevci, Bodrici a všetky
Bulharské i valašské kniežatá
Od Dunaja hore až po Beskyd.
Slabí sami, umejú si získať
Chytráci tí hojných tovaryšov.
Títo všetci budú válčiť chrabre,
Bo sú verne oddaní Maďarom:
Na našej pak strane nechuť, zrada.

Zadunajci prišli proti vôli,
Nitranci vítajú Svatopluka.
Nemci sami nevedia, čo činiť:
Či nás brániť, či postrčiť v prepasť.
A jestli mám prosto vyznať pravdu,
Naši majú tiež v čerstvej pamäti
V bojoch biedy ztrpené nedávnych.

Mojmír.

Istá všetko pravda, lež čo činiť?

Spitihnev.

Na svojich sa musíš Moravanov
Spoliehať vo krutom hlavne boji,
Svojské sily postaviť do poľa.

Mojmír.

Učinil som to.

Spitihnev.

Nie vcele, kráľu!
Značný počeť tvojich leží márne
Posiadkou na pevnom Velehrade.

Mojmír.

Mám teda hrad nechátť bez posiadky?

Spitihnev.

Mohlo by ho prejať mužstvo naše.
V tých myšlienkach sme i čiastku vojov
Nechali v okolí Velehradu.

Mojmír.

Jako? — Vám mám odovzdať svätyňu
Kráľovstva, poslednie útočište
Naše na prípadnosť možných nehôd?

Spitihnev.

Čo ve našich, to ve tvojich rukách.
Nám záleží len na odrazení
Vraha, ktorý jestli podmaní vás,
My sme prví mu potom na rane.

Mojmír.

Nie — ku tomu nikdy neprivolím.

Spitihnev.

Vnucovať ti svoje dobré služby
Nemienime. Z toho však vidíme,
Jako dávne zacelely rany,
A koľko máš ku bratom dôvery. —
Snaď i sama naša tu prítomnosť
Nenie veľmi pre teba žiaducia.
Bo keď tam, sme i tu podozrelí. *(Chce odísť.)*

Mojmír.

Zdráhanie pri takej veci moje
Ospravedlňujú vaše skutky:
V nádeji však, že nezahaňbíte
Dôveru, vyplním žiadosť vašu.

Spitihnev.

Chráň Boh! Veď si náš blízky príbuzný,
Syn od tetky našej Boleslavy.

Mojmír.

Dajú sa vám potrebné listiny
Na posiadku i manželku moju.
Ona nech tam zostane i s deťmi.

Vratislav.

Rozumie sa. Von z nebezpečenstva.

Mojmír.

Vy sa snažne pričiňte odvrátiť
Zlé hroziace celému Slovenstvu.
Nový vrah náš nenie menej chytrý,
Nežli ktorý nás tiesnil dosaváď.
Zo samého toho, ktoré štiepa,
Dreva ostré hotuje si kliny.
Otesavše už mnohé z nás vetve,
Približujú sa teraz ku drieku.
Uvidia tí, čo jim uverili.
Prijali jich jako seberovných
Spoločníkov zbojstva: s časom ale
Ovládajú nimi jako páni.
Obnovia sa zas časy avarské,
Jestli pri nás nebude rozumu.

Pozorujte teda na hlas času,
Pokuď je čas. Chybu okamženia
Celá často nenapraví večnosť.

Výstup 4.

Osvald k predošlým.

Spitihnev.

Počakaj nás, ritieru Osvaldu!
Máme s jeho milosťou kráľovskou
Trochu práce v zámku. *(Kráľ a kňaži odídu.)*

Osvald.

Iďte šťastne.
Či jim ozaj sadne vták ten na lep?

Výstup 5.

Výhoň k predošlému.

(Osvald naslúcha pri vrátach.)

Výhoň.

Povedz nečo nového, Osvaldu!
Lebo chodíš všade naslúchaja.

Osvald.

To, Výhoňu, najdôležitejšie,
Čo o starom si Svatoplukovi
Rozprávajú po tábore ľudia.
On vraj žije, skryv sa kdesi v horách,
I s príbuzným svojím Slavomírom.
Tento práznu dal uložiť rakev,
Uviedol i synov jeho v omýl,
A pak zmiznul i sám nezbadane.

Výhoň.

Znám i ja ten plod sebamámenia.
Národ vzdychá nešťastný po svojom
Velikom a šťastnom panovníku;
Preto činí ho po smrti živým.

Osvald.

S jakým krikom idú tam tie ženy!

Výstup 6.

Dve ženy z ľudu k predošlým.

Žena 1.

Násilníci, lotri!

Žena 2.

Prišli brániť
Nás, a sami habú od nás všetko.

Výhoň.

Čo potkalo vás?

Žena 1.

Nuž tí lakomci —

Žena 2.

Nenasytní, draví vlkolaci —

Žena 1.

Tí zbojníci —

Žena 2.

Tí zdierci, šarhovia —

Výhoň.

Dosť už tých mien. Čo vám učinili?

Žena 1.

Mne zhabali zásoby živnosti,
A vyviedli zo chlieva dve kravy.

Žena 2.

A mne všetko šatstvo i peniaze,
A ku tomu sa ma i nabili.

Žena 1.

Chodia i so ženami okolo.
Toľko prišlo s nimi vlečimechov,
Jako čo by na večné sa časy
Mienili na Morave osadiť,
Alebo pak znovu rozplemeniť
Po potope pokolenie ľudské.

Žena 2.

Švandry tieto odvlačujú všetko,
Čo milenci jich narabovali.

Výhoň.

Kde mužovia vaši?

Obe ženy.

Vo tábore.

Výhoň.

Čo pak teraz mienite učiniť?

Obe ženy.

Ideme sa žalovať kráľovi.

Osvald.

A nie on privolal zištných Švábov?

Žena 1.

Veď tak.

Osvald.

On jich teda bude trestať?

Žena 2.

To pravda.

Osvald.

Pekného máte kráľa,
Ktorý ináč neumie ochrániť
Pred planými vás násilníkami,
Jako skrze násilníkov iných.

Výhoň.

Nepopudzuj zlostne dobrých ľudí
Oproti dobrému panovníku.
Vy ženičky majte trpezlivosť,
Nenabehujte na kráľa teraz
S nevčasnými zpurne žalobami.
Obtížený je mnohými péčmi;
Ochrániť vás v čas vojny nemôže.
On ku vašej povolal ochrane
Nemcov, a že medzi týmito sa
Nachádzajú výstupní lakomci,
Ktorí činia rozjazdy a lúpä
Zištne, jako v zemi nepriateľskej,
Jemu za zlé to nepočitujte.

Odstráňte sa. Boh pomôže zase,
Keď sa časy navráťa pokojné. *(Odíde i so ženami.)*

Osvald.

I to jeden z tých, ktorí by radšej
Niesli jarmo Moravy než ríše.
Kňaži moji idú. Uvidíme.

Výstup 7.

Spitihnev a Vratislav k predošlému.

(Spitihnev má písmo v ruke.)

Spitihnev.

V rukách našich Morava, ritieru!
Tu k vydaniu Velehradu rozkaz.

Osvald.

Utešene. Tak teda zničíte
Jednou ranou vražobnú Moravu,
Aby nikdy nepovstala viacej.
Spešte skoro použiť výhody.
Ja predvidím, že Mojmír oželie
Brzo čin svoj, a vystrojí posla
S rozkazom na Velehrad protivným.

Spitihnev.

Sám tak myslím. Bol len podchytený,
Prenáhlil sa. *(K Vratislavovi.)* Tu bratu, listina.
Vsadni hneď a obráť i noc na deň.

Vratislav.

Mne sa búri srdce pri myšlienke,
Že mám vydať, krivolakou cestou,
Blízkych našich pokrevných cudzincom,
Plemä rodnie ukrutným divochom,
A veriacich vo Krista pohanom.

Spitihnev.

Ty pamätáš, bratu Vratislave,
Na príbuznosť, pokrevnosť, kresťanstvo;
No pamätal Mojmír na všetko to,
Keď nás stíhal zkazonosnou válkou,

Jako svojich uprchlých poddaných?
On poplenil trikrát mečom, ohňom
Dediny a nivy naše české,
Doháňaja silou nás k poddanstvu.
Čo učinil, to učiní zase,
Jakmile sa len trochu zotaví.

Osvald.

Pokuďkoľvek neskydne sa vcele
Rozkývaný už prestol moravský,
Pokoja mať nikdy nebudete
Pred ľuďmi, jenž chcú učiniť platným
Prejaté vraj po Sámovi právo,
Chvastajúc sa pôvodom od neho.
Oni neprestanú odlučovať
Od hlavy vás duchovnej i svetskej,
Od svätého otca a cisára,
Ktorý sám má jediný od Boha
Panovať nad celým svetom právo.

Vratislav.

O práve tom dá sa pochybovať,
A uznanie jeho môže priniesť
Trpké nám i potomkom ovocia.

Spitihnev.

Jedno slnce i mesiac na nebi,
Jeden pápež i cisár na zemi.
To je boží odvečný poriadok,
Proti tomu nič nelze namítnuť.

Vratislav.

Lež teraz sám cisár sa dostavil
Ku pomoci stiesnenej Morave.

Osvald.

To je chyba jeho nedospelých
Liet a radcov jeho chúlostivých.
Že jim privolaní od Arnulfa
Maďari nahnali strachu samým,
Nuž pribehli s celou podporovať
Kráľovstvo tak nebezpečné mocou.

Vratislav.

Vidia v ňom štít proti lúpežníkom.
A ten štít je i náš.

Spitihnev.

Povedz radšej,
Že strašidlo večné, neodbytné.
Nevieš, koľko u nás privržencov
Slovenského cárstva a kacierstva?
Týmto všetkým bližší Mojmír než my.
Nám zahynúť alebo Morave.

Vratislav.

Tebe nesiem v obeť a otčine
City srdca. Daj teda tie písma. *(Prijme list.)*

Spitihnev.

Na kráľovnu list ti neoddávam.
Kráľ jej velí zostať, aby ona
Učinila márnym, čo povolil.
Ty jej povieš ústne, že ju volá,
Aby sa hneď vydala na cestu,
A spechala s deťmi v Bretislavu.
Bo že slušné prijatie cisára
Požaduje tuná jej prítomnosť.

Vratislav.

To ale lož.

Spitihnev.

Viac alebo menej
Lži to jedno.

Vratislav.

Naposledok pravda.
Na pol ceste zastať nemôžeme. *(Odíde.)*

Spitihnev.

Ty, ritieru, pôjdeš do tábora
Maďarského, náhle sa objavia.
Učiníš Árpádu nabídnutie,
Že mu dopomôžem ku víťazstvu,
Jestli potom nebude vystierať

Za Moravu rieku ďalej ruku.
Prisáhne-li nato, sme spojenci.

Osvald.

Teraz ale bolo by obsadiť
Strážou cesty, k prechváteniu posla
Mojmírovho, jestli sa zpamätá,
A bude chceť odvolať svoj rozkaz.

Spitihnev.

Pojdeš ty sám za tábor Nitrancov.
Lebo myslím, že najbezpečnejšiu
Bude hľadať, nie najkratšiu cestu.
Opatrným byť zvyknul, kto klame.
(Odchádzajú, Spitihnev sa ohliadne.)
Čo za starý slepec!

Výstup 8.

Rastislav a Radvan k predošlým.
(Rastislav slepý, shŕbený starec, vedený o palici Radvanom.)

Spitihnev.

Tvoj život sa aspoň prez stoletia
Vlečie, starče. Pomodli sa za mňa,
Aby Boh v tom pomáhal, čo žiadam.
(Vručí mu almužnu.)

Rastislav.

Jestli dobré je a spravodlivé.
(Spitihnev a Osvald odídu.)
Postoj trochu, Radvanu! nevládam.
Nohy, prsia odpierajú službu.

Radvan.

Odpočiň, môj pane! Sme u cieľa
Putovania nášho, v zemi otcov.

Rastislav.

Kde ja kráčam úplný cudzinec,
Všetkými už dávno zapomnutý,
Jako z iných prišedší duch svetov.
Dané ešte mi dýchať povetrie,

Šliapať púdu milenej otčiny:
Lež nedané videť siné vrchy,
Kvetné lúky, vlajúce jej nivy.
Všetko toto znám len z rozpomienok.
Ale kde sme? Ďaleko od brehu?

Radvan.

U ťažkých brán zámku toho, pane,
Ktorý tvoja postrojila ruka.

Rastislav.

Zneje v ušach hluk ohlušujúci
Vravy ľudskej a hržania koní,
Jako keď pod víchrom jačí more.
Čože teda spatruješ okolo?

Radvan.

Dunaja breh ľavý krytý vcele
Nemeckými loďmi. Zadunajci
Prepravujú sa z brehov protejších.
Všetky vŕšky okolné pechotou
Posiate, rovina pak sa hemží
Dupotavým široko konníctvom.
Vôkol zámku berú sa priekopy,
Ďaleko pak na rovine valy.

(Svatopluk otec a Slavomír objavia sa v úzadí.)

Rastislav.

Najpevnejšie každého kráľovstva
Valy sú: ochranná ruka božia,
Poddaných ku panovníkom láska,
A slahoda týchto medzi sebou.
Ony všetky, zdá sa, odstúpily
Od Moravy s nečinom synovca
Svatopluka — Boh ho tam už súdi.
On vyvýšil síc kráľovstvo toto,
Však len aby tým hlbšie upadlo
Synmi jeho, nasledujúcimi
Verne príklad zrady rodičovskej;
A súsedmi, ktorých on naučil
Vlastvovať a súdiť medzi nami.

Poškvrnený bezprávim trón klesá,
A mne asnaď len zato necháva
Boh tak dlho bremeno života,
Bych skôr uzrel otčinu skrušenú,
Než pred strašným krušiteľa súdom.
Zaplakal bych horko nad Moravou,
Keby v jamách týchto vypálených,
Temných, slzy sbieraly sa ešte.
Jest mi, jako čo bych v jaku tomto
Posledný jej vnímal uchom chropot.

Radvan.

Lásku tvoju k nešťastnej otčine
Nezrušily ni čas ni vzdialenosť,
Ni tak mnohé pretrpené krivdy.

Rastislav.

Ja strádam s ňou. Ale dosť už o tom.
Tu musí byť na blízku svätyňa.

Radvan.

Chrám svätého Klimenta, môj pane!

Rastislav.

Odveď k jeho ma posvätným prahom.
Odpočinúť tam žiadam — na večnosť. *(Odídu.)*

Výstup 9.

Svatopluk otec a Slavomír.

(Oba v rúchu pústovníckom.)

Svatopluk otec.

On je. O vec neočakávaná!
Kto by sa bol spodieval, že žiaľna
Obeť táto mojeho zločinu
Po márnom sa ešte skytá svete,
A že ju tu, tu ešte uvidím?

Slavomír.

Ubohý Rastislav! Shŕbil sa už
Pod ťarchou liet jako klas prezralý;
Scvrknul jako mumia starobou.

Svatopluk otec.

Strýče, strýče! Vzdychy tvoje šípmi
Uviazly mi ohnivými v duši.
Keby hrozná neviazala jazyk
Môj prísaha, za ten čas bych ľúbal
Tie tvoje na drevo vyschlé ruky,
A koril sa vo prachu pred tebou,
Pokuď by som to žiaducie slovo
Nevymodlil od teba: odpúšťam.
Snaď by vtedy i ten večný mstiteľ
Bol milostiv i mne i otčine.

Slavomír.

Mierni sa vo žiali, Svatopluku,
Aby si nepadnul v pokušenie
Pridať nový ku starému zločin.
Zapomneš sa.

Svatopluk otec.

To nie, Slavomíru.
Dosť už bolo tých zrušených prísah.
Jedno to mi objav, muž jsa boží,
Môžem ešte dúfať odpuštenie?

Slavomír.

Svedok tvojich štrnásťročných vzdychov,
Slz, modlitieb, pôstov, nočných bdení,
O spasení v živote budúcom
Ujistiť ťa môžem: v tomto tresce
Boh neprávosť rodičov na deťoch
Do štvrtého prísne pokolenia;
Následky však skutkov okamžitých
Prez celú sa tiahnu často večnosť.

Svatopluk otec.

Tak i prišlec ten zo cudzích svetov.
A beda mne, jestli jeho smutné
Vyplní sa prítomne proroctvo!
Ja som vložil semeno záhuby
V lone vlasti, ktorús' ty poddržal,

Keď som i sám uviaznul neblahý
V nastrojených strýcovi osídlach.

Slavomír.

Preč! Hostivít ide. Poznal by nás. *(Odídu.)*

Výstup 10.

Hostivít a Trebic.

Hostivít.

K nám sa držte. I vy ste Sloveni.

Trebic.

Predo všetkým poddaní cisára,
Jemuž Boh dal moc nad celým svetom.

Hostivít.

Teraz vidím, že vy za Dunajom
Ztratili ste i smysel pre voľnosť,
Pre národniu česť a život svojský.
Poväž, kňaže Trebicu, čo máte
Z tých domnelých panovníkov sveta?
Kupčia s vami jako so neminou,
Predávajú vás do zemí cudzích.
Meno vaše Sloven obrátené
V podlý význam bezprávneho raba.
Vám nektorým ponechali název
Kňazov, moc však odjali vám všetku.
Menom chcejú uchlácholiť národ,
Aby menej svoju cítil neresť.
Nebolo tak, keď sme boli všetci
Silným Sáma spojení ramenom.

Trebic.

Uspor si tej snahy, Hostivítu.
U nás žiadnu nepolapíš dušu
V sieť vašeho evanjeliuma. *(Odíde.)*

Hostivít.

Všetko darmo. Niet pre nás pomoci.
Tam už konec, kde i duša otrok.

Výstup 11.

Gorazd k predošlému.

Gorazd.

Zakájaj sa, Hostivít, na činu,
Ktorý zvŕšil náš Mojmír.

Hostivít.

Čo, Gorazd?

Gorazd.

Poslal rozkaz na posiadku našu
Velehradskú, aby postúpila
Zámok Čechom.

Hostivít.

Zbrodil si z rozumu?

Gorazd.

Mojmír zbrodil. Ide, povie ti sám.

Výstup 12.

Mojmír k predošlým.

Mojmír.

Bez cisára ideš, Hostivítu?

Hostivít.

Neprijal pozvanie.

Mojmír.

Nuž!

Hostivít.

Predstiera
Obľubu vo živote táborskom.
Tuším však, že len príčinu nechce
K obávaniu zavdať stran úmyslu,
S jakým vstúpil do zeme moravskej.

Mojmír.

Zbýva teda mne zostúpiť k nemu.

Hostivít.

Lež čo slyším, kráľu! že Velehrad
Má byť českým postúpený plukom?

Mojmír.

Privolil som ku tomu, a vydal
Rozkazy, na žiadosť kňazov českých.

Hostivít.

Jako, kráľu! Sídlo našej moci,
Útočište poslednie v nehodách,
Oddané tak osvedčeným vrahom?

Mojmír.

Sú mi blízki príbuzní po matke.
Nedôverou som obraziť nechcel
V okolnosťach jich tak nepriaznivých.
Bo Nitranci počínajú mätež,
Nemecká pak pomoc dvojsmyselná.

Hostivít.

Ty si sa bál obraziť jich slušnou
Nedôverou: oni pak nebudú
Ostíchať sa obraziť ťa zradou.
Vlk zkrotený, nepriateľ smierený,
Zasluhujú jednakej dôvery.

Gorazd.

Nedobytný držiace Velehrad,
Môžme aspoň po Moravu rieku
Ohlodané ochrániť kráľovstvo.
Pri oddaní jeho nepriaznivým
Rukám, jednou zhynie všetko ranou.

Hostivít.

Krok tvoj, kráľu, spôsobí náramný
V našich ľak a odejme jim srdce.
Budú držať za prepadlé všetko.

Mojmír.

Ja sám cítim teraz, verní moji,
Že som sa odhodlal prenáhlene,
V návalu ohromujúcich vestí.
Odkedy som vydal písma kňazom,
Som skľúčený jako po zločinu.

Hostivít.

Chyba tá sa ešte dá napraviť.
Vystrojiť by hneď rýchleho posla
S protivným na posiadku rozkazom.

Mojmír.

To rozhorčí viac než odoprenie.
A kterak svet bude súdiť o mne?

Hostivít.

Nemusí sa vec tá konať prosto.
Dá sa tajné náveštie posiadke,
Aby sa stavála, na vlastný sčet,
Neposlušnou rozkazom kráľovským.
Chytrosť nutno odraziť chytrosťou.

Mojmír.

Mne sa sice každá dvojjazyčnosť
Ošklivi: lež vo lživom tom svete
Nelze prímou vždycky kráčať cestou.
Sedaj, otče Gorazd, tejto chvíle,
Abys' honca predstihnul českého.

Hostivít.

Obejdi pak táborom nitranským,
Lebo od tých ľudí všetko vystať.
Jestliže ťa zočia, pristavia ťa.

Mojmír.

Poď, vydám ti úvernú listinu.
Ty Hostivít zajdi ku Nitrancom.
Prehovor s biskupom Adalhartom.
Predstav ťažké mu toho následky
I pre cirkev, keď teraz pred očmi
Nepriateľa roznecuje mätež.
Kainskému bratovi nabídni
Vrátenie kniežatstva nitranského,
Jestli uzná vrchnic moje právo.

(Odíde s Gorazdom.)

Hostivít.

Daj Boh, aby sa stúlila prepasť,
Ktorá, skrze jeho prenáhlenosť,

Rozškľabila sa teraz pred nami.
(Obrátiv sa v ľavý bok, zastane.)
To Bretislav. Viem, o čo prichádza.

Výstup 13.

Bretislav k predošlému.

Bretislav.

Žiadam s kráľom prehovoriť slovo.

Hostivít.

Poshov trochu, kňaže Bretislave!
Zaňatý je dielom neodkladným.
Ľúbo-li však, môžeš i mne zjaviť
Žiadosť svoju.

Bretislav.

Dobre. Slúchaj teda.
Moje kniežatstvo je vystavené
Ustavičným nápasťam Bodricov *)
A iných maďarských spoločníkov.
Musím byť vždy proti nim ve zbroji.
U netečných Nemcov sa nemôžem
Dostatočnej dovolať pomoci.
Stane sa snaď, že budem z kniežatstva
Blatonského vcele olúpený.
Musím teda hlásiť sa zavčasu
Ku dedictvu svojmu, po dedovi
Pribinu, kniežatstvu nitranskému.
To je, čo chcem predložiť kráľovi.

Hostivít.

Odpoveď na tvoje predloženie
Tak je samou predpísaná vecou,
Že ju môžeš slyšať i odo mňa.
Pribina, ded tvoj, zdráhal sa uznať
Vrch staršieho kniežaťa Mojmíra;
Preto bol ním vypudený z Nitry.
Keď mu bola navrátená znovu,

*) Rozumej južných v župe bodrogskej.

Poddal Frankom sa, bol zas vyhnaný,
Ztrativ všetko tým na Nitru právo.
Rastislav ohájil proti Frankom
Kniežatstvo, dedovi pak tvojemu
Postúpili títo na jazere
Blatnom isté odľudnené kraje.
Keď sa znovu domáhal ku Nitre,
S mečom v ruke, zabil ho Rastislav.
Otcovi tvojemu, Kocelovi,
Pozostalo kniežatstvo blatonské,
Pod nemeckou zvrchovanou mocou.
Jakým teda hlásiš sa ty právom
Ku kniežatstvu teraz nitranskému?
Či máte snaď výtečné nejaké
O kráľovstvo moravské zásluhy?
Boli ste vždy odhodlaní naši
Protivníci a priatelia Frankov.
Keď náš slavnej pamiatky Svatopluk
Zaňal mocnou Zadunajsko rukou,
Pokorili ste sa nám — na silu.
Jakmile však on zatvoril oči,
Odorvali ste sa zase od nás,
A liezli ste sami v jarmo franské.
Oslabili ste nás, keď sme boli
Silní: teraz pak hľadáte u nás
Utočište bez práva a zásluh.
To bude i kráľova odpoveď;
A inakšia ani byť nemôže.
Lebo vedz, že kniežatstvo nitranské
Chová kráľ pre brata Svatopluka.
Keď ochránen chceš byť pred nápasťmi
Maďarskými, pomáhaj jich potreť,
Pozatým pak pridržuj sa svojich.

Bretislav.

Spasíme sa teda jako vieme. *(Odíde.)*

Hostivít.

Jako vieme! To reč podozrelá.
Myslí i ten na zradu?

(Odchádza; opona zpadne.)

Dejstvo druhé.

Zloba Svatopluka Svatoplukoviča.

(Javište tábor Nitrancov. V úzadí skaly, po bokoch stromy.)

Výstup 1.

Gorazd.

(Vovedie ho hŕba vojakov s chachotom a krikom.)

Jedni.

Krles, krles, krles!

Druhí.

Kacier, kacier!

Gorazd *(odstrkuje jich).*

Preč! Ja chodím v posolstve kráľovom.

Jedni.

Krles, krles, krles!

Druhí.

Za ucho ho!

Tretí.

Pribiť o strom za ucho kaciera.

Vojak.

Poďže, ty krlesu, kacieru, poď.

(Chce lapiť Gorazda za ucho, tento ho odstrčí.)

Výstup 2.

Mečislav k predošlým.

Mečislav.

Čo to? Jaké to muža božieho
Zneuctenie? Čo máte do neho?

Vojak 1.

Bo je krles, Methodejský kacier.

Vojak 2.

A túlavý vyzvedač Mojmírov
Vo našom tu tábore nitranskom.

Mečislav.

Nuž a ktože je teda ten Mojmír?

Vojaci.

Pochvatiteľ trónu, samozvanec.

Mečislav.

A váš kráľ kto?

Vojaci.

Náš kráľ je Svatopluk.

Mečislav.

Aha, vy hovädá nerozumné!
Otčina je vo nebezpečenstve
Krajňom, a vy zavodíte teraz
O vládu spor a o náboženstvo?

Vojak 1.

Radšej pod Maďarmi než Mojmírom.

Mečislav.

A prečo?

Vojaci.

Bo Mojmíra nechceme.

Mečislav.

Preto, že vás za vaše mozole
Napájajú zradní cudzozemci,
A potom huckajú proti bratom
I proti kráľovi nerozumných.
Kľuďte sa! Síc vo vašej omočím
Napred krvi ostrie svojho meča.

(Tasí, vojaci všetci odídu.)

Gorazd.

O neresť! Maďari znajú svoj čas.
Potrebujú sa tu len ukázať.

Mečislav.

Odchovanci klamných cudzozemcov.
Zvestujú nám pokoj, nesú vojnu;

Ohlašujú lásku, budia rozbroj;
Kážu krotkosť, a sú ľúti vlci;
Vychvaľujú chudobu, keď habú
S nenasytnou všetko lakomosťou.

Gorazd.

Preprovoď ma prez vaše zástupy,
Mečislave!

Mečislav.

Kam pak, otče Gorazd?

Gorazd.

Na Velehrad, s rozkazom kráľovym
Na posiadku, aby nevpúšťala
Vojsko české.

Mečislav.

A nač k tomu rozkaz?

Gorazd.

Privolil kráľ k tomu prenáhlene;
Teraz specham ja napraviť chybu.

Mečislav.

Spechaj, lebo to istotne zrada. *(Odídu.)*

Výstup 3.

Drevan a dvaja vojaci.

(Drevan z pravého a vojaci z ľavého boku, všetci s lukmi na pleciach. Drevan žehná sa ľavicou opačne, odo prsov ku čelu — znak, ktorým poznávali sa prenasledovaní pohani vespolok — a keď vojaci učinia to isté, pronáša heslo.)

Drevan.

Pamäť večná!

Vojaci.

Bohom otcov našich!

Drevan *(podá obidvom pravicu).*

Svoji sme. Odkuď vy?

Vojak 1.

Od Braniska.

Ty pak odkuď?

Drevan.

Ja zpodo Kriváňa.
Buďte veľkým žehnaní Perúnom,
Bohom bohov všetkých a prabohom.

(Roztvorí halenu a ukáže rúcho žrecké, krátky červený kabátik. Vojaci uklonia sa s prekrižovanýma na prsiach ramenama; Drevan zahalí sa zase.)

Vojaci.

Česť ti, žrecu veľkého Perúna.

Drevan.

Jako u vás?

Vojak 1.

Násilie a zdierstvo.
Nových bohov zvestovia putujú
Z dediny do dediny mohutne,
Skrápäjú voľ nevoľ mladých starých,
A potom: naším je všetko vaše;
Dávajte desiatky zo všetkého;
Háje bohov vzdelávajte pre nás.
Toto jedno umejú vysvetliť;
Nič iného jim nerozumieme.

Vojak 2.

Desiata časť všetkých našich úrod
I všetkého statku prináleží
Novým žrecom tým, ktorí v prepychu
Nesnesnom nazývajú sa kňazmi.
Výše toho vymáhajú ešte
Mnohé iné dane a roboty.
Už nám ani narodiť sa darmo,
Ani zomreť nelze bez poplatkov.
Život i smrť v prenájme u Nemcov.

Vojak 1.

Žiadajúce pak od nás tak mnoho,
Pracovať nám slobodno nedajú,
Keď nám mnohé, pod prísnou dohliadkou,
Predpisujú, nakladajú sviatky.

Vojak 2.

A tučiace sa na našom chlebe,
Nedajú nám v pokoji požívať
Ani toho, čo nám ponechali.
Bo nám mnohé predpisujú pôsty,
A kto drzne kuchyňské predpisy
Jich prestúpiť, tomu lámu zuby. *)

Vojak 1.

Keď pak oni nás takto sužujú,
Nesúce nám so krestom porobu,
Bohovia nás opustili pre nich.
Prchlo všetko požehnanie od nás,
Odkedy jim nekladieme žertvy.
Ani orba sa nám viac nedarí,
Ani stádo, jako za dňov dávnych.

Drevan.

Smutno! Dobrej však buďte nádeje.
Mám znamenie od bohov, že potrú
Týchto teraz votrelcov Maďari,
A rozkopnú trón zproneverivších
Otcovským sa bohom panovníkov.
Oni zhynú, bratia ale naši
Za Tatrami podajú nám ruky.
Vo Krakove Lešek je mohutný.
Pod jeho sa oddáme ochranu.

Vojak 1.

Bozi nech ho posilnia slovenskí.
Zradivší jich nie sú hodni toho,
Aby ďalej mali moc nad nami.

Vojak 2.

Moje šípy poletia v oblaky,
A uronia skorej nektorému
Z havranov, než Maďarovi hlavu.

*) Lámanie zubov dialo sa skutočne v Poľsku. Básnik ostatne chce vylíčiť, jako sa mohli cítiť pohanskí naši predkovia pri vnucovanom jim násilne, skrze cudzincov, kresťanstve v jeho tehdajšej podobe.

Tá otčina nech zhynie, vo ktorej
Ja cudzinec prenasledovaný!

Drevan *(podáva jim po kúsku triesok).*

Tu prijmite zloodvratné dary
Nášho hromovládneho Perúna:
Triesky z duba, ktorý on ztroskotal
Ohnivou nebeskou strelou svojou.
Ony vás ochráňa pred šípami,
Hroty ostré nepreniknú ku vám.
(Pozre stranou.)
Ide hlava brúch tých cudzopasných.
Nesmiernu mám ošklivosť videť ho.
Požehnanie bohov našich s vami.
(Podav jim pravicu, odíde pravým bokom, vojaci ľavým.)

Výstup 4.

Adalhart a Ufo.

Ufo.

Veľká leží v tom rénskom výrečnosť.
Jeden sud za desať Cicerónov.
Všetci vreštia, čo len hrdla majú,
Vítajúce Svatopluka kráľom.

Adalhart.

Musíme to previesť, jestliže nie
S nemeckou, nuž s maďarskou pomocou.

Ufo.

Získame-li ale nečo pritom?

Adalhart.

Nieto sice mnoho na človeku,
Aniž jest mu čo veriť, bo Vend je.
Jaknáhle sa pocíti pri moci,
Dostane hneď i on takže rohy.
Ale aspoň nebere v ochranu
Nebezpečný ten dar lživých Grékov,
Ktorý nám prislali z Carihradu,
S tým Cyrillom jich a Methodejom,
Čo Trojancom dreveného koňa.

Ufo.

Klamstvo to odbojných patriarchov,
Ktorí, aby sdelali priekorie
Apoštolskej presvätej stolici,
Prestúpili uloženie božie.
Nesluší mat žiadnemu inému
Písmo svoje a služby národu,
Okrem Židov, Grékov a Latincov:
Bo i Pilát len v týchto troch rečach
Napísal na kríži vinu Krista. *)

Adalhart.

Boh len tri vyvolil sebe reči,
Ve ktorých chce byt slavne vzývaný;
Ostatnie len pre obchod domáci
A trhový, ale nie pre chrámy.

Ufo.

Neslýchané, bezbožné novoty!

Adalhart.

Neprestupná stena medzi ríšou
Svätou rimskou a Vendy týmito.
Barbarská reč slovenská vo chráme!
To je odboj oproti cisáru,
Je zaprenie jeho vrchnej vlády.
Nemôžu to nevidet i v ríši.
Preto, tuším, priviedli so sebou
Svatopluka. Vidia teraz vhodnú
Príležitost odstránit Mojmíra.

Ufo.

Poznáme hned jich mysel. Tu idú
Biskup Hatto a vojvoda Otto.

---

*) Bol to vtedy rozhodný dôvod u osvetonosných Nemcov, ktorí to vynašli v 16. století jako novučičkú novú múdrost, čo u Slovanov v 10. století potlačili, vykorenili násilne jako bohorúhavé kacierstvo.

Výstup 5.

Hatto a Otto k predošlým.

Adalhart.

Teraz budú, dúfam, sporiadané
Slušne moravské záležitosti,
Keď tu cisár s celou mocou ríše,
A Mojmír vo najvätšej úzkosti.

Otto.

Mojmírova úzkosť je i naša.
Prišli sme sem brániť samých seba,
Nie rozopre o trón rozhodovať.

Adalhart.

V žiadnom teda nestojí spojení
So výpravou príchod Svatopluka?

Otto.

V žiadnom. Jeho vec je upustená.
Jeho milosť kráľ náš Ludiek nechce
Miešať teraz sa do sporu bratov,
A žiada i teba, Adalhartu,
Abys' prestal v dobe tak osudnej
Roznecovať rozbroje domáce.

Adalhart.

Teraz je čas k prevedeniu toho,
Po čom dávno svätá túži ríša.

Hatto.

Nič nemudruj. Veci sa zmenily.
Ríša teraz stojí vo priateľských
So súsednou Moravou pomeroch.

Adalhart.

Zdáliž pak ja zničujem Moravu,
Keď chcem na trón dosadiť človeka
Povoľného na miesto odbojca?

Hatto.

Zničuješ ju, keď ju pred očima
Nepriateľa vedieš ku rozbrojom,

A tým spolu i nás uvrhuješ
Najvätšieho do nebezpečenstva.

Adalhart.

Do jakého? Jaká škoda pre nás,
Hoc by i dnes zhynula Morava?

Hatto.

Nevieš, že sú Maďari spoloční
Naši teraz vrahi i Moravy?
Nevieš, jako nabídnutého jim
Prv priateľstva nášho použili?
Činia večné nájazdy na naše
Pannonsko, zbíjajú v ňom bezúzdne,
Habú všetko, páľa, bijú, kazia.
Chceš, aby nás tu na poli bitvy
Porazili, potom odorvali
Celé odo sväťej ríše krajny,
V ostatnej pak slobodne zbíjali?

Adalhart.

Vy pak nedržíte na pamäti,
Od koľko už rokov všetko toto
Činia zpupní títo Moravania?
Nepamätáte na ukrutnosti
Jich a neprestajné s nami vojny?
Ja nevidím nebezpečnejšieho
Nepriateľa ríše nad Moravcov.
Vy pak prišli ste jich poddržiavať!

Otto.

Tak nám radí zdravá státna múdrosť.
Čas ten prešol, kde bývali pre nás
Nebezpeční; teraz sú Maďari.
Moc tých klesla níže polovice:
Títo pak náramne zmohutneli.
Týchto teda musíme prítomne
Moc zamedziť. Čo keď vykonáme,
Moravanov ľahko privedieme
K poslušnosti, jako sa to stalo
Po zničení lotrovských Avarov.

Oni sami sa, i bez našeho
Pričinenia, zotrú medzi sebou.

Adalhart.

Ja však myslím, že prv treba skrušiť
Hašterných lež po samostatnosti
Bažiacich Slovenov skrz Maďarov,
A tak potom s divými týmito
Synmi púšte vstúpiť do zápasu.
Sloveni sú nám nebezpečnejší.
Mnoho jich a berú druh od druha
Posily: Maďari pak kmen slabý.

Hatto.

Nechceme mať neľud ten súsedom.
Sloveni sú kresťani jako my,
A živia sa prácou svojou čestne:
Maďari pak čože sú iného,
Jako tlupa zbojcov zmohutnelá? *)
Ľúti títo divoši umejú
Len zabíjať, habať a pustošiť.
Takýchto my súsedov nechceme.

Adalhart.

Je to nepremenná vôľa vaša?

Otto.

Nepremenná i naša i kráľa.
Ty pamätaj, že si Mojmírovi
Zaviazaný vernosťou poddanskou.

Hatto.

A žes' pastier ľudu kresťanského.

Adalhart.

O tomto ja ľudu to povedám,
Čo mluvieval predchodca môj Viching:
Ľúto mi, že nemajú len jednu

*) Na výraze tomto neurazí sa nikto, keď pováži, jaké názvy dávali Maďari prišedším v 15. století do Uhier českým zástupom. I sám kráľ Matej jich tak často menoval.

Všetci hlávu, aby jednou ranou
Uťatá byť mohla. Na toto bych
Rád nadsadil moju vlastnú tykev.

Hatto.

Tak teda vy tu medzi Vendami? *)
Čo div potom, že je meno Nemca
V tak velikej u nich ošklivosti!

Otto.

Nekresťanská, nehodna biskupa
Nenávisť a podlá ošemetnosť.
Činím ťa za všetko odpovedným.
(Odíde i s Hattom.)

Adalhart.

Hľaďže, Ufo, jakými sa títo
Stali Vendov priateľmi odrazu!
Na pohrôžky ja odpoviem skutkom.
Tu Svatopluk, môj odporučenec.

Výstup 6.

Svatopluk syn k predošlým.

(Za Svatoplukom hŕba vojakov s krikom: „Vivat kráľ náš zákonný Svatopluk!“ Zastanú v úzadí. Svatopluk postúpi k Adalhartovi, Ufo ku vojakom a činí, jako by sa s nimi shováral.)

Svatopluk syn.

V hlase tomto stáda tvojho vidím
Priazeň tvoju, otče Adalhartu!

Adalhart.

Verný som bol vždycky zákonnému
Kráľu svojmu, a mám radosť z toho,
Že slúchajú hlas pastiera ovce.

Svatopluk syn.

Krajania však tvoji nič viac nechcú
Slyšať o mne a o mojom práve.

---

*) Menom tým zvali zadávna Nemci Slovanov, a zovú z časti ešte i dnes.

Adalhart.

Stal sa obrat, bohužiaľ, veliký.
Za koho dosaváď vylievali
Drahú krev, toho už viac znať nechcú:
Bývalému pak protivníkovi
Prikvapili na pomoc v úzkosti.

Svatopluk syn.

I ja budem tam hľadať pomoci,
Kde sa naísť dá, snaď výdatnejšia.

Adalhart.

Rozumiem. U tých, ktorých čakáme.

Svatopluk syn.

Vyznačím jim miesta ku paseniu
Hojných jich stád. Zrobím jich rovnými
Iným svojho kráľovstva občanom.
Nechať budú s nami jeden národ.

Adalhart.

Ja schvaľujem predsavzatie tvoje,
A pôjdem ti všemožne na ruku.

Svatopluk syn.

Nalezneš ma služby pamätlivým.

Adalhart.

Nič iného nežiadam, môj kráľu,
Len zborenie všetkých, čo jich ešte
Stáva v zemi, kostolov slovenských,
A vyhnanie všetkých duchovníkov.

Svatopluk syn.

Nenechám z nich pamiatky v Morave.
Tvoju však chcem tým odmeniť vernosť,
Že kniežatstvo nitranské premením
Na majetnosť biskupskej stolice.

Adalhart.

Prichádza Hostivít. K tebe iste.
Ponecháme vás trochu samotných.

(Odíde s Ufom a vojakmi v úzadie.)

Svatopluk syn.

Ide iste poslom od Mojmíra.
Pravého mi posiela pred oči!
Hostivít jest, ktorý od počiatku
Popudzoval na mňa násilníka.
Bude ma stáť sebapremoženie,
Nemluviť s ním miesto slova mečom.

Výstup 7.

Hostivít k predošlému.

Hostivít.

Kráľ Mojmír ťa dá vítať skrze mňa
Na otcovskej zemi.

Svatopluk syn.

Mnoho lásky.
Čo mi ináč vzkazuje dobrý brat?

Hostivít.

Ponúka ti mier a s mierom všetko,
Ku čomu si ztratil právo zradou.
Pokor sa a iď kňažiť do Nitry.

Svatopluk syn.

Tú istú mu i ja núkam milosť.
Nech postúpi prestol mne a ide
Kňažiť v Nitru.

Hostivít.

On prvorodzený.
On zaujal prestol vôľou otca,
A podržal ho vôľou národa.

Svatopluk syn.

Jeho právo staršinstva ja som ctil:
Ale on obrazil právo moje.
Keď zomrel brat Svatoboj bezdetný,
Pochvátil sám celý údel jeho.

Hostivít.

A bol by sa prehrešil oproti
Vlasti, keby bol učinil ináč.

Veď kráľovstvo nenie žiadna roľa,
Ve ktorú sa delia rovno bratia.
Panovníka povinnosť je držať
V hŕbe všetko, a nie rozptyľovať.

Svatopluk syn.

Tvoj výborný Mojmír ho rozptýlil.
Ztopilo sa pod ním na tretinu.

Hostivít.

Tvojou vinou, kňaže, žes' roznítil
Rozbroj doma a volal súsedov.

Svatopluk syn.

Vina toho, kto učinil krivdu.
Brat jako brat. Rovnaké nám právo.
Panovanie je dedictvo naše;
Ono slúžiť nemôže jednomu.
Brat vystúpil z medzí, teda i ja;
Nechcel dať nič, siahnul som po všetkom.
Teraz nato prišlo, že jednomu
Z nás panovať, druhému zahynúť.
Oznám to svojemu Mojmírovi.

Hostivít.

Zaklínam ťa spásou tej otčiny,
Ktorej si tak vyvýšeným synom,
Odlož teraz aspoň vraždy zhubné.

Svatopluk syn.

Čo otčina? Nemám teraz žiadnej.
Jestliže by na jednom visela
Vlase nado prepasťou Morava:
Ja bych vlas ten mečom týmto uťal,
Má-li Mojmír obsedeť na tróne.

Hostivít.

Tým vydávaš svedectvo sám sebe,
Že skutočne nie si hoden berly,
Ku nejž s takým sa domáhaš chvatom.

Svatopluk syn.

A svedectvo to vydám i skutkom.
Rozumieš?

Hostivít.

Až veľmi, kňaže dobrý.

Svatopluk syn.

Tým titulom cti svojho Mojmíra.
Mňa inakší zovú ľudia kráľom.

Hostivít.

Bez pochyby.

Výstup 8.

Adalhart k predošlým.

Hostivít.

Adalhartu! Ty si prišol, zdá sa,
K Bretislave pomáhať Maďarom.
Nadužívaš svojej dôstojnosti.
Podo plášťom tvojím svätiteľským *)
Rastie saňa zrady a mäteže.
Jestli ti je nie ľúto Moravy,
Mal bys' aspoň poželieť nad cirkvou.
Či myslíš, že cirkev bude kvitnúť,
Keď rozrazia kráľovstvo pohani?
Trón pohrobí i oltáre v rumy.

Adalhart.

Buď ujisten, že len to sa stane,
Čo je dobré, slušné, spravodlivé.

Hostivít.

Povedáš dosť, keď nič nepovedáš.
Vedz aspoň to, žes' pozorovaný. *(Odíde.)*

Adalhart.

Chcel som ukryť do príhodnej doby
Predsavzatie naše: ale sprostač
Chodí vždy s bubnami na zajace.
Nevčasný krik šialeného množstva
Znepokojil cisára i kráľa.

*) Biskupským.

Svatopluk syn.

To podnet ku rýchlemu konaniu.
Ďaleko-li ešte tí Maďari?

Adalhart.

Za Váhom jich uvidely stráže
Dobehnuvšie na zpenených koňoch.

Výstup 9.

Ufo k predošlým.

Ufo.

Ukazujú sa oblaky prachu
Na obzore.

Adalhart.

To sú teda oni.

Svatopluk syn.

Oni! Naši spojenci Maďari!
Vyprázníme čašu na jich zdravie,
Za skoré a úplné víťazstvo. *(Odídu všetci.)*

Výstup 10.

Spitihnev sám.

Všade krik, vresk opilého množstva,
Živstvovanie kráľa Svatopluka.
Chcel by som znať, jaké má úmysly
Vlastne on sám a biskup Adalhart?
Ale tu môj Osvald.

Výstup 11.

Osvald k predošlému.

Spitihnev.

Tu, ritieru, kypí silne mätež.

Osvald.

Dobre tak. A posol pristavený.

Spitihnev.

Teda predca! A kde?

Osvald.

Za táborom.

Spitihnev.

Kto posol?

Osvald.

Prídvorný pop Mojmírov.

Spitihnev.

Mal listiny?

Osvald.

Tu sú. *(Oddá mu.)* Z nich uvidíš,
Že Moravci tiež umejú klamať.
Veliteľ posiadky mal sa stavať
Neposlušným rozkazom kráľovským.

Spitihnev.

Teda klamstvo zápasí s klamárstvom.

Osvald.

Posol ide. Ty mu vyhni, kňaže.
Vyjde-li vec na javo pred časom,
Ty si ho nevidel, neznals' o ňom.

Spitihnev.

I to slovo. *(Odíde.)*

Osvald.

Klamajte, klamajte,
Vy Vendovia, veď vy doklamete.

Výstup 12.

Gorazd k predošlému.

(Gorazda vedú dvaja vojaci.)

Gorazd.

Neslýchaná vec! Vo vlastnej jeho
Deržave plenníkom posol kráľa!

Odveďte ma pred vašeho kňaza.
S ním chcem, musím hovoriť tej chvíle.

Osvald.

Musíš teraz len to, čo my chceme.

Gorazd.

Tys' ma väznil. Jako smieš obraziť
Ve osobe posla jeho kráľa?

Osvald.

Nie tebe dám počeť z činov svojich.
Stupaj!

(Posotí ho, všetci odídu; opona zpadne.)

Dejstvo tretie.

Vyjednávanie zradcov s Maďarmi.

(Javište tábor maďarský opodiaľ Bretislavy. Úzadie naplňuje stán Árpádov so dvermi. Po bokoch iné stány, medzi ktorými chodí sa z boka na bok. Na pravom boku stojí modla Hadúra, s lukom v ľavici a s mečom v pravici, na ten čas zastretá.)

Výstup 1.

Árpád, Zoltán, Bölč a Silaj.

(Všetci ve skvostných byzantinských plášťoch, s vysokými podperenými kučmami na hlavách.)

Árpád.

Nemilá vesť.

Silaj.

Lež istá, vojvodo.
Dvoma tiahne so zadunajskými
Bulharmi cár Simeon prúdama.
Jeden vedie sám hore Dunajom,
Druhý valí sa brehom Maruše.
Naše stáda, ženy, deti, starci
Sú na Tise vo nebezpečenstve.

Árpád.

Čo sa teda vám vidí, víťazi?
Obrátime sa proti Bulharom?
Či skončíme napred s Moravanmi?

Zoltán.

S týmito tu napred. Po víťazstve
S Bulharmi sa ľahko porátame.

Árpád.

Víťazstvo je ale vec nejistá.
Moravania i keď zbroj nemecká
Bola s nami — teraz je proti nám —

Odolali nám viacej ráz chrabre,
A zahnali nás od vrchov svojich.
Jich sila tu, naša na rovinách.
Nadto majú veľasilné hrady,
Ktoré my dobývať neumieme,
Nemôžeme, pri ľahkej výprave,
Bezo stenobitného náradia.
No bár sa i s prospechom srazíme,
Víťazstvo nám málo čo osoží:
Na prípadnosť ale možných nehôd
Medzi dva sa dostaneme ohne.
V nepríhodný čas cúvnuť nie menšia
Múdrosť, nežli napadnúť v príhodný.
Zoltán.
Iné teraz na Morave časy.
Spojenie s Nemcami váži menej,
Nežli toľké ztenčenie kráľovstva,
A vnútorný v jeho zbytkách rozbroj.
Hneď po smrti kráľa Svatopluka
Odlúpily sa Čechy, Lužice,
Všetky valné za Dunajom zeme,
I všetky za Tatrami prostory.
Mojmír vedie s bratom Svatoplukom
Sváry o trón. V ľudu sú národnie,
Náboženské i občanské stránky.
Jedni bohom chcú slúžiť otcovským,
Iní kľakli pred Bohom kresťanským;
Z týchto jedni klonia sa ku Rímu,
Iní chcú spojenie s Carihradom.
Jedni jazyk schvaľujú národní,
Iní pak chcú vprovodiť latinský.
Jedným nado všetko samostatnosť,
Iným Nemcov ochrana žiaducia.
To silu jich ochromilo vcele.
V zápase sú stránky jedna s druhou:
Ku otčine pak ostydly všetky.
Nenávidia viacej sa vespolok,
Než spoločných všetci nepriateľov.
Od domácich preto srdnatého

Očakávať nemožno odporu.
Nemci pak len proti vôli rišské
S moravskými spojili koruhve,
Bo sú veční a nesmieriteľní
Slovenského mena nepriatelia.
Víťazstvo je teda nepochybné.
Po ňom prchnú Nemci, odkuď prišli.
My jednu časť našich odpravíme
Oproti Bulharom; s ostatními
Obmedzíme Moravu Moravcov.
Bulhari nenajdú z tejto strany
Dunaja to, čo očakávajú.
Bývalí jich poddaní na Olte,
Na Maruši, Bodrogu a Tise,
Slovenské a rumunské kniežatá,
Nalezajú svoje účty pri nás,
Ktorí jich ku korisťam vodíme;
Sú verní nám a nežiadajú si
Nazpät v jarmo učeného cára.
Oni i tu s celým srdcom s nami,
I tam prijmú šípami Bulharov;
Budú brániť i seba i našich,
Pokuď my s pomocou prikvapíme.

Árpád.

Vám pak čože vidí sa víťazi?

Bölč.

Okolnosti sú v skutku priaznivé.
Prijme-li nepriateľ brzo bitku,
Treba osud sveriť šťastiu zbroje.

Silaj.

Haňba nám tyl obrátiť bez bitky.

Zoltán.

Bárs by nás i odrazil nepriateľ,
Na púšte sa nepustí za nami.
Úronom nič nemôžeme prehrať,
Lebo nenosíme na chrbátoch,
Jako títo tu slimáci, domy.

Pre nich podľahnutie je poroba:
My na jednom premožení mieste,
Prchneme na druhé, voľní vždycky.
Pohroma nás žiadna neznivočí:
Víťazstvom pak staneme sa pánmi
Robotného, v remeslách zbehlého,
Srastlého s úrodňou hrudou ľudu.
On bude siať, orať, žať i pre nás.
Lebo ináč, než so spojencami,
Naložíme s podmaneným krajom.

Bölč.

Výhľad taký v skutku zasluhuje,
Je-li jaké, kus nebezpečenstva.

Árpád.

Svorná žiadosť vaša zákon pre mňa.
Musíme sa však napred otázať
Nesmrteľných o jich vôli bohov.
Musíme priať i mužstvu i koňom
Oddýchnutia. Treba sa rozhliadnuť,
Postavenie, silu nepriateľa,
Námery, úmysly jeho poznať.
Vyzvedači sú už rozposlaní,
Plenníkov sa skoro môžme nadiať.
Oni oči, ktorými nahliadnuť
V tábor môže človek nepriateľský.

Zoltán.

Jeden už tu.

Árpád.

Dobre.

Výstup 2.

Trebic a vojak maďarský k predošlým.

(Vojak v širočižných gaťach, čižmách, bunde, s lukom na pleci, vovedie Trebica v odeve nemeckého železníka.)

Árpád.

Kde si porval želvu tú, víťazu?

Vojak.

Keď napájal vo Dunaji koňa.

Árpád.

Ty jakého si národa synom?

Trebic.

Som kňaz Trebic. Južné Korutany
Mi rodišťom, Bavory otčinou,
Nemecký pak cisár Ludiek pánom.

Árpád.

Doznáme sa teda čo za valmi.
To ti ale povedám, že nikdy
Tvoj tak nebol podkovaný skokúň,
Jako budeš ty, jestli nám pravdu
Nepovieš. Za každé lživé slovo
Desať v päte máš hrebov. Rozumieš?

Trebic *(s výrazom predesenia).*

Náročky sa neučiním vinným.

Árpád.

Z jakých skladá sa tábor váš častí?

Trebic.

Okrem Moravanov a nás z ríše,
Prítomní sú Česi a Nitranci,
A pak knieža blatonský Bretislav.

Árpád.

Kde stojíte ktorí?

Trebic.

U Dunaja
Bretislav a my z ríše s cisárom,
Potom Česi, za nimi Moravci,
A Moravcom o bok Nitrančania.

Árpád.

Jakým počtom?

Trebic.

Obecným domnením
Moravci sa cenia na sto tisíc,

Nitranci a Blatonci na dvacať,
Na štyricať Česi, a my z ríše
Do hromady všetci osemdesiat.

Árpád.

Vojvodovia ktorí?

Trebic.

Moravanom
Velí sám kráľ, Blatoncom Bretislav,
Nitrančanom jich biskup Adalhart,
Čechom kňaz Spitihnev, nám pak Nemcom
Vojevoda bavorský Luitpold.
Tento spolu vrchniu drží správu
Nad všetkými spojenými vojsky.

Árpád.

A konníctvo vaše početné-li?

Trebic.

My z ríše sme z polovice jazda;
Ostatní však sotvá zo štvrtiny.

Árpád.

Stojíte i na brehu protejšom?

Trebic.

Osem tisíc, k ochrane prchnúcich
V čas nehody.

Árpád.

Potravy mnoho-li?

Trebic.

Naše by na tricať mohly stačiť
Zásoby dni; o iných pak neviem.

Árpád.

Kde teraz brat Mojmírov Svatopluk?

Trebic.

V nitranskom sa zdržuje tábore.

Výstup 3.

Drevan a druhý vojak maďarský k predošlým.

Árpád.

Nový plenník. Odkuď tvoj, víťazu?

Vojak.

Povedá, že z tábora Nitrancov.

Árpád.

U vás je Svatopluk?

Drevan.

Je, vojvodo!

Árpád.

Čo obmýšľa?

Drevan.

To ti povie on sám,
Lebo práve je na ceste k tebe.

Výstup 4.

Šeréň k predošlým.

(Vrchní žrec Šeréň v bielom pokrovci, do ktorého má i hlavu zahalenú.)

Šeréň.

Prvotiny zákonné plenníkov
V obeť bohu nášmu Hadúrovi.

Árpád.

Oddávajú sa ti, veľký žrecu.

Šeréň.

Obľúb sebe prvotiny tieto
Plenníkov boh náš veliký Hadúr.

(Dotkne sa rožkami pokrovca svojho hlavy Trebica i Drevana, títo javia predesenie.)

Drevan.

Ja som sa dostavil zúmyselne.

Trebic.

Ja sľubujem velikú výmenu.

Árpád.

Podľa našich zákonov dva prví
Plenníci vždy náležejú bohom.

Drevan.

Ale ja som prišol jako priateľ.

Árpád *(dupne)*.

Árpád jedno nehovorí dvakrát.
(Šerěň odvedie Trebica a Drevana, za nima i dvaja vojaci.)
Nepriateľa sila je veliká.

Zoltán.

Rozviazaná sila nenie žiadna.

Árpád.

Bitku teda žiadate?

Všetci.

Žiadame.

Árpád.

Staň sa, tak-li budú chceť bohovia.
Rozostavte tak zástupy svoje,
By sme boli vždy hotoví k dielu,
Zo sily však daromne nevyšli.
Postaviť stráž dostatočnú v čelo,
Vykázať každému isté miesto,
Kam sa má na znamenie dostaviť;
Ináče tak roztiahnuť zástupy,
Aby kone ukonané našly
Dostatočnú podnožnú potravu.
Na desiatich mužov dosť jednomu
Bdieť, ostatní nech sa vyčasujú.
Slovenov, jenž prvé zvykli šípy
Nepriateľa prijímať vo bitkách,
Nestavať v čas oddychu v popredie.
Kde byť môže, treba sa báť zrady.
Tomu cudzí nikdy plne veriť
Nemôže, kto odskočil od svojich.

Tneme síc Slovenov skrz Slovenov:
Mohli by však raz nás i oklamať.
(Bölč a Silaj odídu. Zoltán vyzerá pravým bokom.)

Zoltán.

Preletčík zas, jakýs' nám podobný.

Výstup 5.

Ingó k predošlým.

(V čiernej, končistej, vysokej čiapke, ináč oblekom podobný Maďarom.)

Árpád.

Ty kto?

Ingó.

Chagan som zbytkov avarských
V Zadunají, Ingó. Vyložím ti,
Vojevodo príbuzných Maďarov,
Napred svojho osudy národa,
Potom čo ma vedie teraz k tebe.
My sme vtrhli pred trimi sto rokmi
U velikej v kraje tieto sile.
Víťazná zbroj naša založila,
Pokorivši Slovenov i Nemcov,
Mohutný vo stranách týchto chanát.
Čo jest zemí od Friasmy po Tisu,
Od prameňov Labe až ku Dráve,
Všetko bolo provolím stád našich;
Vo vároch pak našich nakopené
Všetkých zemí ležaly poklady.
Potom však nás opustilo šťastie.
Napred Sámo vytrhnul Slovenov
Z moci našej, a obmedzil naše
Panstvo brehom Dunaja a Tisy.
Potom i tam nás vyhľadal Karol,
Premohol po ôsmiletej vojne,
A podrobil vcele zpupným Frankom.
Váry naše boly rozkotané,
Poklady a stáda odvedené.

Museli sme sami podliezť v jarmo
S bývalými rabami svojimi.
Zobravše nám všetko, vnútili nám
Silou mocou ošklivé kresťanstvo.
Nechali nám nekoľko chaganov,
Bez chaganskej moci, k omámeniu
Národa a k usnadneniu diela
Lakomých duchovných a markrabát.
Ja jeden z nich, a prichádzam ku vám
Ponuknúť vám priateľstvo avarské.

Árpád.

Si s vojskom ve tábore nemeckom?

Ingó.

Som. A čo mi s malou hŕsťkou mojich
Bude možno, mile rád vykonám,
Aby ste vy zvíťazili v bitke.
Keď vtrhnete potom v Zadunajsko,
My Avari do jednoho s vami.

Árpád.

A my vás za bratov prijímame.
Drž v tajnosti svoju tu prítomnosť,
A v príhodnej dobe dejstvuj múdre.
(Podá mu pravicu, Ingó odíde.)
Slabí sice priatelia, lež v istých
Môže dač i slabý okolnosťach.
Dobre býva vždycky jaký taký
Mať na strane protivníkov háček.

Zoltán.

A hneď bude i druhý spoločník.
Prichádza kňaz blatonský Bretislav.

Výstup 6.

B r e t i s l a v k predošlým.

Árpád.

Čo nám nesie dávny náš protivník?

Brestislav.

Priateľstvo, vojvodo. Byv dosaváď
Protivníkom vaším, som spojencom.

Árpád.

Spojenci nám vždy vítaní, kňaže.
Lež kterak to mieniš uskutočniť?

Bretislav.

Pristupujem, podobne Bodricom,
Ku vám s mojím kniežatstvom blatonským.

Árpád.

Čo ťa pohlo k tak vážnemu kroku?

Bretislav.

Tvrdá nutnosť. Chcem už raz mať pokoj.
Zeme moje pustnú. Ľud nemôže
Ni siať ni žať pre večné nájazdy.
Od Nemcov niet pomoci výdatnej,
Zbýva teda pokonať sa s vami.
Neborme sa, lež utvorme jednu
Spoločnú vlasť.

Árpád.

Pri mne však vrchnia moc.

Bretislav.

Tú uznávam.

Árpád.

Ja pak ťa prijímam
S ľudom tvojím pod moju ochranu.
Žiadam ale dôkaz uprimnosti.

Bretislav.

Mluv. Čo bude možno, všetko zrobím.

Árpád.

Vydaj nám Ostrihom a Vyšehrad.
Tým ukážeš skutkom, žes' priateľ náš.

Bretislav.

Mnoho sice, učiním však i to.

Árpád *(k Zoltánovi).*

Iď, môj synu, so kňazom do stánu.
Vydá hneďky listy na posiadky,
Aby zámky postúpily našim.
(Zoltán a Bretislav odídu.)
Bohovia nám kynú v Zadunajsko.
Kraje tie sa otvárajú samy.
Zas príchodzí.

Výstup 7.

Osvald a Šeréň k predošlému.

Osvald.

Prichádzam od kňaza Spitihneva.

Árpád.

Čím dokážeš?

Osvald.

Touto tu listinou. *(Dá mu list.)*

Árpád *(podá list Šeréňovi).*

Ty si zbehlý i v reči i v písme.

Šeréň *(číta).*

„Čo rekne muž tento, mnou rečené;
Čo uzavre, mnou je uzavrené.
Všetky jeho i slová i skutky
Prijíma za svoje kňaz Spitihnev."

Árpád.

Jaká teda žiadosť tvojho pána?

Osvald.

Chce byť vaším spojencom i bude,
Jestli jeho prijmete výminky.

Árpád.

Daj jich slyšať.

Osvald.

Je vlastne len jedna.
Panstvo ztiera sa vcele moravské.

Vy zemami ovládnete z tejto
Strany rieky Moravy, my z onej.
Prvé naše i poslednie slovo.

Árpád.

Jako spolu mienite dejstvovať?

Osvald.

Učiníme v čas bitky medzeru
Odstúpením; zaujmeme Devín,
A vydáme vám ho po víťazstve.

Árpád.

Prijíme-li však nepriateľ bitku?

Osvald.

Skloníme ho k tomu svojou cestou.

Árpád.

Vyríď teda našemu bratovi,
Spitihnevu kňazu, pozdravenie.
Nabídnutie jeho sa prijíma.

Osvald.

Smluva platná, keď ju obapolnou
Utvrdíme prísahou; ja na kríž,
Ty na meč a primiešaním krve.

Árpád.

Sám to žiadam. Sväté vykonajú
Obriady sa vo stánu. *(Odídu všetci.)*

Výstup 8.

Svatopluk syn a Ufo.

(Keď ešte vidno predošlých, vstúpä títo. Svatopluk trhne sebou, keď zočí Árpáda.)

Svatopluk syn.

Ha, to je on!

Ufo.

Čo si sa tak zľaknul?

Svatopluk syn.

Desný je na ľudí týchto pohľad.
Sedí neviem čo hrozného v tvári
Každého z tých bojovných pastierov,
Jako bys' anjela smrti spotkal.

Ufo.

Nie div. Oni odo materinských
Prsov neučili sa inému,
Jako cediť krev a zhŕdať smrťou.
Púšť jich porodila, v púšť sa mení
Všetko, kam len jich pokročí noha.

Výstup 9.

Osvald k predošlým.

(Zastane u dverí nezbadaný.)

Svatopluk syn.

Práve to jest, čo ma nepokojí.
Bojím sa svoj osud sveriť ľuďom,
Ktorých temer pohľad usmrcuje.

Osvald *(pre seba)*.

Rozmýšľa sa. Musím ho postrčiť.

Ufo.

Kto do vody skočil, nech nemyslí,
Hlboká-li? ale pláva ďalej.
Tu alebo nikde spása tvoja.
Od Nemcov sa nemáš čoho nadiať,
O svojej pak sile neobstojíš.

Osvald *(postúpi v popredie)*.

Koho vidím! Kráľ v nádeji zdravstvuj!

Svatopluk syn *(šeptom k Ufovi)*.

Tento všetko vyzradí pred časom.
(Nahlas k Osvaldovi.)
Jakého ty vítaš tu kráľa? He!

Osvald.

Svatopluka kráľa, ktorý ide
Oddať vrahom otčinu, aby ju
Z jich milosti prijal potom nazpät.

Ufo.

Zbrodil si z rozumu, klebetníku?
Či si slepý, že nepoznáš ľudí?

Osvald.

Márne vaše predo mnou tajemstvo.
Nebojte sa však, lebo chodíme
Oba ceste po jednej.

Ufo.

Po jakej?

Osvald.

Po tajnej a krivej.

Svatopluk syn.

A čo chceme?

Osvald.

Prekotiť Mojmíra. Si spokojný? *(Rýchle odíde.)*

Svatopluk syn.

Čo za šelma! Ja sa teraz bojím.

Ufo.

Náhoda zlá, ale práve preto,
Že sme už raz uvidení tuto,
Musíme čo sme počali, skončiť.
Árpád ide. Sober všetky smysly.

Výstup 10.

Árpád, Zoltán, Šeréň a Bretislav k predošlým.

Árpád *(ku Bretislavovi).*

Sotrvaj v tom stále a nezvratne.
Budúcnosť ti ukáže, že nikto
Neoželie nášho tovaryšstva.
(Podá mu pravicu, Bretislav odíde. Obráti sa ku Svatoplukovi a Ufovi.)
Vy pak kto? A jaká žiadosť vaša?

Svatopluk syn.

Nepriatelia nepriateľa vášho,
Teda vaši budúci priatelia;
Ja zbavený prestola Svatopluk,
Ten biskupa posol Adalharta.

Árpád.

Znám o krivde tvojej; chcem ju pomstiť.

Svatopluk syn.

Tá vedie ma ku tebe nádeja.
Jestli ty mne dopomôžeš k trónu,
Budete v kráľovstve mojom doma;
Obdržíte, dľa výboru, toľko
Najžírnejšej, kde vám ľúbo, zeme,
Koľko stáda potrebujú vaše;
Budete žiť slobodní od daní
Jakýchkoľvek, pri zákonoch svojich,
Bohom slúžiť, jakým sami chcete.
Ty podržíš dedičné kňaženie
U svojich. Nič teba, okrem smrti,
Od prestola môjho neodlúči.

Árpád *(s pohŕdavým úsmechom).*

Rád prijímam tak hojné milosti.
Od koho si uznaný dosavád?

Svatopluk syn.

Nitranci na mojej strane všetci,
A biskup Adalhart z celej duše.

Árpád.

Jako teda pri nastávajúcom
Rozhodnutí mienite sa držať?

Ufo.

Vpadneme v bok zástupom moravským,
Keď vy z čela vrhnete sa na ne.

Árpád.

Zaviažete sa k tomu prísahou?

Svatopluk syn.

Jestli bude obapolná, ano.

Árpád.

Obriady sa odpravia vo stánu.

(Odídu všetci, okrem Šeréňa.)

Šeréň.

Idú žertvy krvavé.

Výstup 11.

Trebic a Drevan k predošlému.

(Trebic a Drevan ovenčení sú kvietím, za nima štyria vojaci s kopiemi a štítmi.)

Šeréň.

Počakajte tu s nima, víťazi.

(Odíde do stánu, vojaci postavia sa v úzadí, Trebic a Drevan zostanú v popredí, tento poukáže na modlu.)

Drevan.

Tu maďarský ten krvežížnivý
Boh, ktorému máme padnúť v obeť.

Trebic.

A niet žiadnej už pre nás nádeje?

Drevan.

Koho sa raz žrec dotknul kobercom,
Toho nikto viac neoslobodí.

Trebic.

O žalostný, prehrozný osud náš!
Padnúť s mečom v ruke na bojišti,
Toho som sa nikdy neodmáhal:
Ale takto u nôh hnusnej modly!
Jako pak nás usmrtia, Drevanu?

Drevan.

Pripnú k zemi nás s rozťaženýma
Ramenama i nohama značky.
Žrec toporom nám rozotne prsia,
Vychytí z nich teplé ešte srdce,
A tak bude prorokovať z jeho
Trepotania o výsledku bitky.

Trebic.

Hah, tak sa dať pytvať nečloveku,
Ktorý chladnokrevne činí svoje
Prípravy ku skutku divých šeliem;
Trepotu sa tvojemu vysmieva,
A satanskú cíti rozkoš v duši
Ze tvojeho strachu a bolestí!

Drevan.

Ja som svojho zaslúžil osudu.
Šiel som práve, keď som bol pochváten,
Zapredávať divochom rodákov.
Tak to činievame my Sloveni!
Keby besi prišli z pekiel na svet,
Nás Slovenov by našli hotových
K zapredaniu, zradeniu druh druha.
Trest bohov ma zastihnul na skutku,
A slušne ja budem ležať prvý
Medzi tými mnohými obeťmi,
Ktoré zastrú hrozné polia tieto.

Trebic.

A mňa tresce snaď Boh za hriech otca,
Ktorý v Rezne s inými odsúdil
K vypáleniu očí Rastislava.
Slyšal som ho neraz želieť túto
Nemcom k vôli spáchanú neprávosť.
Boh tresce hriech rodičov na deťoch.

Drevan.

Nespomínaj mi aspoň prítomne
Toho vášho kresťanského Boha.
On je všetkých našich bied príčinou.
Odkedy sme opustili bohov
Otcovských, hryzieme sa vespolok,
Jako šelmy divoké na púšti,
Cudzinci pak panujú nad nami.
Krest jich chodí vždycky s podmanením.
Vždycky zjavia sa napred pokorní
Černochovia so znamením kríža,

A už strežú jim za chrbtom s mečom
Bojovníci dychtiví lúpeže.

Trebic.

Ty si teda pohan! Ach, brat drahý,
Spoločníče múk a utrpenia,
Ochráň aspoň nesmrteľnú dušu,
Keď už telo tak biedne zahynie.
Uver v Boha, ktorý ukrutnosti
Zapovedá takéto, a v Krista,
Ktorý rovné našim snášal muky,
I bude ti to na miesto krestu.

Drevan.

Zlorečený, kto ho k nám priniesol!

Trebic.

Jakokoľvek, brat môj, kresťanstvo je
Určené osvietiť nevedomé,
A ukrotiť divoké národy.
Príde čas, kde božská jeho sila
Obmäkčí i surových Maďarov.

Drevan.

Idú, ktorí nás pokrestia krvou.

Výstup 12.

Svatopluk syn, Ufo, Árpád, Zoltán a Šeréň
k predošlým.

Árpád.

Vrátivše sa, vypustite povesť,
Že Maďari obmýšľajú útek.

Svatopluk syn.

Vieme prečo, a tak učiníme. *(Odíde i s Ufom.)*

Árpád.

Ľudským súdom toto naša doba.
Šťastie samo lezie nám do ruky.
Teraz, dúfam, roznesú vadnúce
Kráľovstvo moravské na duniacich

Kone naševálečné kopytách. *(K Šeréňovi.)*
Ty čo pravíš, jenž znáš vôľu bohov
A do tajnej jich nahliadaš rady?

Šeréň.

Dobrý možno očakávať prospech.
Žehnajú nás bozi nesmrteľní
Pre obete nábožnosti tvojej.
V Baškírii nás opustili len,
Aby v zeme nás priviedli blažšie.

Árpád.

Prines, žrecu veľký, obeť hlavnú,
Pri ktorej boh náš, všemožný Hadúr,
Vôľu svoju nám zvestovať zvyknul.

Šeréň.

(Tleskne do dlaní. Vstúpä dvaja nižší žreci, tiež v pokrovcoch. Jeden nesie topor a železné ohnuté kliny, druhý dlhý nôž a nožnice, všetko zavinuté v červenom súkne. Títo obstúpä Trebica a Drevana, a zastanú s nimi opodiaľ prede modlou. Šeréň ztrhne z modly zásteru, a modlí sa pred ňou s uhybovaním tela.)

Bože veľký Maďarov, Hadúru!
Darče pobied a víťazství slavných!
Tebe milá krev, ty máš obľubu
V bolesťach a stonoch a trepotu.
Tebe teda prinášame tieto
Prvotiny svätých hodov tvojich.
Prijmi vôňu jich trupov laskave,
Duše pak plaš večne prez oblohu,
Jako víchor sivé plaší chmáry.
Buď zato ctiteľom milostivý.
Pomáhaj pri diele krveliatnom
Vojvodovi i chrabrému vojsku.
Vzchop sa, obkroč rýchlosť okrýdlenú
Dýšucieho plameňom Tátoša.
Napráhni meč, vypusť príval šípov.
Nech sa zdesí zem, zľakne obloha,
Jako desia sa obete tieto,
Jež dech chriapov tvojich ide zožžať.
Púšťaj hrôzu pred rachotom našich
Vojenných trúb a dupotom koní.

(Vezmúc z ruky žreca nožnice, obráti sa ku plenníkom a ustrihuje Trebicovi po chĺpku vlasov z čela, z tyla a zo slých, mluviac:)

Takto zovri, bože, protivníkov
Z čela, z tyla, od prava, od ľava.

(Položí ustrihnuté chĺpky ku nohám modly, potom týmže spôsobom ustrihuje z vlasov Drevanovi, mluviac:)

Na východu, západu, severu
I juhu nech sa trasú vrahovia.

(Položí zas ustrihnuté chĺpky ku nohám modly. Jeden zo žrecov vyvinie zo súkna nôž, druhý topor. Trebic a Drevan javia velikú hrôzu.)

Trebic.

Všemohúci Bože, neopusť ma!
Ježiši môj, smiluj sa nado mnou!
Anjeli nebeskí, potešte ma!
Všetci svätí boží, zaštíťte ma!

Drevan.

Hromovládny Perúne i všetci
Nesmrteľní bohovia slovenskí,
Doprajte mi dokonať zmužile,
A pomstite moju smrť ukrutnú!

Šeréň *(vzloží plenníkom dlane na temená).*

Jako títo padnú teraz žertvy,
Tak skloň, bože veliký Hadúru!
Všetkých našich vo prach protivníkov;
Jako budú obnažení títo,
Tak nahými učiň všetkých vrahov!

(Vezme topor, žreci počínajú zobliekať obete; opona zpadne.)

Dejstvo štvrté.

Smrť Rastislava.

(Javište to isté, čo v dejstve prvom.)

Výstup 1.

Rastislav a Radvan.

Rastislav.

Chladná bola noc pod rosným krovom
Hviezdnatého nebeského svodu.

Radvan.

A tvrdá pre naše staré údy
Posteľ tuto na surovej zemi.
Ty si stonal a lkal vo snách, kráľu.

Rastislav.

Bo som mal sen znepokojujúci.
Bol som, jako za časov minulých,
Panovníkom v hradbách velehradských.
Svätí bratia solunskí zavdali
Ku veľkej mi príčinu žalosti.
Sbierali sa preč, skladali rúcha,
Písma sväté, že musia opustiť
Moravu, a vďačnejšiemu odniesť
Dary svoje nebeské národu.
Ja som jich zdržoval so slzami:
Oni však sa odobrali predca.
A vtedy som stukal jako matkou
Milovanou opustené dieťa.

Radvan.

V skutku dialy sa tu veci divné.
Okolo polnoci bol ožiaren
Zvonká zdnuká odrazu chrám celý.
Rozletnú sa bez hrmotu vráta,

A hľa, plný chrám zbožného ľudu.
Pri oltári za cárskymi dvermi
Svätí bratia s četným duchovenstvom
V rúchu svätodejstvujú posvätnom.
Po skončení tichom svätodejstva
Vzal Methodej kalich, Cyrill knihu,
A von vrátmi s celým duchovenstvom
Zažaté nesúcim v rukách sviece,
Za nimi ľud mnohý s pochodňami.
Idúce mimo nás, prekotil ľud
Pochodne a duchovenstvo sviece,
Teba krížom prežehnali bratia.
Keď došli na miesto, kde stojíme,
Skríkli trikrát: „Beda, beda, beda!“
Ľud vrhnul pochodne na krov zámku.
Ožiaril sa celý jako vzňatý.
V tom však zmizla i žiara i ľudia,
I tam i tu, a všetko zas ticho;
Len listy líp šumely vejúcim
Čerstve odo severa vetríkom.
Mne studený zalieval pot čelo;
Nebolo však možno proniesť slova.

Rastislav.

Teraz teda, verný spoločníku
Utrpení, vedz, že sa posledmia
Blíži mne i Morave hodina.
Lebo toť jest vyplnenie slova
Prorockého svätého biskupa,
Pri horečnom tom lúčení našom,
Keď som z trónu bol vlečen ku súdu.
„Ty — reknul u svätom vytržení —
Zostupuješ do mrákot, kde božie
Jakživ ti viac nezasvieti slnce.
Navrátiš sa však do zeme otcov
Ešte cestou, ktorá pôjde s tebou.
Tam ma uzrieš očima cudzíma,
A hneď nato hrozný súd a pomsta;
A my, vekom naším nechápaní,
Obejmeme sa vo vlasti lepšej.“

Radvan.
Rozpomienam sa na slová tieto.

Rastislav.
Ja som spomnel na ne, keď mi svetlo
Očí ruka odjala katovská;
Spomnel, keď sme šli dolu Dunajom,
Lebo vtedy išla cesta s nami;
A teraz som tvojima očima
Uzrel toho, ktorý mi prisľúbil
Zjaviť sa mi ešte v zemi otcov.

Radvan.
Ach, pane môj! Mal bych teda zložiť
Ľahké toto už zo pliec bremeno?
Bola by už prišla trúchla doba,
Kde zakvíli sluha tvoj nad zvlekmi.
Nešťastného svojho panovníka?

Rastislav.
Prišla, prišla, verný môj priateľu,
Ktorý si zaživa vstúpil so mnou
Ve hrob temný, odreknuv sa pre mňa
Rodiny, pohodlia i otčiny.

Radvan.
Mnoho som ti obetoval, pane:
Avšak nie viac nežli si zaslúžil.
Desiatimi kebych životami
Vládnul, všetky bych venoval tebe.

Rastislav.
Boh ťa žehnaj, ty podporo moja.

Radvan.
Jednu si len vec žiadam od Boha,
Abych, keď ťa uložím na pokoj,
Na tvojej i ja zosnul mohyle.

Rastislav.
Ja odchádzam.

Radvan *(pre seba)*.
Smrtná bľadosť kryje
Strádavý ten skutočne obličaj.

Výstup 2.

Mojmír a Hostivít k predoslým.
(Zastanú u vrát.)

Radvan.

Spotkáme sa zas so synom zradca.

Rastislav.

Mdloba! Opri ma nekde, priateľu.
(Zachvieva sa, Radvan ho uchopí.)

Radvan.

Tam, pane môj, ku dverom chrámovým,
Kde strávili sme noc so vzdychaním.
(Odvedie ho, Mojmír a Hostivít postúpä v popredie.)

Mojmír.

To jakýsi ctihodný stareček.

Hostivít.

A vodič ho zove pánom svojím.

Mojmír.

Po každé ma tak čosi preniká,
Keď ho vidím u dverí chrámových.

Výstup 3.

Mečislav k predošlým.

Mečislav.

Zle sa vodí, kráľu, keď vo vlastnej
Nie si už viac ty deržave pánom.

Mojmír.

Čo je zase?

Mečislav.

Vypravil si včera
Na Velehrad Gorazda.

Mojmír.

Vypravil.

Mečislav.

Ja som ho prez naše stanovište
Preprovodil; dnes však sa doznávam,
Že ho Česi jali za táborom
Nitranským a držia u väzení.

Mojmír.

U väzení? Teda predca prišli
Zradiť syna človeka boskaním!

Hostivít.

Povedal som, že lživý Spitihnev
Kuje zradu.

Mojmír.

Iď v tom okamžení,
Hostivítu, vyhľadaj Gorazda,
A žiadaj od Spitihneva počeť. *(Hostivít odíde.)*
Teraz vidím, že môj trón, odovšad
Podkopaný, kruší sa podo mnou.

Mečislav.

Pospiešiť by s rozhodnutím, kráľu;
Lebo pletích pribýva čo chvíľa.

Mojmír.

Svolaná je rada, nech rozhodne.
Mňa už, vyznám, i sila opúšťa
V tejto večnej s okolnosťmi borbe.

Výstup 4.

Radvan k predošlým.

Mojmír.

Kto ten slepec ctihodný, priateľu,
Jemuž slúžiš ty za voditeľa?

Radvan.

Kráľ Rastislav.

Mojmír.

Čo za reč! Rastislav
Zložil dávno kríž svoj v zemi cudzej.

Radvan.

Zložil ho až teraz. Tú mu jednu
Prialo milosť nebe, zvŕšiť svoje
Tricaťsedem ročné utrpenie
V zemi otcov. Prosím schovať jeho
So príslušnou zvleky počestnosťou.
Leží tam pred chrámovými dvermi,
Vypustiv v ramenách mojich dušu.

Mojmír.

O podivný osud! Prečo si mi
Neoznámil hneďky jeho príchod?
Prečo si ho nepriviedol na hrad?
Prečo si ma nepozval ku nemu,
Pokuď dýchal strádalec ctihodný?

Radvan.

Nepoznaný chcel zložiť tu kosti.

Mečislav.

Nech spí tiše až do hlasu trúby.

Mojmír.

Iďte hneďky, uložte ho čestne
Na trúchlivé máry u oltára.
Pohrobia sa potom sväté zvleky.

(Radvan a Mečislav odídu.)

Ja jich nechcem videť. Ináče bych
Musel rydať jako malé decko.
Kto vie, najdú-li pokoja v zemi?
V krátce asnaď rozsypú do vetra
I prach otcov našich divochovia.

Výstup 5.

Hostivít k predošlému.

Mojmír.

Potvrdila sa vesť, Hostivítu?

Hostivít.

Potvrdila úžasne, môj kráľu.

Mojmír.
Ovi, ovi! Toho bych sa predca
Nebol odo príbuzných spodieval.
Teraz by už pozde bolo posla
Iného na Velehrad vystrájať.
Dúfam však, že ešte Miloslava
Svojou zhojí chybu prítomnosťou.
Čo pak driečny povedá Spitihnev?
Hostivít.
Uslyšíš od neho. Tu prichádza.
Mojmír.
Prísne nesmiem hovoriť s človekom,
Lebo desí ma všetko, čo vidím.
Obkľučuje zrada nás zo všech strán,
A víťazstvo tak jako porážka
Ku prepasti otvárajú výhľad.

Výstup 6.

Spitihnev a Výhoň k predošlým.
Mojmír.
Chcel bych vedeť, či ja ešte pánom
Na Morave? či pak už ku tebe
Prešla moc a vláda, Spitihnevu?
Vstiahnul si na môjho posla ruku.
Spitihnev.
Ja nie, kráľu. Nech ti povie on sám,
Zdáliž oko videlo ho moje?
Pristavili ho ze podozrenia
Ľudia moji i rekli mi o tom.
Pri mnohých však péčach som zapomnel
Vcele nato. Nebol mi predstaven,
Až ho prišiel pohľadávať tento.
Nepripisuj náhodu zlej vôli.
Mojmír.
Náhodu, hej! Verím. Kňaže, kňaže!
Ty vrážaš meč do srdca Slovenstva,
A boríš, čo nikdy nevystavíš.
(Odíde, všetci za ním, okrem Výhoňa.)

Výhoň.

Oplan, zradca Slovenstva. Súď ho Boh.
Vlečie všetkých k záhube konečnej.

Výstup 7.

Svatopluk otec a Slavomír k predošlému.

Výhoň.

Modlite sa, vy dobrí otcovia,
Za Moravu. Visí nad prepasťou.
Von nepriateľ strašný a dnu zrada.

Svatopluk otec.

Znáš tajemstvo dáke, chrabrý lechu?

Výhoň.

Spitihnev jal Mojmírovho posla
Na Velehrad, a Osvalda poslal
Vo tábor Maďarov, náhle prišli.
Tu sa hrozné pripravujú veci.
Žiaľ Moravy. Dni jej očítané. *(Odíde.)*

Svatopluk otec.

Ha, to samý jed kypí v tom kotlu!
Nitranci i Česi kujú zradu,
A Mojmír snaď nevie nič o ničom.
Bolo by ho dáko upozorniť.

Slavomír.

Tak skoro sa zbýva obávanie,
Ktoré som vyslovil, keď sme svoju
Opúšťali na Sobore skrýšu?
Pamätaj, ku čomu si sa svätou
Dobrovoľne zaviazal prísahou.
Prisáhli sme na evanjelium,
Že koľko nám dá Boh dní na zemi,
Ku pokaniu naložíme všetky;
Že sa nikdy nikomu zo živých
Nedáme viac znať, ani do žiadnych
Vecí svetských miešať nebudeme.
Ja sa bojím, že sme svätý tento

Sľub už vtedy hriešne narušili,
Keď sme povolili zvedavosti
A na toto sa vydali miesto.

Svatopluk otec.

Netečne mám teda hľadeť nato,
Keď otčine nesie smrtný úder
Plaziaca sa vo tmách čierna zrada?

Slavomír.

Nie netečne, ale trpezlive,
Keď si sebe sám zaviazal jazyk.
Pravá tvoja otčina už nebe.
Nie si viacej živý pre svet tento,
Keď si sa ho odreknul prísahou.
Sám si sebe dal zákon i cestu.

Svatopluk otec.

O po jakých mňa vedie Boh cestách!
Stavia voždy ma medzi povinnosť
A zrušenie posvätnej prísahy.

Slavomír.

Pripisuješ Bohu, čo sám činíš.

Svatopluk otec.

Vyznávam. Boh mi nevelel vtedy
Vydať strýca, teraz vzdať sa vlády
A odriekať sa sveta pred časom.
Ale žiaľne moje položenie!
Vidím krajňom vo nebezpečenstve
Otčinu, a ani kričať nesmiem.

Výstup 8.

Mečislav k predošlým.

Mečislav.

Nešťastný náš Rastislav dostrádal.
Iďte modliť sa nad ním, otcovia.
Leží tu vo chráme.

Svatopluk otec.

O nebesá!

(Zalomí ramenama, vzozrev hore.)

Mečislav.
Čo sa stalo tebe, dobrý otče?
Premenil si sa vcele vo tvári.

Slavomír.
Dojala ho mnohotrápeného
Rastislava smrť, čo veru nie div.
Kto by teraz, Sloven jsa, nezalkal?

Mečislav.
Oplakávať ho máme príčinu.
On by bol nás učinil blahými,
Keby nebol ho zradil Svatopluk.
Toto bude večná a nezmyvná
Na velikom jeho mene škvrna. *(Odíde.)*

Svatopluk otec.
Súd potomstva neuprositeľný!
Kebys' vedel, jako je mne teraz.
Poď, nechať sa povrhnem do prachu
U bezdušných žertvy mojej zvlekov. *(Odídu.)*

Výstup 9.

Adalhart a Ufo.

Adalhart.
Mne teskливо, Ufo. Snaď sa naše
Vykľulo tajemstvo.

Ufo.
Nič sa neboj,
Adalhartu. Chcú sa radiť o tom,
Či nám čakať, či ponuknúť bitku?
Ty narádzaj toto celou silou.
S Maďarmi sme tak vec narovnali,
Že na svite zajtra posbierajú
Svoje stány a budú utekať.
Potom, keď nás zamania v rovinu,
Zvrtnú rýchle sa, aby naniesli
Zmätenému úder nepriateľu.

Adalhart.
Idú.

Výstup 10.

Mojmír, Hostivít, Spitihnev, Výhoň a Mečislav, Ludiek, Luitpold, Hatto, Aribo, Otto, Bretislav a Ingó k predošlým.

(Mojmír z úzadia, Ludiek z ľava; podajú si mlčky pravice.)

Luitpold.

O zajtrajšom má sa dni spoločnou,
Páni moji, rozhodnúť poradou.
Otázka je, či čakať za valmi?
Či ponuknúť nepriateľu bitku?
Predložím vám nakrátko dôvody
I na jednu i na druhú stránku.
Vysypať sa na opanované
Maďarmi roviny, značí toľko,
Jako vzdať sa všetkých našich výhod,
Všetky pak jich ponechať Maďarom.
Roviny jim, nám pak vrchy slúža.
Tam dejstvovať môže jich konníctvo,
Tu pak naša pechota výhodne.
Z druhej strany Maďari nás môžu,
Majú-li čas k tomu, vyhladovať.
Nám sa minú nemnohé zásoby:
Oni v šírom poli majú hojnosť
Podnožnej pre koniská potravy,
Mužstvo žije o kobylom mlieku.
Prijímam však ze mnohých strán zprávy,
Že Maďari obmýšľajú útek,
Napadení od tyla Bulharmi.
Tým by prišly na zmar všetky naše
Mozoľné a nákladné prípravy,
A boly by hneď potrebné nové.
Lebo plemä to je nepokojné.
Nápastuje vždycky. Prchne ľahko,
Ale vždy sa navracuje zase.
Rozhodnite sa teda, pánovia,
Za čakanie alebo výlazku.

Adalhart.

Bola by to neodpustná chyba,
Nepoužiť tak príhodnej chvíle.

Bretislav.

Vtedy býva najslabší nepriateľ,
Keď popredku už na útek myslí.

Spitihnev.

Pokuď stoja, viazaní hrdosťou,
Treba dať divochom naučenia;
Za nimi sa pustiť nemôžeme.

Ingó.

Púšte sú jich nedobytné hradby.

Otto.

O výsledku nelze pochybovať.
Prevaha síl na našej je strane.

Hatto.

Ja bych nechcel, jakokoľvek vec tá
Vypadne, vrátiť sa márne nazpät.

Aribo.

Skončme teda, keď sme po hromade,
S divochami, čo dá Boh a šťastie.

Luitpold.

Čo pak milosť ku tomu kráľovská,
Jehož vec tá najblíže sa týče?

Mojmír.

Pristávam na svornej vôli všetkých,
Ktorá, vidím, je na strane bitky.

Luitpold.

Bitka teda! kedy ju sviesť chcete?

Spitihnev.

Jestli pravda, že myslia na útek,
Bez odkladu.

Adalhart.

Zajtra hneď na svitu.

Všetci.

Zajtra! zajtra!

Ludiek.

Rozhodnuté teda.

Výstup 11.

Osvald a Silaj k predošlým.
(Silaj je poviazaný, ktorého Osvald vedie.)

Osvald.

Plenník.

Luitpold.

Dobre. I ten dá dač svetla.
Život tvoj prítomne v ruke našej.
Odkúpiš ho, keď nám povieš pravdu.

Silaj.

Pohrôžkou mi chceš rozviazať jazyk:
Ona však ho práve zaväzuje.
Lebo musím mlčaním dokázať
Vám, že Maďar nebojí sa smrti.

Luitpold.

Povedz teda bez pohrôžky, kedy
Mienite učiniť na nás útok?

Silaj.

V rade vojvodovej nesedávam,
Jsa len sprostý a obecný vojak.
To však poviem, že nám vydal rozkaz,
Sobrať a naložiť v noci stány.

Ludiek.

Chcete teda preč od Bretislavy?

Silaj.

Jedno to viem, že sa Bulharovia
Ku našim na Tise blíža stádam.

Luitpold.

Druhý raz viac. *(Kynie, Osvald ho upraví von.)*
I toto, pánovia,

Potvrdzuje, čo slyším od inad.
Uzavrenie teda naše slušné.
Pripravme dnes ku dielu zástupy,
A zajtra na svitu v meno božie.
Keď sa zdvihne stĺp sivého dýmu,
Nech zo svojho hne sa miesta každý,
Aby jedným nás vyryhly razom
Všetkých valy na zlého pohana.

Mojmír.

Ľúbo-li vám, vzdajme česť bezdušným
Zosnulého Rastislava zvlekom.

Ludiek.

Jakého to mieniš Rastislava?

Mojmír.

Bývalého moravského kráľa.

Ludiek.

Zomrel u nás vo väzení, kráľu;
Aspoň je už nami zapomnutý.

Mojmír.

Tak sme i my mysleli, lež mýlne.
Dostavil sa vo vašom sprievode,
A tu skončil žalostný svoj život.

Ludiek.

Bol nepriateľ ríše. Dôstojnosti
Však jeho a vysokému veku
Prináleží i od nás počestnosť.

(Za Mojmírom všetci odídu, len Spitihnev a Osvald pozostanú.)

Spitihnev.

To vypadlo dobre. Nič netušia,
Že sa jatie stalo z umluvenia.
Musí sa dať náveštie Árpádu,
Čo tu teraz uzavrené v rade.

Osvald.

Môžeme to bezpečne ponechať
Adalhartu a Svatoplukovi.
Oni zdelať to nepremeškajú.

Krátkozrakí títo sa nazdajú,
Že jich Árpád len preto vytrhnul
Z Baškírie, aby Svatopluka
Nastolil; že si bude za šťastie
Pokladať, zvať sa jeho poddaným.

Spitihnev.

Dodržia-li však i nám prísahy?
Divochovia rádi hrajú slovom.

Osvald.

Nato je už pozde mysleť, kňaže.
Ostatne jaká jim najsvätejšia,
Takú zložil sám Árpád prísahu.

Spitihnev.

Nech sa skončí, čo raz započaté. *(Odídu.)*

(Za stenou slyšať harmonický spev 50. žalmu: „Pomiluj ma Bože, po veliciej milosti tvojej, i po množestvu ščedrot tvojich očisti bezzákonie moje.“ Opona zpadne.)

Dejstvo piate.

Konečná rana.

(Javište to isté, čo v dejstvách prvom a štvrtom.)

Výstup 1.

Ludiek, Mojmír, Luitpold, Spitihnev, Adalhart, Bretislav, Hostivít, Otto a Hatto. Neskôr Aribo.

Ludiek.

Čas je počať. Slnca sa krvavé
Vytočilo kolo na oblohu.

Luitpold.

Všetko, milosť cisárska, hotové:
Jazdci v sedlách, riady ustrojené,
A zástavy vlajú ranným vetrom. *(Aribo vystúpi.)*

Aribo.

Hnutie veľké v tábore maďarskom.
Podjímajú, nakladajú stány.

Spitihnev.

Nelze ďalej odkladať, vojvodo,
Jestli ztratiť jich nechceme z očí.

Adalhart.

Ešte chvíľku, zmiznú jako mlha.

Luitpold.

Iď teda, markrabä, podpáľ slamu. *(Aribo odíde.)*
Jeho milosť cisárska zostane
Vo tábore?

Ludiek.

Kde moji, tam i ja.

Hatto.

Toho útlosť veku nedopúšťa.

Ludiek.

Vládne mečom už rameno toto.

Luitpold.

Tak drahý sa nemôže vystaviť
Náhodám a nejistote život.

Ludiek.

Ja budem tu sedeť jako panna,
Keď vy sa tam budete potýkať?
Koňa mi sem! Môjho mi sem koňa! *(Odíde.)*

Luitpold.

Hrdinská krev slavných predkov kypí
Neukrotne vo žilách mladíka.

(Ľavým bokom odídu Luitpold, Otto, Hatto, Adalhart, Bretisl[...] pravým Spitihnev.)

Hostivít.

Kocka teda vržená osudná.

Mojmír.

Pri znameniach desných, Hostivítu.
Ten havranní vresk a to trikrátne
„Beda“ nič dobrého nezvestuje.

Výstup 2.

Gorazd. Neskôr Miloslava k predošlým.

Gorazd.

Jej milosť kráľovna Miloslava
Prichádza.

Mojmír.

Ha! Teraz i poslednia
Zmizla iskra nádeje, že podlá
Aspoň plne nezvíťazí zrada.
Nespomeňte ani slovom pred ňou,
Že poslaný odvolal sa rozkaz.

Nech neuzre ešte celú prepasť,
Nade ktorou stojíme neblahí. *(Miloslava vystúpi.)*

Miloslava.

Tu sa borba započala krutá.

Mojmír.

Žiaľ, že i ty budeš hľadeť na ňu.
Odkuď to, že ty tu, Miloslavo?

Miloslava.

Učinila som ti proti vôli?
Neodkázals' mi po Vratislavu,
Že ma žiadaš z príčiny cisára?
Sadla som hneď, a nezošla z voza
Ani v noci, až tu v Bretislave.

Mojmír.

O šlechetná dušo! A posiadka?

Miloslava.

Vyšla z hradu, jako si rozkázal.

Mojmír.

Kde pak asi môže byť prítomne?

Miloslava.

Boh vie. Ja som pospiechala predkom.

Mojmír.

A kde deti?

Miloslava.

Vypravila som jich
Na Devín, čo ty, dúfam, odobríš.

Mojmír.

Plne a chcem, bys' i ty šla ku nim.
Čo sa tu diať v krátkom bude čase,
To nenie pre oko útlej ženy.

Miloslava.

V diaľke väčší strach. Chcem deliť s tebou,
Jakýkoľvek príde na nás osud.
Potrebno i pomáhať raneným.

Mojmír.

S Bohom teda! Zástupy sa valia.
Spoločníkom tvojím otec Gorazd.
(Objav ju, odíde s Hostivítom.)

Miloslava *(pokľaknuvši vzopne ruky).*

Bože večný, zastieň všemohúcou
Pravicou ho, ochráň jeho život!
Naplň srdcia vôjsk našich chrabrosťou,
Daj víťazstvo jim, odvráť nehodu! *(Vstane.)*
Ach, Gorazdu, mne sa sviera srdce.
V posledniu noc udaly sa hrozné
Znamenia na zámku velehradskom.
Bol slyšaný ston, plač a vzdychanie.
Paloš otca Svatopluka zpadnul
Zo klina sám, a zlomil sa v poly.
Keď vostúpil Vratislav na svite,
Zavyli psi, stal sa škrek havranov,
Spiace ešte deti sa zrývaly,
A máchaly rukama kričiace,
Jako čo by jich nekto napadnul.

Gorazd.

Aspoň ony von z nebezpečenstva,
Poslednia to nádeja Moravy.
Tu Spitihnev.

Výstup 3.

Spitihnev a Osvald k predošlým.

Miloslava.

Boh ti odplať, kňaže Spitihnevu,
Za všetko, čo laskave podnikáš
Ku ochrane našej i Moravy.

Spitihnev.

Nečiním viac, nežli čo náleží,
Sloven jsa a váš blízky príbuzný.

Miloslava.

Prepáš Boh chrabrosťou bedrá tvoje.
(Odíde s Gorazdom.)

Spitihnev *(vrhnuv za ňou rukou, obráti sa k Osvaldovi).*
Pravíš, že je Devín zaujatý?

Osvald.

Jedno ruku podalo druhému.
Videli sme z lesa, že posiela
Do Devína deti Miloslava,
Keď sa zvrtla sama k Bretislave.
Deti sme viac dohoniť nemohli:
Sprobovať by ale, reku, šťastie.
Kvapím s mojou zálohou na Devín.
Kráľovna, povedám, premenila
Úmysel, a rozkázala deti
Hneďky za ňou viezť na Bretislavu.
Vám pak, reku, velí kráľ pospiechať
Na bojište; my prejmeme zámok.
Uverili, keď som jim ukázal
Lživé písmo, a vytiahli hneďky.
Ja, zanechav zálohu v Devíne,
Preč po predku s deťmi celým cvalom.
Pestúnku som vysotil na ceste.
Čo rozkážeš teraz činiť s deťmi?

Spitihnev.

Bolo by jich nadviesť v čas príhodný
Svatopluku.

Osvald.

Ten jich síc obriadi. *(Odíde.)*

Spitihnev.

Zvŕšené tým moje predsavzatie.
Všetko v rukách mi, čoho potrebno.

Výstup 4.

Radvan k predošlému.

Radvan.

Ty ešte tu, a tvoji už prchnú.

Spitihnev.

Moji Česi prchnú? To nemožno. *(Odíde.)*

Radvan.
Dobre predpovedal kráľ Rastislav.
Hrozný boží súd sa započína.

Výstup 5.

Gorazd k predošlému. Neskôr pestúnka.

Radvan.
Strežte zámok. Maďari víťazia.

Gorazd.
Zradou. Česi zrobili medzeru,
Nitrančania vrhli sa na našich,
Bretislav uviedol v zmätok Nemcov.
(Pestúnka vystúpi.)
Pestúnka tu!

Pestúnka.
Kde kráľovna, Gorazd?

Gorazd.
Ty si s deťmi?

Pestúnka.
Uniesli jich Česi,
Mňa povrhli v ceste.

Gorazd.
Ešte i to!
Teraz teda je zločin úplný. *(Odíde s pestúnkou.)*

Radvan.
O nešťastné plemeno slovenské!
Hlúpstvo kazí ťa a sebská podlosť.
Prehraná je bitka. Prchne všetko. *(Odíde.)*

Výstup 6.

Silaj a vojaci.

(Vbehne hŕba vojakov, a prebehne s krikom: „Spas sa, kto môžeš!“ Hneď za nimi vovedú dvaja nemeckí vojaci poviazaného Silaja.)

Vojak 1.
Čo s plenníkom? pustiť ho či zabiť?

Vojak 2.

Otázka sa rozrešila sama.
Maďari tu. *(Vojaci odídu.)*

Výstup 7.

Maďarskí vojaci k predošlému.

Silaj.

Bohovia vás priviedli, pajtáši.
Rozviažte tie prekľaté provazy.

Vojak.

To ty, vodco Silaj? Spešne, spešne!
(Rozviažu mu ruky.)

Silaj.

Víťazíme, pajtáši.

Výstup 8.

Bretislav k predošlým.

Silaj.

To náš verný blatonský Bretislav.

Brestislav.

Poďte za mnou. Zmocníme sa zámku.

Silaj.

Kterak?

Bretislav.

Mňa stráž vpustí. Spešne za mnou.
(Odídu všetci do zámku.)

Výstup 9.

Sámo, Vlasta a dvaja vojaci. Neskôr Osvald.

Sámo.

Tu sme doma.

Vlasta.

Ku mame, ku mame.

Vojak 1.

Neslobodno, sivé holubiatka.
(Deti fnukajú, vojak podvihne a poboská Vlastu.)
Nepriateľa šípy rania menej,
Než nevinné vaše hlaholenie.

Vojak 2.

To vybraté zo hniezdečka mladé.
(Hlaská po hlave túľacieho sa ku nemu Sáma. Osvald vystúpi.)

Osvald.

Kam ste jich to priviedli, hlupáci?
A mazlia sa s nimi jako dojky.
Preč tam nazpät!

Sámo.

To zlý jakýsi muž.
(Vojaci odvedú deti.)

Osvald.

Teraz už len zbýva holubiatka
Tie prislúžiť v pazúry jastrabu.
Ide vhodne.

Výstup 10.

Svatopluk syn a Spitihnev k predošlému.

Svatopluk syn.

Čo za deti som tu uzrel práve?

Osvald.

Dcérečka a synak Mojmírovi.

Svatopluk syn.

Kde sú, kde tie utešené kvietky?

Osvald.

Tam! *(Pokáže pravým bokom von.)*

Svatopluk syn.

Dnes musí byť vykoreneno
Celé toto prekľaté plemeno.
(Odíde. Spitihnev a Osvald hľadia za ním.)

Osvald.

A, kuriatka! Dohonil jich jastrab.

Spitihnev.

Na, tebe moravský prestol, Sámo!
Na, tebe, motýľku pestrý, muža!

Osvald.

Ten okázal hrdinstvo jako lev,
Keď uloví myš alebo muchu.

Svatopluk syn *(vráti sa s okrvaveným mečom).*

Pomsta sladká. Vyženiem-li ešte
Takto dušu ze pochvatiteľa:
Nedbám potom, hoc ma do taligy
Árpád svojej zapriahne. *(Odíde.)*

Osvald.

Obsiahneš.

Spitihnev.

To zloba v tom človeku nesmierna.

Osvald.

Teraz, kňaže, silnejšie oddiely
Ku Devínu.

Spitihnev.

Dobre upomínaš.
Pevní tam, budeme potom mluviť
S víťaznými smeleji Maďarmi.
Tu hľa už i zámok zaujali. *(Odídu.)*

Výstup 11.

Silaj, Miloslava, Gorazd a pestúnka.

Silaj.

Tu vyhľadaj muža svojho, pani.

Miloslava.

Vyviedols' ma jako posol Pána
Evu z raja. Jestli i vy znáte
Ľútosť, smiluj sa nado mnou.

Silaj.

Čo chceš?

Miloslava.

Učiň konec mojemu životu.

Silaj.

Maďar, pani, nebojuje s deťmi
A ženami. *(Odíde.)*

Miloslava.

Beda, čo sa vodí!
Kterak mohla tá hŕstka divochov
Tak na rýchlo opanovať zámok?

Gorazd.

Nečestného Bretislava zradou.
On sa pýtal, jako náš, do zámku.
S ním vrhnula sa hŕba Maďarov,
A vo zmätku poddalo sa všetko.

Miloslava.

To teda celá sieť hnusnej zrady.

Gorazd.

Je, kráľovno. Naši lživí bratia
Víťazia nad nami za Maďarov.

Miloslava.

Mne už ani slz nezbýva viacej.
Kde by bolo pohľadať tie deti?

Pestúnka.

Medzi Čechmi.

Výstup 12.

Svatopluk otec a Slavomír k predošlým.

Miloslava.

Ach, ach, deti moje nešťastlivé!
Nemáte viac otčiny, a snaď už
Ani otca. Všetko, všetko je preč.
Či vás ešte priviniem nekedy
Ku vrúcemu materskému srdcu?
(Odíde s Gorazdom a pestúnkou.)

Svatopluk otec.

Deti hľadá. Čo sa stalo s nimi?

Slavomír.

Slyšíš, že sa jich zmocnila zrada.

Svatopluk otec.

To zchádzalo ešte, aby všetko
Prepadlo bez nádeje na veky.

Slavomír.

Tu prchnúci Nemci. *(Odídu.)*

Výstup 13.

Otto a Hatto. Neskôr Ludiek.

Hatto.

Porážka je hrozná. Luitpolda
Položil šíp operený k mrtvým,
Aribu rozniesly na kopytách
Navalivších sa kone Maďarov.

Otto.

Kde pak cisár?

Hatto.

Snaď tiež v ríši mrtvých.
Videl som ho v kolu nepriateľov,
Nebolo však možnosti prispeť mu.

Otto.

Kdes' ho videl, Hatto?

Hatto.

Tam na vŕšku.

Otto.

Navráťme sa. Snaď ho ochránime.
(Pohnuv sa v ľavo, zastane.)
Chvála najvyššiemu! Zachovaný.
Ludiek vystúpi s ukrvavenou tvárou a s krvavou v ruke šatkou.)

Ludiek *(ukazujúc šatku).*

To po mojom zbýva Eisengrünu!
Držia-li sa naši ešte nekde?

Otto.

Nikto už viac nemyslí na odpor.
Konníctvo vtisknuté do Dunaja,
Pechota sa hurtom valí k loďam.

Ludiek.

A či prístup nenie odseknutý?

Hatto.

Celé ešte držíme pobrežie.
Len od boku vrážajú Maďari
Na stiesnené tlupy. Z krajních plukov
Vyrývajú obete jich šípy.

Ludiek.

Spešme i my teda, pokuď je čas.
Sadajme a utínajme laná,
Lebo už len vo úteku spása.

Otto.

Spešme veru, lebo tu Maďari
Za pätami, možno, že sám Árpád. *(Odídu.)*

Výstup 14.

Árpád, Zoltán, Šeréň, Bölč, Ingó a Mečislav. Neskôr Silaj.

(Hŕba maďarských vojakov; Mečislav zastane na kraji.)

Árpád.

Pre nás už tu roboty niet viacej.
Dokončia vec sami medzi sebou
Sápajúci sa spolu Sloveni.
Dajme pokoj jim, pokuď ustanú.

Zoltán.

I škoda by bolo mäsiariť jich.
Čím viac zbitých, tým menej poddaných.
(Silaj vystúpi.)

Silaj.

Sláva predne bohom, potom tebe,
Vojvodo. Tu kľúč od Bretislavy.
(Oddá kľúč Árpádovi.)

Árpád.

Sláva tebe, Silaj, ktorýs' plenník
Opanoval zámok nepriateľa.

Silaj.

Vojdi jako do svojho, vojvodo.

(Všetci odídu do zámku, okrem Mečislava, ktorý pritom vyražuje najhlbší žiaľ nemými posunkami, a potom stojí chvíľku nemo.)

Výstup 15.

Mojmír a Hostivít k predošlému.

Mečislav.

Poď, poď, kráľu. Vidz, jako do zámku
Vchádzajú tvojeho lúpežníci.
Bretislava už nie tvoja viacej.
Vchádza práve do nej vodca zbojcov.

Mojmír.

O nebesá!

Hostivít.

Hrozný, hrozný osud!

(Stoja oba chvíľku nemo v postavení vyrážajúcom najhlbší žiaľ.)

Mojmír.

I kráľovna v jich moci!

Mečislav.

Nie, pane.
Vystrčili ju sami Maďari.

Mojmír.

Vystrčili zo svojho! Zbojcovia.
Musíme ju teda hľadať, kde je,
A pospiešiť potom ku Devínu.

Mečislav.

Devína sa už zmocnili Česi.

Mojmír.

I to ešte!

Mečislav.

A kráľovské deti
Dal Spitihnev priviezť do tábora.

Hostivít.

Tomu nie dosť zničiť nás na poly.

Mojmír *(po krátkom mlčaní so sklonenou hlavou).*

Teraz teda už neviem, čo počať.
Všetky hrady i žena i deti
Nepriateľom a zradcom vo rukách.
(Opustí ruky zamyslený.)

Hostivít.

Brat tvoj ide.

Mojmír *(ztrhne sa).*

Ha! Ide ten Kain?

Výstup 16.

Svatopluk syn, Adalhart a Ufo k predošlým.

Svatopluk syn.

Tu si už raz, ty pochvatiteľu.
(Tasí meč, Mojmír tiež.)

Mojmír.

Tu, zlotrilý hrobáru otčiny,
S tebou nad jej otvoreným hrobom.
Pozri tam na steny Bretislavy!
Už má pána. Dedictvo, o ktoré
Vedieme spor, prešlo v ruky cudzie.

Svatopluk syn.

Len si z tvojich vypadlo, padúchu.
(Ženú sa mečmi jeden na druhého.)

Výstup 17.

Miloslava, Gorazd, pestúnka, Svatopluk otec a Slavomír k predošlým.

Miloslava.

Ach, Mojmíru! Švagre Svatopluku!
Stojte, božie pre milosrdenstvo.
(Šermujúci trochu prestanú.)

Mojmír.

Rozrušil si na veky otčinu.

Svatopluk syn.

Nie otčinu len, celý svod nebies
Bych obrušil, aby som sa s tebou
Pohrobil vo jeho rozvalinách.

Mojmír.

Zaškrťme sa teda tu vespolok,
Keď spoločnú sme zaškrtili vlasť.

(Šermujú zase.)

Miloslava.

Stojte, stojte! Slyšte slovo moje!
Mojmíru môj! Švagre! Ach, neslyšia
Nešťastní v zápale prchlivosti.

Gorazd.

Pomnite na Boha, na spoločné
Prsia, z ktorých ste cicali mlieko,
Na nešťastný národ, na potomstvo,
Ktoré večnej predávate zkáze.

(Šermujúci zas trochu obľavia.)

Svatopluk syn.

Teraz mi daj peklo dýchať búrkou
Silnou, hroznou, neodolateľnou!
Teraz bliskni meč môj žhúcim hromom,
Ktorý by vyplašil dušu čiernu
Z mrchy tejto určenej havranom!
Potrápim však napred dušu tvoju.
Či vieš, tchoru, kde tvoji pankharti?

Mojmír.

Kde, psohlavcu, kotlu všetkých jedov?

Svatopluk syn.

To vedz, že krev jich barví meč tento.
Porezal som jich jako teľatá.

Miloslava.

O nebesá, čo to musím slyšať!

(Klesajúcu poddržuje Gorazd a pestúnka.)

Mojmír.

Ty? ty si zaškrtil moje deti?

Svatopluk syn.

Boh mi svedok, že som to učinil.

Mojmír.

Ha! Vývrhu ľudstva zlorečený!

(Bratia sa srazia, Mečislav napadne Adalharta.)

Mečislav.

Táto mala dávno padnúť hlava.

Adalhart.

Ty proti mne? Ty môj podrídzený.

Mečislav.

A ty kráľa odbojný poddaný.

(Hostivít priskočí k Mojmírovi, Ufo ku Svatoplukovi, všetci medzi šermovaním von.)

Miloslava,

Srazili sa. Beda! Jeden zhynie.

(Odíde tiež s Gorazdom a pestúnkou. Svatopluk otec a Slavomír dívajú sa bokom von, kde za stenami štrkot mečov.)

Svatopluk otec.

Syn satana! slyšíš, čo povedá?
Laje ľadvím, v ktorých sa zaviazal.

Slavomír.

Adalharta uložil Hostivít.
Priskočil na pomoc Mojmírovi.

Svatopluk otec.

Nový sa mu stavia vrah oproti.
To dôverník onen Spitihnevov.

Slavomír.

Posadil i toho. Lež nástojte,
Mojmír sa potáča, je ranený.

Svatopluk otec.

Zpädnul. O podivné súdy božie!
Kain vzal i tu vrch nad Ábelom.
Poslední stĺp rozpadajúceho
Sa kráľovstva ruchnul nenapravne.

Slavomír.

Čo pak chce s tým Miloslava mečom?

Svatopluk otec.

Naľahla naň. O zrelisko hrozné!
Mrtvoľa sa skydla na mrtvoľu.
(Odvráti sa s hrôzou.)
Tu shromáždil osud neslýchaný
Celú kľatbou stíhanú rodinu,
Aby jednou znivočil ju ranou.
Len pre mňa, jehož hriech stíha nebe,
Pre mňa len sa nenašol ani šíp
Operený, ani meč, ani hrot.
Dosť hľadám smrť, ona ale prchne,
Jako záhyn odo zatracenca.
(Postaví sa bokom i so Slavomírom.)

Výstup 18.

Hostivít, Gorazd a Mečislav k predošlým.

(Mimo tých hŕba nitranských vojakov.)

Hostivít.

Hrozná, hrozná vec, čo sa tu deje.
O že aspoň zúfalý ten skutok
Kráľovnej ste neznali prekaziť!

Gorazd.

Bol zvršený v jednom okamžení.
Popadla meč kráľov, a už skydla
Bezdušná sa na bezdušné telo.

Mečislav.

Nechcela hrdinská pani prežiť
Ztratu muža, detí i otčiny.

Vojak.

Čo to už len teraz bude z toho?

Mečislav.

Teraz vám až prišla tá myšlienka?
Pred nehodou ste sa netázali,
Mätežníci, čo to bude z toho?

Výstup 19.

Svatopluk syn a Spitihnev k predošlým.

Svatopluk syn.

Pravda-li, že pluky tvoje, kňaže,
Zaujaly Devín?

Spitihnev.

Tak sa stalo.

Svatopluk syn.

Ja som teraz jediný zákonný
Kráľ Moravy. Vydaj teda Devín.
Chcem s mojimi ho obsadiť ľuďmi,
Abych s väčším dôrazom o svojich
Mohol právach hovoriť s Maďarmi.

Spitihnev.

Právo naše milosť Árpádova.
Čo naloží on mi, to učiním.

Svatopluk syn.

Zradiť teda si prišol Moravu,
Nie bojovať za ňu s nepriateľom?

Spitihnev.

Jestli Maďar nepriateľ Moravy,
Nač k víťazstvu si mu dopomáhal?

Svatopluk syn.

Ja som hľadal podporu práv svojich.

Spitihnev.

Ale si ju hľadal u Maďarov;
Od nich teda čakaj spravodlivosť.
Idú. Hneď sa rozhodne osud náš.

Výstup 20.

Árpád, Zoltán, Šeréň, Bölč, Silaj, Bretislav a Ingó k predošlým.

(Mimo tých hŕba maďarských vojakov. Dvaja z nich vnesú prestol a postavia v úzadí.)

Árpád.

Kde bohovia priali nám víťazstva,
Tam zatvoriť chceme naše účty.
(Ohliada panovite všetkých, potom zastane pred Ingóvom.)
Ty, chaganu, si nám sľúbil pomoc
Pod čas bitky, a dals' ujistenie,
Že Avari v Zadunajsku s nami.
Tamto si už vyplnil počestne;
Chceš i v tomto nám byť na pomoci?

Ingó.

Z celej duše.

Árpád.

A ja ťa nanovo
Ujisťujem, že sme jeden národ.
(Postúpi ku Bretislavovi.)
Ty si sa nabídnul, Bretislave,
Nevolaný za nášho spojenca,
A tým si sa preukázal skutkom.
Nevieme však, zdáliž i tvoj národ
To odobrí. Budeš teda pri nás,
Až sa tvoji pokoria Blatonci.

Bretislav.

Zneje divne tvoja reč, vojvodo.
Ja som voľný ti nabídnul spolok:
Ty pak mluvíš mi o pokorení.

Árpád.

Takých spolkov, ktoré sa dnes viažu,
Rozväzujú zajtra, nám netreba.
Slyšals' výrok. Zostaneš tu pri nás.
(Postúpi ku Spitihnevovi.)
Plnomocník tvoj, kňaže Spitihnev,
Prisáhnul, že nám vydáš hrad Devín.

Spitihnev.

Ty pak si sa zaviazal prísahou,
Nešíriť sa za rieku Moravu.

Árpád.

Ja vyplním sväte slovo svoje.

Spitihnev.

I ja také.

Árpád.

Sme teda priatelia.

(Postúpi ku Svatopluku synovi.)

Zbýva ešte nám dvom porátať sa.
Pamätáš, čo si sľúbil prísahou?

Svatopluk syn.

Kterak nie, vojvodo?

Árpád.

Povedal si,
Že „budeme v ríši tvojej doma?“

Svatopluk syn.

Povedal.

Árpád.

Diaľ teda nepôjdeme. —
Povedal si, že „podľa výboru
Toľko najžírnejšej obdržíme,
Koľko bude nám potrebno, zeme?“

Svatopluk syn.

Povedal.

Árpád.

Nám teda treba všetko,
Čím ste vládli po rieku Moravu. —
Povedal si, že „od všetkých daní
A poplatkov budeme slobodní?“

Svatopluk syn.

Povedal.

Árpád.

My teda žiadnych daní
Nebudeme odvádzať nikomu:

Ovšem ale dane požadovať. —
Povedal si, že „budeme navždy
Pri zákonoch sotrvávať našich?“

Svatopluk syn.

Povedal.

Árpád.

My teda od nikoho
Nebudeme prijímať zákony:
Naše ale i vám naložíme. —
Povedal si, že „budeme voľno
Slúžiť jakým sami chceme bohom?“

Svatopluk syn.

Povedal.

Árpád.

My sa teda budeme
Klaňať bohom silným otcov našich:
Vy vzývajte svojho krvavého. —
Povedal si, že „ja budem kňažiť
Dedične u Maďarov?“

Svatopluk syn.

Povedal.

Árpád.

A my ani nemáme úmyslu
Položiť ku nohám tvojim moc tú,
Ktorú ani zo tvojej milosti,
Ani otca tvojho nedržíme.

Svatopluk syn.

Keď ale ty tak dobre na moje,
Pamätáš-li i na svoje sľuby?
Prisáhnul si, že ma na trón otca
Posadíš.

Árpád.

I vyplním to sväte.
Pozri! Je to trón otca tvojeho?

Svatopluk syn.

Poznávam ho.

Árpád.

Zaujmi ho teda.

(Svatopluk syn sadne na trón.)

Tak! Teraz ti ale ešte jednu
Z rečí tvojich uvodím na pamäť.
Povedal si, že „nás ode trónu
Tvojho len smrť rozlúči?“

Svatopluk syn.

Povedal.

Árpád.

Doba teda táto už nastala.
Posadil som ťa na prestol otcov,
A hneď také zvrhujem ťa z neho,
Jako zradivšieho vlasť podliaka.
Nie si hoden miesta toho. Zostúp!

(Svatopluk syn zojdé z trónu.)

Smrť, ktorá nás má rozlúčiť, je tu.
Padneš obeť diekčinenia bohu
Velikému nášmu Hadúrovi
Z devädesiat deviatich poslední.
Oddáva sa ti, žrecu Šeréňu.

Šeréň.

(Dotkne sa rožkom svojho pokrovca temena Svatopluka syna.)

Obľúb sebe hlavu túto v obeť
Diekčinenia, bože náš Hadúru.

Svatopluk syn.

Keď to tvoja prísaha, Árpádu,
A keď smluvu tak vykladáš našu:
Pomsti aspoň poctive zločin môj.
Tu meč, čo vám pomohol k víťazstvu.

(Povrhne meč svoj.)

Árpád.

Ani slova viac! Preč s tým podliakom.

(Odvedie ho Šeréň, za nimi Árpád, Bölč, Silaj, Bretislav, Ingó, Spitihnev a všetci maďarskí vojaci.)

Hostivít.

Padni nebe. Moravy niet viacej.

(Odíde s Gorazdom.)

Vojak 1.

Bože, Bože, čo to bude teraz?

Mečislav.

Okusíte, čo je vláda cudzia.

Vojak 1.

Ja som sa bál od prvu tých spolkov.

Vojak 2.

I mňa to od počiatku mrzelo.

Mečislav.

Teraz každý blázon bude múdrym
Svojím sa chceť chlúbiť predvidením:
Pokuď pak čas bol, každý zapchával
Jako had si uši predo pravdou.

(Odíde, za ním všetci, okrem Svatopluka otca a Slavomíra.)

Svatopluk otec.

Prežil teda som kráľovstvo svoje.
Niet Moravy, ni Malej ni Veľkej.
O jako to o tisíc liet bude
Vyzerať tu! Jaké nebe vzdychy
Nešťastného očúvať potomstva!
Robiť bude, a iný požívať;
Platiť bude, a iný sa lesknúť;
Válčiť bude, a iný víťaziť.
Vôľa cudzia jemu bude právom,
Pridržovať sa svojho — zločinom,
Zapreť otcov svojich — vlastenectvom!

(Odchádzajú; opona zpadne.)

BITKA U ROSANOVIEC.

HISTORICKÁ SMUTNOHRA

V ŠIESTICH DEJSTVÁCH.

Úvod historický.

Slováci slušne považujú porážku rosanovskú, torou rozhodnul sa dlhý zápas medzi Karolom Roertom a odpornou jemu stránkou vlasteneckou, za árodnie nešťastie. Bola ona tým, ale nie preto, jako y snaď Matúš Trenčanský a povstalci na východních tranách Uhorska boli bývali nejakí horliví, za národosť slovanskú a jej práva zaujatí Slovania. Myšlienky akéto boly tomu v modloslužbe latinstva vcele porúženému veku naskrze cudzie. Vtedy nikto u nás ni nepomyslel o národnej reči, národnej osvete, národních právach. Latinčinu považoval každý za jediný, ečný, nepremenlivý prameň osvety; o inakšej vzdeanosti, jako latinskej, nemal nikto pomyšlenia. Cieľ prosriedok všetkej možnej dokonalosti bola latinská ramatika. Nado detinský tento, úzkoduchý názor veta nebol ani Matúš povýšený, ani bojovníci výhodních strán, leda že z týchto nektorí priznávali sa šte ku východnej grécko-slovanskej cirkvi. Stránka ejich bola politická, nie národnia. Horlili len za uhorkú slobodu. Porážku však jejich predca považujeme a pohromu národniu preto, že opierali sa výlučne o lovanov, domácich i zahraničných; a že by sa z jejich íťazstva pravdepodobne boly vyvinuly inakšie, Sloanstvu priaznivejšie pomery.

Čitateľ, prve než by čítal básnické nastienenie atastrofy, nech prijme napred nektoré historické právy o hlavných dejstvujúcich osobách, jako sme ich, ku lepšiemu pochopeniu udalosti, sostavili hlavne Fejérovho codexu diplomatického, tohoto najhodnoernejšieho prameňa historie uhorskej.

Počiatočný a hlavný protivník Karolov a stránky talianskej bol povestný MATÚŠ TRENČANSKÝ, syn palatína Petra, z rodu Čák, čo bolo jakési krestné meno. Lebo v listine Venceslava od r. 1303. číta sa toto: „Joannes, filius Chaak, de genere Chaak.“

Matúš bol muž pre vek svoj vzdelaný, s latinskými spisovateľmi oboznámený, a zakladal si mnoho na svojej učenosti. Vidno to z jedinej po ňom pozostalej, aspoň dosaváď uverejnenej listiny od r. 1307. ktorou potvrdzuje „hosťom“ Komárna, dedictva svojho, dané otcom svojím slobody. Počína ju hexametrom: „*Cuncta trahit secum vertitque volubile tempus.*“

Študoval, obyčajom tehdajšieho veku, bez pochyby v cudzozemsku, Itálii alebo Francii. Tam si nadobudnul vzdelanosť klasickú. Politickú mal príležitosť nadobudnúť si doma, byv synom veľmoža a prvého hodnostára.

Včasne bol povolaný i sám ku najvyšším hodnosťam krajinským. Už r. 1270. stojí podpísaný jako vojvoda sedmohradský, 1295. jako magister agazonum a župan prešporský, 1297. jako palatín.

Prejal po otcovi ohromné majetky, a on sám nadobudnul mnohé nové, cestou kúpy, milosti kráľovskej, často i násilia. R. 1299. navracuje Andrej III. synom Dragovym Rajčany, Illuz, Berenč a Doboz, ktoré jim bol odjal Matúš. Panstvo Uhrovec nadobudnul zámenou od istého Petra, syna Vašova (Baas).

Po smrti posledniého Árpádovca, Andreja III. rozdvojila sa krajina na otázke predôležitej. Pápežská stolica osobovala sebe právo na Uhry také asi, jako na Sicíliu, chcela obsadzovať trón uhorský dľa ľúbosti a brať z toho užitok. Už Andreja III. neuznala za kráľa, lež natiskovala Uhrom Karola Martella sicilského, Anžuánca, potom syna jeho Karola Roberta, chlapca, a zapríčinila týmto vcele nezákonným krokom strašné v zemi rozbroje. Za života Andreja III. nebolo vonkoncom žiadnej príčiny ohliadať sa po ženských potomkoch árpádovských, a keď posledný Árpádovec zomrel, tu právo Anžuáncov nebolo najmocnejšie.

Bo trebas dá sa prednosť vnukom po dcérach Štefana V. Kateriny a Marie, nado vnukmi po dcérach Bély IV. Anne (od nej český Venceslav) a Alžbete (od nej bavorský Otto) predca ani tak nemohli právne zvíťaziť Anžuánci. Lebo Katerina, vydaná za srbského kráľa Štefana Dragutina, bola sestra staršia, Maria ale, vydaná za Karola Chromého, bola sestra mladšia. Mal teda právne povýšený byť na prestol syn Štefana Dragutina a Kateriny, Vladislav, nie ale vnuk Karola Chromého a Marie, Karol Robert, syn Karola Martela. A predca pápež konečne len Karola Roberta vtieral Uhrom, tesťa ale Vladislava srbského, vojvodu sedmohradského Vladislava Apóra, ešte vyklial z cirkve pápežský legát Gentilis, že vydal dcéru svoju za šismatika.

Preto mnohí zdráhali sa prijať privedeného grófami brebirskými, Subičovcami, z Apúlie, a primášom Gregorom Katapanom korunovaného v Záhrebe (ešte za života Andreja III. r. 1300) Karola Roberta, a medzi nimi bol i Matúš Trenčanský.

On stál za slobodu a neodvislosť krajiny, bojoval zato, aby sebe národ dal kráľa sám, slobodnou voľbou z príbuznosti árpádovskej, na zákonne palatínom svolanom sneme. Netrpel miešanie sa stolice apoštolskej, kde miesto ducha apoštolského dávno bola zaujala chytrá jakási a zištná politika. Vidiac, čo už dávno dialo sa skrze krvavé inkvisície o vieru, pri ktorých pár mníchov rozhodovalo bez odpovednosti nad česťou, imaním i životmi všetkých občanov, skrze provísie pápežských legátov a nunciov, skrze reservovanie hodností cirkevných, skrze vyberanie rozličných podatkov: nechcel, aby staly sa Uhry konečne bezprávnou provinciou. Preto, keď 14. januara 1301. Andrej III. zomrel, pravdepodobne následkom podaného mu jedu komorníkom taliančikom, vynaložil všetku svoju moc, aby český Venceslav bol vyvolený a ovenčaný.

I previedol úmysel svoj, voviedol a dal ovenčať 13 ročného Venceslava, keď otec jeho nechcel prijať korunu uhorskú. Na odmenu dostal r. 1302. zámok

a celú župu trenčanskú so všetkými náležitosťami a užitkami, i dedinu Gyala „na veľkom ostrove.“ Bol také menovaný palatínom, ktorej hodnosti nechcel sa potom vzdať nikdy až do smrti, a mocou jej osoboval sebe právo svolávať snemy a rušiť uzavrenie snemov ním nesvolaných.

Keď privrženci Karolovi obľahli Venceslava v samom Budíne, oslobodil ho Matúš. Bol však pritom ranený, brat ale jeho Michal jatý a zťatý. I pustošiaceho župu bielohradskú Rolanda porazil.

Jednak nenádejný chlapec Venceslav neudržal sa na tróne. Otec ho vcele odviedol zo zeme. Z omrzlosti tušim nad tým, potom že Venceslav uniesol so sebou i korunu a postúpil ju bavorskému Ottovi, pak že Česi počínali sebe v Uhrách zpupne, prilnul Matúš ku Karolovi. Lebo keď tento vtrhnul r. 1304. spolu s Rudolfom rakúskym do Čiech, nalezal sa v jeho prôvode i Matúš. Toto snaď zavdalo príležitosť kronikárovi Turčanovmu, napriek hodnoverným diplomom, tvrdiť, že Matúš rozhodnul sa od počiatku, spolu s Omodejom a Ugrinom, za chlapca Karola; leda že s Katonom pripustíme, že kronikár o inom Matúšovi hovorí, nie o Trenčanskom, čo je nepodobné.

Kterak držal sa Matúš pri pozvaní a venčaní bavorského Ottona, či bol za neho či proti nemu, o tom zprávy niet. Keď ale Otto bol v Sedmohradsku jatý pri záletoch vojvodom Vladislavom Apórom, a celá temer krajina naklonila sa ku Karolovi, Matúš sa klátil. Lebo z jednej strany ostiechal sa protiviť sa vôli väčšiny, a nový dvor mu pochleboval, menoval ho tovarníkom: z druhej ale strany mrzelo ho, že predca len má v Uhrách panovať kráľ nie slobodne národom vyvolený, lež vtisknutý cudzou mocou. Preto keď prišol v nov. r. 1308. do Uhier legát pápežský kardinál Gentilis, bývalý františkán, a svolal snem na Rákoš, Matúš sice osobne neprišol, ale ho predca oposlal vyslancom.

Na pamätnom tomto sneme docielila sa jednota vzájemnou ustupčivosťou. Legát lapil sa za jazyk,

eď počali snemovníci reptať nad jeho dôkazmi, kterak v. Štefan obetoval krajinu stolici rimskej: snemovníci le prijali zásadu, že pápež má právo potvrdiť a koruovať toho, koho oni vyvolia. Skutočné vnútenie Kaola bolo zahladené náterkou slobodného volenia, vacať ročný mladý muž bol na plecach dvíhaný, a otom 15. jun. r. 1309. venčaný v Budíne novovysväonou korunou, poneváč stará bola v rukách vojvody edmohradského. Biskupi s legátom vyslovili kľatbu interdikt na každého, kto by Karola neuznal a iného ekoho navrhoval za kráľa.

Potom jal sa príčinlivý legát obrábäť Matúša. by ho získal vcele na stranu Karolovu, menoval ho rávc „tútorom krajiny." Matúš ale vyhlásil za nelatné uzavrenia snemu Gentilisom povolaného, a započal zjavné nepriateľstvá oproti Karolovi a jeho priržencom, zvlášte biskupom.

Gentilis siahnul ku duchovnému meču. Vyklial apred vojvodu sedmohradského Vladislava Apóra pre adržanie koruny, a Sedmohradsko postavil pod interikt do jej vydania. Ačkoľvek ale sám žaluje sa biskuovi, že interdikt jeho ani svetské duchovenstvo neachováva, ani mníši: predca Apór, na doliehanie rimáša Tomáša a Omodeja, korunu vydal, ktorou ol Karol znovu venčaný (toto už tretí raz) v Bielorade 27. aug. r. 1310.

Matúš ku venčaniu neprišol, a Gentilis, ktorý za obré uznal zdržovať sa na hranici v Prešporku, mrštil raz po ňom cirkevným perúnom, vyklial ho, písmom odivne bombastickým, jako tyrana, nakladajúceho, so svojimi spoločníkami, neobyčajné ľuďom bremená, trýzňacieho jich viac, nežli kedysi tvrdosť Faraonova nov izraelských, napadajúceho a lúpäcieho priateľov nepriateľov kráľovych, odjímajúceho jim zámky i ajetky pre seba, menovite biskupstvám ostrihoméınu, vacovskému, nitranskému, vesprimskému, ustošivšieho ohňom a mečom všetko medzi Vacovom Tisou, núťacieho zemänov ku svojim službám, zaavšieho pre seba sverený mu hrad blízko Budína,

t. j. Vyšehrad, aby odtuď panoval nad Budínom. Vytýka mu vrtkavosť, nevďačnosť, krivoprísahu. Hovorí, že prisáhnul i so svojím synom Karolovi vernosť, a potom že postúpil s vojskom až ku bránam budínskym. Darmo mu vraj núkano, aby väčšinu zaujatých majetkov podržal, len aby už dal pokoj. Po takých výčitkách „preboduje ho znovu mečom vykłatia,“ a poddané jemu zeme podrobuje interdiktu, rozrešuje poddaných jeho od vernosti, ba velí jim odstúpiť od neho, ináče sú tým samým vykłatí i oni. Kto bez rozhrešenia zomre, „nech má pohrab s hnilými smradlavými bestiami.“ Prelátom všetkým nakladá dať to každú nedeľu a každý sviatok ohlásiť ľudu pri zvonení a zapálených sviecach.

Listina nesie u Fejéra rok 1309. To ale nesrovnáva sa s tým, čo sa povedá v listine, že Matúš neprišol ku venčaniu po navrátení starej koruny vojvodom Vladislavom, čo iste stalo sa r. 1310.

Matúš si z toho sotva robil mnoho. Lebo už tie večné, pri každej maličkosti z príčin časných potrebované kłatby počaly tratiť všetku silu, a šírilo sa necirkevné smýšľanie. Už r. 1301. keď legát dal do kłatby neposlušné duchovenstvo budínske, ono opovážilo sa dať zo svojej strany do kłatby i pápeža samého. Preto nijak to nešlo, pri všetkých inkvisíciach a plamenných hranách, ani s vykorenením podobných terajším protestantom bogomilov čili patarenov v Bosne a okolných zemách. Preto i Matúš, hoc i biskupi boli proti nemu, našol dosť duchovných, ktorí držali s ním, nešetrili žiadnych interdiktov, lebo vtedy ešte nižšie duchovenstvo nebolo ponížené za nevoľnú neminu. Matúš povýšil sa nado všetke ohľady, snaď i nad obecnú vieru, a hromil prelátov, pustošil jejich statky, zvlášte primáša Tomáša a biskupa nitranského Jána, prijav titul „Pána Váhu i Tatier.“ Razil vraj i mincu a počínal si, jako by chcel zriadiť v Horních Uhrách ríšu samostatnú. Mal i svojeho palatína, toho povestného Feliciána Sáha, ktorý potom vzdal sa na milosť Karolovi, lež roku 1330. chcel pobiť celú rodinu

:ráľovskú, ale sám pritom hrozne zahynul so všet-
:ými svojimi. Rodoslovci odvodzujú Sáha tohoto od
;abolča, syna Eleudova, jedného z báječných vodcov
ıaďarských a tvrdia, že z mena Sáh pochádza meno Séči.
Dvaja sokovia zápasili vespolok, privrženci jejich
a škrtili. Karol považoval Matúša za odbojného pod-
:aného, Matúš Karola za nezákonného pochvatiteľa
rónu a votrelca. Ale Karol bol mocnejší. Na strane
eho bola väčšia časť pánov a biskupi.
Vzniklo však nové ohnište odboja proti nemu i
a stranách východních skrze synov Omodejovych.
Odvodzujúci rod svoj ode kráľa Samuela Aby
)modej Dávidovič bol majiteľom ohromných
tatkov v župách abaujskej, šárišskej, zemlinskej a
pišskej, a skrze rozšírené pokrevenstvo tiež mohut-
ým veľmožom. Lebo mnohé mocné rodiny maly s ním
eden pôvod, jako Vitézovci, Fričovci, Širokajovci,
;aláncovci, a žijúci dosavááď Hedriovci a Bertótovci.
)lugoš píše, že k Omodejovi uteknul sa i vyhnaný
'ladislav Lokietek poľský, a že mu pomáhal s vojskom.
3ol županom abaujským, tornanským, šárišským a
pišským, spolu palatínom Karolovym, a horlivým jeho
d počiatku privržencom. On pracoval, s primášom
'omášom, úsilne natom, aby vojvoda sedmohradský
ydal korunu sv. Štefana. Bol ale násilný veľmož. Od-
ímal chudobnejším statky, činil zemänom násilie, nútil
ich ku svojim službám práve tak, jako na západe
Iatúš. R. 1310. osvedčujú pred kapitulou jágerskou
'hekulovci, že jim odjal násilne päť dedín v župe
árišskej. V listine od r. 1312. hovorí Karol ,že vyhnal
nukov Ubulovych z krajiny, a vzal od Andreja III.
istiny na jejich majetky.
Nenasytný dal sebe darovať od Karola i Košice,
chcel jich zaujať pod čas generálnej kongregácie.
3ol ale pritom ubitý s mnohými, a dvaja synovia
əho jatí, asi na konci r. 1309. lebo ku tomuto roku
pomína listina kapituly jágerskej zanechanú dcéru
alatína Omodeja. Na žalobu jeho pozostalej vdovy,
synov Jána, Dávida, Miklúša, Vladislava, Omodeja

a Dominika (v diplóme Rikolfovi danom menuje sa i Demeter, Omodej ale a Dominik nie) vymenoval kráľ Karol súdcov, primáša Tomáša a biskupa vesprimského Štefana, zaprev svoj skutok, lebo stotožňuje sa s Košičanmi. O rozhodnutí súdcov svedčí s koncom r. 1311. kapitula jágerská. Omodejovci, a jejich stránka, zaväzujú sa nenepokojiť viac Košičanov, pre smrť Omodeja a pre uväznenie jeho synov Jána a Dávida, ani sami ani skrze druhých; nepýtať nikdy Košice v dar od Karola; postúpiť Košicam hory v tú stranu ku Gelnici, Karolovi ale Gelnicú, Košice, so všetkými dôchodkami, Spiš, zemlinskú a abaujskú župu, so všetkými právami, Lublin, Munkáč; všetky násilne uvedené podatky zrušiť; zámky nové bez dovolenia kráľovského nestavät; nebrániť nikomu hľadať pravdu pred úradníkami župnými; nenutiť zemänov ku svojim súdom a službám, ale dať jim slobodu slúžiť kráľovi alebo komu chcú; nezastavovať idúcich na trh do Košíc.

Ačkoľvek ale usnesenie toto bolo potvrdené prísahou, a syn Omodejov Dominik daný bol Košičanom pre bezpečnosť do zástavy: predca druhí synovia Omodejovi ozbrojili sa proti Karolovi, a vstúpili do úzkeho svázku s Matúšom Trenčanským. Podaly sebe s nimi ruky proti Karolovi dva slovanské kmeny. Lebo jako Matúš bojoval na západe so slovenskou, tak Omodejovci na východe hlavne s ruskou silou. Rusi zajiste vtedy boli u nás rozšírenejší. Jazyk jejich siahal, zdá sa, až ku Liptovu, a s ním pravoslavie. S prestúpením ku cirkvi západnej poslovenčili sa z veľkej časti, podržavše dosaváď mnohé vlastnosti ruštiny.

Karol teraz sobral všetky sily svoje, a uznal za najpotrebnejšie vrhnúť sa medzi spojencov, oddeliť jich. Preto tiahnul pode šárišský zámok, kráľovský sice, ale teraz v ruke Matúšovej.

Velel tam menom jeho istý Demeter, syn Miklúšov, jako všetky diplómy majú, nie Omodejov. Bude to snaď ten istý Demeter, ktorý v listinách spomína sa často jako župan zvolenský; ten istý, ktorý,

lla listiny od r. 1300. bojoval pri Rénu s Albertom rakúskym, testom Andreja III. proti rimskému kráovi Adolfovi. Pochádzal snad z rodu Balášovského, a bol na každú prípadnosť osoba vážna, lebo vždy v istinách o bitke rosanovskej znejúcich pripomína sa ako jeden z hlavných troch faktorov: Matúš, Omolejovci a Demeter.

Karol dostal v Šáriši značnú posilu od spišských Nemcov, vedených svojím vojvodom (comes universiatis Saxonum de Zipus) Štefanom Harhovským Görgey) s nímž boli i bratia jeho Arnold a Jordan, synovia Eliášovi.

I Matúš spechal ku pomoci v nebezpečenstve postavenému Demetrovi. Napred mu poslal posilu s stým Abom, jako Turčan píše, potom i sám osobne chvátal na miesto rozhodné.

Karol cúvnul pred ním ku Košicam, Matúš ho nasledoval. Tamten spojil sa s vernými Košičanmi, tento s vojskom synov Omodejovych. Obe stránky boly hotové podniknúť nečo rozhodného, preto sblížily sa na dostrelenie. Karol položil sa táborom na boku tak zvanej Hory Košickej, tam asi, kde r. 1849. sviedol Šlik bitku s povstalcami uhorskými; Matúš na chotári vajkovskom, na samom rozhraní šárišskej a abaujskej župy, na protejších vŕškach. Len Torisa delila tábory. Mohly sa pohodlne prehliadnuť. Pre Matúša bol pri samých Vajkovcach, na ľavom brehu Torisy, obkopaním brehu vysokého a nanesením zeme, urobený okruhlý kopec, ktorý ukazuje sa dodnes, tak jako i kaplica za ním, v nejž modlil sa Matúš pred osudnou bitkou dňa 15. jun. roku 1312.

Na svitu dňa tohoto, poneváč Torisa pri Vajkovcach len úzku dolinu tvorí, posuly sa obe vojská bokmi Torisy dolu ku vzdialeným na pol hodiny Rosanovcam, kde rozprestiera sa rovina, a tam srazili sa súsedi so súsedmi, priatelia s priateľmi, pokrevní s pokrevnými. Lebo stály proti sebe nie celé župy, lež jednotné rodiny a domy, číhajúc na majetky jeden druhého.

Zprvu víťazila stránka vlastencov, odjala i hlavnú zástavu taliančikom, zmiatla, priviedla jich k úteku tak, že len Chorváti a ritieri joanníti stáli pevne. Potom ale obrátilo sa šťastie, vlastenci utrpeli hroznú porážku. Málo známe ústne podanie, ktoré pisateľ slyšal z úst košického profesora dejepisu Maďara, pripisuje príčinu obratu zločinnému nápadu na život Matúšov treštenej, pološialenej dcéry Petra Petroviča, Guty. Padlo vraj z obidvoch strán toľko ľudí, že od bitky u Šajavy s Tatarmi takej seči v Uhrách nebolo. Rovina rosanovská bola krytá krvou a trupmi.

Že Matúš bol osobne v bitke prítomný, to možno diplomaticky dotvrdiť proti Praymu, udávajúcemu, že obliehal vtedy Ostrihom, aby tým Karola odtiahnul od Šáriša. V diplomatických tých listinách, ktorých Karol vydal po víťazstve rosanovskom veliké množstvo, rozdávajúc odjaté statky stranníkom svojim, hovorí všade o Matúšovi jako prítomnom v bitke, menuje všade jeho, Demetra a synov Omodejovych, ba v niektorých hovorí doprosta len o samom Matúšovi. Tak v listine od r. 1319. ktorou darúva statky vymreléhо Petra de Pilin súdcovi Kumánov Tomášovi za dobré služby v bitke rosanovskej: „Quum Mathaeus prope civitatem Cassa pugnam nobiscum habuisset.“ V listine od r. 1323. ktorou darúva Imrichovi Kompoltovi statky neverného Pavla Čabanky: „In conflictu, quem idem Mathaeus, una cum aliis proditoribus nostris praedictis filiis Omodaei, nobiscum habuerunt.“ V listine od r. 1325. danej Rikolfovi: „Cum Mathaeus aggregata sibi societate, prope Cassoviam nobiscum conflictum habuisset.“ Tak i v iných mnohých listinách.

Vynímame z nich ešte mená z účastnivších sa bitky rosanovskej obojstranných bojovníkov.

Odmenu od Karola obsiahli: súdca Kumánov Tomáš, Imrich Kompolt, Rikolf, Štefan a Arnold Harhovský, Alexander de Lypolth, Gregor Mihaľovský (de Nagy-Mihály) Ubulovci, Peter a Georg de Tirinna, kastelán lublinský Tomáš, kastelán šárišský Michal Akus, Miklúš Príni (tak sa číta meno to na kalichu

chrámu Malo-Šárišského) Ján Bátory, Ján Šóš, potom Košice a spišskí Nemci vôbec.

Pre účasť v bitke rosanovskej ztratili statky: Pavel Čabanka, Kišovci (Šimún, Miklúš, Blažej a in.) Valentin Bojislavovič, Budun, Markovič, Mikuš, Petheu, Peter Petrovič, Michal Vrbovský, Kopoš, Čerep, Štefan Čierny, Andrej a Peter Michajlovičovci, Aba Veľký (Magnus).

V počtu padlých boli na strane Karolovej, dľa listiny, Jordan Harhovský, dľa kroniky Turčana: Kakaš, syn Štefana Borša, Štefan Bager, Jakub Aladár, a kastelán beregský Peter. Na strane Matúšovej padli, dľa tejže kroniky: Demeter, Aba Veľký, a dvaja synovia Omodejovci.

Bol i český zástup prítomný. Svedčia o tom listiny dané r. 1312. Rikolfovi a predkom Kalajovským. V obidvoch hovorí sa, že synovia Omodejovi privolali i Čechov.

Víťazstvo rosanovské pojistilo Karolovi pochybné ešte vždy dotuď panovanie: odpor však nezrazilo úplne.

Matúš sice klesal vždy viac, ale vzdoroval poriad a hromil svojich protivníkov.

Divná ale vec, že ho zase vidíme v boji s Čechmi. Dobner zajiste udáva, že r. 1315. bol porazený vojskom kráľa Jána, a že vtedy žiadal o pomoc i Karola, že ale tento sľúbil mu len prímluvu.

Vyšehrad mu bol odjatý. Ďalej ku severu ale panoval. R. 1317. zaujal pre neho Šimún Kačić zámok Nitru, a Matúš ho dal zboriť, mesto vypálil, statky biskupské poplenil. Tohože roku držal ešte zhabané statky Karola Bethlema v nitranskej a trenčanskej župe.

Biskupa Jána vyhnal vcele nie len z Nitry, lež i zo všetkých majetkov, a tento ho preto na sjezdu biskupov v Koloči r. 1318. znovu vyklial z cirkve. Vyčituje mu, že residenciu jeho vypálil, statky zaujal, desiatky mu odjal; že ode poddaných biskupských vyberal poplatky „na svadbu s vojvodom rakúskym;“ že jich nutí ku robotám okolo svojich zámkov v Trenčíne a Topolčanoch; že z dedín novozaložených, ktoré

Matúš menuje „Lehotami,“ nedopúšťa dávať biskupovi desiatky; že mu nedá navštevovať fary, lež sám panuje a rozdáva jich komu chce; že biskupa posiela vo službách svojich semo tamo jako behúňa (cursorem); že všetky župné záležitosti poťahuje prede svoj súd; že ľudia jeho činia čo chcú s ľuďmi biskupskými; že bere pod ochranu farárov vykľatých, a verných vyháňa; že od kapituly a kláštorov odobral pečate, a užíva jich jako sám chce, neveriac, že jest Boh na nebi, zákon na zemi, pokuty v pekle. Ačpráve ale povedá, že to všetko činí Matúš pre vyslovené na neho kľatby: predca i sám vyslovuje novú kľatbu nie len na neho, lež i na všetkých jeho služobníkov, a državnosti jeho podrobuje interdiktu. Vykľatí sú menovite: zať jeho Desoh, Loorad z Košíc, Ablanch, Andrej z Litvy, Miklúš Oros, Detrich z Gimešu, Ján zo Zuldváru a Štefan, kasteláni Matúšovi.

Tento odpovedel nato novým vypálením Nitry, pričom zhorel i biskupský chrám, a v ňom mošti (relikvie) svätých Zoroarda a Benedikta. Biskup mrštil novú kľatbu naňho a spoločníkov jeho.

Toto je posledná zmienka o Matúšovi. R. 1323. pripomína sa už jako nebohý.

Zaživa nazýval ho Karol len neverným a odbojcom svojím, ale po smrti zve pamiatku jeho zlorečenou, menuje ho krajinským zbojníkom, ktorý zem zpustošil, vdovy a panny pŕznil a ubíjal, chrámy a kláštory pálil. Tak už v listine od r. 1324.

Takí asi vtedy, a ešte horší pozdeji, boli veľmoži uhorskí vôbec, násilní proti súsedom, tyranskí proti poddaným svojim. Pri Matúšovi ale pomneť musíme, že my slyšíme o ňom len úhlavných jeho nepriateľov, nikdy jeho samého. Lebo nedošla na nás, aspoň nenie dosuď uverejnená žiadna od neho listina, okrem tej nepatrnej komárňanskej. A beda pamiatke toho, kto len z rečí svojich protivníkov stáva sa známym potomstvu! To isté jest, že by Matúš nebol mohol tak tyranstvovať, jako sa mu vytýka, keby nebol bojoval za ideu a vynikal nad inými rozumom, umelosťou, vzne-

šenosťou ducha. My sme podali obšírnejší životopis jeho preto, že dejepisci maďarskí odvracujú sa s nechuťou od neho. Skusujeme i tu, že čo nám vidí sa ctihodným, to ošklivi sa Maďarom a naopak. Preto žiaľ, že nemáme historie zo stanoviska slovenského.

Pamäti hodno ešte, že název „Pána Váhu i Tatier“ obnovil pod Zigmundom vojvoda sedmohradský a župan prešporský Poliak Stibor. (Viď listiny jeho z r. 1396.)

Synovia Omodejovi poddali sa po rosanovskej porážke Karolovi, ale zato ešte tiež úplne pokorení neboli. Vidno to z toho, že keď Karol vrátil potomkom Ubulovym odjaté násilne Omodejom statky, synovia tohoto mali smelosť a moc odjať jim jich zase.

Príbuzný jejich Peter Petrovič (u Szirmaja Peteunch) povolal r. 1320. na uhorský trón jednoho z rusko-haličských kňazov. Bol však v Haliči s nabídnutím svojím oslyšaný, doma ale rozsiahlych statkov zbavený. Zámok jeho Prušťany, v župe zemlinskej, daný r. 1321. predkom Šóšovským a Bočkajovským za zámok potocký. Z jeho cesty do Haliče možno dosť pravdepodobne zavierať, že bol pravoslavný.

O pazdišovskom Renelovi to isté súdi Szirmay z jeho mena. Statky jeho, Pazdišovce a Drehnov, obdržal r. 1323. Miška z rodu Akus.

V samej tej rodine Mihaľovských, ktorí odvodzovali sa ode bojovavšieho proti Kupanovi Venceslava, a ode ktorých odvodzujú sa zase terajší grófovia Stárajovci, sú sledy pravoslavia. Ešte r. 1299. písal sa jeden z jejich predkov „Jakov,“ čo je slovansko-pravoslavná forma mena Jakob, s vyslovovaním b jako v.

Mnohé zo statkov zhabaných obdržali prišedší s Karolom Taliani. Salernitanskému Filipovi Drugetovi daroval Karol r. 1323. zámky Lublin a Plavču, ale zomrel bez detí. Brat jeho Ján I. zplodil Jána II. Miklúša a Villerma. Filip bol palatínom a županom spišským i abaujským r. 1322—1327. Potom bol týmže brat jeho Ján I. a pak syn tohoto Villerm r. 1334.

Synovia Jána II. nadobudli r. 1380. panstvo Humenné a vzali zpovestnelé potom meno Homonnay.

Talian Štefan, ktorému pridáva sa v básni meno Fáber, bol kastelánom na Vyšehrade, a dostal r. 1326. dedinu Nyrmal, v župe ostrihomskej, ktorú mu potvrdila r. 1331. i kráľovna Alžbeta. Táto povedá o ňom výslovne, že prišol do krajiny s Karolom. Potreboval sa zvlášte ku posolstvám. Chodil deväťkrát „za more,“ t. j. do Itálie.

Panovanie pošlých z Francie Anžuáncov zvykli nado všetko velebiť naši dejepisci; my vidíme mnohé tmavé stránky pri nich. Rozšírili sice rodinkárskou politikou hranice vlasti od mora až ku moru: ale to nemalo stálosti, rozpadlo sa s nimi. Priviedli sice ku vätšej dospelosti embryonské ešte u nás štúdia latinské: ale uvrhli v bezpravie ľud, navalili mu bremeno deviatkov, dali ho vcele v moc surovým pánom, a tým prihotovili časy Dóžovské. Umeli sice rozkázať prelátom a pánom: ale nezlomili, lež ešte pestovali záhubnú jejich moc, ktorá potom zapríčinila Moháč. Panovanie jejich bolo skvelé, šťastné nikoli. Cudzozemci cicali tuk zeme, ľud stonal pod bremenami, páni bojovali za veci neprospešné. Bojovalo sa za trón neápolský, proti šismatikom; ale premeškalo sa zlomiť vo vzniku tú tureckú moc, ktorá pohrobila potom krajinu na poliach moháčskych.

Osoby:

Karol Robert, od jednej stránky uznaný kráľ uhorský.

Matúš Trenčanský, hlava stránky Karolovi protivnej na severo-západe.

Ján, Miklúš, Vladislav, — Omodejovci, hlavy stránky Karolovi protivnej na severo-východe.

Demeter, veliteľ na šárišskom zámku, tretí hlavný faktor medzi odporcami Karolovymi.

Peter Petrovič (Peteunch) župan zemlinský a ungský.

Guta, jeho mladá dcéra.

Dorotea, jej spoločnica.

Peter Toldy, pán v župe zemlinskej.

Sebastián, jeho syn.

Peter Renelov, majiteľ Pazdišoviec.

Štefan Fáber, Filip Druget, — Taliani pri Karolovi.

Tomáš, arcibiskup ostrihomský.

Ján, biskup nitranský.

Martin, biskup jágerský, na strane vlastencov.

Adrián, dominikán, vyšetrovateľ kacierstva.

Prior joannítov vranských.

Felicián Sáh, palatín Matúšov.

Georg Subič, gróf brebirský.

Štefan Harhovský (Görgey) vojvoda spišských Sásov.

Diviš, vodca pomocného pluku českého.

Mutimír, vodca bosenských bogomilov.

Borš, pán na strane Karolovej.
Torreo, Talian, vyzvedač prestrojený za mnícha, pod menom páter Brús.
Cikáda, jeho mladá manželka, na výprave okolo kráľa
Mráz, prchlý z biskupstva nitranského, teraz olčvársky farár.
Konc, maďarský husár.
Drobniak, **Minár**, } sedláci od vozov.
Bufo, **Frank**, } mládenci Adriánovi, Taliani.

Výše týchto možno najväčší počet vojakov jako osoby nemé.

(Dejište Vajkovce, Košická Hora a Rosanovce; čas 15. junia 1312.)

Dejstvo prvé.

Prichod Matúšov.

(Javište tábor vlastencov na ľavom brehu Torisy nad Vajkovcami. V úzadí kaplica sv. Barbory s dvermi, na pravom i ľavom boku stány, za nimi priečna ulica.)

Výstup 1.

Petrovič, Guta a Dorotea.

(Guta má zavesený z krku na čiernej stužke nôž v červenej pošve.)

Petrovič.

Tu sme teda, v oči s nepriateľom.
Krik naplní vo krátce válečný
A krev zbarví pekné to údolie.
Ty, Guto, mi mnohú robíš starosť.
Nechcela si dať sa odhovoriť
Od výpravy tejto nebezpečnej.
Uvidíš, uvidíš, že divadlo,
Ktoré sa tu otvorí pred tebou,
Nehodí sa pre pannenské srdce.

Guta.

Nemaj o mňa starosti, môj otče.
Som s obrazom smrti spriatelená.

Petrovič.

Navráťte sa do svojeho stánu.
Navštívi vás iste Sebastián.

Guta.

Len tým, prosím, ušetri ma, otče,
Keď už vieš, že nechcem o tom slyšať.

Petrovič.

Čo sa sviedlo s tebou, decko drahé?
Čím sa ti tak odrazu zošklivil,
Ktorého si mávala tak rada?

Guta.

Ničím. Ja som nevesta Kristova.
V tom je všetko.

Petrovič.

Nevesta Kristova!
Nevesta Kristova! Čo to za reč?
Chceš sa Bohu posvätiť v kláštore?

Guta.

Inú nebe mne dalo úlohu
A božský môj ženích Ježiš Kristus.

Petrovič.

Decko! Ja sa bojím o tvoj rozum.
Trešťenosť ťa jakási napadla.
Blúzniš. Čo mám počať s tebou, neviem.

Výstup 2.

Demeter, Ján, Miklúš i Vladislav Omodejovci k predošlým.

Demeter.

Košičania tiahnu dolu horou.

Ján Omodej.

Ha, tí zpupní, cudzopasní Švábi!
Oni nechcú byť tým, čím je ľud náš.
Žijú si za svojimi múrami,
Jako spolok neodvislých pánov.
Požívajú výlučne výhody
Remesiel a vnosného kupectva,
Keď poddaní robotujú na nich.

Miklúš Omodej.

Našli v zemi uhorskej Kánaan.

Vladislav Omodej.

Pusť Švába v dom, a sám sa mu vystúp.

Petrovič.

Kráľovia jim naši udelili
Veľké statky, vätšie ešte práva.

Ján Omodej.

Vlachi pak sú mocnou jich záštitou,
Bo jim vďačne postupujú čiastku
Z nahnaných jim krivou cestou ziskov.
Zaškrtili palatína zeme,
A kráľ, jako čo by chlap *) bol padnul,
Najmenšieho zadosťučinenia!
Napred nám sám daroval Košice,
A keď otca ubili našeho,
Dal za pravdu jim, nás pak odsúdil.

Vladislav Omodej.

A olúpil. Museli sme vydať
Košičanom zpupným Čiernu Horu,
Karlovi Spiš, Košice, Gelnicu,
Zemlinskú i abaujskú župu,
Zámky naše Lublin a Munkáčov,
So všetkými zisky a právami.

Miklúš Omodej.

A dať ešte brata Dominika,
Pre bezpečnosť, Nemcom do zástavy.

Demeter.

Budú krivdy vaše odpomstené.
Shromáždili sme sa v peknom počtu,
A „Pán Váhu i Tatier“ prichádza
S celou mocou. Už zástupy jeho
Vlajú sa od Královiec až ku nám.

Petrovič.

Utešená to tatránska junač,
Opravdiví horniacki sokoli.
Tečú bystro jako tie jich rieky,
Držia hlavy pyšno jako chlumy
Tie velebné, pod nimiž vyrástli.

Demeter.

A na čele jich taký vojvoda,
Jako Matúš, to nečo znamená.

*) Muž neslobodný, poddaný.

Výstup 3.

Sáh, Toldy a Renelov k predošlým.

Sáh.

Idem predkom, páni, roztiahnuť stán,
V ňomž by zastal Pán Váhu i Tatier.

Demeter.

Ten hotový, nádvorníku Sáhu.
Toto preňho zvolili sme miesto.
Ze dvoch úboč strán, pod ňou Torisa,
Ze dvoch iných ťahané priekopy,
Z nichžto zem na kopec vymetaná
Pre zvýšenie a bezpečnosť miesta.
Oba odtuď prehliadne tábory.

Sáh.

To robí česť vašemu dovtipu,
Že tak vhodne ste užili brehu
K utvoreniu maličkej pevnosti.

Petrovič.

Poďme však mu pode Hrúň v ústrety,
A uveďme ho s česťou do stánu.
(Pristúpiv ku Gute, ktorá dosaváď stála na boku zamračená, a pošeptávala tu i tam s Doroteou.)
Ty, Guto, iď do našeho stánu.

Guta.

Nie ja, pokuď neuvidím toho
Pána Váhu i Tatier.

Petrovič.

Svévoľná!
Čakaj teda tu.
(Odíde s Omodejovcami, Demetrom, Toldym a Renelovom.)

Sáh.

Ja ohliadnem stán.
(Odíde do stánu.)

Guta.

Doroteo! Vidíš tie zástupy?

Dorotea.

Vidím.

Guta.

Ony sa srazia krvave:
Lež výsledok bitky rozhodnem ja.

Dorotea.

Ty?

Guta.

Vidíš tie meče, šípy, kopia?
Nožík tento bude pôsobnejší,
Nežli všetky tie nástroje smrti.

Dorotea.

Blúzniš zase.

Guta.

Ty neznáš vznešené,
Jaké ja mám zhôry, povolanie,
A nechcela by si piť môj kalich.

Výstup 4.

Sebastián k predošlým.

(Hľadí trochu nemo na Gutu, táto trhne sebou a zklopí oči.)

Sebastián.

Či slobodno mne ešte raz vzhliadnuť
Na spanilý ten obličaj, panno,
Ktorý kedys' tak unyle na mňa
Sa usmieval?

Guta *(zakryje si oči).*

Nie! Nebeské veci
Stoja výše. Iné moje cesty.

(Odíde do kaplice, Sebastián hľadí za ňou s ustrnutím.)

Dorotea.

Nič si nečiň z toho, Sebastián.
Tu by žiaden kralevič ináče
Nepochodil. Boh vie sám jediný,
Čo s dievčaťom tým sa povodilo.

Bývala až rozpustle veselá:
Teraz len krev, smrť a blízky konec.
Sviatkom býval vždy u nás tvoj príchod:
Teraz len jej ženích Ježiš Kristus.

Sebastián.

Viem o všetkom. Jedno to mi povedz,
Pohnutá je celkom na rozume?

Dorotea.

To bych reknúť nemohla. Vo všetkom
Inom súdi a hovorí zdrave;
Len keď príde na svoje videnia,
Vtedy blúzni a tára do sveta.

Sebastián.

Nevieš, prečo si zošklivila mňa?

Dorotea.

Nakoľko jej srdce znám i myseľ,
Ona vrúcne miluje i teraz;
Len že dušu jej zaňala vcele
Nepostižná jakási myšlienka.

Sebastián.

Iný nekto ovládnul jej srdcom?

Dorotea.

Môžem tvrdiť, že nie.

Sebastián.

Čo pak myslíš,
Ukázať sa jej ešte nekedy?

Dorotea.

Mojou radou nie, až bude lepšie.

Sebastián.

Boh ju poteš. *(Odíde.)*

Dorotea.

Biedny Sebastián!
Tak mu vernú odplacovať lásku!

Výstup 5.

Torreo k predošlej.

Torreo.

Koho vidím! Panna Dorotea.
Tu i Guta?

Dorotea.

Modlí sa v kaplici.
Vyvolám ju. Poteší sa veľmi,
Lebo si jej vždycky na jazyku. *(Odíde.)*

Torreo.

Čo tá tu? Či nedozrieva asnaď
Zasiate vo Prušťanoch semeno?
Použijem i šialenstvo stvory
Tej podivnej, koľko bude možno.
Hlavná však vec, shuckať náčelníkov.
Samým sebe podľahnú najskorej.

Výstup 6.

Sáh k predošlému.

Sáh.

Ty sa všade zaseješ, páter Brús.
Nemyslel som teba spatriť tuná.

Torreo.

Taký život mníšsky, nádvorníku.

Sáh.

Znám a ctím ťa jako múdru hlavu.
Povedz teda svoje mi domnenie,
Jaký konec predpovedáš sporu?

Torreo.

Otáž sa ma, jaké bude leto?
Mokré, suché, štedré, neúrodnie?
Neviem. Ale že za letom jaseň,
Za jaseňou príde mráz a zima,
To s istotou prorokovať môžem.

Sáh.

Jaké to má spojenie s otázkou
Prítomnou stran válečného šťastia?

Torreo.

Nuž také, že príhodne spomínaš
Šťastie. Lebo od náhody visí
Úspech v bitkách: konečný však obrat
A sklon vecí má svoje zákony.
Podľa týchto zákonov ti môžem
Predpovedať, že vec vaša musí
Prežiť sa, ba už sa i prežila.

Sáh.

Kterak?

Torreo.

Vaše zákonné oprenie
Zmenilo sa, smrťou Venceslava
A Ottona pádom, v puhú zpuru,
Keď meškáte odorvanej časti
Dať hlavu a život samostatný.
Karol je kráľ. A vy čo? Odbojci.
Nemôže vás považovať ináč,
Nežli zpurných poddaných, keď vy sa
Nemôžete odhodlať vyreknúť,
Že tvoríte kráľovstvo pre seba.

Sáh.

Ale by nás neprestal i vtedy
K poslušnosti nutiť, a domáce
Trvaly by i ďalej rozbroje.

Torreo.

Neboly by to vtedy rozbroje,
Ale válka kráľovstva s kráľovstvom,
Čo je rozdiel. Vy by ste vedeli,
Na čom ste, protivník by ochabnul.

Sáh.

Mníše! Ty mi hovoríš zo srdca,
Vyslovuješ, čo už dávno myslím.
Predložím hneď vec tú Matúšovi.

Bude-li sa i ďalej okúnať
Vystúpiť z tej polovičatosti,
Ja sám iný dám smer svojim krokom.

Torreo.

Na dlho i tak nevydržíte.
Duchovenstvo, väčšina zemianstva,
Chorváti a pápež sú za Karla.
Vám chybuje zákonné sriadenie.
Tys' nádvorník, a kto ťa menoval?
Ten, čo i sám bol len nádvorníkom,
A teraz je mätežník, nič viacej,
Keď sa zdráha siahnuť po najvyššom.

Sáh.

Potvrdil si znovu moje dávne
O múdrosti tvojej presvedčenie. *(Odíde.)*

Torreo.

Matúš sice nevojde do pasce,
Ku tomu je prichytrá líška tá,
Ale Sáh je už nepochybne môj.
Sprobujem i s pochabým dievčaťom.

Výstup 7.

Guta k predošlému.

Guta.

Boh ťa vedie, môj drahý páter Brús,
Účastníče mojeho tajemstva.
Príležitosť, o ktorej si dávno
Prorokoval mi, prišla konečne.
Nastal čas, kde Boh rameňom slabej
Devy veľké chce vykonať veci.
Lež ty musíš riadiť moje kroky.
Prst boží v tom, že si i ty prišol
Na miesto, kde mňa chce potrebovať
Pri riešení osudov otčiny.

Torreo.

Hotová si teda, svätá panno,
Vyvolená nádobo spasenia,

Podniknúť, ku čomu ťa Boh určil?
Čestné to, lež desné povolanie.
Brány nebies sa ti otvárajú:
Lež krvavá vedie cesta ku nim.
Nezkláti sa útle srdce tvoje?

Guta.

Odporovať nelze, keď Boh velí.
Veď vieš, jaké mala som videnia,
Jako prišla k nástroju tomuto. *(Ukazuje nôž.)*
Rozprávala som ti to už neraz.
Videla som napred Krista Pána,
Kterak povstal pri podvihovaní
Z hostie, a sadnuv, otočený
Sivou chmárou, na vrchu oltára,
Vystrel proti mne nôž, a pak zmiznul.
Videla som potom, pri modlitbe
Prede bočním oltárom Marie,
Kterak táto z obrazu svojeho
Vyvinula sa Bohorodica,
Vzlietla, s nožom v ruke, pod sklepenie,
A pak zmizla na oblúku dúhy.
Ty si sám nevedel, čo to značí.
Keď som ale slyšala v búrlivej
Noci onen desný hrmot z väže,
A to strašné trikrátne volanie:
„Judito, nevesto vyvolená!“
A potom na kľakadle vo chráme
Tento našla nôž, tys' mi vysvetlil,
Kto bola, čo spáchala Judita,
A vzložils' mi na srdce myšlienku,
Že k podobnej ma zvolil Boh veci,
Zvestovals' mi, že príde ku tomu
Príhodný mi čas a príležitosť.
Teraz je tu. Ja chcem byť Juditou.
Jedno to mi povedz, zvíťazí-li
Iste Karol, jestli padne Matúš?

Torreo.

S ním povstala, s ním i zhasne mätež.

A zralý je ku súdu božiemu,
Poneváč sa priatelí s kaciermi.

Guta *(tleskne do dlani).*

S kaciermi! O ty veliký Bože!

Torreo.

Celý pluk jich priviedol Mutimír
Z Bosny k nemu.

Guta.

Hoden teda smrti.
Položím však, to viem, i ja hlavu.
Abych teda pristúpila čistá
Pred ženícha nebeského Krista,
Vyslyš spoveď moju, a preželnaj
Nástroj tento podaný mi zhôry.
(Kľakne a drží nôž pred sebou.)

Torreo.

Nie, to nesmie, nemôže byť, panno!
(Podvihne ju.)

Guta.

Ty sa zdráhaš vždycky žiadosť moju
Vyplniť, keď sa ti chcem spovedať.

Torreo.

Lebo cítim sa nehodnym toho,
Vyslúchať tak svätej panny spoveď.
Obráť ale sa o to k biskupom.

Guta.

Tu iného niet okrem Martina.
Ten pak i sám je syn zatratenia,
Čo spoločník Matúšovej zpury.
V posledních dňoch dal sa i on zvrátiť.

Torreo.

Vo tábore Karlovom nalezneš
Mnohých svätých a verných biskupov.

Guta.

Ta ma i tak vrelá tiahne túžba.
Lebo žiadam veľmi prehovoriť

O osudu otca svojho s kráľom.
Kterak ale mne sa ta dostaviť?

Torreo.

Ku tomu ti ja pripravím cestu.
Prejížďať sa budeš na paripe,
Prekročíš stráž, budeš unesená.
Keď dokončíš riadne svoje veci,
Privedú ťa s počestnosťou nazpät.

Guta.

Učiním tak, len obstaraj všetko.
Ja sa idem pomodliť za úspech.
(Odíde do kaplice.)

Torreo.

Divná vec s tým trešteným dievčaťom.
Videla vraj Krista a Mariu.
Ha ha ha! To čert by nevymyslel,
Že nožíky jej ukazovali.
Či je to choroba obraznosti,
Či pak vyššie nejaké vnuknutie?
Neviem: tú však musím si dať chválu,
Že som toho výborne použil.
To bol šťastný nápad, kričať z väže,
„Judito! Judito!“ a položiť
Ten jej potom na kľakadlo nožík.
Netušil som, čo vykvitne z toho,
A už som bol i zapomnel nato.
Teraz sa tu zjavuje odrazu
Zasiateho semeňa ovocie.
(Za stenami zavznejú trúby, potom slyšať výkrik: „Sláva Pánovi Váhu i Tatier.“)
No no no! Tú slávu uvidíme. *(Odíde.)*

Výstup 8.

Matúš, traja Omodejovci, Demeter, Petrovič, biskup Martin, Sáh, Toldy, Renelov, Sebastián a Diviš.

(Istý počet jazdcov v zelených košeľach, s rozpustenýma rukávma, so šabľami pri bokoch, lukmi na pleciach, a postavia sa v úzadí.)

Matúš.

Tu sme teda všetci po hromade,
Ktorým svätá ku vlasti povinnosť
Vnutila meč do pravice britký.
Komu krev by nezovrela v žilách,
Keď Gentilis jeden vypisuje
Pápežovou zemské snemy mocou,
Natiskuje vlasti cudzozemca,
Fabrikuje novotné koruny,
Sype hromy vatikánske vôkol,
Zatvára pred veriacimi chrámy,
Rozmetáva oltáre a kríže,
Sníma zvony, zastiera obrazy,
Zakazuje pozdraviť druh druha,
Bradu holiť, jesť mäsité jedlá,
Odkazuje na hrobitov svadby,
Z hrobitovov odstráňuje mrtvých — *)
Komu pritom by krev nezovrela?
Kto by mohol videť bez pohnutia,
Jako prišlí ku nám cudzozemci
Nazývajú všetko naše svojím,
Dávajú a berú, komu ráča?

Ján Omodej.

Pápež chce to dokázať bibliou,
Čo mečom Rím nemohol vykonať.

Petrovič.

Druhý z Uhier chce zrobiť Neápoľ,
Chce predávať korunu uhorskú.

---

*) Všetko toto bolo zachovávané pri cirkevných kľatbách a interdiktoch.

Toldy.

Kto vie, k čomu zaviazal sa Karol?

Demeter.

Haňba biednym otrokom cudzincov,
Ochotným jich tyranstva nástrojom.

Všetci *(so štrkotom mečov).*

My nechceme pápežovho kráľa.

Renelov.

Keď vy tak, kterak my, čo nectíme
V pápežovi ani hlavu cirkve?

Diviš.

Chválim vás, že za voľnosť stojíte
A hájite neodvislosť zeme.
Ja idem od Vltavy pomáhať
Vo čestnom vám, bratom našim, boji.

Všetci.

Česť chrabrému národu českému!

Výstup 9.

Guta a Dorotea k predošlým.

(Všetci sa jim ustúpä, Guta predstúpi hrdo pred Matúša a ohliada ho drzo.)

Guta.

To teda ten Pán Váhu i Tatier?

Matúš.

Som. Ty pak kto, hrdá Amazonko?

Petrovič.

Moja dcéra Guta.

Matúš.

Trochu divno.
Taký útly kvietok a jediné
Potešenie tvoje, Petroviču,
Na mieste hrôz a krvepreliaťa!

Petrovič.

Sama chcela. Dosť som sa opieral.
Mala túžbu neuhasiteľnú
Videť teba.

Matúš.

Pochlebná zvedavosť.
Nuže teda, ohliadni ma dobre.
(Uštipne ju s úsmechom v líce.)
Lež čo vidím! Také ozbrojená!
(Vezme medzi prsty jej nôž.)
To rozhodne bezpochyby bitku!

Guta *(pozre ku nebu)*.

Tak pomáhaj ženích môj nebeský
Ježiš Kristus i Bohorodica!

Petrovič.

Videla si už, koho si chcela;
Iďže teda s pokojom do stánu.
(Upraví ju von, i Doroteu.)

Matúš.

Má jakýsi plachý dievča pohľad.

Petrovič.

Bude tomu rok, čo jaksi blúzni.
Nemôžem ju nijak rozhovoriť.

Matúš.

Dobre teda že si ju priviedol.
Prevetrenie môže byť osožným.
My prv, než čo ďalej predvezmeme,
Poprosme o pomoc najvyššieho,
Súce práve tu pri dome božom.
(Všetci do kaplice, vyjmúc Sáha a Martina.)

Výstup 10.

Sáh a Martin.

Sáh.

Smutné časy, otče. Krajna pustne
Mečom, ohňom a vespolným zdierstvom.

Ani naše svedomie pokoja,
Pre rozstrk so hlavou cirkve, nemá.

Martin.

Myslíš pak, že my toho príčinou?
A že na nás jest napraviť chybu?

Sáh.

Nie. Ja som i teraz presvedčený,
Jako som bol od prvopočiatku,
Že pápež si krive osobuje
Vládu svetskú nade kráľovstvami;
Že sa dotknul neslušne práv našich,
Keď nám vnutil cudzinca za kráľa;
Že i tento si počína zpupne,
Svojevoľne, po tyransku v zemi;
A že voľní mužovia nemôžu
Mlčky takým podrobiť sa vecam;
Tým menej my, ktorí máme právo,
Podľa zlatej bully Andrejovej,
S mečom v ruke zákonne odraziť
Každý útok na slobody naše.
Čestná naša zbroj slúži slobode.
Myslím ale, že slobodu túto
Musíme už hľadať len pre seba,
Keď protivná lezie v rabstvo stránka.

Martin.

Mieniš, že by treba rozpadnutie
Celkovým zavŕšiť odlúpením?

Sáh.

A sprobovať to teraz so svojským,
Čo dosaváď nešlo s cudzincami.
Vtedy Matúš prestane byť vodcom
Odbojcov, keď započne byť kráľom.

Martin.

Odbojcami by sme boli vtedy,
Keby Karol bol zákonným kráľom;
Teraz sú tým jeho stúpencovia.
Proti tomu ináče nemám nič,

By navrhnul sa trón Matúšovi.
Čože ale, jestli česť neprijme?

Sáh.

Tak klátenie jeho zapríčiní
Klátenie tých, jichž porval za sebou.
Jako je, tak nemôže zostávať.

Výstup 11.

Matúš, traja Omodejovci, Demeter, Petrovič, Toldy, Renelov, Sebastián a Diviš k predošlým.

(Matúš vyhliadne bokmi.)

Matúš.

Odvážiť sa ku bitke môžeme.
Vám čo sa zdá?

Všetci.

Nech sa vec rozhodne.

Matúš.

Rozhodnúť pak sa musí na rýchlo,
Bo zásoby živnosti po skrovnu.

Sáh.

Dobre by nám ale bolo vedeť,
Zač vážime hrdlom i statkami.
Nepriateľ vie, bo má svojho kráľa;
My sme mutná bezo hlavy masa.
Hlavu sebe i my dať musíme.
Tak staneme na roveň so sokmi,
Prestaneme byť odbojnou stránkou,
Ktorá len to jedno vie, čo nechce.
Ku kráľovstvu nás dosť oddielnemu.
Máme dosti rozsiahle územie;
Máme bystrý a usilovný ľud;
Máme mestá, máme zámky mnohé.
Bojujeme od prvopočiatku
Za slobodu volenia si kráľa.
Tejto teraz užime slobody,

Keď sme tu čelnejší po hromade.
Kráľovi kráľ nech stojí oproti.

Matúš.

Neviem sice, na koho chceš vstiahnuť
Reči tieto, nádvorníku Sáhu:
Nárada však tvoja rovnou mierou
Nezákonná, jako nebezpečná.
Voľba kráľa nemá sa diať v hluku
Válečnom, lež na zákonnom sneme.
Čo by rekli ostatní z našincov?
Že za voľnosť bojujúce, sami
Na miesto slobody a zákona
Usnešenie klademe táborské.
Stránka naša by tým nezmocnela,
Ale prišla by ku porušeniu.
Kráľovskí by boli nekonečne
Rozhorčení rozorvaním vlasti:
Z našich pak by všetci tí odpadli,
Ktorí len pápežom vnuteného
Zapudzujú kráľa, jednotu však
Vlasti chcejú všelijak udržať.
Nevidíš tú veľkú miešaninu?
Nestojíme tu kraj proti kraju,
Župa proti župe, mysľou svornou:
Lež rodiny oproti rodinám.
A jako sa zapodievať teraz,
Predo bitkou, takýmito vecmi?
Prv zvíťaziť, a potom sporiadať
Veci, ktoré sú veci pokoja.
Na zástavy naše buď písano:
Nie oddielne kráľovstvo, lež voľnosť
A zákonná sloboda pre všetkých,
Odmrštenie vnuteného kráľa,
Vyvolenie slobodné nového.

Ján Omodej.

Mluvíš múdre a seba dôstojne.

Matúš.

Jednoho však vodcu mať musíme,

Ktorý spojí všetky sily naše
Ku jednote válečného dejstvia.

Petrovič.

Vec je jasná, osoba určená.
Tebe patrí vrchnie veliteľstvo.

Všetci.

Ty vodca náš.

Matúš.

Dieky za dôveru.
Rozostavte silné všade stráže;
Ostatnie nech odpočíva mužstvo.
Na úsvite prinesie tu obeť
Otec Martin za nás, potom k dielu.

(Ukloní sa, všetci odídu, okrem Sáha, na ktorého Matúš upre trochu nemo zraky prenikavé.)

Sáhu! Rozum tvoj blúdi? či vôľa?

Sáh.

Prečo? Teba som chcel ponavrhnúť.

Matúš.

A nevieš ty, že tu potomkovia
Samuela Aby? Oni, myslíš,
Poddali by sa mne s ochotnosťou?
O výslužnosť neprozretedelná!
Teraz dvíhať tu také otázky!
Nemohol bys' nič horšieho konať,
Keby si bol najatý od vrahov. *(Odíde.)*

Sáh.

Ten pravdu má, lež z toho vysvitá
Len zúfalá naša rozervanosť.
Nič to z toho. Mních má pravdu. Ide.

Výstup 12.

Torreo k predošlému.

Sáh.

Poď, priateľu, s tebou chcem hovoriť.

Torreo.

Učinil si Matúšovi návrh?

Sáh.

Nič s ním. Nechce ani slyšať o tom.

Torreo.

Tak nechápem, prečo búri krajnu,
Keď i sám on považuje sa len
Za prchlého poddaného Karla.
Pravda, že kráľ hospodári vlasti,
Súkromník pak taký len pre seba.
Nač spechať, keď môže raziť mincu,
Brať biskupom a mníchom majetky,
A uchrániť sa pritom nákladkov
Chodiacich s kráľovskou dôstojnosťou.

Sáh.

Uhodil si.

Torreo.

Tak ale nepríde
K žiaduciemu nikdy vlasť pokoju.
Sľutuj aspoň ty sa nad otčinou.

Sáh.

Premyšľujem o tom.

Torreo.

No, a čože?

Sáh.

Ja už viem čo. Nečo sa stať musí.

Torreo.

Ale predca, predca! Keby si sa
Chcel pred mocou uklonit zákonnou,
Musel by sa doznať o tom Karol
Predo bitkou. Lebo po nej povie,
Žes' obrátil chytre plášť po vetre,
A zásluha preč.

Sáh.

Kterak by sa pak
O zámere mohol doznať mojom?

Torreo *(vytiahne z rukáva papier, píše na kolene, potom zdvihne kamieňok a okrúti naň papierik).*

Takto hľa. Chceš aby písmo toto
Letelo do tábora Karlovho?

Sáh.

Chcem.

Torreo.

Srozumen-li pak si s obsahom?

Sáh.

Som.

Torreo.

Písal som, že len na príhodnú
Príležitosť čakáš, vrhnúť meč svoj
Na Karlove vážky. Dobre?

Sáh.

Dobre.

Torreo.

Teda viď, čo sa tu vodiť bude.
(Odvedie ho na ľavý kraj javišťa.)
Vidíš stráž tú? Je na dohodenie?

Sáh.

Už ťa chápem.

Torreo *(kričí za steny).*

Vy otroci Vlachov!
Zapredači slobody! Vy — vy — vy —

(Padne kameň na javište z ľavého boku. Torreo sa schýli, a vrhne tiež pár ráz kameňom. Z pravého boku vbehne niekoľko kopijníkov s krikom.)

Vojaci.

Čo to? Čo sa tu vodí?

Torreo.

Ha ha ha!
Hľaď! Lapajú, jako psi, kamene.

Vojaci.

Poďte blíže, vy siňóri, poďte.
(Vybehnú ľavým bokom.)

Torreo.

Od tej chvíle má ťa kráľ za svojho.

Sáh.

Kocka teda vrhnutá. *(Odíde.)*

Torreo.

Ten je náš.

Výstup 13.

Matúš k predošlému.

Matúš.

Čo to za krik tu?

Torreo.

Nič. Zvada stráži.
Prekárajú sa, hádžu kameňmi.

Matúš.

A ty tu v lomozu hlučnej zbroje?

Torreo.

Po svojich tvor každý chodí cestách.
Mravec sliedi za drobnou korisťou,
Včela kvietky vypatrá mlsavá;
Mních a žobrák i medzi štrkotom
Smrtnej zbroje hľadá milostiny,
Jediné to dedictvo chudobných.

Matúš *(podav mu hrsť peňazí).*

Na, modli sa za naše víťazstvo.

Torreo.

Modlitba jediná naša pláca;
Ja však chcem aj ináč sa odslúžiť.

Matúš.

Vyzvedačstvom tuším.

Torreo.

Viac zamýšľam.
Rozkážeš-li, obráti sa nožík
Môj vo srdci tyrana cudzinca.

Matúš.

Ai, ai! Jaké to hrdinské môžu
Vyliahnuť sa pod kutňou myšlienky!
Fuj! Haňbi sa, mníše!

Torreo.

A prečo fuj?
Vlachovia sú majstri na nožíky;
Slušno s nimi bojovať jich zbrojou.

Matúš.

Pohŕdam tak podlým nabídnutím.
V čestnom my sme zvykli válčiť boji,
Nie spôsobom planých zákerníkov. *(Odíde.)*

Torreo.

Škoda, že sa toto nezdarilo.
Chcel som si most zbudovať so voľnou
Medzi dvoma táborma premávkou.

Výstup 14.

Drobniak a Minár k predošlému.

(Oba v úzkych bielych nohavicach, vo visiacich z pliec bielych halenách, so širokými remennými opaskami a s bičmi v rukách.)

Torreo.

I vás semo privliekli, biedňatá.

Drobniak.

Títo nás, a iných druhá stránka.
Páni vadia sa, a my trpíme.

Minár.

Nedobre to, keď dvoch má zem pánov.
Slúž a dávaj tu jedným, tu druhým,
A keď všetko ti zoberú z domu,
Kone v ceste domoria, pas sa sám.

Torreo.

Ľutujem vás, utrápení ľudia.
Plakať sa mi chce nad vašou biedou.
Nezostane naposledok vetchých

Vo chalupách vašich kúska chleba,
Ani živej srsti v chlievoch vašich.
A či viete, na koho nariekať
Máte vy i ženy, deti vaše?
Kto všetkých tých nerestí príčina?

Drobniak.

Nuž tí Vlachi, čo nám tu násilne
Chlapca vtiskli jakéhos' za kráľa.

Torreo.

Dvacať štyri ročný chlapec tento
Je jedine zákonný panovník,
Pán a kráľ náš. Lebo baba jeho
Bola dcéra Štefana piateho.

Drobniak.

Keď ho ale raz pánovia nechcú,
Nač sa tíska? Uhri si zvolili,
Po Andreja nebožtíka smrti,
Venceslava českého za kráľa.

(Objaví sa nezbadane na ľavom kraji javišťa Mutimír, ale utiahne sa hneď za stenu.)

Torreo.

Jedna čiastka, ale druhá vätšia
Vyvolila hneď z počiatku Karla.
Na jeho je strane svätý otec,
Kapituly všetky, biskupovia;
Len ten váš sa dal na čas ošialiť.
Nešťastie vaše je dokonalé.
Nie len statky hynú, lež i duša.
Lebo pápež dal do kľatby všetkých
Odporníkov zákonného kráľa.
Každý, kto sa protiví, je synom
Zatracenia, a príde do pekla.
Nemáte obete, ni sviatosti,
Lebo všetky sú zapovedené.
Nebudete ani na posvätnom,
Keď zomrete, pohrobení mieste.

Výstup 15.

Mutimír k predošlým.

(V červenom plášti, bielej čiapke, Torreo trhne sebou.)

Mutimír.

Také ty tu rozsievaš semeno?
Či vieš, čím sa platí vyzvedačom?

Torreo.

Odstráňte sa trochu, dobrí ľudia.
(Sedliaci odídu.)
A ty vieš, kto som ja, Mutimíru?

Mutimír.

A znáš ty mňa?

Torreo.

Dobre, ešte z Bosny.
Bojovať si prišol s bogomilmi
K Tatrám proti Vlachom a pápeži.

Mutimír.

Nemýliš sa. A pokuď ma stáva,
Mutimíra vždycky tam nalezneš,
Kde zjaví sa proti Rímu odpor.
Ty pak kto si, že ma poznáš z Bosny?

Torreo.

Mňa vydala na svet Kalábria,
Chovala za viacej rokov Bosna,
Kde mnohá sa mojím pričinením
Zkúrila pod bogomilmi hrana.

Mutimír.

Ty si upaľoval bogomilov?

Torreo.

Ja, pokuď som sa sám na tom svetle
Nezapálil, ktoré som mal hasiť.
(Dotkne sa prstom pravého ucha, potom úst, znak tajný, ktorým prenasledovani bogomili poznávali sa vespolok.)

Mutimír.

Jako? Teda —

Torreo.

„Čistý, vyvolený.“

Mutimír.

A prečo si tak mluvil sedliakom?

Torreo.

Prečo si mi ty nedal domluviť?
Bol bys' videl, kam reč moja výde.

Mutimír.

Ale si pokrytec, keď máš naše
Presvedčenie, rúcho protivníkov.

Torreo.

Kto vo lživom môže svete nebyť
Pokrytcom? To rúcho sa najlepšie
Prihodí ku získaniu prístupu.

Mutimír.

Neverím ti, mníše, lebo si Vlach.
Vaše slovo nie slovo, sľub nie sľub,
A prísaha slavný spôsob klamu.

Torreo.

Keby si bol i ty „dokonalý,“
Zasvätený v tajny naše sväté,
Zmizly by hneď všetky pochybnosti.

Mutimír.

Teda kto „On?“

Torreo.

Jasné knieža svetla,
Jehož východové od večnosti.
Bo kto iný zostupuje zhôry,
Jako ten, kto povzniesol sa vzhúru? *)

---

*) Jestli mali bogomili tajné, len zasväteným dostupn[illegible] učenie, to nemohlo nič byť iného, jako prirodzené vysvetľovanie článkov viery, menovite učenia o Kristu — prírodoslužba

Mutimír.

Si alebo pravý vyvolený,
Alebo najvätší svätokrádca. *(Boskajú sa.)*

Torreo.

Večer, jestli bude ľúbo tebe,
Vyvedieme spolu smelý kúsok.

Mutimír.

Ja pri všetkom, kde treba smelosti.
(Odíde, Torreo mu hrozí päsťou.)

Torreo.

Spomneš toho, prisahám že spomneš.
Ale ja čo som za blázna predca!
Pre zámer tak chatrný a nízky,
Pre získanie ničomných sedliakov,
V toľké vydať sa nebezpečenstvo,
Keď všetko tak dobre nasnované!
Toľko že som neuviaznul biedne.
Už som v sieti bol, len moja vzácna
Vypomohla mi skusenosť z núdze.

(Odchádza; opona zpadne.)

Dejstvo druhé.

Návšteva Guty.

(Javište tábor Karolov u päty Košickej Hory. V úzadí dva stány so dvermi, jeden kráľov, druhý Čikádin, po bokoch stromy V popredí na jednom boku stolík, na druhom kreslo.)

Výstup 1.

Karol a Adrián.

Karol.

Zpurný národ a neskrotiteľný.

Adrián.

Nekonečne, milosti kráľovská.

Karol.

Dvanásť už liet pasujem sa s nimi,
A nemôžem uspeť. Márne všetky,
I cirkevné i svetské prosredky.

Adrián.

Márne, budiž žalovano Bohu.

Karol.

Vybujnelí Horních Uhier páni
Nedajú nič na slovo pápeža,
A smejú sa z interdiktov hrozných.

Adrián.

Všetku vieru ztratili, bezbožní.

Karol.

Učinivše z drzej zpury právo,
Ba povinnosť —

Adrián.

Tak je.

Karol.

Vlastenecků,
A oprevše sa o hniezda svoje
Lúpežnícke, protivia sa stále.

Adrián.

Kráľ jim len, aby ho neslúchali.

Karol.

Zošklivilo sa už duši mojej
Neprestajné to nadrapovanie
S malými týmito králikami.

Adrián.

Nic div. Mnoho, primnoho už toho.
Nezúfať však, neustať v zápasu.
Pravde dá Boh zvíťaziť konečne.

Výstup 2.

Druget a Fáber k predošlým.

Druget.

Nepriateľ sa poriad množí, kráľu.
Hrúň, Doboška, Telek, Fruška Hora *)
Sú posiate stánami a vozmi.

Fáber.

I Matúš už pribyl.

Karol.

Teda predca!

Fáber.

S ním nádvorník Sáh, pomocní Česi,
Celý pluk bosenských bogomilov.

Druget.

Tvrdošijné slovanské plemeno
Zo všetkých sa shromážďuje krajov.

Karol.

Zlý výprava vezme, tuším, konec.
Na miesto dobytia Horních Uhier,

*) Mená rozličných čiastok chotáru vajkovského.

Bude šťastie, jestli vyvázneme.
Neubylo, lež pribylo zpury.
Naši sú tiež chladní a neteční.
Reptajú na vládu cudzozemcov.
V okolnosťach takých nevyhnutno
Vyjednávať so stránkou protivnou,
Hoc za cenu celých Horních Uhier.

Fáber.

Mne sa vidí krok ten prenáhleným.

Karol.

A pozdeji mohol by byť pozdný.
Koho z Uhrov by sme mohli poslať?
Lebo ku nám nemajú dôvery.

Fáber.

Myslím, že vojvodu spišských Sásov.

Karol.

Dobre. Vystroj ho beze prodlenia.
Nech vyskúma, pod jakými pokoj
Uzavreť by sa dal výminkami.
(Odíde, za ním Adrián.)

Fáber.

Stať sa musí, keď to vôľa kráľa.
Nám však by sa postarať, Drugetu,
Aby pokoj nebol uzavrený.

Druget.

Prečo, Fábru? Nesnáze sú veľké.

Fáber.

Všeličo sa môže udať ešte.
Torreo náš nato vo tábore,
Aby vrhnul semä nejednoty
Medzi bujných. A muž ten nádejný.
Bol by div, jestliže by ku tomu
Žiadnej nenašol príležitosti,
Pri tak mutných, rozmanitých živloch.

Druget.

Mluvíš vhodne. Tu ide vojvoda.

Výstup 3.

Harhovský k predošlým.

Fáber.

Kráľ, vojvodo, velí ti ísť poslom
Do tábora hneďky protivného.

Harhovský.

O čo ide?

Fáber.

O pokoj.

Harhovský.

Výminky?

Fáber.

Podrobenie sa kráľovskej moci.

Harhovský.

To sa mohlo stať dávno bez vojny.
Vezmú to za urážku.

Fáber.

Jako chcú.

Harhovský.

Nuž, a čože teda tam vykonám?
Budem volať horu, aby prišla.

Fáber.

Tak vypadne asi to posolstvo.
Tu však o to ide hlavne teraz,
Doznať sa tak pobočne nečoho.

Harhovský.

S očima, myslíš, zaviazanýma?
Viac odtuďto vidím, majstre Fábru.

Fáber.

Ale môžeš tak nazreť do duše
Matúšovej a stranníkov jeho.

Harhovský.

Mám teda byť pode plášťom posla
Vyzvedačom?

Fáber.

Hoc i neporiadiš
Ničoho, vyplníš žiadosť kráľa.
Tu lístok na jednateľa nášho.
Bude-li ti možno privrhnúť ho
Nezbadane Torreovi, dobre;
Ináče skry. Vec je dôležitá.

Harhovský.

Uvidíme, čo sa dá vykonať. *(Vzav list, odíde.)*

Fáber.

Škoda, že sám nemôžem byť všade,
So sprostými Uhrami to trudno.
Znajú sa biť, nie pohnúť rozumom.

Druget.

Ide Prior. Nesie jakýsi list.

Výstup 4.

Prior k predošlým.
(V plášti čiernom, na ňomž biely kríž.)

Prior.

Od Torrea lístky, majstre *) Fábru.
(Podá mu jeden, Fáber číta.)

Fáber.

„Nádvorník Sáh čaká len na vhodnú
Príležitosť vrhnúť meč na vážky
Zákonného kráľa.“ — Čo za obrat!

Prior.

A tu druhý. Prečítaj pozorne.
(Oddá mu druhý lístok, Fáber číta.)

Fáber.

„Na Matúša je nôž nabrúsený.
Postaviť na stráž najlepších jazdcov.
Zjaví sa tam dcéra Petroviča
Na koni, s úmyslom dať sa pleniť.

*) To vtedy bol veľmi čestný titul.

Poznáte ju po visiacom z prsov
Noži v pošve červenej zo stužky.
Učiniť to veľmi opatrne,
Aby plen sa videl byť náhodným,
A zachodiť so dievčaťom útle.
Balamúti. Dá sa však použiť.
Chce pred kráľa. Učiniť mu veľké
Strany otca jejího nádeje.
Prežehnať mu nožík. Tak sa stavät,
Jako by sa mu nerozumelo.
Poslať čestne ho otcovi nazpät.“ —
Nepovedám? A kráľ by už zúfal,
Trhoval o krajnu s odbojcami.
Bol by hotov postúpiť polovic
Jednu jim, by druhú sám podržal.
Ochránime ho i proti vôli.

Druget.

Skutok Sáha je ovšem nádejný:
S dievčaťom však hnutým na rozume
Kterak púšťať do takých sa vecí?

Fáber.

K takým práve hodí sa treštenosť.
Iďte oba, obnovte pri Tatrách
Pekný výjav únosu Sabínok.
Tu hľa, vám pomocník.

Výstup 5.

Konc k predošlým.

Fáber.

Slúchaj, Koncu! Tys' najobratnejší
A najsmelší vo tábore šuhaj.

Konc *(zastav hrdo, vykrúca si fúzy).*

Slávu tú si nedám vziať nikomu.

Fáber.

Pôjdeš teda tu s pánom Priorom
A s Drugetom majstrom na krajniu stráž,

A tam schvátiš, ktorú ti pokážu,
Keď prijazdí na paripe, pannu.
Odmena ťa čaká znamenitá.

Konc.

Skoknem, jako rýchla mačka na myš,
A vyrvem zo sedla krásavicu.

Fáber.

Nie. Len úzdu chopíš jej paripy.
Ona sa ti nebude protiviť.
(Prior, Druget a Konc odídu.)
Vhodne ide arcibiskup Tomáš.
Musím však prv prihotoviť kráľa
Ku prijatiu tak vzácnej návštevy. *(Odíde.)*

Výstup 6.

Tomáš a Borš.

Borš.

Mňa už všetko tutak domrzelo.
S ošklivosťou vidím, že my Uhri
Sme tu nič. Kráľ Karol sa samými
Otočuje všade siňórami,
S nimi radí sa, a na nich slúcha.
My sme dobrí len nastaviť prsia,
A škrtiť sa za nich jako šelmy.

Tomáš.

Ei, ei, Boršu! Ty by si sa s tvojím
Presvedčením lepšie do tábora
Pána Váhu i Tatier prihodil,
Nežli medzi stúpencov Karlovych.

Borš.

Odtuď bych vás hromil, keby sa tam
Nehemžila samá temer Slovač.
Ale viacej nenávidím túto,
Nežli našich kazárov Talianov. *(Odíde.)*

Tomáš.

Takýto duch, to je povážlivé.
Deje sa delajú napred v dušach.

Výstup 7.

F á b e r k predošlému.

Fáber.

Vojdi rýchle ku kráľovi, otče.
Vo vzniku sú veci dôležité.

Tomáš.

Len si dobré. *(Odíde.)*

Fáber.

Opatrnosť radí
Poctiť dievča i maličkým darom,
Lebo dary množia dobrú vôľu.
(Položí na stolík perly.)
Teraz ešte hovoriť s Čikádou.
Ona pritom potrebná. Tu ide.

Výstup 8.

Č i k á d a k predošlému.

Fáber.

Od Torrea list, čestná siňóro.

Čikáda.

Zdrav-li teda? Nemá-li nesnáze?
Ach, ja stále trasiem sa za neho.
Brodí vždycky na kraji prepasti.
Každá vstrčiť ho môže náhoda.

Fáber.

Má on bezpečného prôvodčieho,
Neprebranú svoju domyseľnosť.
On tam slúži verne svojmu kráľu:
Ty tu ciele napomáhaj naše.

Čikáda.

Čo pak jest, čo žiada sa odo mňa?

Fáber.

Dostaví sa dcéra Petroviča
Z protivného čo chvíľa táboru.

Sober teda všetky svoje vňady,
Všetku tenkosť italskej siňóry,
Abys' trochu rozobrala dušu
Chovanice divých hôr a lesov.
Polichoť jej, avšak opatrne,
Lebo zvláštne vrtochy má dievča.
Bigotné je, zdá sa, výše miery.

Výstup 9.

Druget k predošlým.

Druget.

Panna tu.

Fáber.

Výborne, majster Druget.
Bude slušne prijatá. *(Odíde.)*

Čikáda.

To divno.
Petrovič je jeden z najkrutejších
Protivníkov, a dcéra jeho tu.

Druget.

Boh po divných vodí ľudí cestách.

Výstup 10.

Karol, Tomáš, Ján biskup, Adrián a Fáber k predošlým.

Karol.

Vyplníte, dúfam, bez obtíže
Žiadosť panny, ctihodní otcovia.
Prežehnáte jej ten jakýsi nôž.

Ján biskup.

Keď žehnáme válečné zástavy,
Meče, kopia, prečo by nie i nôž?

Karol.

Najvernejší vy medzi vernými.
Vydali ste pre mňa v spustošenie

Cirkevné i dedičné majetky,
A príbuzných v prenasledovanie.
Apoštolom pánovym podobne,
Zanechavše všetko, šli ste za mnou,
Od prvého môjho vystúpenia. *)

Čikáda.

Pannu vedú.

Karol.

Dajme si vážnosti,
Primerane jej očakávaniu.
(Sadne si do kresla, biskupovia ho obstanú.)

Výstup 11.

Guta a Prior k predošlým.

Prior.

Petroviča dcéra, panna Guta.
Prišla vašej milosti kráľovskej
Dobrovoľnú učiniť poklonu.

Karol.

Veľmi ma tvoj, panno, teší príchod.
Považujem ho jako závdavok
Návratu zblúdilých k povinnosti,
A pokojnej, blahej budúcnosti.

Guta.

Túto som ti prišla veštiť, kráľu.
Boh, ktorého cesty nevystihlé,
Nekonečné jest milosrdenstvo,
Shliadnul v láske na ľud svoj ztrápený.
Dávno nás už šľahá jeho ruka.
Rozbroj zúri záhubne vnútorný.
Synovia a dcéry jednej vlasti
Škrtia, jako šelmy, sa vespolok.
Hrady srážajú sa so hradami,
Mesto s mestom, dedina s dedinou,

*) Tak Karol v listinách pri odmenení vernosti jednoho i druhého.

Muž s mužom, príbuzní s príbuznými,
A úžasne pustne pritom všetko.
Žrebec depce bojovný úrody;
Vojak lúpi, ubíja násilne;
Bydlá ľudské liehajú popolom.
Kde veselé znely predtým spevy,
Tam teraz plač a ston a vzdychanie.
Ženy oplakávajú manželov,
Deti otcov, device milencov,
Všetci dávne utratené blaho.
Upenie jich preniká nebesá.
Boh, ľútosťou pohnutý, uzavrel
Dlhé naše prekrátiť súženie.
Protivníci zákonného kráľa
Klesnú, a on ovládne Tatrami.

Ján biskup.

To zaznieva jako hlas prorokov,
A svätou ma naplňuje hrôzou.

Guta.

Príde dušam také našim spása.
Navráťa sa k pastierovi ovce.
Minú hrôzy, jakými naplnil
Zem oproti hlave cirkve odboj.
Všetky naše modlitby sú kľatby,
Všetky omše obeť Kainova.
Hlas zvonov je žalostným kvílením
Nad konečným naším zahynutím.
Dobre, že tá tichých hrobitovov
Posvätná zem nevyvrhne s hnevom
Vonesené nezákonne telá.
Vstane ale zase rozborený
Znovu Sion. Lebo nasýtilo
Prehojnými sa obeťmi peklo.

Ján biskup.

Boh hovorí, jako za dňov dávnych,
Skrze ústa tvoje, svätá panno.

Guta.

Svätá nie som, ale mám náveštie
Isté zhôry, že bude konečne
Odstránen už raz kameň úrazu.
Umožní sa svätému otcovi
Zosňať hroznú zo hláv našich kľatbu.

Karol.

Zbožná dcéra obmäkčila tvrdé
Srdce otca, a so stĺpom týmto
Klesne celé stavanie odboja.

Guta.

Nie. Otec môj trvá diaľ vo zpure.
Práve preto som sa odvážila
Pred jasný tvoj obličaj, o kráľu.
Buď milostiv potom pre mňa jemu,
Keď i proti tvrdej jeho vôli
Víťazstva vec dojde spravodlivá. *(Kľakne.)*
Túto skladám so slzami prosbu
K nohám tvojim, pomazaný Pána.

Karol.

Ujistená buď, že kedykoľvek
K vernosti navráti sa Petrovič,
Milosť naša bude pršať naňho.
Vstaň.

Guta.

Nie, pokuď ma svätí otcovia
Nerozrešia od cirkevnej kľatby,
Nedajú mne svojho požehnania,
I tomuto tu nástroju z neba.

(Vytiahne z pošvy nôž a drží ho pred sebou.)

Tomáš.

Zosníma sa z teba všetka kľatba.
Milosť tebe Pána Jezu Krista,
A nástroju tvojmu požehnanie,
(Oba biskupi činia trikrátne znamenia kríža.)
V meno Boha Otca, Boha Syna,
I Svätého Ducha. Amen.

Guta.

Amen.

(Vstrčivši nôž do pošvy, vstane.)

Dieky tebe, kráľu, dieky i vám,
Vy boží a ľudskí prosredníci,
Ktorým Kristus, ženích môj nebeský,
Dal kráľovstva nebeského kľúče.

(Bozká kráľovi i biskupom ruky. Kráľ jej položí na šiju podan Fábrom perly.)

Karol.

Prijmi na znak kráľovskej milosti,
Čím v tábore tu ťa môžme poctiť.

Guta.

Milosť táto kráľa mi osladí
Trpký, ktorý čaká na mňa osud.

(Karol odstúpi s biskupmi v úzadie, kde shovárajú sa na ok ku hľadiacej do zeme Gute pristúpi lichotne Čikáda.)

Čikáda.

Pripravila si, prevzácna panno,
Veľkú radosť nám svojou návštevou.
Budem sa vždy rozpomínať nato,
S uchvátením najsladšej radosti,
Že som dcéru Petra Petroviča
Poznala u piat Hory Košickej.
Budem o tom rozprávať kráľovnej
Kataríne tam na Vyšehrade.
Ach, kebys' i ty tam bola s nami,
Tam okolo tej predobrej panej!
Keby s nami brala si na skvostných
Bohoslužbách, dvorných radovankách,
Hoňbách, plesoch a turnieroch podiel!
Ty bys' bola na oblohe dvora
Rozkošného najskvelejšou hviezdou.

Guta *(hľadiac vždy do zeme).*

Slávy takej nie som žiadostivá.

Čikáda *(s dotieravým lichotením).*

Bo si ešte nikdy neskúsila,
Čo je to, stáť na najvyššom chlume

Spoločnosti, v blesku majestátu;
Mať okolo seba shromáždené,
Čo len oku lahodí a uchu;
Lietať od rozkoše ku rozkoši,
Jako pestrý z kvetu na kvet motýľ;
Spatrovať zem celú pod nohama;
Prijímať od šedivých hrdinov
I ohnivých mládencov poklony.
Už to bydlo, to kráľovské bydlo,
Na tých pyšných Vyšehradu baštách!
O keby si videla ten obraz,
Ktorý sa tam predstavuje oku!
Keby si videla z výšky tejto
Klikatého Dunaja hladinu,
A slyšala vo bezmluví nočnom
Silné kráľa toho riek hučanie!
A keď víchor hvízda na končistých
Väžach i na černozubých baštách,
A zatriasa s dunením oknami:
Vtedy by si, pri obraze tomto
Súdneho dňa, pocítila rozkoš
Zvrchovanú s najvätším úžasom;
Srdce tvoje by sa rozplynulo
Vo vzívaní svätom najvyššieho.
Prídeš, nie-li, milá, jestli táto
Žiaducieho dôjde konca válka?
Dobrý kráľ ťa pojme hneď so sebou.

Guta.

Mne sa iná ukazuje cesta
K nebeskému cesta Vyšehradu.

Čikáda.

Tej ešte čas, milá priateľkyňo.
Dovolíš mi týmto zvať ťa menom?

Guta.

Vďačnosť tvoja očarúva dušu.
Pri tebe sa zvätšuje cit žitia.

Čikáda.

Nuže teda prijmi na pamiatku
Ten odo mňa zlatý náramenník.

(Odpiavši zo svojho, pripne ho na rameno Gute.)

Guta.

A ty túto ihlicu odo mňa.

(Zatkne Čikáde vyňatú zo svojho živôtka ihlicu s drahým kameňom.)

Výstup 12.

Subič, Konc a Sebastián k predošlým.

(Pri spatrení Sebastiána, vedeného Subičom a Koncom, Gut trhne sebou, a zklopí oči, zamračivši sa. Konc sa odstráni.)

Subič.

Syn Toldyho, kráľu, Sebastián.

Karol.

Prebehlec či plenník?

Subič.

Je prebehlec.

Karol.

Podávam ti ruku, jestlis' prišiel
Do milosti sa porúčať našej.

Sebastián.

Zhŕdam každou milosťou votrelca.

Tomáš.

Tak hovoríš kráľovi do očí?

Sebastián.

Pokrytstvo je nie moje umenie.

Karol.

Čo v tábore teda hľadáš našom?

Sebastián.

Priateľkyňu, ktorú nešlechetne
Jali ste a vädzníte. Styďte sa.
Haňba mužom vojovať s devami.
Guto! Tu spoločník väzby tvojej.

(Chce ju chopiť za ruku, Guta sa odtiahne.)

Guta.

Preč! Nemuč ma.

Sebastián.

Rozlúčte nás teda,
Jestli by jej moja nepríhodná
Mala väzbu obtížiť prítomnosť.
Tábor medzi nás.

Guta (*zalomí rukama*).

Sebastiáne!
Čo činíš? Rozrývaš srdce moje,
A mučíš ma mukou nevyslovnou.
Veľkomyseľnosť tvoja šlechetná
Pýta lásku, vďačnosť a uznalosť:
Mne však zákon kladie nebe iný,
Strunám srdca nakladá mlčanie.
Povedala som ti už koľkokrát,
Že nevesta Krista som, a musím
Nebeskému byť vernou ženíchu;
Ach, a neďáš, nedáš si povedať!
Chladnosť som ti, ba opovrženie
Nosila vstríc, chcela ťa obraziť,
Bych ti usnadnila rozlúčenie;
Vernosť ale tvoja z diamantu.
Neprestávaš odpúšťať priekoria.
O keby si znal, Sebastiánu,
Jako tvoja ma bolí dobrota,
Na silu bys' i ty ukazoval
Nenávisť mi, hnev a pohŕdanie.
Učiň to, o učiň to odteraz!
Iď! kráľ, jeho milosť, je laskavý.
On nebude chceť podržať v plenu,
Kto sám sa dal šlechetne do neho.

Sebastián.

Kde ty, tam ja.

Karol (*položiv mu na plece ruku*).

Iď, čestný hrdino.
Doruč poklad ztratený otcovi.

Keď nabudeš s časom presvedčenia
Inakšieho, moje vždycky najdeš
Otvorené k objatiu ramená.

Sebastián.

Hodné kráľa rozhodnutie. Dieky!

(Odíde i s Gutou.)

Karol.

Daj, Subiču, panne čestný prôvod.

(Subič odíde bokom, Karol, Tomáš, Prior, Druget a Čikáda do stánu.)

Výstup 13.

Konc k predošlým.

Konc.

Ja som zvŕšil dielo svoje čestne;
Kde mi teda sľúbená odplata?

Fáber.

Zaslúžil si. *(Dav mu peniaze, odíde.)*

Ján biskup.

Slúchaj len ty, Koncu.
Môžeš si dač zaslúžiť i pri mne.

Konc.

Pochvátiť i tebe dáke dievča?

Ján biskup.

Pre mňa popa pochvátiš, víťazu.
Zaskokni do Olčváru, a priveď
Sviazaného predo mňa farára.

Konc.

Máš ho. Pre mňa dnes samé zárobky.
Dobré meno predca stojí nečo. *(Odíde.)*

Adrián.

Čo máš s tým?

Ján biskup.

Je môj odbojný úskok.
Dopadnem-li ho, budeš ho súdiť.

(Odídu; opona zpadne.)

Dejstvo tretie.

Poselstvo a súd.

lavište miesto na krajnej stráži. V hlbokom úzadí vidno horu. am prechodí sa stráž, dvaja vojaci s kopiemi a štítami. Po bokoch stromy. Od výstupu 8-ho stán inkvisítora Adriána.)

Výstup 1.

Matúš, Demeter a Petrovič.

Matúš.

Videl som vás s biskupom Martinom
V prudkej hádke. O čom išiel spor váš?

Demeter.

Nenie mu pluk bosenský po vôli.
Že kterak vraj majú pravoverní
Válčiť o bok ohavných kacierov?
Sťažoval si, že bogomilovia,
Ktorí by mali byť upálení,
Blúdy svoje roztrusujú u nás.

Matúš.

Tak, tak. Kto pak je toho príčina?
Kto z cirkve nás vyklína Kristovej.

Petrovič.

Obrátiť nám zraky k Carihradu.

Demeter.

Divno pak, že i Sáh prisvedčoval
Ku mrzutým biskupovym rečam.

Matúš.

Sáh sa musí držať na pozore.
Badám pri ňom jakúsi vrtkavosť,
Ostíchavosť, nedôveru, chladnosť.
Boh daj, aby v ňom nesedel Judáš.

Petrovič.

Koho pak tam so zaviazanýma
Vedie očma Toldy?

Výstup 2.

Toldy, Harhovský, Renelov, Ján a Miklúš Omodejovci k predošlým.

(Toldy vedie Harhovského so zaviazanýma očima. Pri vstúpení ztrhne mu šatku z očí.)

Toldy.

Harhovský, vojvoda spišských Sásov.

Matúš.

Posol Karlov. O čom chceš hovoriť?

Harhovský.

O pokoji. Ide hrozná doba,
Kde synovia jednej vlasti majú
Krvave sa sraziť. Tomuto by
Nešťastiu rád predešol kráľ Karol.

Matúš.

My nie menej. Vojna je len cesta
Ku pokoji. Čo teda predkladá?

Harhovský.

Dovoľ mi použiť podobenstva.
Tri mali spor o dedictvo bratia.
Keď zomreli dva z nich, spor prestáva;
Statok celý pripadnul živému.
Rovne tá jest medzi Venceslavom,
Ottónom a Karolom otázka.

Matúš.

Vynechál si ešte z účtov svojich
Vladislava srbského. Potom pak
Podobenstvo tvoje predpokladá,
Že Karol je zákonný panovník.
Ja sa pýtam, kto má právo v zemi
Uhorskej, pri upráznení trónu,
Svolať zemský snem? Či nie nádvorník?

Vy pak ste sa sošli na pozvanie
A rozkaz jednoho Gentilisa,
A dali ste si vnutiť za kráľa
Cudzozemca.

Harhovský.

Zdáliž pak ste i vy
Nevolili na trón cudzozemcov?

Matúš.

Lež volili sme, vy pak ste dali
Vnutiť sebe chlapca úhrozami.
A tým ste sa mrzko vzdali všetkých
Práv slobodných občanov, zdelavše
Nebezpečnej sa otrokmi moci,
Ktorá dychtí po vláde svetovej. *)

Ján Omodej.

Tak je.

Harhovský.

Keď tak, prečo teda otec
Váš Omodej nie len uznal Karla,
Lež i slúžil pod ním nádvorníkom?
Do vašich úst nesluší všetko to,
Čo povedá Pán Váhu i Tatier.

Ján Omodej *(položí ruku na meč).*

Prišol si nám tu činiť výčitky?

Matúš.

Prekračuješ úzke medze posla,
Vojvodo.

Harhovský.

Vrátim sa teda do nich.
Odpoviem na reči tvoje ticho.
Obviňuješ pápeža z tyranstva
A z pachtenia po vláde svetovej.

---

*) Zo všetkého vidno, že dávni pápežovia skutočne po-
ali smelú myšlienku universálnej theokratickej monarchie.
Buď to rečeno beze zaznania dobročinného jejich vlivu na
ivilizovanie kresťanských národov.

Čo pápež chce, je len pokoj zeme,
Kráľovského obnova semeňa.

Matúš.

Ďakujeme my za jeho služby,
Bo za nimi chodia povinosti;
Jaké, to vidíme v Neápoli.
Dáme si my panovníka sami.
Pred zákonne vyvoleným kráľom
Sohnem prvý ja s úctou kolená:
Nikdy ale pred žiadnym votrelcom.
Slobodných jest mužov neprijať nič,
Bárs by bolo najlepšie, z milosti:
Bo kto milosť prijíma, je otrok.
Voľní muži neztrpia zákonov,
Iba ktoré dali sebe sami,
Ani kráľa vnuteného silou.
Povedáš, že pápež chce len pokoj.
A kto zrušil pokoj, keď poslední
Ešte bol nažive Árpádovec?
Kto ho zrušil, keď už sedel pevne
Na prestole uhorskom Venceslav?
V pečlivosti tej ja vidím snahu
Druhý z Uhier udelať Neápoľ.
Nech sa Karol váš podrobí novej
Na zákonnom zemskom sneme voľbe.
Bude-li tam vyvolený znovu,
Nuž prijmeme ho i my za kráľa.
Či predkladá nečo podobného?

Harhovský.

Prosté vzdanie vymáha sa na vás.

Matúš.

S tým sa trudiť ku nám bolo škoda.
Nechcete-li byť slobodní s nami,
Vedzte, že my chceme byť i bez vás;
Leda že nás podmaníte zbrojou.

Všetci *(so štrkotom šablí)*.

Von zo zeme Vlachov pápežencov!
Potupa a haňba jich otrokom!

Matúš.

Iď a oznám svojemu pánovi,
Čo si slyšal. Porozumeniu niet
Miesta; musí teda rozhodnúť meč.
Jako čestní nepriateľovia vám
Na zajtrajško vzkazujeme bitku.

(Toldy chce Harhovskému zaviazať oči.)

Nechaj toho. Nech sa poohliadne.
Ináče by neobsiahnul svojho
Zámeru, pre ktorý vlastne prišol.

(Zmätenému Harhovskému vypadne lístok, ktorý Demeter zdvihne.)

Demeter.

Zámer ten snaď z tohoto sa pozná.

(Chce čítať list, ale Matúš mu ho vytrhne a podá Harhovskému.)

Matúš.

Nie, priateľu! Ja v ničie tajemstvá
Vnikať nechcem.

Harhovský.

Pred tolikou musím
Pokloniť sa veľkomyseľnosťou. *(Odíde.)*

Demeter.

Bezpečnosť tá zkazí nás, Matúšu.
Kto vie, o čom sme sa mohli doznať?

Matúš.

Nebojím sa jich, pohŕdam nimi.

Výstup 3.

Dorotea k predošlým.

Dorotea.

Ach Bože! Ach Bože! Kde ten môj pán?
Sliedim za ním po celom tábore.

Petrovič.

Nevidíš ma? Čo sa prihodilo?

Dorotea.

Gutu našu uniesol nepriateľ.

Petrovič.

Kterak sa to stať mohlo, nešťastná?

Dorotea.

Jazdili sme heno na paripách.
Guta predkom, vždy ďalej a ďalej,
Až ku krajním strážam, až za stráže,
A tak dlho cválala sem i tam,
Až ju schvátil priskočivší husár.

Petrovič *(učiniv hroznú tvár, siahne ku meču).*

A ty kdeže si bola, nešťastná?
Tak si moje ostríhala decko?

(Tasí, Dorotea zhýkne a uhne sa, Matúš zachytí Petrovičovi rameno.)

Matúš.

Nebuď kvapný.

Petrovič.

Tu zkolem nevernú.
Prečo si ju pustila ďaleko?
A prečo si nešla všade za ňou?

(Vyslobodí si rameno.)

Dorotea.

Nebolo možnosti ani zdržať
Prosbami ju, ani pak dohoniť.
Unikala nedostižiteľne,
Klamala ma rýchlymi výkrutmi,
Jako čo by sama bola chcela
Dať sa pleniť. Ani nejavila
Strach, keď husár jej vpadnul v zubadlo.

Petrovič.

Nepoškvrním meča svojho krvou
Devy: ale beda tým vlaským psom!
Polia tieto zkúra sa jich krvou.
Teraz hneďky pohýbaj, Matúšu,
Plukmi; vypusť, jako žhúcu lávu,
Hrôzu našu na padúchov podlých.
O že v pošve tejto sa nekryjú
Hromy, jako v nebechodných chmárach,
Abych všetkých jednou zdrtil ranou!

Matúš.

Mierni sa, ač zanevrel si slušne.
Prchlivosť je dočasná pochabosť.

Výstup 4.

Vladislav Omodej k predošlým.

Vladislav Omodej.

Viete-li, čo sa stalo, pánovia?
Sebastián prchnul k nepriateľom.

Všetci.

Sebastián?

Toldy.

Môj syn?

Vladislav Omodej.

Tvoj syn, Toldy.
Plným letel na paripe svojej
Do tábora Karlového cvalom.

Toldy.

Domýšľaš sa, Petroviču, v čom vec?

Petrovič.

Tuším.

Matúš.

Žiaľ váš premení sa v radosť.
Dietky vaše tu.

Výstup 5.

Guta, Sebastián a Subič k predošlým.

Subič.

Jeho milosť kráľ nechce použiť
Ku prospechu svojemu náhody,
Ni šlechetnej veľkomyseľnosti.
Tu, ktorí mu upadli do moci.

Petrovič.

Guto, Guto, čos' mi učinila?
Niedarmo som chcel nechať ťa doma.

Guta *(boskavši mu ruku).*

Nič, otčíčku, nič. Všetko zas dobre.
Karol je pán veľmi milostivý.
Štedrou poctil ma rukou i darom.
(Okazuje perly.)

Petrovič.

To slaninky kus myšam do pasce.

Guta.

Mala si strach o mňa, Doroteo.

Dorotea.

Ach Guto, Boh sám vidí najlepšie.

Petrovič *(privedie Gutu pred Sebastiána).*

Čím odmeníš Sebastiánovi
Dôkaz taký jeho vernej lásky?

Guta.

Otče drahý! Jestliže ma rád máš,
Nerež nové v srdce moje rany.

Sebastián.

Nečiň, prosím, jej žiadne násilie.
Ona zhŕdla mnou, nenávidí ma. *(Odíde.)*

Toldy.

Ovi, ovi!

Petrovič.

Kterak môžeš toto
Tak poctivé takto týrať srdce?

Guta.

Dosť, dosť, otče. Nemuč ma aspoň ty.
On je dobrý, verný, ušlechtilý:
Ale tam vo hviezdach stojí ináč.

Petrovič.

Ducha tvojho stav ma desí, dievča.
Poď, odpočiň si trochu vo stánu.
(Odíde s Gutou a Doroteou.)

Matúš.

Je mi ľúto mladého človeka.

Toldy.

Musím prervať ďalšiu dotieravosť,
Bo to už hraničí s odvržením.

Matúš *(ku Subičovi)*.

Karolovi vyriď dieky naše.
(Všetci odídu, okrem Subiča a stráže.)

Subič.

Mňa nechali tutak samotného.

Výstup 6.

Torreo k predošlému.

Torreo.

Vitaj v našom tábore, Subiču.
Nezatlelo tam nečo vo vašom?

Subič.

Nič. Udeľ mi požehnania, otče.
(Kľakne, Torreo činí nad ním znamenie kríža.)

Torreo.

Žehnaj ťa Boh Otec, Syn, Duch Svätý.

Subič *(vstav, podá mu lístok)*.

Prijmi malý ten odo mňa darok.
Pomodlíš sa za mňa, dobrý otče.

Torreo *(podá mu vytiahnutý z rukáva lístok)*.

A ty prijmi na večnú pamiatku
Obrázok ten svätej Matky Božej.
(Nasledujúce rekne tajemstvenným šeptom.)
Na zmrku tu s jedným smelým mužom.
Vydám vám kaciera Mutimíra. *(Odídu.)*

Výstup 7.

Torreo, Sáh, Mutimír, Subič a Konc.

(Javište sa zatmí, stráže zmiznú.)

Sáh.

Slyším kroky.

Torreo.

Pst! To on. Odstráň sa.

(Sáh odíde, vstúpi Mutimír. Meno tohoto vyslovuje Torreo vždy so zvláštnym dôrazom.)

To ty, Mutimíru?

Mutimír.

Držím slovo.

Torreo.

Nepriateľ je ticho. Stráž zaspala.

Mutimír.

Bah!

Torreo.

Presvedč sa. Spia všetci pri vatre.

(Mutimír zmizne, vstúpi Subič.)

Preč! Keď budem kresať, priskočíte.

(Subič odíde, vstúpi Mutimír.)

Mutimír,

Je skutočne tak, jako povedáš.
Hodna trestu prísneho bezpečnosť.

Torreo.

Použijem toho ku podvihu
Hrdinskému.

Mutimír.

Čo mieniš učiniť?

Torreo.

Odzbrojím jich a privediem jatých
Pred Matúša; len mi požič trochu
Paloša tvojeho, Mutimíru.

Mutimír.

Na, keď chceš byť vo kutni hrdinom.

(Odpáše meč, Torreo si ho pripasuje.)

Torreo.

Bah!

Mutimír.

Čo ti je?

Torreo.

Urvala sa kvastňa.

Mutimír.

Poznať, že s tým neumieš zachádzať.
Pohľadaj ju. *(Hľadajú oba na zemi.)*

Torreo.

Nenajdeme po tme,
Mutimíru. Musíme zakresať.
(Kreše ocieľkou na kremeni.)

Mutimír.

Zobudíš jich, nekreš.

Torreo.

Jestli majú
Precítnuť, ta nech precítnu teraz.
(Kreše zas, a oba hľadajú schýlení. V tom priskoknú Subič a Konc. Tento oblapí Mutimíra prez pás, tamten otrčí proti nemu obnažený meč.)

Subič.

Ani škrknúť.

Mutimír.

Ha, pekelná zrada!

Konc.

Stúpaj, pajtáš. Učiň rád, čo musíš.
(Subič a Konc odvedú Mutimíra, Sáh vstúpi.)

Torreo.

Pekne som ho vohvízdal do klietky.
Pes kaciersky.

Sáh.

Poďme ale odtuď,
Aby nepovstalo podozrenie. *(Odídu.)*

Výstup 8.

Bufo a Frank.

(Javište zmení sa na stán inkvisítora Adriána. Bufo a Frank s rýlami.)

Bufo.

Chuť našeho pána sa prevrhla.

Frank.

Ovšem, Bufo. Zunul už pečienky
Ľudské, teraz chce zapravované.

Bufo.

Iná v Bosne chuť, iná pri Tatrách.
Jako sa ti páči zmena táto?

Frank.

Tak, jako ten vkus, ktorým pokladá
Za zbytočnú vec stvorenie Evy.

Bufo.

Výhra naša pritom veľmi lichá.
Umorí nás tým kopaním hrobov.

Frank.

A to všetko len tak za Boh zaplať.
Berte chlapci dol, máme kaciera.
Skutok dobrý, prídete do neba.
Pochybujem, či sa ubíjaním
Ľudí veľmi zavďačíme Bohu,
Zvláštne pak tak ukrutne neľudským.

Bufo.

I ja myslím, že to bezpečnejšie
Bolo, Franku, dívať sa na hrany
Plápolavé, než priložiť ruku
K zahrabaniu ľudí nezomrelých.

Frank.

Čit! Tu hrobár.

Výstup 9.

Adrián k predošlým.

Adrián.

No, hotová diera?

Bufo.

Jest na službu.

(Obrátiv sa chrbtom, ukloní sa trochu.)

Adrián.

Odstránim to nedorozumenie
Zúmyselné! Vykopaný je hrob?

Frank.

Oba, pane.

Adrián.

A provaz pri ruke?

Bufo.

Jest.

Adrián.

No dobre. Vedú nám kaciera.
Uvrhnete ho poviazaného
Do hrobu a zasypete zemou.
Boh to vpíše do knihy života.

(Kynie, mládenci odstráňa sa v bok.)

Nemyslel som, že sa i tu zavdá
Príležitosť mi k vykonávaniu
Svereného svätého úradu:
Pleť zlé zelie vo vinici Pána.

Výstup 10.

Ján biskup a Mráz k predošlému.

(Mráz v plášti, beze klobúka, bosý.)

Ján biskup.

Tebe daná, otče Adriánu,
Moc súdiť a vyhladiť kacierov.

Adrián.

To je sväté moje povolanie,
Ktoré vždy a všade môžem plniť.

Ján biskup.

Preto ti tu predstavujem tohto,
A oddávam k potrestaniu muža.

Adrián.

Kto muž ten? a jaká jeho vina?

Ján biskup.

Nezdarilý mojeho biskupstva
Sväcenník Mráz. Nesie veľmi múdrym
Seba, avšak učinen jest bláznom.
Nezná, jaké v tom leží náveštie,
Že Kristus Pán jazdieval na osloch,
A po svojom slavnom zmrtvýchvstaní
Jedol nemé s apoštolmi ryby.
Držal vždycky stránku Matúšovu,
Slúžil zjavne pode interdiktom,
Pochovával na mieste posvätnom,
Pojal ženu oproti zákonom, *)
Nedostavil sa na predvolanie,
Lež prchnul do biskupstva cudzieho
Bez poriadku, môjho prepustenia.

Adrián.

Máš-li nečo proti obžalobe
Tej biskupa tvojeho namitnúť?

Mráz.

Len to, že sa to netýče viery.

Adrián.

Netýče? A čo povedá Kristus?
Jestli by kto neposlechnul cirkve,
Buď ti jako pohan a publikán.
Zpura proti svojmu biskupovi
Je najvätšie zo všetkých kacierstvo,
Najtvrdšieho hoden trestu zločin.

*) Z ohľadu ženitby farárov panovala v Uhrách i cirkvi latinskej, napred napospol potom vždy obmedzene kázeň cirkve východnej, že farár smel sa ženiť pred vysväti ním, len druhý raz nie, alebo vziať vdovu. Kázeň túto ztvrdzu snem sabolčský r. 1092. pode sv. Ladislavom. Ale už na snen tarcalskom r. 1100. bolo zakázané vysväcovať beze sľubu zd žanlivosti. Z nasledujúcich však zase zatým zákonov vidn že zákaz ten nebol všeobecne zachovávaný. Ešte na snen r. 1267. nástojil kardinál Guido na uvedení bezženstva. Ul ženo, aby ženáč nemohol byť biskupom. Ba i r. 1309. zak zuje Gentilis na „synode národnej" v Prešporku duchovenst „manželstvo a súložníctvo." Muselo teda ešte stávať ženatý latinských farárov.

Mráz.

Teba mojím súdcom neuznávam.

Adrián.

Či uznávaš, či nie, som to predca,
A povedám ti, zomreš tej chvíle.
Pomodli sa, želej hriechy svoje.

Mráz.

Želiem toho, že takýmto mníchom
Dán v moc život, česť, statky občanov,
A že vládnu nimi bez odčetu.

Ján biskup.

Poznať i z tej drzosti kaciera.

Adrián.

Dávam teda telo tvoje zemi,
Dušu diablu, ktorému náleží.
(Chopí Mráza za ruku a privedie na kraj.)
Pozri, hrob tvoj. Vstúpiš doňho živý.
Učiňte povinnosť svoju, chlapci.
(Vystrčí ho von.)
Teraz keby ešte ten bosenský
Arcikacier padnul mi do ruky.
Torreo prisľúbil Subičovi
Prislúžiť mu v noci Mutimíra.
Hrob je už i pre neho hotový.
(Odíde i s Jánom.)

Výstup 11.

Bufo a Frank. Neskôr Mráz.

(Keď predošlí odchádzajú, Bufo kuká z boku, potom kynie a vystúpi s Frankom na javište.)

Bufo.

Poď, poviem ti nečo.

Frank.

Ale múdre.

Bufo.

Máme pána, ktorý nadužíva
Ku všetkým nás nič po nič pľuhavstvám.
Zarobme si teda.

Frank.

Ukáž spôsob.
Ja lakomý nie som, za dobrú však
Všetkého sa odvážim náhradu.

Bufo.

Dajme prchnúť tomu farárovi.
Má peniaze, zaplatí nám dobre.

Frank.

A hoc sredne len, nech ide s Bohom.
Zasypeme hrob prázny. Poď otče.

(Privedie poviazaného Mráza.)

Preč, dolu tie prekľaté provazy!

(Sojme z neho provaz a vyhodí von.)

Mráz.

Zločin pána napravujete vy.

Bufo.

Bols' už jednou v druhom svete nohou.
Čo nám zato dáš?

Mráz.

Všetko, čím vládnem.

Frank *(nakuknuv von dvermi).*

Obstáli sme! Pán sa navracuje.

Bufo.

Poď, skry sa pod medveďaciu kožu.
Zutekáš, keď budeš môcť, páterku.
My rýchle hrob zametujme prázny. *(Odídu.)*

Výstup 12.

Adrián, Subič a Mutimír.

(Mutimír so sviazanýma na predku rukama.)

Adrián.

Musíme hneď dokončiť s kacierom.
Život táborský nedovoľuje
Ani pravôt, ani ostríhania.

Subič.

Tak je. Učiň spravodlivosť krátku.
Vina zjavná, ide len o potrest.

Adrián.

Ty si vodca bosenských kacierov,
Nasledovne i sám arcikacier.
Neuznávaš pápeža za hlavu
Cirkve svätej, zavrhuješ omšu,
Nedržíš nič na krest a moc klúčov.

Mutimír.

Teba nič do mojeho vyznania.

Adrián.

Mám moc súdiť každého kaciera.

Mutimír.

Kto ti moc tú dal, ten sám jej nemá;
Lebo viera rozkázať sa nedá.

Adrián.

Ale dá sa potrestať nevera.
Odvolaj blúd, a pokor sa cirkvi.
Prijmi čisté učenie Kristovo.

Mutimír.

V ruke vašej život môj, nie myseľ.

Adrián.

Zomreš teda.

Mutimír.

Lež nezomre pravda,
Apoštolu s mečom a hranami.

Adrián.

Oddáva sa telo tvoje zemi,
Duša diablu, ktorému náleží.
Mládenci! Poviažte ho do kozla. *)

(Bufo a Frank vstúpä, ztrhnú z Mutimíra plášť, posadia ho naň, pretiahnu mu ramená prez kolená, a prepchajú popod kolená palicu.)

Tak, šuhajci! Páter už v poriadku?

---

*) Jestli úloha dramatického básnirstva jest: líčiť verne minulosť, musí byť dovoleno, postaviť pred oči úkaz v onom veku každodenný, utracovanie kacierov, pričom zvlášte Bosna vykrvácela.

Bufo.

Leží na ňom medveď, len nevieme,
Nakoľko mu dá slobodne dýchať.

Adrián.

Prve než by ste zpratali tohto,
Poďte napred trochu sa občerstviť.

(K Mutimírovi.)

Ty sa môžeš za ten čas pomodliť.

Frank.

Ruky i tak složené k modlitbe!

(Odídu všetci, okrem Mutimíra.)

Mutimír.

Má svojich náš také vek Molochov.
A týmto viac padá ľudí v obeť,
Nežli oným nekdajším medenným.
Nešťastná vlasť moja, biedna Bosna,
Je už vcele opojená krvou.
Stíhajú nás do vykorenenia.
Sporiadali svoje hrozné súdy.
Pyšných nekoľko dominikánov
Vlečú, koho sami chcú, na hranu
Svojevoľne, bez odpovednosti.
Mňa sa čierna tu zmocnila zrada.

Výstup 13.

Mráz k predošlému.

Mutimír.

Poď smelo, ty nástroju tyrana.
Tvojou ma chce obetovať rukou.

Mráz.

Nie, priateľu. Obeť som, jako ty.

(Vytiahne mu palicu zpopod kolien.)

Vstaň rýchle a spešne preč odtuďto.
V krajňom oba sme nebezpečenstve.

(Rozviaže mu ruky, oba odídu.)

Výstup 14.

Bufo a Frank.

Bufo.

Tí kacieri rastú jako huby.
Čím viac sa jich utracuje, tým viac
Jich pribýva, ku nášmu súženiu.
Lebo len my máme prácu s nimi.

Frank.

To jako to, ale ja sa pýtam,
Jako Izák otca: „A kde obeť?“

Bufo.

Otázka nie zbytočná. Tu kyjak.
To robota našeho plebánka. *(Nazre za stenu.)*
Nie ináče. Prchli oba spolu.

Frank.

Dobre a statočne učinili.

Bufo.

Za nich my pôjdeme do výrobku.
Ide pán.

Frank.

Nič. Vzal ho čert. Rozumieš?

Výstup 15.

Adrián k predošlým.

Adrián.

Nuže, chlapci, spešne hrabte, spešne.

Bufo.

A čo hrabať, keď niet odsúdzenca?

Adrián.

Čo povedáš?

Bufo.

S návratom sme našli
Pohodený kyj, väzňa nebolo.

Adrián.

To divná vec.

Frank.

Ovšem veľmi divná,
Prepodivná. Zajac prchnul z rožňa.

Adrián.

Vy ste mi ho pustili, holomci.

Bufo.

Prisahám, že sme ho tu nenašli.

Adrián.

Kam sa teda podel?

Frank.

Nuž vzal ho čert.
S čertom majú spojenie kacieri.

Adrián.

Ba snaď mal zle poviazané ruky.
Bežte spešne, jeden k Rosanovcam,
A druhý v tú stranu ku Vajkovcam.
Pristavia ho asnaď nekde stráže.
Kto ho schváti, sto zlatých odmena.

(Všetci odchádzajú; opona zpadne.)

Dejstvo štvrté.

Pochod do bitky.

(Javište zase tábor vlastencov, jako v dejstve prvom, na svitu, teda slabo osvetlené, a potom postupne sa vyjasňujúce.)

Výstup 1.

Guta sama.

(So vstúpením ukloní sa v tú stranu ku kaplici a prežehná.)

Ježiši môj drahý, pomáhaj mi.
(Postúpi v popredie.)
Dokončím. Nech sa už stane, čo má.
Vniknem duchom a uštipnem hadom.
(Postúpiac ku stánu, cúvne sa s hrôzou.)
Zaachkajú precitlé tábory,
Začuduje sa vyšedšie slnce.
(Zas pokročí ku stánu a cúvne sa.)
Ale či sen drží jeho víčka?
Či pak bdeje, zmítaný starosťmi?
O k čomu mňa povolalo nebe!
Škrovánok sa vznáša do vysosti
Zvestovať deň ľúbym spevom nový
A velebiť lásku stvoriteľa:
Ja tu stojím, rovne zákerníku,
Variac čierne vo duši myšlienky. —
Kterak desnú završím úlohu?
Srdce div že neprebori prsia.
Lebo noža máchnutie tohoto
Prerve všetky najsvätejšie svázky
A prerazí mnohé verné srdcia.
On zatvorí oči oželený:
Na mňa príval sa zchumelí kliatob.
Jeho bude ľutovať celý svet:
Mne zlorečiť i zurivý otec.

Prekľaje krev svoju vlastnú vo mne.
I sklamaný Sebastián shliadne
S ošklivosťou na mňa, a ľutovať
Bude, že ma poznal, s odvrátením.
(Za stenami zvonenie.)
Sväté zvony zvú k modlitbe rannej:
Ja sa chystám k dielu krvavému.
O úžasná, prehrozná úloha!
Ale musím byť poslušná nebu.
Nech sa stane, čomu vyhnúť nelze.
Chvíľa len, a dielo je zvršeno.

Výstup 2.

(Keď Guta chce vstúpiť do stánu, vtedy zjaví sa Torreo.)

Torreo k predošlej.

Torreo.

Stoj, nevchádzaj, vyvolená panno.

Guta *(trhne sebou).*

Ha! I ty tu! Jako som sa zľakla!

Torreo.

Dobrý vedie ma anjel v čas vhodný.
Bo učiniť chceš krok prenáhlený.

Guta.

Vo svätých ma neprestáva nebe
Popudzovať ku skutku videniach.
Práve bola pri mne v stánu matka.
Vošla bľadá, vo tých istých šatách,
Ktoré dali sme na ňu do hrobu.
Schýlila sa, a zadýchla na mňa
Dechom chladným. Chcela som hovoriť,
Povstať, volať spiacu Doroteu;
Údy, jazyk odoprely službu.
Matka vzala do mrazivej ruky
Ležavší na prsiach mojich tento
Nôž so slovmi: „Guto, veno tvoje!“
S tým pustila nôž, zadýchla zase
Dechom zimným vo tvár mi, a zmizla.

Ja poslušná novému znameniu,
Zdvihla som sa, abych bez meškania
Zvrhla už raz preťažké bremeno,
A záslužný vykonala zločin.

Torreo.

Že poslušná si znameniam zhôry,
Činíš dobre, a Boh odmeňuje
Svätú tvoju teraz už poslušnosť.
Obličaj tvoj vidím oslávený.
Vyzeráš tak, jako svätí v nebi,
Jako Pán, keď sa na hore Tábor
Premenil pred učedelníkami.
Hlasu poslyš však opatrnosti,
Abys' ciele nezmarila božie.

Guta.

Hovor, otče. Tys' moje svedomie.

Torreo.

Boh preto smrť žiada Matúšovu,
Aby vcele bol porazen odboj.
Už jestli by teraz padnul Matúš,
Odbojci sa uklonia od bitky,
Obeť tvoja pak zostane márnou.
Matúš musí padnúť v ohni bitky.
Len tak zmätok povstane čakaný
Ku prospechu zákonného kráľa.

Guta.

Jako však dostúpiť vtedy k nemu?

Torreo.

Dá Boh, ktorý smrť uzavrel jeho,
Príhodnú ku tomu príležitosť.
A jednako bys' nebola mohla
Uskutočniť sväté predsavzatie.
Matúša niet vo stánu. Ohliadal,
Spolu s otcom tvojím, spiaci tábor.
Tu hľa idú.

Guta.

Ty vždycky uhodíš.

Torreo.

Buďme zatým spolu, a strežme sa,
By nás nepotkala Dorotea. *(Odídu.)*

Výstup 3.

Matúš, Demeter a Petrovič.

Matúš.

Osiralí jatím Mutimíra
Bosniaci sa pripoja ku Čechom.

Petrovič.

Jatie toto nepochopiteľné.
Tu musí mať nepriateľ nekoho,
Kto s ním kuje.

Demeter.

Tam bol Sáh na stráži.

Petrovič.

Ja bych ho vzal prosto na otázku
Pred všetkými.

Matúš.

To nemožno teraz.
Istého niet dôkazu zločinu,
A ochabli by tým naši všetci.
Vykážem mu ale postavenie,
By nemohol, jestli v skutku myslí
Na zradu, svoj uskutočniť zámer.

Výstup 4.

Traja Omodejovci, Sáh, Toldy, Renelov, Sebastián a Diviš k predošlým. **Dorotea** na boku.

(V kaplici počuť spiežový zvonček.)

Matúš.

Biskup Martin už svätodejstvuje.
Preklonme pred najvyšším kolená,

V jehož rukách osudy národov.
Tak, s pomocou božou, potom k dielu.
(Všetci do kaplice, okrem Dorotey.)

Dorotea.

Dobre, že ma nezbadal ten môj pán.
Bol by sa hneď otázal na Gutu.
Mám ja práce s podivnou tou stvorou!
Po trápnom dni usnula som trochu.
A keď vzbudím sa, už viac Guty niet.
Pošla ticho, nerekla mi slova.
Musí byť len tuto vo kaplici.
Pobehla modliť sa ešte za tmy.
Lebo u nej všetko podivinské. *(Odíde.)*

Výstup 5.

Drobniak a Minár.

Minár.

Dnes sa veci udajú pamätné.
Staly veľké sa v noci znamenia.

Drobniak.

Čo, Mináru?

Minár.

Nuž, či si neslyšal?
Viden bol kôň ohnivý bez gamby,
A bez jazdca, cválať osedlaný
Po celej tej toriskej doline.
Nad samými pak Rosanovcami
Srazilo sa, so zbrojou ohnivou,
Povetrné jakési vojinstvo.

Drobniak.

A v jaký čas?

Minár.

Práve o polnoci.

Drobniak.

Videl si?

Minár.

Nie. Lež videli ľudia.
A tie sovy jako prez celú noc
Huhúkaly! Desno bolo slýchať.

Drobniak.

Nekto bude plakať; kto, Boh sám vie.

Minár.

Ustúpme sa. Idú páni z chrámu. *(Odídu.)*

Výstup 6.

Dorotea sama.

Ježiši môj! Čo si počnem teraz?
Vo kaplici jej niet. Ja sa zbláznim.
Zurivý ma zabije Petrovič.
Zbehám celý kol do kola tábor,
Pokuď duše bude stávať vo mne.
O keby len aspoň teraz nešiel
Už do stánu svojho viacej hrozný!
Chráň ma Boh prísť teraz mu pod oči.
Radšej skoknem do najhlbšej vody.
Lebo hoc som i najnevinnejšia,
Predca budem vinnou, i vyhrmím.
Idú. Musím z očí ukrutnému. *(Odíde.)*

Výstup 7.

Matúš, Martin, traja Omodejovci, Petrovič, Demeter, Sáh, Toldy, Renelov, Sebastián a Diviš.

Matúš.

Východ horí už žiarou plamennou,
Slnce sa hneď vykatí na obzor.
Daj znamenie, nádvorníku Sáhu,
Nech sa dvíha ku pochodu tábor.

(Sáh kynie pravým bokom von, tam zavzneje za stenou trúba.)

Ján Omodej.

Povedz pak nám, jako asi mieniš
Postupovať? aby sme vedeli.
Zpustíme sa z vŕškov ku Torise?

Matúš.

Tu dolina ku bitke priúzka.
Posujeme sa bokom po Strážnej,
A jestli sa pohne i nepriateľ,
Zostúpime nad Rosanovcami,
Kde sa valná rozprestiera roveň.
Konníctvo nech tiahne o bok peším.
Sáh a Martin, keď my zostúpime,
Zostanú vo zásobe na Strážnej,
Aby mohli, kde bude potrebno,
Vrhnúť spešne čerstvé pluky svoje.
Na prípadnosť, jestli by mňa smutný
Potkal osud, prejme veliteľstvo
Vrchnie nado zástupmi Petrovič.
Vysoký vek a mnohá skusenosť
Dávajú mu k tomu právo.

Všetci.

Dobre.

Matúš.

Vy pomnite, že tí, ktorým v oči
Stáť budete, nie len na životy
Strežú, lež i na majetky vaše.
Jich víťazstvo je vaša žobrota.
Statky vaše prejdú do jich rukú.
Vlach bude brať vám a rozdávať jim.
Položili sme všetko na kocku.
Zvíťaziť nám, alebo zahynúť.

Všetci.

Tak jest. Zomreť alebo zvíťaziť.

Výstup 8.

Vojaci k predošlým.

(Vtrhne hromada vojakov so zástavou.)

Demeter.

Prehovoriť by slovo i k ľudu.

Matúš.

Obecný ľud mnohooký slepec,
Mnohohlavý bezumec, Demetru.
On nemôže vecí chápať našich.
Ja preto rád hovorím ku ľudu
Len skutkami. Zachádzaj s ním plane,
Učiň sa nenávideným pýchou,
Pohŕdaním, lakomosťou, zdierstvom,
A márna je všeliká výmluvnosť.
Obcuj pak s ním dobrotive, vľúdne,
A pôjde i do ohňa za tebou.
Pár ale slov predca nezaškodí.

(Kynie, vojaci utvoria ulicu, Matúš vstúpi do nej.)

Občania! Nad nami chce panovať,
Ktorého sme si nevyvolili
Za našeho kráľa, cudzozemec.
Dnešní deň má rozhodnúť osud náš.
Jestli zvíťazíme, máme pokoj:
Jestli podľahneme, sme otroci.
Cudzozemci nám budú nakladať
Zákony i bremená jaké chcú.
Nuže teda, nedražte životmi.
Pekná je vec, padnúť za slobodu.
Sloboda požaduje obetí,
A len pri tých sotrváva stále,
Ktorí vždy sú hotoví položiť
Za ňu život. Komu život milší,
Než sloboda, ten jej nenie hoden,
A nikdy ju nepodrží otrok.
Tak bojujte, aby ste buď padli,
Buď vrátili sa domov so slávou;
Aby ženy a milenky vaše

Nevítaly s plačom vás a studom,
Lež vítaly vás jako hrdinov,
S radosťou a veselými spevy.
Oslávte na veky polia tieto.
Nech si pozdní potomci s hrdosťou
Spomínajú meno Rosanoviec.
Okážte, že chrabré je plemeno
Slovanské od východu na západ.

Vojaci.

Sláva Váhu i Tatier Pánovi!

Matúš *(máchne klobúkom).*

Hurrá! Božou teda so pomocou!

(Trúby zavznejú, všetci za Matúšom von.)

Výstup 9.

Torreo a Guta, Drobniak a Minár.

(Posledni zostanú v úzadí, a hľadia za odchádzajúcimi, nedbajúce na Torrea a Gutu.)

Torreo.

Jako žito pod naľahlým vetrom,
Tak sa valí pestré množstvo toto.

Guta.

I kráľovskí na Košickej Hore
Posbierali stány, a hrnú sa
K Rosanovcam.

Torreo.

Tam sa zvŕši dielo.
Poď, treba nám zástupy predstihnúť. *(Odídu.)*

(Drobniak a Minár postúpä v popredie.)

Drobniak.

Zem sa trasie pod dupotom koní.
Veliký to predca pán ten Matúš!

Minár.

Tá paripa vykračuje pod ním,
Jako by vedela, koho nesie.

Drobniak.

A keď sa mu kníšu za klobúkom
Pštrosie perá, zdá sa, že na krídlach
Slávy letí.

Minár.

A predca pán vľúdny,
Dobrotivý, laskavý; premluví
Slovo rád i s najnižším človekom.
Lež Petrovič, to ti celá hrôza.
Pri pohľadu na smuhlú tvár jeho
Zlá by nemoc vychytila deti.

Výstup 10.

Dorotea k predošlým.

Dorotea.

Ach Bože! kam len sa mohla podieť?
Dobrí ľudia, či ste nevideli
Jednu pannu?

Drobniak.

Jako vyzerala?

Dorotea.

Klobúček na hlave s perom pštrosím,
Tmavé šaty, na šije nôž v pošve.

Drobniak.

Toť práve tu bola s jedným mníchom.

Dorotea.

S jedným mníchom! Ha! To predca divno.
Kam pak išli?

Drobniak.

Tuším k Rosanovcam.

Dorotea.

Beda! Čo to bude zase z toho? *(Odíde.)*

Minár.

To ten mních, čo včera mluvil s nami.

(Odídu; opona zpadne.)

Dejstvo piate.

Prvá doba bitky.

(Javište ulica v Rosanovcach. V hlbokom úzadí chrám s hrobitovom. Vidno veliký kríž a viac malých náhrobných. Po bokoch idú domy, z nichž dva proti sebe postavené v popredí majú vráta. Asi v sredku hĺbky pretrhnuté sú domy priečnou ulicou, cez ktorú jedine chodí sa z boka na bok.)

Výstup 1.

Guta a Torreo.

Guta.

Desný pohľad! Vrazili do seba,
Jako protiletné dve víchrice.
Všade štrkot šablí, praskot kopij,
Hvizd letiacich smrtonosných šípov,
Dunenie pod budzogáňmi štítov,
Krik, vresk ľudí, a hrženie koní.
Zem sa trasie, jako by sa chcela
Preboriť pod hrôzami zápasu. *(Vyzre von.)*
Otca sliedim okom. Kto však v týchto
Rozbúrených a kypiacich vlnách,
A vo chmárach prachu, čo rozozná?
Kto vie, či už jeho také prsia
Nepotkala smrtonosná oceľ?

Torreo.

Nemaj strachu. Víťazstvo sa kloní
Očividne na stranu Matúša.
Pravé krídlo kráľovych vo zmätku,
Sredku pak sa hrozí preborením.
Hneď nastane útek všeobecný.

Guta *(stíska krečovite svoj nôž).*

Tak som svoju zmeškala povinnosť,
A stala som sa nevernou Bohu.

Tomu ty na príčine, páter Brús.
Ruka tá už bola naprâhnutá;
Ty ju zastavuješ neprîhodne.

Torreo.

Čas tvoj ide, panno vyvolená.
Matúš staví sa tu v Rosanovcach
Na chvíľu pri stíhaní kráľovských,
A ty prijmeš tuto od anjelov
Korunu za dovŕšené dielo.

Guta.

Tu nikomu sa viac zdržať nedám. *(Vyzre.)*
Dorotea! Ide nám za sledom.

Torreo.

Čo za pomsta! Preč! Nesmie nás naísť.
Vbehneme do nektorého dvora. *(Odídu.)*

Výstup 2.

Dorotea, neskôr Konc.

Dorotea.

Prišla som jim na stopu. Tu boli.
Tadeto šli. Musím jich dohoniť. *(Odíde.)*

Konc *(kulhá, bo mu trčí zo stehna šíp, a ťažko stone).*

Bolesť hrozná. Už nemôžem ďalej.
Musím sadnúť tu, hoc ma zadávä.
(Zpustí sa pomály na zem.)
Namerila tá slovenská ruka! *(Omakuje si šíp.)*

Výstup 3.

Strelci a husári k predošlému.

(Priechod prchajúcich kráľovských vojakov. Napred vbehne ist[...] počeť strelcov s lukmi a štítami.)

Strelci.

Preč! Preč!

Konc.

Smilujte sa, tovaryšia.
Vyrežte mi šíp tento zo stehna.

Strelec.

Preč rýchlo! Za pätami nepriateľ. *(Odídu.)*

Konc.

Neslúchajú. Dbajú len o seba.
Musím tu bez pomoci zahynúť.

(Vojde hŕba husárov.)

Husári.

Na záhumní vlk. Spas sa, kto môžeš.

Konc.

Smilujte sa nado mnou, pajtáši.
Vyrežte mi šíp tento zo stehna.

Husár.

Poď, odkľúď sa aspoň z toho stisku.

(Podvihnú a vedú ho preč.)

Výstup 4.

Adrián a Bufo, neskôr Mráz.

Adrián.

Neslýchaná sparota. Zašliaknem.
Musím sa tu poobčerstviť vodou.

(Chce do domu na ľavom boku. V tom mu príde v oči vyšedši odtuď Mráz, v odeve sedliackom, so širokým klobúkom na hlave.)

Tento nám dá. Buď tak dobrý, gazdo,
Vynes nám da z krhlu zimnej vody.

Mráz *(zatlačiv si na oči klobúk)*.

Pre teba niet vody v našich studňach,
Lebo si nám dal nášho plebána
Olčvárskeho pohrobiť zaživa.

Adrián.

Klebety.

Mráz.

A keby bola pravda!
Kebys' to ty bol tak hrozný hrobár!

Adrián.

Ja? Čo tebe napadá, človeče?

Mráz.

A dáš sa ty pohrobiť zaživa,
Keď si ty to učinil Mrázovi?

Adrián.

Nie raz, ale bars i sto ráz, gazdo.

Mráz *(strhne si klobúk.)*

Nuže teda, pozri mi do očí.

Adrián *(tleskne s úžasom do dlani).*

Ha, teda už i mrtví vstávajú!

Výstup 5.

Mutimír k predošlým.

(Objaví sa a zastane nezbadaný na pravom kraji javišťa.)

Mráz.

Aby tvoju pomstili neľudskosť.
Nasúdil si pokutu sám sebe.
Chceš-li ju podstúpiť dobrovoľne?

Adrián.

Ja som tebe len strachu chcel nahnať.
Sluhom som dal rozkaz prepustiť ťa.
Tu jeden z nich. No nie, že tak, Bufo?

Bufo.

Tak je. *(Hlavou krúti, že nie.)*

Adrián.

Slyšíš? Udobri sa teda.

Mráz.

Žiadne fígle nespomôžu. Zomreš.

Adrián.

Keď že tak, ty bezzbrojný, ja mám meč.

(Siahne ku meču, ale priskočivší Mutimír lapí ho za ruku.)

Mutimír.

Spotkania nie taký bude konec.

(Stane mu v oči.)

Máme i my účty. Poznáš-li mňa?

Adrián.

Darmo tajiť. Lež odpusť, smiluj sa.
(Kľakne a zopne prosebne ruky.)

Mráz.

Hnusná chabosť. Ale tak to býva:
Kto najmenej má poľutovania,
Ten býva vždy najchúlostivejším,
Keď prichodí potom trpeť jemu.

Mutimír.

Žiadna milosť.

Adrián.

Pre rany Kristove!

Mutimír.

Na teba krev žaluje tisícich.
Musíš teda podstúpiť to isté,
Čos' nasúdil nám. Stávaj a stúpaj!
(Zdvihne ho neútle, a odvedie do domu, Mráz za nimi. Bufo vyzre ulicou von a cúvne sa.)

Bufo.

Idú naši, nič však nepomôžu,
Lebo sú i sami na úteku.
Musím videť, čo budú s ním robiť. *(Odíde.)*

Výstup 6.

Tomáš a Harhovský

Tomáš.

Výtečne sme pokorili zpupnosť
Pána Váhu i Tatier, Harhovský!
Rozjarená Slovač tá úžasnou
Mietla všetko predo sebou búrkou.
Pole celé kryté trupmi našich.
Padnul Ugrin, Opor, Štefan Bager,
Borš, Aladár, Pouč, Peter beregský,
Vesprimský a váradský biskupi.

Harhovský.

I nešťastný môj brat Jordan leží.

Tomáš.

Teraz dlho tajená vypukne
I na našej strane nespokojnosť.
Pokutné na riady cudzozemské
Reptanie vyblíkne v plameň zjavný.

Harhovský.

Matúš má ve mnohom svätú pravdu.
Tí siňóri sa hrnú do zeme,
Jako mravce, kde mäd okúsily,
A každý chce veľkým tu byť pánom.
Všetko tiahnu ku sebe, lakomci;
Kde pak treba chrabrosti, sú baby.
Jich sme vinou takto porazení.

Tomáš.

Donutí nás k novej voľbe Matúš,
Alebo sa rozpadne vlasť vcele.

Harhovský.

Tu kráľ.

Výstup 7.

Karol, Fáber a Druget k predošlým.

Karol.

Iďte, stavte dáko ten prúd ľudu:
Ty, vojvodo, tých svojich Spišiakov,
I ty, otče Tomášu, svoj zástup.
(Tomáš a Harhovský odídu.)
Ten Torreo všetkému príčina.
Mohli sme príhodne vyjednávať,
A on zmámil nás lživými vesťmi.

Fáber.

On pochybil, že uveril bláznu.
Ja na týchto sa mrzím chvastúňov.
Myslel by, kto počuje jich reči,
Že prekotia nebetyčné Tatry:
Keď pak treba potýkať sa mužne,
Ľutujú, že jim Boh nedal krídla
Miesto rukú.

Karol.

Ja v tom vetrím zradu,
A bojím sa, že pôjde i ďalej.
Ztrhnú sa nás i verní dosavád.
Konec môjho panovania bude
Ten, čo Venceslava a Ottóna.

Druget.

Tak ďaleko nepríde, môj kráľu.
Máš oporu na nás, na Chorvátoch,
Duchovenstvu, ritieroch, pápežu.
Nepokoje ešte môžu zúriť
Dlhé časy: ale ty sa budeš
Z Vyšehradu prizerať bezpečne
Na víchricu lomcujúcu krajnou,
Až konečne ztrávi sama seba.

Výstup 8.

Ján biskup k predošlým.

Ján biskup.

Ďurko padnul, zástava odjatá.
Všetko prchne, len Chorváti ešte
A ritieri držia svoje miesto.

Karol.

Tu už všetko daromné, verný môj.
Iď, oznám jim, nech tiahnu i oni,
Nedavše sa rozbiť, ku Olčváru.
Za jich chrbtom snaď sa dajú ešte
Rozprášené zástupy shromáždiť.

(Ján odíde, Karol obráti sa ku chrámu a sníme klobúk.)

Slyš, Ježiši, ktorý tu v oltárnej
Prebývaš pod hostiou sviatosti!
Jestli ty mňa vyslobodíš teraz
Z nepriateľov rúk mojich i tvojich,
Vybudujem ku cti matky tvojej
Desať chrámov, a budem odievať
A krmiť ťa ve troch sto chudobných
Až do smrti, i budem sa denne

Modliť trikrát všetko, čo sa svätí
Modlievajú pri hodinkách mníši.
(Postaví klobúk, všetci odídu.)

Výstup 9.

Frank a Bufo.

Frank.

Kde pak môj pán? Prchnul, jako zajac.
Moje nohy nestačily za ním.
(Výde z domu Bufo.)
Tus' aspoň ty, Bufo. Kde pán? Žije?

Bufo.

Kde je, to viem, či žije, to neviem.

Frank.

Zanechál si ho poraneného?

Bufo.

Hrobár skúsil sám, čo robil iným.
Zahrabali ho naši včerajší
Plenníci do doliny živého.

Frank.

Nežartuješ?

Bufo.

Nie.

Frank.

Kde?

Bufo.

V tomto dome.

Frank.

Nepôjdeme ho vyhrabať, Bufo?

Bufo.

Pritlačiť. Dal by nám, keby ožil.
Preč! Víťazi tu. *(Odídu.)*

Výstup 10.

Petrovič, traja Omodejovci, Toldy, Renelov a Diviš.

Petrovič.

Stálo znoja! Zato je pobieda
Dokonalá. *(Utiera si čelo.)*

Ján Omodej.

Od bitky s Tatarmi
U Šajavy nebolo tej seče.

Toldy.

Nebe kalí sa, vrú sivé chmáry,
Vetor zmietať započína prachom.
Bolo by bez prodlenia použiť
Zmätku zplašeného nepriateľa.

Petrovič.

Na Matúša musíme počakať.

Renelov.

Tu prichádza, krytý prachom bitky.

Výstup 11.

Matúš, Sáh, Martin a Demeter k predošlým. Neskôr Sebastián so zástavou.

Všetci.

Sláva víťazu rosanovskému.

Matúš *(s ľahkou úklonou)*.

Tá je všetkým, po Bohu, spoločná.

Sebastián.

Znamenie, pod ktorým bojovali
Nepriatelia, skloňujem ku nohám
Pána Váhu i Tatier. Sláva mu!

Matúš.

O chrabrého otca chrabrý synu!
To dôstojné teba prvotiny. *(Obejme ho.)*

Toldy.

Rozkážeš byť vrahom za pätami?
Nedať by jim posbierať sa znovu.

Matúš.

Len dovoľme i sebe i mužstvu
Smädný trochu poovlažiť jazyk.
Chvíľu potom vynahradí čerstvosť.

Výstup 12.

D o r o t e a k predošlým.

Dorotea.

Radosť žiari zo všetkých tu tvári;
Ja však musím i v dobe tej slavnej
Znepokojiť srdce svojho pána.

Petrovič.

Čo je zase?

Dorotea.

Nevidel si Gutu?

Petrovič.

Zas tú Gutu! Ty máš o nej vedeť.
Na teba je zdaná jej ochrana.

Dorotea.

Prchla v noci, keď som ja usnula,
A ty spiaci obchodil si tábor.
Hľadať ju od svitu neprestávam.

Petrovič.

Ha, ten mrziak! Že som na nešťastie
Vzal ju sebou! A čo, nenašla si?

Dorotea.

Prišla som jej na stopu, dohoniť
Prchajúcu nemohla vo stisku.
Poslednýkrat som ju tu videla,
Tu na tomto mieste, s pátrom Brúsom.

Petrovič.

S pátrom Brúsom zase? Ovi, ovi!
Čo ku tomu viaže dievča mníchu?

Matúš.

Jako pak s ním zaviazala známosť?

Petrovič.

Bol pred rokom na pruštianskom zámku.
A od toho času dievča blúzni.

Matúš.

To jakýsi nebezpečný tulák.
Mne sa núkal za ubijcu Karla.

(Všetci odídu, len Sebastián a Dorotea zostanú. Keď šepcú spolu, opona zpadne.)

Dejstvo šieste.

Druhá doba bitky.

(Javište to isté, čo v dejstve predošlom.)

Výstup 1.

Guta sama.

Tu by teda bola doba moja,
Doba, o nejž veky budú vekom,
Pokolenia mluviť pokoleniam.
Času svojho najväčší hrdina
Má pominúť slabej devy rukou.
(Obráti sa ku hrobitovu.)
O vy, ktorých smrtedeľné zvleky
Tlejú tu pod stienom kleslých krížov,
Prijmite do spolku i mňa svojho!
Tú si milosť vyprosím v poslednom
Od ubijcov mojich okamžení,
Bych tu našla Pole Hrnčiarovo
K pohrebu zosnulých cudzozemcov.
Tu, na tomto posvätnom sa mieste
Sosnúbi so prachom telo moje.
Tu spať budem sen ten tvrdý, dlhý,
Z nehož vzbudí anjelská len trúba.
Tu budú dni, roky a stoletia
Zachádzať a vychádzať nado mnou;
Ja pak čítať jich nebudem viacej.
Tu budú na zapadnutú moju
Mohylu siať a trúsiť sriedave
Vonné kvety jar, a sňahy zima;
Mne pak z toho ni radosť ni žalosť.
Tu v hodine duchov budem živých
Desiť, sivých cválajúc na chmárach,
Brkom víchrov, ponad tieto krvou
Presiaknuté rosanovské polia.

(Zahrmí, Guta sa uhne, potom postúpi ďalej v úzadie, a postaví sa pred veliký kríž.)

O Ježiši! Ty tu rozprestieraj
Sväté mojím nad prachom ramená,
Keď uvítaš dušu voľnú v nebi.

Výstup 2.

Torreo k predošlej.

(Výde nezbadaný z domu na pravom boku. Zahrmí zas.)

Guta.

Nebe zúri jako moje srdce.
Náveštie i to všemohúceho.
Nebeskými pudí ma hrôzami
Ku hroznému skutku. Slyším, slyším,
Krvavý môj ženíchu nebeský.

(Kľakne predo krížom a modlí sa ticho. Torreo hovorí pre seba, obrátený k divákom.)

Torreo.

Iste človek tvor márnomyseľný.
Mnie, že len s ním celá sa príroda
Zapodieva; že všetky na nebi
I na zemi úkazy len preňho.
Vidí tajné v nich hieroglyfy,
Nimiž mu Boh odkrýva budúcnosť.

(Hlasne, obrátiv sa ku Gute, ktorá trhne sebou a vstane.)

Judito! Tak už ťa od tej chvíle
Chcem nazývať. Obeť tvoja čaká.

Guta.

Ha! Kde, otče?

Torreo.

Tu ve tomto dome.

Guta.

Beda!

Torreo.

Váhaš teda?

Guta.

Nie ja, otče.
Ale keď mi jej najviac potrebno,
Opúšťa ma sila, tíži mdloba.

Torreo.

Toto je to pravé okamženie,
Ktoré jestli pustíš neužité
Mimo, nikdy sa nevráti viacej.

Guta.

Zahrajteže teda vy pannenské
Vo mne žily. Preč nemiestna bázeň,
Preč styd, vďačnosť, preč pannenská útlosť,
Všetky city ušlechtilejšie preč!
Srdce dravej hyeny bi vo mne,
A krev tigra koluj v žilách týchto.
Ty sa modli, keď ja budem konať.

(Chce do dverí, ale sa cúvne.)

Slyšať shovor, ide snaď na ranu.

Torreo.

Ty zvŕš, panno, skutok, ja sa vzdialim.
Zdelám potom povyk čím najvätší,
By sa oba doznaly tábory.
Klesne tým víťazom bujná myseľ,
Prevládaným sa navráti srdce.

(Odíde, Guta vytiahne nôž.)

Guta.

Poďže už raz, ty Bohom vručený
Malý vecí velikých nástroju.
Učiň ty, čo nemohly vykonať,
Všetky Karlom sohnané od Tisy,
Od Dunaja, Sávy, Drávy pluky. *(Zahrmí.)*
To poslednie upomnutie zhôry.
Idú.

(Postúpi v úzadie, majúc ruku s nožom vyhnutú za chrbát.)

Výstup 3.

Matúš a Demeter k predošlej.

(Matúš sojme klobúk a utiera si čelo.)

Matúš.

Sparota! Hneď začne šusťať príval.

(Guta bliži sa z úzadia.)

Ah, ah! Koho vidím nenadále!

Kde si sa tu vzala, drahé decko?
Otec plný je strachu za teba.
Ale čo si taká premenená?
Čo sa trasieš? Dojaly ťa hrôzy
Bojišťa, tie trupy okyptené,
Tie žalostné poranených stony,
Ten smrteľný chropot konajúcich.
Poď, anjelu, nechať ťa priviniem
Tu na mieste víťazstva ku srdcu.
(Rozostre ramená k objatiu, Guta vzozre ku nebu, vrazí mu do prsú nôž, a odhodí ho rýchlo.)

Guta.

Vykonáno. *(Zakryje si oči dlaňou.)*

Matúš *(siahne ku rane).*

Pekné poľúbenie.

Demeter.

Beda! Čo si učinila? Pomoc!
(Chopí za rameno držiaceho dlaň na rane Matúša.)

Výstup 4.

Petrovič, traja Omodejovci, Toldy, Renelov, Sebastián, Diviš, Sáh, Martin a Dorotea k predošlým.

Petrovič.

Čo je? Ha! Ty krvácaš, Matúšu.
Kto bol pekla prekľatým nástrojom?
Kto vyrazil nám víťazstvo z ruky?
Hovor! Lebo prisahám, že musí,
Ktokoľvek je, mečom mojím padnúť.

Demeter.

Vezmi nazpät prísahu, neblahý.
To čin dcéry tvojej.

Petrovič.

Mojej dcéry?

Toldy.

Guty?

Demeter.

Jej, jej.

Petrovič.

Kde je nástroj pekla?

Guta.

Nástroj neba, otče, vôle božej.

Matúš.

Odpusť, ja jej odpúšťam, priateľu.

Petrovič *(pristúpi so vztekom ku Gute).*

Ty? Ty si nám toho dokázala?

Guta.

Ja. Tu môj meč. *(Pokáže na povrhnutý nôž.)*

Petrovič.

To teda ten nožík,
So ktorým si sa nerozlúčila
Ani vo snách, jako by ti k telu
Bol prirástnul. To tajemstvo tvoje,
Ktoré si tak skrývala pred otcom.
To príčina, prečo si konečne
Prítomná byť chcela pri výprave.

Guta.

Všetko, jako hovoríš, môj otče.

Petrovič.

Prečo si to zrobila, nešťastná?
Kto položil myšlienky takéto
Do srdca ti?

Guta.

Boh v mnohých videniach.

Petrovič.

Boh tento tvoj je onen podlý mních,
So ktorým už odo dávna snuješ.
(Sebastián šepce s Doroteou, potom oba odídu.)

Guta.

Pokoj mužu svätému, mne pomsta.

Petrovič.

Svätému, hej! Ty nezmazanlivá,
Večná rodu abovského škvrno;
Ty diable ve podobe anjela,
Jedovatá krve mojej peno!
Tak ty lásku odmeňuješ moju?
Viac u teba platí jeden tulák,
Nežli otec? Mohla si tak čiernu
Kryť tak dlho predo mnou myšlienku?
Zhyň i ty, keď už zhynuly moje
Najpeknejšie skrz teba nádeje. *(Tasí meč.)*

Matúš.

Nepridávaj ku zločinu zločin.
Kde rozumu, tam ani viny niet.

Guta.

O rozum môj je vcele na mieste.
A ty, otče, mi musíš otcovskou
Brány nebies otvoriť pravicou.
Zaviazal si sa k tomu prísahou.
O jedno ťa prosím. Daj zpráchniviet
Kosťam mojim na kladbišti tomto.

(Petrovič činí, v zápase sám so sebou, desné posunky.)

Toldy.

Daj už pokoj, priateľu, daj pokoj.

Petrovič.

Ty prvá si rozorvala sväzky
Prirodzené; nuž neprirodzená
Padni rana. *(Zkole ju.)*

Guta.

O Ježiši drahý! *(Skydne sa.)*

Petrovič.

Si pomstený. *(Odíde.)*

Toldy.

Ai, nevesta moja!

(Sáh a Martin šepnú medzi sebou, a odídu.)

Matúš *(šeptom ku Demetrovi).*

Sáh a Martin odešli bez slova.
Obávam sa zrady. *(Nahlas.)* Preč, priatelia!
K svojmu každý spechajte zástupu.
Nepriateľ sa zvrtne ku nám čelom,
A ja už viac nemôžem byť s vami.

Demeter.

Poď, tam dnu sa ti zaviaže rana.

(Odvedie Matúša do domu, Omodejovci, Diviš Toldy a Renelov odídu.)

Výstup 5.

Torreo s krikom, potom Dorotea a hŕba vojakov.

Torreo.

Beda, beda! Už prepadlo všetko.
Už všetkému konec. Matúš zhynul.
Beda, beda! Preč všetky nádeje.

(Vbehšia Dorotea lapí ho od zadku za habit.)

Dorotea.

Tu si, páter Brús, tu si mi už raz!
Hoc i pozde, predca si tu.

Torreo *(vytrhne sa).*

Čo chceš?

Dorotea.

Prečo v noci si odviedol Gutu?
Kdes' chodil s ňou?

Torreo.

Lžeš! Videla si nás?

Výstup 6.

Mutimír k predošlým.

(Lapí Torrea od zadku za golier.)

Mutimír.

Tu si, chlapec! Poznáš Mutimíra?

(Postaví sa mu do očí.)

Torreo.

Si mi teda predca zachovaný,
Drahý, milý priateľu!

Mutimír *(kopne doňho.)*

Koťuho!
Kterak smieš to vypustiť z úst slovo?

Torreo.

Ja nemôžem z toho, žes' bol jatý.

Mutimír.

Ba nemôžeš z toho, že som živý.
Nevykrútiš sa nijak, Judášu. *(Tasí meč.)*

Výstup 7.

Sebastián k predošlým.

Sebastián.

Hollá! Zadrž úder, Mutimíru.
Pomsta nade týmto náleží mne. *(Tasí.)*

Torreo.

Tebe pak čo zase som učinil?

Sebastián *(poukáže na Gutu).*

To pekelných pletích tvojich obeť!

Výstup 8.

Petrovič a Demeter k predošlým.

Petrovič.

Tu zlosyn ten. Stoj, Sebastiánu.
Teba zbavil nevesty, mňa dcéry.
Ty si najdeš druhú, ja nikdy viac.

Torreo.

Jeden mstiteľ odháňa druhého.
Ktorý bude už ten naozajný?

Petrovič.

Ktorého si obrazil najviacej.
Poď! Tebe smrť primalá pokuta.
Ty musíš umierať a predca žiť.
(Chopí ho za golier.)

Torreo.

Tebe verím, preto sa ti z jednej
Vyspovedám veci. Ja nie som mních.

Petrovič.

Tým horšie. Poď! Zložíš poškvrnené
Rúcho to u nôh obete svojej.
Vovlečte dnu to bezdušné telo.

(Dvaja vojaci vovlečú do domu mrtvoľu Guty, za nimi vovlečie Petrovič za golier Torrea.)

Demeter.

Ty iď Doroteo, k Matúšovi.
Vysluhuj mu, ošetruj ho pilne.
My pak rýchle proti nepriateľu.

(Všetci odídu, okrem Dorotey.)

Dorotea.

Skutok hrozný. Ale som i ráda,
Že zhynul ten treštený podivín.
Lebo mi už išlo s ňou do blúdu.
Bláznila sa, ta i vybláznila.

Výstup 9.

Matúš a Petrovič k predošlej.

(Z domu vynesú dvaja vojaci kreslo. Matúš obviazaný na prsiach, v plášti, vedený Petrovičom.)

Petrovič.

Tu teda seď, keď si nechcel ľahnúť.

Matúš.

Kterak ľahnúť? Kto vie, čo sa stane?
Speš, priateľu Petroviču, k vojsku.
Mne sa ten Sáh a Martin nepáča.
Iď, na teba sa hlavne spolieham.

(Sadne do kresla, Dorotea stane mu o bok.)

Petrovič.

Ja som príliš skľúčený na duchu.
Stokrát hľadel som už smrti v oči,
A nikdy som ešte nepocítil,
Čo pri tomto výjavu rodinnom.

Matúš.

Iď, nemeškaj. Vojsko je bez hlavy.
Ty si vrchním jeho náčelníkom.

Petrovič.

Napnem teda i poslednie sily. *(Chce odísť.)*

Výstup 10.

Diviš k predošlým.

Diviš.

Zrada, páni.

Matúš.

Ha, moja obava!

Diviš.

Sáh a Martin zvrtli sa proti nám.

Petrovič.

Pfuj, podliaci!

Matúš.

Teraz teda konec.
Už len nato myslieť, aby riadom
Utiahlo sa preč z bojišťa vojsko.

Výstup 11.

Ján a Vladislav Omodejovci, Sebastián, Renelov a Mutimír k predošlým.

(Matúša zdvihnú vojaci z kresla.)

Renelov.

Odpor márny. Musíme ustúpiť.
Nepriateľ nám navracuje rany.

Mutimír.

A zradcovia naliehajú na nás.

Matúš.

Kde Demeter?

Renelov.

Padli pri srazení,
On i Botond, i Toldy i Aba.

Ján Omodej.

I naši dva bratia utratení.

Matúš.

Osud teda náš už odvážený,
Keď nepriateľ zaujal bojište,
Kde sme všetky shromáždili sily.
Cudzozemci votrelci už budú
Riadiť podľa vôle svojej v zemi,
Vládnuť všetkým blahom i životmi.
Podliaci sa budú okolo nich
So šteňaťskou plaziť výslužnosťou,
A žobrať o drobky od jich stolov.
Vykrvácaní pak hrdinovia
Budú škrípať zubami v žalároch,
Keď sa do jich majetkov a statkov
Padúchovia vohniezďa nehodní.

Petrovič.

Ja ešte meč svoj neodvrhujem
Na krvavých rosanovských poliach.
Proti Vlachom pozvem v krajnu Rusov.

Matúš.

Vytrvalosť osvedčuje muža.
Teraz za mnou, kto so mnou, na Šáriš.

(Odvedú ho vojaci. Za ním všetci, okrem Omodejovcov.)

Ján Omodej.

Matúš bude ešte odporovať,
Bo mu možno. Nám nemožno ďalej.
Protkaní sme všade protivníkmi.

Vladislav Omodej.

Padnime pred Karlom na kolená,
By sme statky svoje zachovali.
Hľa prichádza.

Výstup 12.

Karol, Fáber, Druget, Sáh, Bufo a Frank k predošlým.

(Omodejovci zpustia sa na jedno koleno.)

Karol.

Ai, ai! Synovia Omodejovi.

Ján Omodej.

K nohám tvojim klademe prehrané
Životy i statky svoje, kráľu.

Karol.

Ja pak vám jich navracujem. Vstaňte.

Ján Omodej.

Ku vďačnosti zaviazaní večnej.

Karol.

Rád bych videť toho pátra Brúsa.

Sáh.

V dome tomto tu stáli odbojci.

(Odíde on, Omodejovci, Bufo a Frank.)

Karol.

O Sáhu! Pred chvíľou tovaryšia,
A teraz už nečestní odbojci.
Taká sa mi vrtkavosť neľúbi.
Musíme ho podržať pri dvore.

Fáber.

Pod záminkou cti, milosť kráľovská.

Karol *(obrátiv sa ku chrámu, sojme klobúk).*

Ty Ježiši vyslyšal si prosby
Moje, ja pak obnovujem sľuby.

Druget.

Tu nesú Torrea.

Výstup 13.

Sáh, Omodejovci, Bufo, Frank a Torreo k predošlým.

(Bufo a Frank vnesú posteľ. Na posteli leží Torreo, zastretý celkom jeho mníšskym rúchom. Hlavu má zastretú šatkou až po ústa. Nosiči postavia posteľ na sredku. Všetci ju obstúpä so žiaľom.)

Karol.

Živ-li?

Sáh.

Živ, lež hrozne okyptený.
Nohy má uťaté po kolená,

I obe po same lokte ruky,
Uši i nos takže urezané.

Karol.

O barbari! O divá surovosť!

Výstup 14.

Čikáda, Harhovský, Tomáš, Ján biskup, Martin a Prior k predošlým.

Čikáda.

Smiem-li vedeť, koho kryje rúcho
Smútku na tej posteli bolesti?
Či nie svojho to stretám manžela?

Karol.

On zaplatil svoju ku mne vernosť.

Čikáda.

Toho som sa vždycky obávala.
Ja nešťastná!
(Chce sa oboriť na posteľ, Fáber ju uchopí.)

Fáber.

Dotknúť sa ho nesmieš.

Torreo *(hovorí tak, že žiadnym údom nehne).*

To hlas kráľa a mojej Žanetty.

Karol.

Máš niečo na srdci? Objav smelo.

Torreo.

Tebe, ženo, moje požehnanie.
Ty, kráľu, zrob mojim trapom konec.

(Čikáda omdlieva v náruči Fábra. Všetci javia najhlbší žiaľ. Opona zpadne.)

FELICIAN SÁH.

HISTORICKÁ SMUTNOHRA

VO TROCH DEJSTVÁCH.

Osoby:

Karol Robert, kráľ uhorský.
Alžbeta, jeho manželka, dcéra Vladislava Lokietka poľského.
Kazimír, mladý kralevič poľský, brat Alžbetin.
Ján Druget, palatín.
Katarína, jeho manželka.
Miklúš, jejich syn, páže.
Helena, Maria, } jejich dcéry.
Pavel Bebek, zemský súdca.
Felicián Sáh, bývalý palatín pod Matúšom Trenčanským, teraz bezúradný dvoran.
Pojža, jeho 20 ročný syn.
Klára, jeho dcéra, prídvorná panička.
Seba, jeho druhá dcéra.
Kopaj, manžel Seby, pán Ľavíc.
Čanady, menovaný arcibiskup ostrihomský.
Jakub, biskup čanadský a lekár kráľov, Talian.
Ladislav, prepošt bielohradský a dvorský pisár.
Štefan Fáber, kastelán vyšehradský, Talian.
Julius Kňazevič, vychovateľ princov.
Ján Čeléň, páže.
Štefan Pazman, páže a herold pri hrách.
Sudivoj, spoločník Kazimírov, Poliak.
Čikáda, vdova po Torreovi, kuplerka.

Výše týchto dvaja trabanti a anjel.

(Dejište Vyšehrad, r. 1330. s koncom apríla.)

Dejstvo prvé.

Zločin.

(Javište dvor kráľovský na Vyšehrade. Popredie je otvorené na celú šírku, od polovice javišťa zúžené. Na konci hlbokej ulice lešenie, so schodami od bokov, ktoré sú potiahnuté červeným súknom. Na lešení kreslo, okolo neho štyry stoličky.)

Výstup 1.

Fáber a Čikáda. Potom Alžbeta, Katarína, Helena, Maria, Klára, Kňazevič, Čeléň a Pazman. Neskôr Karol a Kazimír.

(Pri vyhrnutí opony stoja v poppredí Fáber a Čikáda. V úzadí sedí v kresle kráľovna Alžbeta, okolo nej na stoličkách Katarína, Helena, Maria a Klára. Kňazevič a Čeléň stoja z bokov na najnižších stupňoch s obnaženými mečmi. Pred lešením stojí herold Pazman s dlhou bielou palicou v ruke. Za stenami počuť hrmot zbroje, lebo sa predpokladá, že tam drží sa turnier, ktorý teraz ide ku konci. O shovoru ale Fábra a Čikády treba myslieť, že ho oni v úzadí neslyšia.)

Čikáda.

Ten kralevič Kazimír obživil
Celý dvorec. Lebo jemu k vôli
Čo deň nové a nové zábavy.
Divno ale, že vždycky víťazí,
A každú on odmenu odnáša.

Fáber.

To sa deje podľa umluvenia.
Potýkajú sa s ním len na oko.

Čikáda.

To ho ale málo bude tešiť.
Zbadá zúmyselnú ústupčivosť.

Fáber.

Myslíš? Samoláska zaslepuje,
A vykladá si všetko priaznive.

Pazman.

Nasleduje záverečný zápas.
Potkajú sa uláni na koňoch.
Odmena víťaza sú ostrohy
Zlaté. Kto vyzýva, nech predstúpi.

(Objaví sa v úzadí kráľ Karol v odeve ulánskom, so džidou v ruke.)

Jeho milosť, kráľ uhorský, Karol.
Kto sa chce potýkať, nech predstúpi.

(Objaví sa Kazimír, tiež v odeve ulánskom, so džidou.)

Jeho vysosť kralevič Kazimír.

(Hlas trúby za stenou. Karol a Kazimír podajú si ruky, a uklonia sa ženským na lešení. Keď pritom obráti kráľ džidu vodorovne, uderí nevdojak stojacieho mu za chrbtom Pazmana v ústa. Tento zpľuje, a vyberá si vybité zuby.)

Alžbeta.

Uderil si herolda Pazmana
Koncom džidy a vybil mu zuby.

Karol.

Koľko jich?

Pazman.

Tri.

Karol.

Tie vrátiť nemôžem,
Za každý však máš jednu dedinu,
A si odo dňa tohto zemänom.

(Ukloní sa ešte raz s Kazimírom ženským, a oba odídu.)

Čikáda.

Čo za štedrý ten kráľ, kde netreba!
Pazman dostal za tri plané zuby
Tri dediny a zemiansku hodnosť.
Ja pak, vdova Torrea, čo takú
Podstúpil smrť v Rosanovcach zaňho,
A v jejž lône mu bývalo dobre,
Som znectená pri dvore kuplerka.

Fáber.

I mne málo čo lepšie sa vodí.
Koľko z našich oštedril za veci

Malicherné bohatými statky!
A mne čo dal, ktorý som ho zdržal,
Keď sa už chcel deliť o trón s Čákom?
To chatrné tu na Vyšehrade
Kastelánstvo, a ten biedny Nyrmal.

(Za stenami hrmot zbroje.)

Čikáda.

Tebe ešte môže svitnúť slnce:
Moje ale zapadlo na veky.

Fáber.

Daj pokoj. Inakšie teraz časy.
Karol, keď sa skrze nás upevnil,
Zachádza už len Uhrom za láskou.

Pazman.

Jeho vysosť kralevič Kazimír
Obdržal vrch. Prosí sa predstúpiť.

(Kazimír vstúpi s Karolom, a zastanú pred lešením s poklonou.)

Alžbeta.

Teší ma, že vždy víťazíš, bratu.
Prijmi i tú chrabrosti odmenu.

(Podáva mu ostrohy.)

Kazimír.

Tú chcem prijať z rúk kráľovnej krásy.

(Hnutie podivenia na lešení.)

Karol.

To vec vkusu, ktorý treba zhádnuť.

(Alžbeta podáva ostrohy za riadom Kataríne, Helene, Marii, a Kazimír po každé krúti hlavou; až keď jich podá Kláre, prisvedčí a prijme z jej ruky.)

Čikáda.

To veliké vyznačenie Kláry!

Fáber.

Pre ostatnie ale zahanbenie.
Pozri, jako sa začervenaly.

Čikáda.

I kňazevič činí tvár škaredú.

Karol *(s utajenou nechuťou).*

Náš premilý švagor myslí hlasne.
Musím prosiť zaňho. Buď to vzato
Na sieť uprimnej otvorenosti.
A s tým konec prítomnej zábave.

Pazman.

Jeho milosť kráľ ďakuje všetkým
Účastníkom pri tej hrdinskej hre.
(Odíde on, Kazimír, Fáber a Čikáda.)

Výstup 2.

Druget, Bebek, Čanady, Ladislav a Jakub k predošlým.

(Ženské zostúpä z lešenia, a pokračujú pomedzi klaňajúcich s pánov v popredie. Helena a Maria nesú za kráľovnou vlečiv šaty na spôsob plachty. Za nimi Katarína a Klára, za týmil kňazevič a Čeléň s obnaženými mečmi. Keď prídu v široké po predie, kráľovna sa obráti.)

Alžbeta.

Ty, Kláro, iď rozdaj obyčajné
Milostiny chudobným vo bráne.
Vy paničky vyšívajte pilne
Vankúše na oltár ostrihomský.
Arcibiskup novomenovaný
Vezme jich, keď odejde, so sebou.
Zaopatrí zato u svätého
Plnomocné nám odpustky otca,
A prišle nám sväté relíkvie.
Lapíme sa potom do kasuly
Koločského pre arcibiskupa.
Jemu celý sa odošle ornát,
I s infulou a zlatým kalichom.

(Odíde i so svojím komonstvom; páni ale, ktorí dosaváď shovi rali sa v ulici, postúpä v popredie.)

Karol.

Od ihier ku vecam prísnym, páni.
Sedmohradský náš vojvoda Farkaš
Doposiela istú o tom zprávu,

Že Rumuni z tej i onej strany
Aluty chcú zvrhnúť jarmo naše.
Bán jich, Michal Bessarab, vraj sbiera
Ku odboju oproti nám vojsko.
Takéhoto zkrátenia práv našich,
Umenšenia slavného kráľovstva
Uhorského, trpeť nemôžeme.

Bebek.

V poslušnosti musejú kacierski
Rumuni byť udržaní zbrojou.

Čanady.

Leto sa nám práve otvorilo;
Vhodná teda ku výprave doba.

Karol.

To však nie dosť. I na inú stranu
Nútení sme pozor náš obrátiť.
Milý tesť náš, Vladislav Lokietek,
Žiada od nás pomoci na dravých,
Nespokojných vždy ritierov pruských,
Ktorí, miesto božieho kráľovstva,
Zemské svoje šíra panovanie
A nemeckú zveličujú ríšu.
Musíme mu prispieť ku pomoci.

Druget.

Postačíme na obidve strany.

Karol.

Shotuj, otče Ladislave, listy
Na prelátov, županov a pánov
Plukovných, nech stiahnu svoje pluky,
A spechajú na miesto určené.
Horňozemci sa sojdú v Košicach,
Dolňozemskí páni v Segedíne.
Píš i vojvodovi, nech sa zbrojí.
Proti zpurným kacierskym Rumunom
Vytiahnem ja sám osobne v poľe.

Výstup 3.

Sáh, Kopaj, Pojža a Seba k predošlým.

(Zastanú v úzadí.)

Karol.

Máme ešte vyrídiť nektoré
Dôležité v radnici rozopre.
(Odídu Karol, Čanady, Ladislav, Jakub a Druget.)

Bebek.

Ja musím to oznámiť Sáhovi.
(Sáh s rodinou vstúpi v popredie.)
Jeho milosť kráľ uznal za dobré,
Nahnúť v jarmo odbojných Rumunov,
A pomocou prispieť Lokietkovi
Proti pruským nezbedným ritierom.
Tebe sa to oznamuje slovom,
Čo iným plukovným pánom *) písmom.
Pôjdeš Sáhu, s tvojimi do Košíc.

Sáh.

Nezameškám vyplniť povinnosť,
Ačkoľvek nachádzam povážlivým
Shromážďovať prítomne tábory.

Bebek.

Prečo?

Sáh.

Nespokojnosť je veliká,
Reptanie po celej zemi mnohé.
Preláti si sťažujú na kráľa,
Že cirkevné statky ľubovoľne
Zameňuje a dáva na rozchvat,
S hodnosťami provodí kupectvo;
Že bere od novomenovaných
Veľké sumy, ukladá jim ročné
Značné taksy, podo menom darov,
Desatinu odjíma dôchodkov,

---

*) Tak nazývame mavších svoje vlastné pluky bande rialistov (comites, zászlós urak).

A delí sa v koristi s pápežom;
Že svätému povolil otcovi
Polovicu zo všetkých obrokov
Upráznených; že jim nedá činiť
Závety, lež za života mnoho,
Po smrti pak odobiera všetko,
Tak, že niet čím jich čestne pohrobiť.
Baróni, zemäni sa žalujú,
Že vyhlásil všetky od Andreja
Pošlé milodary za neplatné,
Leda ktoré znovu sám potvrdí;
Že domácim odobiera statky,
Dáva Vlachom, a nezákonnými
Obťažuje všetky bremenami;
Že postúpil, proti právam zeme,
Pre výhľady svoje neápoľské,
Pápežovi menovanie všetkých
Hodnostárov cirkevných; že sedia
Výberčíci pápežovi v zemi,
Jako ve poplatnej provincii;
Že ohromné plynú poriad sumy
Von, a zem následkom toho chudne.
Poddaní, roľníci vedú stížnosť,
Že sa jim už života nepraje,
Keď musejú panské državnosti
Obrábäť, zo svojich pak oddávať
Desatinu služobníkom cirkve,
Devätinu držiteľom statku,
A platiť od každej brány hrivnu.
Všetci repcú, že vláda svevoľná
Na žiadne sa neviaže zákony,
Snemy zemské len vtedy svoláva,
Keď jich jej, nie keď potrebno vlasti.
Mnohí také berú pohoršenie
Z neviazaných tu pri dvore mravov,
O čom vzniesli už i na stolicu
Apoštolskú stížnosť biskupovia.
Či to teda nenie nebezpečné,
Svolať teraz do zbroje zem celú?

Čo, jestliže uznajú za dobré
Shromáždení, učiniť poriadok
Napred doma, a vyliečiť rany,
Ktoré vlasti zjedajú útroby?

Bebek.

Nemaj strachu. Matúša viacej niet.
Skrotený kôň povoľný vo všetkom.
Ostatne kráľ tak chce, a tak bude. *(Odíde.)*

Kopaj.

Už musíme uviesť i my také
Ten deviatok u našich poddaných.
Kráľ to žiada, by poddaní jeho
Nereptali, že horšie zachádza
S nimi, nežli iní páni zeme.
A keď množí on naše bremená,
Množiť i my musíme poddaných.

Sáh.

Nech činí kto chce čo chce. Ja nedám
Ľudu cítiť svojmu tvrdosť kráľa.
Ľud ten bol zadávna vcele voľný,
Jako v právach, tak vo držebnosti.
Len s časom žiadaly mohutnejšie
Rodiny od nich isté roboty,
Napred málo, potom vždy viac a viac,
Napred z lásky, potom z povinnosti,
Až majetky jich si prisvojily
A vcele jich uviedly v poddanstvo.
Pri násilí panujúcom vôbec
Slabší mocných hľadali ochrany;
Nalezli si pak pri nich otroctvo.
Poddali sa jim sami, a títo
Nevypustia jich už teraz viacej,
Majúce na Nemcoch vábny príklad,
Podporu na týchto cudzozemcoch,
Ktorí teraz ovládali zemou.
Aby sme my jim dávali mnoho,
Vydržovali k jich službám pluky:
Odsúdili zúbožené množstvo

Ku nahote a hladovej smrti.
Nedbajú, hoc ešte i ten dyšný
Odejmeme vzduch poddaným našim.
To je to jich hnusné šafárenie.

Kopaj.

Lež to teraz tak po celom svete.
Všade k vôli jednotným rodinám
Otročí sa ľud.

Sáh.

Pravda, Kopaju.
Lež z toho nič dobrého nevzejde.
Nám však to len želieť, nie premeniť.
Sporiadajme teraz veci naše.
Ja musím ísť sbierať, zbrojiť pluky.
Vy do Ľavíc. Vezmete i Kláru.

Seba.

Veru, otče, i nenie bezpečné
Zostať jej pri tom rozpustlom dvore,
Zvlášť pokuď tu kralevič Kazimír.
Vyznačenie to, jakým ju teraz
Verejne tu poctil, povážlivé.
Bojím sa, že bude chceť i urvať
Kvietok, ktorý nachádza púvabným.
Povýšenci takíto nerádi
Trpia svojich obmedzenie chútok.
V podozrenie aspoň ju uvedie.
Hneďky bude plnučký dvôr pletiek.

Sáh.

Práve to jest, prečo by som ju chcel
Odstrániť od zbujnelého dvora.
Milerád by som i sám opustil
Na veky ho: ale ma tu drží
Nedôvera podo záminkou cti.

Kopaj.

Krása je dar neba obojetný,
Často šťastie, častejí nešťastie;
Je lákadlo, jenž zapríčiňuje
Mnohé mnohých odo strán nástrahy.

Sáh.

Musí včasne sa ochrániť dievča.
Zakročím hneď o jej prepustenie.

Pojža.

A ja, otče?

Sáh.

Teba pošlem do Vlach
Na štúdie. Pôjdeš v Bonóniu.

Pojža *(nevrle)*.

Do cudzej tej zeme, medzi Vlachov!

Sáh.

Nu! Tam teraz sila mladých ľudí
Z najprednejších rodín. U nás ešte
Nieto vzdelať sa príležitosti.
A vzdelanosť je teraz potrebná,
A čo deň sa stáva potrebnejšou.
Neumelý teraz ohrdnutý.
A to dobre. To jediný prospech,
Ktorí vlasti priniesli Vlachovia,
Že nás núťa učiť sa.

(V úzadí objavia sa Kazimír a Sudivoj.)

Seba.

Kazimír. *(Všetci odídu.)*

Výstup 4.

Kazimír a Sudivoj.

Sudivoj.

Tu pri dvore nemá sebe rovnej
Tá Sáhova Klára. Anjel krásy.

Kazimír.

Preto ma i vcele okúzlila.
V noci nespím, vo dne na iného
Nič, okrem nej, nemôžem pomysleť.
Neprestajne ju mám pred očima.
A krev kypí, keď si predstavujem
Nevyslovné púvaby jej líca.

Oka noci minulej som pre ňu
Nezažmúril. Chodím jako v trápoch,
Lízaja mäd prez sklenicu sladký.

Sudivoj.

Plachá veľmi je, nedá sa získať.

Kazimír.

Uniká vždy. Nemožno dostúpiť.
Nechce mojim porozumieť vzdychom,
Nechce vzhľadom unylým zaťatá.
Lovím vždy, lež nešťastný som lovec.

Sudivoj.

Sprobovať by bolo lovca v mechu.
Ženská ženskú najskorej navedie.

Kazimír.

Myslím i ja. Iď, volaj Čikádu.

Sudivoj.

Ide sama.

Kazimír.

Dobre. A ty prines
Shotovené pre ňu vzácne dary. *(Sudivoj odíde.)*

Výstup 5.

Čikáda k predošlémm.

Kazimír.

Povedz mi, siňóra, či som hoden
Citelnosti uhorských krásavíc?
(Podopre si bok ľavicou, pravicou si vykrucuje fúzy.)

Čikáda.

I pre Boha! Muž v tak mladom veku,
Tak sličného a útleho zrastu,
A tak vznešeného postavenia!
My tu nežijeme vo kláštore.
Len že nesmie práve len na jedno
Upriamiť sa vysosť tvoja líčko.

Kazimír.

Ja však sa na jedno upriamujem.

Jedna mojím len ovládla srdcom:
Na nešťastie ja nemôžem jejím.

Čikáda.

Znám ju. Lebo ja to motovidlo,
Vôkol nehož sa zamilované
Pletichy na Vyšehrade snujú.
Pohŕdni Sáhovskou tvrdou hlavou.

Kazimír.

Nemožno mi. Ona je tiahnucí
Dušu magnet neodolateľne.
Čím ale ja viacej práhnem po nej,
Tým uniká urputneji ona.
(Sudivoj vráti sa s balíkom.)
Tebe snaď sa podarí dač pri nej.
Nenalezla bys' ma neuznalým.
Tu predbežný závdavok vďačnosti.
(Oddá jej saček s peniazmi, potom balík.)
Tu pak pre ňu. Dvacať drahých kožiek
Sobolích, štyricať riadov perál,
Dva náramenníky s rubínami,
So skvúcimi prsteň diamantmi.

Čikáda.

Ide práve. Prosím sa odstrániť.
(Kazimír a Sudivoj odídu.)

Výstup 6.

Klára k predošlej.

Čikáda.

Čakám práve tu paničku s darom
Drahocenným na tisíce zlatých
Odo kraleviča Kazimíra.
(Podáva jej balík, Klára ho odpichne.)

Klára.

Odnes mu to, čokoľvek je, nazpät.

Čikáda.

Pohŕdla by si milosťou jeho?

Klára.

Dary viažu k istým povinnosťam.

Čikáda.

Rozumie sa. Nebola by si pak
Múdra, keby si neuchopila
Vtedy šťastie, keď ťa hľadá samo.

Klára.

Viem, čo to znamená, také šťastie.
Napred ctená vysoce milenka,
Potom kuplerka opovržená,
Posléze kajúca Magdaléna,
S pátrikami v rukách, bôľom v srdci.

Čikáda.

Šípy tie si namerila do mňa.
(Trochu mlčí, a utre si slzy.)
Môj príklad je, pravda, nie vábivý:
Ale ja a ty veliký rozdiel.
Neprirovnávaj sa ty dievčaťu,
Ktoré nič iného neprinieslo,
Nežli vábnu tvár do cudzej zeme.

Klára.

Ani mne by nemohlo poslúžiť
Odvrženie sa k odporučeniu.

Čikáda.

Múdry by si z toho nič nerobil.

Klára.

Kto však mnou by nepohŕdnul potom,
Tým pohŕdnuť musela by som ja.

Čikáda.

Nedozná sa ale o tom nikto.

Klára.

Znám dobre tie verejne tajemstvá.
Také veci tajné do zpáchania.
Nevinnému ťažko podozreniu
Uniknúť; kterak pak bude vinný?

Čikáda.

Čo do klebiet? Povážˇ, o čo ide.
V otázke je láska, alebo hnev.
Neber vec tú na ľahko, a nemám
Márnymi sa sama myšlienkami.
Svet ináč hovorí, ináč žije.
Ľudia sa neriaďa pravidlami,
Ktoré nosia na jazyku lstivom.
Samoláska rozhoduje všetko.
Sú veci, ktoré platia za zločin.
Požívajú pak odmeny cnosti:
A sú veci, ktoré platia za cnosť,
Bývajú trestané jako zločin.
Prijmi poradu opatrnosti.
Mocnejší vždy zostane mocnejším.
Zdepce ťa, a podrží i pravdu.
Ty nestvoríš sebe svet inakší.
Jestli mne neveríš, skusíš sama.
Ja znám svet, ty ho len poznáš ešte.

Klára.

Odhodlaná som prijať, čo príde.

Čikáda.

Hovoriť ľahčeji, nežli trpeť.
Priazňou veľkých pohŕdať netreba,
Ani málo vážiť jich nepriazne.
Boj sa aspoň zlého, jestli nie si
Lakomá na prospechy a šťastie.
Hádku ďalej nepovediem s tebou.
Rekla som, čo som mala a mohla.
Teraz osvedč doprosta, dávaš-li
Dáku Kazimírovi nádeju?

Klára.

To samému jemu chcem oznámiť.

Čikáda.

Počkaj ho tu. *(Odíde.)*

Klára.

O, tých hanebností
Pri rozpustlom tomto vlaskom dvore!

Modlia sa a šomrú jako svätí:
Žijú zrovna jako zatracenci.
Obkľakujú so vzdychmi oltáre,
Boskávajú zpráchnivelé kosti;
Myslia pak i pritom len na chlipnosť.
Spovedajú sa vždy, a vždy hrešia.
Zdržanlivosť, čistota pannenská,
A manželská bezúhonná vernosť,
To je u nich sprostáctvo a hlúposť.

(Prechodí sa trochu zamyslená.)

Bože, Bože! vysloboď ma už raz
Zo hlučného Babylonu tohto,
A daj dýchať voľno vo zátiší,
Kde by nikto viacej nespomenul
Meno moje, krem rodiny milej,
Služobníctva a verných poddaných.
Tam chcem byť anjelom zarmútených,
Techou biednych, a podporou núdznych.
Jedna slza vďačnosti z oka tých
Nevinných preváži všetky perly;
A jich hry a spevy mne sú milšie,
Nežli všetky skvostné dvora plesy.
Tu len samá lož, pokrytstvo, podlosť,
Ukrutnosti, pletichy, šudierstvo.
Ide bujdoš. Neslyšal-li ešte
Nikdy pravdy, uslyší odo mňa.

Výstup 7.

Kazimír k predošlej.

Kazimír.

Smelo blížim sa ku tebe, panno;
Bo prichádzam s tvojím povolením.

Klára.

Ďaleká je od povoľevania
Nízkosť naša.

Kazimír.

Bez všetkých okolkov.
Vieš už, o čo ide. Padám do nôh,

Ty anjelu, ty bohyňo krásy,
Ktorej pohľad oživil by kameň.
(Kľakne na jedno koleno.)

Klára.

Tak sa vysosť kráľovská pred jednou
Chatrnou uponižuje devou!
(Postúpi nazpät, Kazimír vstane, a chce jej bozkať ruku, čo ona nedovolí.)

Kazimír.

Dovoľ teda, nech aspoň tú útlu
Pritisknem ku rtom baživým rúčku.

Klára.

Necítim sa cti tolikej hodnou.

Kazimír.

Oblaž teda nežným poľúbením
Sluhu svojho, večného otroka.

Klára *(vyhne sa).*

Kazimíru! Ach, čo si zamyslel?

Kazimír.

Splynúť s tebou, jako kapka s kapkou,
A utonúť v mori blaženosti.
Horím celý nevyslovnou láskou.
Dal bych čakajúci na mňa prestol
Za jedinké tvoje poľúbenie.

Klára.

Nechaj reči, ktorým sám neveríš,
A žiadosti, ktoré nemôžu byť
Vyplnené. Za čo ty držíš mňa?

Kazimír.

Za anjela odiateho telom.

Klára.

Povedz radšej popravde, za obeť,
Ktorú ohňom chceš spáliť nečistým.

Kazimír *(pohrdlive).*

O prečo ti nedali Susanny
Meno, keď si jej odiata cnosťmi?

Klára.
Dosť príhodné mne i meno Čistej.
A tomu chcem dostáť bezúhonne.
Ty si sa obrátil na nepravú.

Kazimír.
Zahaňbuješ ma nesmierne, Kláro.

Klára.
I máš veru príčinu stydeť sa.
Srdce tvoje by tak, jako tvoj stav,
Vznešené byť malo; to pak nízkosť
Hľadať bujným všade žertvy smyslom.

Kazimír.
Slyš! Múdre ti teraz poviem slovo.
Zaopatrím ti veľké majetky.

Klára.
Ah, ah! Teda od takýchto vecí
Rozdávanie závisí majetkov?
Čo by malo byť odmenou zásluh,
To sa stalo odplatou podlosti?

Kazimír.
Čo za drzá stvora!

Klára.
Uslyš pravdu
Aspoň len z úst hlúpeho dievčaťa,
Keď vás zemských bohov otočujú
Samí lhári, podlí pochlebníci,
Ktorí chyby vaše omlúvajú,
Hanebnosti okrašľujú nízke,
Odievajú rúchom cnosti zločin,
A tým vám smelosti dodávajú
K výtržnosťam, k nešetreniu všetkých
Božských rovne i ľudských poriadkov.

Kazimír.
Ai, ai! Jaký mi kazateľ mravov!

Klára.
Jako ty kaziteľ. *(Odíde.)*

Kazimír *(hrozí jej)*.
Čakaj! Spomneš.

Výstup 8.

Sudivoj a Čikáda k predošlému.

Sudivoj.

Márne bolo osobné shľadanie.

Kazimír.

Nie. Dala mi hojnosť naučení,
Jako dáky učiteľ chlapcovi.

Čikáda.

Pohŕdnuť ňou. Škoda upriamiť sa.

Sudivoj.

To nesmie byť, keď natoľko prišlo.
Haňba bola by odstúpiť teraz.
Čo počato, musí sa dokončiť,
Aby sopeľ ten sa nehonosil
Víťazstvom nad poľským kralevičom,
Nevysmieval sa z jeho vyznania.

Kazimír.

Čo pak radíš?

Sudivoj.

Čo zbýva, násilie.
Tebe dcéra jednoho na milosť
Prijatého odbojca vzdorovať?
Toľko môže len kráľovská vôľa?
Donútiť ju, keď s dobrým neide.

Čikáda.

Možno, že len nato čaká dievča.
Násilie jej bude snaď vítaným.
My ženské sa rády dáme nútiť.
Vzdorujeme, a milo nám predca,
Keď nútenie prichádza čakané.

Sudivoj.

Sama drzosť ti získa jej srdce.
Lebo ženské umejú ctiť smelosť.
Mužnosť činí muža jim žiaducím,
Tak jako nám mužským ženské ženskosť.

Kazimír.

Tu si ale predca nemôžeme
Jako v meste dobytom počínať.

Sudivoj.

Ty snaď myslíš na trúby a bubny.

Kazimír.

Rozumiem. Ale kde príležitosť?

Sudivoj.

Kráľovnej sa sestre sveriť musíš.

Kazimír.

Pri takýchto vecach radšej cudzí.
Premôžem sa však, odložím haňbu.
Jestli sestra ma dobre vysmeje,
Zpráši sa za nami ku Krakovu.
Odstúpte sa. Ide. *(Sudivoj a Čikáda odídu.)*

Výstup 9.

Alžbeta k predošlému.

Kazimír.

Ha ha ha! Vysmej ma sestro!

Alžbeta.

Prečo?

Kazimír.

Len ma vysmej, ale dobre vysmej.

Alžbeta.

Prečo pak?

Kazimír.

Že som zamilovaný.

Alžbeta.

To je celkom v poriadku, panáčku.
Veď máš mladú v Krakove manželku.

Kazimír.

Ty ma nechceš rozumieť, Alžbeto.

Alžbeta.

Rozumiem až dobre, všetečníku.
(Pohrozí mu prstom s úsmechom.)
Ale takí ste vy mužskí všetci.
Chcete plnú od manželky vernosť:
Vás pak každé vábne líčko jíma.

Kazimír.

Škoda o tom mluviť, milá sestro,
Keď vieš dobre, jaký stáva rozdiel
Medzi muža a ženy vernosťou.

Alžbeta.

Ani ti nečiním za povinnosť
Život mníšsky na uhorskom dvore.

Kazimír.

Či by ale nemala si každá
Pokladať za šťastie krásavica,
Keď sa brat tvoj uponíži ku nej?
(Vykrúca si fúzy.)

Alžbeta.

Viem, kam cieliš. Tej hlavatej Kláry
Neoblomný ťa vždy dráždi odpor.

Kazimír.

Pre ňu musím prekrátiť návštevu.
Uviedol som sa už pred ňou v ľahkosť.
Učinil som jej vyznanie lásky;
Ona pak ma odbyla s pohrdou.
Teraz stydím sa. Každý jej pohľad
Je nesnesné pre mňa pokorenie.
Nemôžem diaľ meškať, kde je ona.
Zajtra nechám za chrbtom Vyšehrad.

Alžbeta.

Nechaj radšej za chrbtom mrziaka.
Hľadaj takú, ktorá sa dá naisť.

Kazimír.

To mohlo byť, teraz už nemôže.
Ohrdnutý, musím alebo preč,

Alebo jej zlomiť tvrdošijnosť.
Od teba, čo z dvoch učiním, visí.

Alžbeta.

Ja chcem, abys' zostal ešte pri nás.

Kazimír.

Musí teda jej vzatá byť možnosť
Strojiť z môjho si vyznania smiechy.
Musí zákon nútnosti podstúpiť.
Bez tvojej sa vedomosti vec tá
Stať nemôže; preto haňba stranou.

Alžbeta.

Ei, ei, bujný! Ale nechže bude.
Po divadle sporiadam tanečnú
Zábavu. Ty nebudeš prítomný,
Ja pak pošlem Kláru pozreť princov.
Rozumieš?

Kazimír.

I ďakujem ti sestro.
(Boská jej ruku a odíde.)

Alžbeta.

Budem zato mať i trochu hriechu.
Pomodlím sa ale Pánu Bohu.
Terajší svet už nič viac nedrží
Na prísnu vo vecach týchto kázeň.
I môj starý Jupiter, jemini,
Čo sa ten naklame svojej Héry!

Výstup 10.

Maria a Helena k predošlej.

Alžbeta.

Zas prácu ste nechály, paničky.

Maria.

Len trochu sa prevetriť, kráľovno.

Alžbeta.

Ależe hneď zase ku robote. *(Odíde.)*

Helena.

Jaký to ten kralevič Kazimír!
Dobre som od hañby nezhorela.
Tak verejne vyznamenať Kláru!
Chvála jej je potupa všetkých nás.

Maria.

Nezáviď jej. Prišla do jazykov.
I Kňazevič sa teraz rozmyslí.
Nezbadala si, jako sa zardel?
Nemile sa ho týkajú všetky
Divné kraleviča zdvorilosti.

Helena.

Veď jej veru dvorí bezočive.
Pri každej hře, pri každej zábave
Hľadá len ju, visí na nej zrakom,
Stíska vrúcne ruky jej, vinie ju
Pri plesu ku sebe so zápaľom.
Kde ona, tam niet pre neho inej.

Maria.

Aha! Vzal ju Kňazevič na slovo.
Idú spolu.

Helena.

Uchýľme sa tuto.
Uslyšíme, čo budú hovoriť. *(Odídu.)*

Výstup 11.

K ň a z e v i č a K l á r a.

Kňazevič.

Kláro, Kláro! Mne to vyznačenie
Večným ostňom zostane vo duši.

Klára.

Môžem ja za jeho dotieravosť?

Kňazevič.

Musí badať pri tebe povoľnosť,
Keď smie. Nie si dosť prísna ku nemu.

Klára *(s výrazom hlbokého obrazenia).*
Keď takému môžeš podozreniu
Miesta dávať, nepozri viac na mňa.
(Odíde rýchle.)

Kňazevič *(ide kričiac za ňou).*
Kláro, Kláro! Čo to za hlavatá! *(Odíde.)*

Výstup 12.

Maria a Helena.

Maria.

Nepovedám?

Helena *(natriasa sa).*
Hja, kráľovna krásy!
Škoda, že je Kazimír ženatý.

(Odchádzajú; opona zpadne.)

Dejstvo druhé.

P o m s t a.

(Javište svetlica v paláci kráľovskom, s dvermi v úzadí i na bokoch. V popredí stolík, pri ňom kreslo.)

Výstup 1.

K l á r a sama.

(Sedí pri stolíku majúc hlavu podoprenú lakťom. Potom stane a prechodí sa vo trapoch.)

Naložili, jako s otrokyňou;
Horšie, jako s nevoľným zvieraťom.
O lotrovský bujný násilníku!
Odjal si mi navždy česť a pokoj,
Siahnuv po tom, čo len raz možno vziať.
Komu teraz už pozrem do očí?
Nie som ani žena, ani panna;
Som už planý len povrheľ sveta. —
Čo mám činiť? Žalovať kráľovnej?
Ona cestu kliesnila zločinu.
Sveriť trúchle tajemstvo otcovi?
K nebezpečným ho porve hnev krokom.
Dovolávať sa súdov a trestu?
Tým len škvrna stane sa verejnou.
Niet zákona tu dolu, ni súdu
Pre všemožných týchto bohov zeme.
Budem teda mlčať, trpeť nemo,
A dusiť žiaľ v sebe nekonečný.
Nech odplatí Boh násilníkovi.
Už i sám stud mi zatvára ústa.
Preč však musím z bordieľu tohoto.

(Sadne si zase ku stolíku, položí hlavu na lakeť a mlčí.)

Výstup 2.

Seba k predošlej.

(Klára sa trhne a vstane.)

Seba.

Čo je tebe, Kláro? Ztrhla si sa,
Vyplakaná si a premenená.

Klára.

Nič, Sebo.

Seba.

Nič! Možno pochybovať
O ľadovcu, kde osenie leží?
Povedz pravdu. Veď som sestra tvoja.

Klára.

Nepýtaj sa, ale iď, pros otca,
Nech ma vezme čím skôrej zo dvora.
Ďalej sa tu zdržovať nemôžem.

Seba.

A prečo nie? He!

Klára.

Netáž sa, len preč!

Seba.

Ba tážem sa. Čo ťa potkalo? Mluv.

Klára.

Nemožno mi. *(Plače.)*

Seba.

O ja tuším niečo.
Včera ťa od zábavy tanečnej
Odoslala kráľovna ku princom.
Prečo si sa potom nevrátila?

Klára.

Nemohla som. *(Plače silneji.)*

Seba.

A Kazimír, ktorý
Dávno číha na teba, nebol tam.
Nie v jeho si upadla osídla?

Klára.

Sestro, sestro! *(Oborí sa na ňu.)*

Seba.

Tu to teda väzí!
Do takej si ty tu prišla školy?
Takým sveril teba otec rukám?
K takým sa tu vedú panny mravom,
Najprednejších v zemi dcéry rodín?

Klára.

Proti nám je všetko dovoleno.
My Sáhovci sme tu len podnože.

Seba.

O tom nechať uvidia mužovia.

Klára.

Nerozširuj, sestro, haňbu moju.
Nehovor otcovi, čo sa stalo.
Prchlivý je, bojím sa nešťastia.

Seba.

Otec by o tej nevedel veci!
(Odíde rýchle, Klára teká nepokojne.)

Klára.

Bože večný, čo to bude z toho?
O jaká ja slabá! Teraz som si
Umienila nikomu nezjaviť
Moje trúchle, žalostné tajemstvo,
A už som sa stala predsavzatiu
Dobre rozmyslenému nevernou.
Prišla mi tá Seba nenadále.
Podchytila ma, vyrvala tajnosť.
Darmo. Nie som zbehlá ve pokrytstve.
Neumiem sa ešte pretvarovať,
Ač tu bydlím v hlavnej dielni klamov.
Ha! Tu idú všetci. Čo to bude?

Výstup 3.

Sáh, Seba, Kopaj a Pojža k predošlej.

Sáh.

Môžem ešte zvať ťa svojou, Kláro?

Klára.

Prečo, otče?

Sáh.

Ty si anjel padlý.

Klára.

O bych mohla obrátiť sa teraz
V jednu slzu, a na tvojich, otče,
Zmiznúť ňádrach! *(Oborí sa naňho s plačom.)*

Sáh.

Ha, čo musím slyšať?
Dcéra moja obeť neskrotenej
Chlipnosti jednoho cudzozemca!
K tomu som pestoval kvietok tento?
Vydala ťa venčaná kuplerka.
To odmena za zásluhy moje,
Že som Vlachom dopomohol na trón.
O Matúšu, Matúšu! tys' pomsten.
Dokončil si beh života mužne,
Verný vždycky zásadám rozumným.
Po mne teraz šliapajú cudzinci,
Jimž som vydal sa, i vlasť, na milosť.
Zaslúžil som padnúť tak hlboko.
Ale vzmužím sa ešte, a čo som
Zkazil zradou, to napravím pomstou.
Deti! Stane sa skutok veliký;
Tentýž skutok, ktorý kedys' v Ríme
Po zpŕznení cnostnej Lukrécie;
Ktorý u nás pod kráľom Andrejom,
Keď Gertrudu prehnal mečom Banko.
On pomstil česť manželky, ja dcéry.
Vlasť musí byť zbavená tyranov.

Pojža.

Zmyjeme jich krvou haňbu našu.

Klára.
Nemysli na žiadnu pomstu, otče.
Pomsta slabých jich vlastná záhuba.
Boh nech súdi, bo iný nemôže.

Sáh.
Ja chcem súdiť, budem súdiť hrozne.

Seba.
Uvrhneš nás všetkých do prepasti.

Kopaj.
Veru, otče, viď, aby sme krivdu
Nepomstili, jako podráždená
Včela, vlastným naším zahynutím.
Naši mníši a preláti nie sú
Hrdinovia mstivší Lukréciu.
My sme s rabstvom spokojní pokorným.
Nepriateľ náš, kto nám chce dať voľnosť.

Sáh.
K účastenstvu nevolám nikoho.
Vytnem ja sám cudzozemský tento
Jedovatý strom s jeho výstrelky.

Kopaj.
Vykoreniť celú nedovedieš
Rodinu; čiastočné pak ubijstvo
Len s naším sa skončí zahynutím.

Sáh.
Všetko jedno. Mám-li žiť beze cti,
Volím nijak. Ale dúfam v Boha,
Že dopraje mi byť novým Brútom.

Kopaj.
Zaklínam ťa, nekonaj nič kvapne.
Si zbúrený. Daj ochladnúť citom.
Vrhni medzi svoje odhodlanie
A vzrušenie krve trochu času.
Bez rozvahy chladnej citedeľnosť
Hotuje len protivníkom triumf.
Náruživosť jako oheň žhúci;
Kedy páli, trávi i sám seba.

Sáh.

Úmysel môj nenie okamženia
Tohoto plod. Dávno ja podobnou
Zanášam sa vo skrytu myšlienkou;
Teraz len ku zralosti dospela.
Dávno vzdychám nad osudom svojím
I otčiny.

Klára.

Otče!

Sáh.

Nič viac, deti!
Boh ma zatrať, jestliže upustím
Od svojeho teraz predsavzatia.
Ja už nič viac nerátam, len konám.
Rozvaha spí, cit mnou vládne vcele.
Vy sa spaste včasne, jako viete.

(Odíde rýchle, Klára zalamuje rukama.)

Klára.

Sestro, sestro, čo si učinila?
Jako som ťa prosila, doskočná,
Aby si nič nerekla otcovi!

Seba.

Ach, že som si neznala odhryznúť
Jazyk, keď som slovo mala reknúť!

Kopaj.

Pst! Počuť krik. *(Vybehne.)*

Klára.

Ach, Bože! Ach Bože!

Pojža.

A ani mňa nepojal so sebou.

Kopaj *(vrátiv sa)*.

Nešťastie tu. Vtrhnul do jedelny.
Tam musel hrom hnevu jeho padnúť.
Tam slyšať vresk kráľa, visk kráľovnej.
Zo Sodomy! Dážď ohnivý prší.

(Pojav Sebu, odíde, za nimi Pojža.)

Klára.

Pošli! Mňa tu nechali samotnú.
Tu mste hroznej rozdráždených tigrov.
Kam sa podieť? kam skryť? Bože, Bože!
(Teká po svetlici.)

Výstup 4.

Kňazevič k predošlej.

Kňazevič.

Ha, ty tu! Poď, skry sa nekde, Kláro,
Pokuď prvé pominie zúrenie.

Klára.

Čo sa stalo?

Kňazevič.

Otec ranil kráľa,
Kráľovnej tri uťal prsty mečom.

Klára.

Ach Bože, ach Bože! A s otcom čo?

Kňazevič.

Oborivše sa naňho Ján Čeléň
A Mikuláš Druget, zabili ho.

Klára.

O môj otče, tak si pomstil krivdu!

Kňazevič.

Tak, nešťastná. A budú chceť ukryť
Krivdu jednu druhou ešte väčšou.
Vinu všetku ponesieš teraz ty.
Hľadajú ťa. Idú. Skry sa. *(Odvedie ju.)*

Výstup 5.

Karol, Alžbeta, Čanady, Druget, Bebek, Katarína, Maria a Helena.

(Alžbeta s obvinutou pravou rukou.)

Alžbeta.

Zohrievali sme za ňádry hada.

Karol.

Napred zradil Matúša, potom nás,
Hlavatý ten, jedovatý Slovák.

Čanady.

Prekľaté na veky meno jeho.

Druget.

On nebol sám, musí byť spiknutie.

Bebek.

Nato pokazujú jeho reči,
Ktoré včera som slyšal od neho.
Mluvil o reptaní všeobecnom,
O povšechnej nespokojenosti.
Škoda bolo náhle ho zaškrtiť.
Zomrelo s ním i tajemstvo jeho.

Druget.

Príde sa i tak na stopu pikľom.
Syn, zať, dcéry musejú dač vedeť.

Karol.

Zjímať všetkých.

Alžbeta.

Napred ale Kláru.
Bude len tu. Skryla sa. Hľadať ju.

(Celá rodina Drugetovská a Bebek odídu.)

Čanady.

Ja sporiadam slavné diekčinenie
Za ochranu tak drahých životov.

Karol.

Pošli spolu Fábra k uväzneniu
Zaťa, syna i dcéru Sáhovych.

Alžbeta.

A po otca Jakuba. Nech príde
Čím najskorej obviazať nám rany.

(Čanady odíde.)

Alžbeta.

Ruka moja! Bolesť preveliká.

Karol.

Tak ti treba. Mal ti uťať obe.
Pre tvoju som podlosť mohol i ja
Prísť o život, i nevinné deti.

Alžbeta.

Teda i ty ešte! Nevzkriesil bys'
Psa besného, aby ma zaškrtil? *(Plače.)*

Karol.

Nač sa púšťaš v také nehodnosti?

Alžbeta.

Čo za nehodnosti?

Karol.

Povedal ti,
Čo chcel pomstiť, dal ti meno slušné.
Si ty ozaj kuplerka bratova?
Nemá, keď sa chlipná krev v ňom búri,
Nevestiek tu hojnosť a Čikádu?
Musí jemu byť, čo oči zachcú?
Musíš ty mu naháňať paničky,
Nad jejichž bys' mala bdieť mravnosťou?

Alžbeta.

Daj už pokoj, prosím ťa, daj pokoj.
Dosť mám teraz na svojom trápení.

Výstup 6.

Čeléň k predošlým.

Čeléň.

Čo velíš učiniť s trupom, kráľu?

Karol.

Privolajte šarhu. Nech mu utne
Podlú hlavu, a trupa rozštvrtí.
Hlava sa tu vyvesí na bránu,
Štvrte pak sa pošlú k vystaveniu
Do Kiseku, Košíc, Bielohradu,
A Prešporku, ku postrachu ľuďom.
(Čeléň odíde.)

Výstup 7.

Drugetovská rodina; potom Bebek a Klára k predošlým.

Druget.

Tu jej niet.

Alžbeta.

Či nepŕchla zo dvora,
Keď sa otec chystal ku zločinu?

Karol.

Tu ju vedie Bebek.

(Vystúpi Klára vedená Bebekom.)

Alžbeta.

Tu si, kvietku?

Klára *(kľakne)*.

Milosť, o kráľovno!
Nemám v činu otcovom účasti.
Nie som vinná toho, čo sa stalo.

Alžbeta.

Krev kráľovská rve o pomstu k nebu.

Karol.

Do žalára s ňou počas výsluchu!
Tu pre dcéru Sáhovu miesta niet.

Klára.

Milosť! Milosť! *(Vzpína ruky.)*

Bebek.

Slyšala si rozkaz
Kráľovský. Vstaň!

(Podvihne ju, Klára vymkne a kryje sa za Drugetovny.)

Klára.

Smilujte sa, družky.
Orodujte za mňa, za nevinnú.
Nedajte ma, nedajte ma katom.

Druget.

Žiaden odpor.

(Chce ju jať, Klára lapí od zadku krčovite šaty Katariny).

Klára.

Smiluj sa ty, pani,
Nad nevinnou ubohou sirotou.
Buď oltárom, utočišťom mojím.

(Drugetovny plačú, Alžbeta javí zlostnú mrzutosť, pristúpi sama, a chopí Kláru ľavicou za rameno.)

Alžbeta.

Ha, mrziaku! Uzriem, či nepôjdeš.

(Vyvedie ju. Za nimi všetci Drugetovci.)

Karol *(ku Bebekovi)*.

Predbežne ju uvedieš v súdny dom,
A priviažeš ku stĺpu, Bebeku. *(Bebek odíde.)*
O do jakých uvrhnul nesnázi
Ma ten bujný poľský rozpustilec!
Večná škvrna to na mojom dome.

Výstup 8.

Kazimír a Sudivoj k predošlému.

Kazimír.

Osvedčujem sústrasť a želenie.

Karol.

Eh! Nemal si nám toho dokázať. *(Odíde.)*

Kazimír.

Hnevá sa. A slušne. Má príčinu.
Tys', holomku, všetkého príčinou.
Tvoj bol návrh nečestné násilie.

Sudivoj.

A kebych ti bol radil so žiadnou
Nemať viacej obcovania ženou?

Kazimír.

Bol bych dvoril len samým paničkám.

Sudivoj.

Vyslovil som teda žiadosť tvoju,
A bol si rád.

Kazimír.

Teraz sedlaj kone.
Nažili sme tu veľkej ostudy.
Chcem odtuďto zmiznúť nezbadane.

Sudivoj.

To lekárstvo horšie nežli nemoc.
Útekom sa priznáme k nečinu,
A budeme vinní posléze my.

Kazimír.

Kto pak má byť?

Sudivoj.

Ten, kto trpel krivdu.
Tajiť, to je prvý zákon práva.

Kazimír.

Tajiť, tajiť! Ale kto uverí?

Sudivoj.

Jestli povieš, že žiadnu nemôžeš
Vystáť ženskú, i to ti uveria;
Bo si švagor kráľa, brat kráľovnej.

Kazimír.

Odnesieš Čikáde štedré dary.
Nech o ničom nevie.

(Odchádzajú; opona zpadne.)

Dejstvo tretie.

Súd.

(Javište súdny dom. Na pravom boku dvojkrídelné dvere medzi dvoma stĺpama. V úzadí napriek stôl prikrytý zeleným súknom. Na stole umučenie, papier, pero, kalamár, pri ňom na zadňom boku stoličky.)

Výstup 1.

Klára sama.

(Javište veľmi slabo osvetlené, lebo je noc. Kláru vidno uviazanú chrbtom o stĺp. Povznesie sklonenú hlavu.)

Zadriemla som. Nie div. Druhá už noc,
Čo sna moje nepoznaly oči.
Všetky moje sily vyčerpané,
A predca nemôžem skloniť údy.
Olovený tíži sen mdlé oči;
Pokaždé však, keď od stĺpa tohto
Odvisnem, nová ma zplaší bolesť.
(Za stenou štrkot kľúčov.)
Slyším štrkot kľúčov a vízg dverí.
Čo to v nočnej chcú zas so mnou dobe?

Výstup 2.

Sudivoj k predošlej.

(Vstúpi s lampášom.)

Klára.

Ha, Sudivoj!

Sudivoj.

Dobre ma poznávaš.
Prichádzam od Kazimíra k tebe.

Klára.

Čože žiada šlechetný kralevič?
Môžem ešte poslúžiť mu nečím?

Sudivoj.

Žiaľ mu teba. Chce ťa vyslobodiť.

Klára.

To šlechetne.

Sudivoj.

Ale pod výminkou.
Musíš pŕchnuť s nami do Krakova.
Jestli nato pristávaš, rozrešíin
Väzby tvoje hneď, v tom okamžení.

Klára.

Povedz ty svojemu Kazimíru,
Že zhŕdam ním i jeho pomocou.

Sudivoj.

Domučia ťa.

Klára.

Nech, keď majú začo.

Sudivoj.

A čo, keď bych ťa predca vyviedol?

Klára.

Budem kričať, vzbúrim všetky stráže.

Sudivoj.

Bojíš sa snaď jatia. Vedz to teda,
Že dvôr bude rád, jestli utečieš.
Ináče sa múk spodievaj hrozných.

Klára.

Nechaj ma.

Sudivoj.

Pre teba niet pomoci. *(Odíde.)*

Klára.

Hľa, čoho je schopný, kto raz zvyknul
Všetkých len za nástroj držať ľudí!
Keby svitlo už a prišlo, čo má.
Údy moje vcele zmeravené.
Vo ramená sa vrezáva provaz,
Chrbát raní sa o stĺp drsnatý.

Toto môj kríž, na ňomž tak nevinne
Visím, jako Syn Boží na svojom.
O bych mohla skoro i ja zvolať:
Dokonáno! O by trýznitelia
Nasýtili sa už mojím bôľom!
Ľúti tigri sú ľútostivejší.
Oni aspoň nemeškajú obeť
Rozsápať, a nehľadajú rozkoš
V predĺžení jej múk, jako tieto
Kamenné bez citeľnosti srdcia.
(Zase štrkot kľúčov.)
Čo to zase? Znovu škripia dvere.

Výstup 3.

Kopaj, Pojža a Seba k predošlej.
(Všetci so sviazanýma na zadku rukama. Za chvíľku mlčia.)

Seba.
Kde sme? Tu je číra, úplná tma.
Nesmiem sa hnúť, abych nevrazila
Do zdi čelom. Lebo ani ruku
K omákaniu nelze potrebovať.

Klára.
To je tvoj hlas, drahá sestra, Sebo.

Seba.
Ih, Ježiš Maria! Ty tu, Kláro?

Klára.
Kde brat Pojža?

Pojža.
V jednej s vami jatke.

Klára.
A kde švagor?

Kopaj.
Delí verne osud
Vymerený rodine Sáhovskej.

Klára.
Ježiš, Ježiš, tu sme teda všetci!
Neznali ste sa spasiť aspoň vy?

Kopaj.

Pŕchli sme, ale nás ulovili,
Jako divú zver, v hore, so psami.

Klára.

Vo mne musí puknúť srdce žiaľom.
Ja príčinou nešťastia všetkých vás.

Seba.

Kto príčina, ten sa smeje, sestro.

Klára.

Ach, čo teraz budú činiť s nami?

Kopaj.

Tázať sa nás za riadom na škripci
O podvratných zámeroch Sáhovych.

Seba.

Ja vyznám, čo len sami žiadajú.

Pojža.

Ale ja jim tej nezaopatrím
Radosti, by mohli predo svetom
Lživým naším vyznaním ohavnosť
Svoju zakryť, zmyť zo seba vinu.
Dám sa radšej do smrti domučiť.

Kopaj.

Márne slová. Niet tej nemožnosti,
Ktorú by si nevyznal na seba,
Keď ti začne šarha, napnutému,
Že až žily sa trhajú v tebe,
Vrážať klince žihavé za nechty,
Trhať z teba kus po kuse mäso.
(Klára ovesí hlavu omdletá.)
Načo teda množiť márne bolesť?
Keď raz zhynúť, nuž zhynúť čím skorej.
Vlachom viacej neumkneme z rukú,
Ani čo chcú jim neodopreme.
Jim potrebno našeho vyznania,
Že sme chceli, z príčin vlasteneckých,
Panujúcu zahladiť rodinu;

Že je v diele veliké spiknutie,
Obnovenie časov Matúšovych —
Jim potrebno vyznania takého,
A dobyjú ho mukami na nás,
Jakokolvek sa budeme spierať.

Pojža.

Ja sa k žiadnej nikdy lži nepriznám.

Kopaj.

Skusíš, čo to, keď, kto krivdu zrobil,
Je spolu i stránkou i mstitelom.

Klára.

Odviažte ma na chvílu od stĺpa.
Môžete ma potom zas priviazať.

Seba.

Máme všetci poviazané ruky,
Drahá sestro!

Pojža.

Ja rozhryziem provaz.

Seba.

Daj pokoj, brat. Ide ktosi ku nám.

Výstup 4.

Pazman, Fáber a dvaja trabanti k predošlým.

(Trabanti s lampášom.)

Pazman.

Tu sú všetci.

Fáber.

Práve to je hlúpo,
Shromáždiť jich, aby mohli predkom
Umluviť sa, čo budú hovoriť.
Do žalára jich. Okremä Kláry.
Radnica musí byť vyprázdnená.
Odviazať ju.

(Pazman odviaže Kláru ode stĺpa, všetci odidu.)

Výstup 5.

Alžbeta, Maria a Helena Drugetovny. Potom Karol.

(Javište sa vyjasní. Alžbeta má zaviazanú ruku, chodí trochu mlčky po javišti, ohliadajúc všetko, potom obráti sa ku Drugetovnám.)

Alžbeta.

Iďte, panny, prišlite mi kráľa.
(Maria a Helena odídu.)
Chodím všade, nenalezám nikde
Pokoja, bo večná v duši búrka.
O prílišná tá výslužnosť všade!
Dúfala som, že pŕchne i Klára;
Miesto toho privedú ti všetkých. *(Vstúpi Karol.)*
Karole, bojím sa toho súdu.

Karol.

Zlé, nečisté svedomie, Alžbeto.
Bolo sa ti báť špatného skutku.

Alžbeta.

Udobri sa už raz, keď sa stalo.
Zapomni na poklesku bratovu:
Pomysli pak na česť nášho domu.

Karol.

I musím, a dám veliký príklad,
Čoho schopný človek, keď chce zakryť
Vinou cudzou vlastnú svoju vinu,
A čoho súdcovia, keď nehľadia
Na vec, lež na pokynutie zhôry.

Alžbeta.

Ja len na tú mazuľu mám ťažké
Srdce. Čerti by ju boli vzali,
Keby bola vyplnila vôľu
Kraleviča.

Karol.

Čaká ju trest veľký,
Že cnosť svoju nevyviedla na trh.

Uspokoj sa. Preč! Idú súdcovia.
Tebe sa nesvedčí byť prítomnou. *(Alžbeta odíde.)*
Je hrozná vec, šľahať nevinného.
Ale darmo. Česť mojeho domu
Musí každou sa zachovať cenou,
Hoc by krvou anjela mala byť,
Nie človeka, zmytá špatná škvrna.
Musím svetu prachu vrhnúť v oči.
Kde uzrú trest, budú tušiť vinu.

Výstup 6.

Čanady, Ladislav, Jakub, Druget, Bebek a Fáber k predošlému.

(Najprv vstúpä dvaja trabanti s hellebardami a zastanú pri dveroch. Prišlí sadnú nemo ku stolu, tvárou ku divákom, Karol do sredku, pred umučenie.)

Karol *(sediačky)*.

Netreba vám vykladať, súdcovia,
Jakého sa zločinu dopustil
Prijatý na kráľovskú Sáh milosť.
Len ochrane božej ďakujeme,
Že pekelný neobsiahnul zámer,
Vykoreniť celú panujúcu
Rodinu, a osiralú vrhnúť
Do krútňavy nových búrok krajnu.
Jeho slušný stihnul trest na skutku:
Ale tu syn jeho, zať i dcéry.
Viďte o nich dľa spravodlivosti,
A čo vlasti vymáha bezpečnosť.
Lebo skutok Sáha bezpochyby
S rozvetveným je spojen spiknutím.
Nutno jeho vypátrať úmysly,
Zámery, a spoločníkov zrady,
O ktorých nemožno, aby jeho
Najbližší príbuzní nevedeli.

Druget *(vstane)*.

Duch Matúšov nevytuchnul ešte
V zemi tejto, neznajúcej ceny

Prineseným Vlachmi a prajasným
Anžuánskym domom dobrodeniam.
Odboj sa len skryl, jako napoly
Vyhojený svrab, lež nezaniknul.
Vre to ešte v srdciach mätežníkov.
Nemôžu sniesť prinesené zo Vlách
V Uhry svetlo, jako istí vtáci
Lúče slnca, a zasadzujú sa
Za surovosť, nevedomosť svoju,
Jako otcov najdražšie dedictvo.
Predkladajú svoju neumelosť
Vzdelanosti zvonku prinesenej.
Hľadajú v neviazanosti voľnosť,
A rádi by rozkusovať krajnu.
Sáh bol jeden z nich. A čo najhoršie,
On pridal ku mäteži i podlosť.
Len nato sa vohniezdil pri dvore,
By vykonal zločinom a zradou,
Čo nemohol vykonať násilím,
On i planí jeho spoločníci.
Poznavše pri zbroji mdlobu svoju,
Vzali utočište ku úskokom,
A zvolili jeho za svoj nástroj.

Bebek *(vstane).*

Domákame sa po niti klbka.
Ľúbo-li, pristúpme ku výsluchu.
(Karol prisvedčí, a kynie rukou trabantom.)

Výstup 7.

Kopaj, Pojža, Seba a Klára k predošlým.
(Vstúpivší bez väzby. Bebek a Druget pristúpä ku nim, vstavše zpoza stola.)

Bebek.

Felicián Sáh, otec váš, siahnul
Na život jich kráľovských milostí.
Pre jakú to učinil príčinu?

Kopaj.

Nikto z nás mu ku tomu neradil,

Nikto ruku nepodal pomocnú.
Za svoj len čin odpovedný každý.

Druget.

Nuž a prečože ste teda prchli?
Vy ste znali, čo mieni učiniť.

Kopaj.

Znali.

Bebek.

Prečo ste neoznámili?

Kopaj.

Nemohli sme. Stalo sa to rýchle.
Odhodlanie a čin zpadly v jedno.
Keď sme vyšli cieľom prekazenia,
Už vykonal, čo si zaumienil.

Bebek.

Čo ho pohlo k tomu?

Kopaj.

To síc vieme,
Prosíme však, zbavte nás vyznania.
Lepšie bude mlčať o tom navždy.
(Karol hniezdi sa nespokojne.)

Bebek.

My sme tu pre vyšetrenie veci.

Kopaj.

Vie o tom kráľ, jeho milosť, dobre.

Karol.

Ja?

Bebek.

My chceme to slyšať od teba.

Kopaj.

Jestli teda musíme hovoriť,
Sáh pomstil znectenie dcéry svojej.
Kazimír jej učinil násilie,
A kráľovna bola na pomoci.
(Klára oborí sa na pleco Sebe, Karol vstane prchlivo.)

Karol.

Jaké si to vypustil z úst slovo?
Nevyrvem ti hneď s koreňom jazyk?

Jakub.

Hanebná lož! Kralevič je známy
Jako skromný, stydlivý mladý muž.

Čanady.

A jej milosť kráľovna je známa
Jako veľmi bohabojná pani.
Ku nej sa nevmestí podozrenie.

Ladislav.

Jej a dvorských čestných panien práce
Ozdobujú všech oltáre chrámov.
Bezbožný Sáh uťal prsty, ktoré
Pracovaly verne vo dne v noci
Na oslave slušnej náboženstva.

Druget.

Lož vaša vám tu nič nespomôže.

Pojža.

To nenie lož, to je svätá pravda.
Povedz, sestra Kláro, čo sa stalo.
(Klára omdlieva, poddržovaná Sebou.)

Druget.

Srdce nedá jej reknúť takú lož.

Seba.

Ach, lož, lož!

Druget.

Hľa, sama sestra svedčí,
Že je podlá lož, čo hovoríte.
Mluvte pravdu. Sáh bol hlavou spiklých.

Kopaj.

I hlavou i údmi sám jediný.
O iných spiknutých nič neznáme.

Bebek.

Musíte znať. Ináče na škripec.

Kopaj.

Kterak vyznať to, čoho nebolo?

Druget.

Do mučiarne s nimi! Odveďte jich.
(Trabanti otvoria dvere, väzňovia hľadia trochu mlčky von.)

Kopaj.

Náhrada božskej vševedúcnosti.
Všetko jedno. Nech sa skončí kratšie.
K čomu chcete, aby som sa priznal?
(Trabanti zatvoria dvere.)

Druget.

Že otec váš bol hlavou spiknutých.

Kopaj.

Vyznávam. *(Ladislav píše.)*

Druget.

Žes' i ty bol jeden z nich.

Kopaj.

Vyznávam.

Druget.

Žes' po krvavom skutku
Mal vytýčiť zástavu odboja.

Kopaj.

Vyznávam.

Bebek.

Ktorí pak spoločníci?

Kopaj.

To — to — neviem.

Druget.

Chceli teda sami
Zvŕšiť ste čin tak opovážlivý?

Kopaj.

Rátali sme na povstanie zeme.

Karol.

Podobno. Báli sa prezradenia.
Preto chceli vec dokončiť sami.

Kopaj.

Ďakujem za spomoženie z núdze.
Dobre naše tlumočíš myšlienky,
Keď vidíš, že viazneme.

Karol.

Ku druhým.

Bebek.

Ty ku čomu sa priznávaš, Pojžo?

Pojža.

Že je všetko lož, čo vyznal Kopaj.

Druget.

Poďže teda, priznáš sa, na škripec.
(Trabanti otvoria dvere, Druget vyvedie Pojžu.)

Bebek.

Ty ku čomu sa priznávaš, Sebo?

Seba.

Že nemohol môj muž nič učiniť
Múdrejšieho, jako čo učinil.

Karol.

Potvrdzuje vynanie mužovo.

Bebek.

A ty, Kláro?

Klára.

Že som ja všetkého
Sama vinou. Preto mne náleží
Samej trest. Ja chcem zomreť za všetkých.

Bebek.

Čo za reč! Ty si teda kázala
Zabiť kráľa otcovi?

Klára.

Kázala.

Ladislav.

Snaď si mu len dala na vedomosť,
Kde by taký mohol zpáchať zločin.

Klára.

Áno.

Karol.

Poznamenať tú okolnosť,
Že ona náveštie dala otcu.

(Ladislav píše, Druget a Pojža navráťa sa, tento v plášti, bosý a chrámuc.)

Druget.

Obmäkčený bolesťami škripca,
Nechce ďalej tajiť ani tento.

Bebek.

Ku čomuže sa teda priznávaš?

Pojža.

Ku všetkému, čo len žive chcete.

Druget.

Odpoveď ničomná. To vypadá
Jako stížnosť, že trpíš násilie.
Daj odpoveď určitú a jasnú;
Ináč pôjdeš znovu do mučiarne.
Ku čomu sa priznávaš? — Mlčíš? He!

Karol.

Snaď ku tomu, k čomu Kopaj.

Pojža.

Áno.

Druget.

Bude asnaď dosť, milosť kráľovská.

Karol.

Môžu poísť.

Druget.

Do žalára nazpät.

(Trabanti odvedú rodinu Sáhovskú.)

Karol.

Vyšetrovanie je zavŕšeno.
Súďte teraz, pánovia. Ja súdu
Predchytávať vašemu nemienim,
Bych nebol vo vlastnej veci súdcom.

Bebek.

Čo sa viny týče, tá je zjavná.
Priznali sa svojím riadom všetci.

A už to dosť viny, že vedeli
O zločinu, a neudali ho.

Všetci.

Tak jest.

Bebek.

Čo pak týče sa pokuty,
Uznávam za hodných smrti všetkých.

Všetci.

I my.

Druget.

Smrť však jich sa zostriť musí.

Bebek.

S rozdielom, bo nie sú rovnak vinní.
Pojža, jehož drzosť sme videli,
Buď vláčen po ulicach za koňským
Chvostom až do vypustenia duše,
Potom psom ku zožraniu predvržen.

Všetci.

Dobre.

Bebek.

Kopaj buď umoren hladom.

Všetci.

Slušne.

Bebek.

Seba padni pod palošom.

Všetci.

Pravo.

Bebek.

A tak i jej sestra Klára.

Fáber.

Prve však, čo trpela pobožná
Kráľovna, nech ona také trpí.
Buďte jej na obidvoch uťaté
Štyry prsty dlaňach, potom ruky.

Druget.

Ja žiadam viac. Buďte jej i pery
Orezané, potom nos a uši.
A nech potom takto okyptená
Vsadí sa a priviaže na koňa,
A povodí po všetkých ulicach.
Šarha nech ju donucuje šľahmi
Provolávať: „Tak sa staň každému,
Kto na život siaha panovníka.“
Zaslúžila toho zneužitím
Požívaných pri dvore milostí.

Všetci.

Zaslúžila.

Druget.

Ba ani tu nesmie
Zastaviť sa prísna spravodlivosť.
Ťažkosť hrozná zločinu vymáha
Vykoreniť celý rod Sáhovský,
Bratov, sestry Sáha, a jich deti,
Do tretieho krute pokolenia,
Celé ale ostatnie plemeno
Nečestné večnému oddať rabstvu.

Všetci.

Spravodlivo.

Druget.

A poneváč rod ten
Po mnohých je rozkydaný župách,
Uloženo buď každej bedlivé
Vypátranie Sáhovcov. Nech všetci
Budú semo poslaní v okovách.

Bebek.

Chceme-li však úplne po celej
Previesť krajne uzavrenie toto,
Musí byť i zemský snem svolaný.
To tým viac, že záležitosť kráľa
Jest krajiny záležitosť celej.

Čanady.

Ja, pánovia moji, rozoznávam
Hodnosť svoju od svojej osoby.
Jako biskup musím orodovať,
By nebola vyliata krev vinných:
Jako človek, poddaný, vlastenec,
Pripojujem sa k vašemu súdu.

Karol.

Rozoznávam i ja sám vo sebe
Človeka od kráľa. Jako človek
Rád zo srdca bych udelil vinným
Milosti miesto spravodlivosti:
Lež jako kráľ ztvrdzujem váš výrok,
A ztvrdiť ho musím pre výstrahu.
Nech vidí svet, jakej zasluhuje
Pomsty, kto na život kráľa siaha.
Ináč kráľa posvätná osoba
Bola by vždy vo nebezpečenstve.

Všetci.

Zločin budiž strestaný príkladne.
(Za Karolom vstanú všetci a odídu.)

Výstup 8.

Kňazevič sám.

(Javište zatmí sa zase, bo je noc. Kňazevič vstúpi s lampášom v jednej, so zlatou retiazkou a listom v druhej ruke.)

Už raz konec tomu ukrutnému
Trýzneniu. Tí ľudia by mučili
Až na celú večnosť obeť svoju,
Keby jim ju smrť nevyrazila.
Kláro, Kláro! Ty si zaplatila
Draho svoju anjelskú nevinnosť
A nezvratnú vytrvalosť v dobru.
Nálezčiví jej mučiteľovia
Dopriali jej i tých ešte otráp,
Že musela napred videť sestru
Vykrvácať, i musela videť

Vláčený trup brata šteňatami.
Na ňu chceli naložiť najvätšie
Bremeno múk satanovia títo.
Nebudem viac pri dvore oplzlom,
Ktorý toľkou sa poškvrnil zlosťou.
Tu jeho kríž, ktorým ma vyznačil.
(Povrhne retiazku na stôl.)
Tu nech číta, prečo som odešol.
(Povrhne list a odíde.)

Výstup 9.

Anjel; potom Sáh, Klára, Seba, Pojža a Kopaj jako duchovia.

(Anjel je v rúchu bielom, po kolená siahajúcom, ku bedrám pripásanom. Nesie na ľavici štít, v pravici kopie. Duchovia sú v punčochách a bielych plachtách. V rukách nesú lílie. Prejdúc pár ráz mlčky kol do kola po javišti, zastanú a utvoria polkolo okolo Anjela.)

Sáh.

Toto je to naše právosúdnym
Poškvrnené ubijstvom Golgota.

Kopaj.

Tu si Karol zdvihnul haňby pomník
Trvácejší nežli hradby tieto,
Čo slyšaly súd bezsvedomného
Kráľa, jeho pochlebných dvoranov,
A národa otrockého ducha.

Sáh.

Mnoho voľno bohom sveta tohto:
Ale veľká i jich odpovednosť.
Súčasní jim prehliadajú všetko;
Tým prísneji však súdi potomstvo.

Pojža.

Nízky býva trestan i za málo,
Vznešený ani za veľké veci:
Lež o tamtom mluví sa len po hrob,
Nad týmto súd držia veky vekov.

Sebā.

Nás predajní súdili súdcovia;
Jich pak všetky súdiť budú časy.

Klára.

Pokuď bude trvať jich pamiatka,
Potuď i jich potupa na zemi.

Anjel.

Nad jich súdom ztrnuly nebesia.
Odstúpili od spravodlivosti,
Odstúpil Boh ode nich a šťastie.
Vidím hrozné krvavé výjavy
V krátkovekých dome Anžuáncov.
A kto bol tých pôvodcom nerestí,
Kazimír, vyplní svoje meno.
Kłatba na ňom oprašivelého
Skrze jeho chlipnosti národa. *)

(Keď dohovára; opona zpadne.)

---

*) Nadal velikými právami židov pre svoju židovskú súložnicu.

KAROL DRAČSKÝ.

HISTORICKÁ SMUTNOHRA

VO ŠTYROCH DEJSTVÁCH.

Osoby:

Karol Dračský, kráľ neápoľský a uhorský.

Alžbeta, vdova kráľa uhorského Ludieka, veľkým zvaného, z rodiny bánov bosenských.

Maria, jej za kráľa vyvolená a korunovaná dcéra.

Miklúš Gorský (Gara) nádvorník.

Eufémia, jeho manželka.

Demeter, arcibiskup ostrihomský a kardinál.

Ján Paližna, prior joannitských ritierov, vlastne Horvát.

Ján Horvát, syn po bratovi Paližnovom Petrovi, bán chorvátsky.

Pavel Horvát, brat Jánov, biskup záhrebský.

Štefan Lackovič, bývalý vojvoda sedmohradský, potom bán dalmátsky.

Štefan Filpes, bán mačvanský.

Detrik Bebek, bývalý bán.

Blažej Forgáč, čašník.

Miklúš Séči, krajinský súdca.

Miklúš Zambo, pokladník.

Miklúš Telegdy, dverník.

Templin, gróf svätojurský, tiež bývalý bán.

Alberich, veliteľ stráže talianskej.

Irína, } komorné.
Sidonia, }

Ďorde, komorník.

Výše týchto viac zemänov a vojakov.

(Dejište Budín a Stolný Bielohrad, s koncom 1385. a počiatkom 1386. roku.)

Dejstvo prvé.

Príchod Karola.

(Javište dvôr budínskeho zámku. V úzadí hradské vráta, po bokoch krídla zámku s vrátmi.)

Výstup 1.

Irína, Sidonia a Ďorde.

Irína.

Tie kráľovne vždy plačú ubohé.

Sidonia.

Kterak by nie pri tak neslýchanej
Nevďačnosti Karola Dračského?
Bol držan za svojského pri dvore,
S námerou, dať jemu trón uhorský.
Hoc sa toto potom i zmenilo,
Dopomohli mu k neápoľskému
Predca trónu Ludiek a Alžbeta.
Nikdy by sa nebol octnul na ňom
Bez uhorských plukov a peňazí.
Vďačnosť svoju tým ide dokázať,
Že ozbíja o prestol Mariu.

Irína.

Bezsvedomný ten krivoprísažník!
Zrcknul všetkých sa nárokov svojich
Na korunu uhorskú a poľskú
Prísahou na evanjeliume:
A predca hneď prijal učinené
Mätežníkmi jemu nabídnutie.

Ďorde.

Ba to vojsko, ktoré boly jemu
Poslaly ku pomoci kráľovne,
Nahováral ku zrade protí nim.

Irína.

A takého oplana vítajú
S veľkým šumom pánovia uhorskí!

Sidonia.

Vierolomci krivoprísažníka.
Ovenčali prede dvoma rokma
V Bielohrade slavnostne Mariu,
Prisľúbili jej prísahou vernosť
A poslušnosť vo všetkom poddanskú;
A hľa, bežia kŕdľami v ústrety
Nečestnému pochvatiteľovi.
Či to musí boleť tie královne!

Ďorde.

Musí tým viac, že jim i tí päty
Ukazujú, ktorých zdvihnul z prachu
Chatrnosti otec jich a manžel.
Tak vďačný a uznalý býva svet!

Sidonia.

K ranám týmto prichodí ešte to,
Že i Tvrdko, bosenský kráľ, snuje
Od počiatku s nepokojníkami
Proti sestre, proti vnučke svojej,
Ba on vlastne pôvodcom všetkého.

Ďorde.

Už toho síc nesie vinu sama
Alžbeta, že málo je Srbkyňou,
Pre novú vlasť zabudla na rodniu.
Načo žiada rozdrobenie Bosny
Ku prospechu koruny uhorskej,
Ktorá i tak hlce všetko vôkol?
Dopustili by Uhri odorvať
Kus zeme na veno pre Hedvigu?
A jako má to dopustiť Tvrdko?
Tvrdko pojal vysoké myšlienky.
Nielen Chlumsko nechce dať odlúpiť
Od kráľovstva svojho bosenského,
Lež mieni ho i ďalej rozšíriť

A proti Uhorsku ubezpečiť.
Obetuje zámeru tomuto
I príbuznosť. Ja mu želám šťastia.

Irína.

My tiež, lebo i my sme Srbkyne.
Ale veru Karol je muž špatný.
Bodaj by mal v zámku tom budínskom
Takú stálosť jako voda v site.

Sidonia.

Jako sňah, čo napadne v aprílu.

Ďorde.

A keď bude poľným tuto svrčkom,
Ktorý všetkých domových vyplaší.
Bojím sa za nešťastné kráľovne.
Keď už toľko zrobil, zrobí i viac.
Poďme však, kam máme. Idú páni.
(Všetci odidu.)

Výstup 2.

Séči, Telegdy, Filpes a Zambo.

Zambo.

Dobre dušu nevydá ten Gorský,
Tak premlúva na stranu kráľovien.

Filpes.

Slušne. Bo je kohútom pri dvore.
Nahradzuje Alžbete, čoho sa
Nedostáva opušteným vdovám.

Telegdy.

Zato jemu zas praje Alžbeta,
Čoho žiaden mať nesmie poddaný.
Uhorským je kráľom vlastne Gorský.
Maria má meno, on pak vládu.

Séči.

A riadenie jeho k nevystatiu.
Koľkých dal i teraz bez výsluchu
A bez súdu postínať a vyhnať,
Z podozrenia len a pre klebety,

Že Kamienec predali Podolský
Litevskému zištne Ľubartovi!
Nato prišly už naše slobody.
Tak smie riadiť v krajne jeden Chorvát.

Telegdy.

Bohužiaľ, že oni len panujú,
Činia všetko v zemi, čo zamyslia.
Čokoľvek sa deje, len skrze nich.
Oni vedú Karla do Budína;
Oni sa mu staväjú naodpor.
Oni na trón podvihli Mariu;
Oni zase ju zvrhujú z neho.
Zosadzujú, staväjú uhorských,
Podľa vôle a žiadosti, kráľov.

Filpes.

V pravde, oni zaujali všetko.
My len takí chalupníci pri nich.
Nám len poísť na stranu a mlčať,
Alebo ku všetkému prisvedčiť.
Uhor už nie pán ve svojej krajne.

Zambo.

A to pritom zlé, že nelze konca
Zrobiť tomu riadeniu cudzincov.
S Karlom vtrhne zas háveť Talianov,
So Žigmundom pak Čechov a Nemcov.
Nelze nijak sa tomu ubrániť.

Séči.

Menšie však je predca zlé povýšiť
Na trón Karla, než nechát Mariu
Na prestole, a pribrať k nej muža.
So príchodom Žigmunda sa nikto
Neobstojí pred zpupnými Nemci;
Pokuď príde on, pred hrdým Gorským.

Telegdy.

Pre Gorského sa nemôže ztrpeť
Maria na tróne.

Zambo.

Tu ti ide.

Výstup 3.

orský, Demeter, Templin a Bebek k predošlým.

Gorský.

Videli ste, páni, hlboký žiaľ
Nevďačnosťou zkľúčených kráľovien.
Nemožno je nemať s nevinnými
Anjelami týmito sústrasti.
Pri pohľadu na ne musí vzplanúť
Každé trochu citedeľné srdce.
Očakávam teda od vás iste,
Že v nesnázoch jich neopustíte,
Lež mužným sa zasadíte srdcom
Za jich dobré právo a česť zeme.
Nedopusťme, aby Horvátovci
Tak rušili zákonný poriadok,
Tak s uhorskou nakladali berlou,
Dávali ju a brali komu chcú,
Jeden vranský prior, jeden biskup
Mätežný, a jeden bývalý bán.
Krajna sebe už raz dala kráľa,
Venčala ho, prisáhla mu vernosť;
Načo teda nám zas kráľov iných?
Či budeme provodiť všetečnú
S prísahami hru a venčaniami?
Budeme, náhle kto to zamyslí,
Povolávať a zvrhovať kráľov?
To sice sa nedá konať dlho,
Záhuby zem taková neminie.
Oprime sa teda mužne zlostným,
O svoje len prospechy pečlivým.
Hoc už tiahne do Budína Karol,
Pochvatiteľ, v zámok ho nevpusťme.
Omámená krajna sa zpamätá,
Povstane, príde nám ku pomoci,
Zažene cudzincov, odkuď prišli,
Nevydá jim v ruky sídlo moci.

(Sèči, Telegdy, Filpes, Templin, Bebek a Zambo odídu.)

Demeter.
Odpovedajú ti všetci chrbtom.
Gorský.
Tak, bohužiaľ. Nečestní zradcovia.
Vytrvaj ty aspoň pri Marii,
Ktorý si ju ovenčal, Demetru.
Demeter.
Darmo. Plynúť proti prúdu nelze. *(Odide.)*
Gorský.
Teraz teda sú kráľovne samy.
Opustili jich všetci nečestne.

Výstup 4.

Alžbeta a Maria k predošlému.

Alžbeta.
Jako stoja veci, nádvorníku?
Možno myslieť na obranu zámku?
Gorský.
Nie, milosti. Zrada je povšechná.
Odpor by len Karlovi poslúžil.
Zavdal by mu príhodnú záminku
K celkovému vašemu zničeniu.
Neradno je všemožného teraz
K ukrutnosťam vyzývať tyrana.
Alžbeta.
Nech odplatí Boh nevďačníkovi.
Dobre, že sme mu po Forgáčovi
Žiadnu trpkú nevzkázaly pravdu.
Gorský.
Forgáč ide. Uslyšíme hneďky,
Čo poriadil.

Výstup 5.

Forgáč k predošlým.

Forgáč.
Neápoľský kráľ Karol vzkazuje
Úcty vám a oddanosť, milosti,
A sľubuje vám svoju ochranu.

Alžbeta.

To sú slová. Čo si čítal v duši?

Forgáč.

Pokrytstvo. Reč u neho nástrojom
Ku zakrytiu toho, čo vlastne chce.

Alžbeta.

Mnoho-li tam pánov a prelátov?

Forgáč.

Všetci tlupia sa okolo neho.

Alžbeta.

A ľud? *(Za stenou krik: „Vivat Karol!“)*

Forgáč.

Samy slyšíte odpoveď.
Surmuje, že nechce kráľa ženu,
Ani Nemca.

Alžbeta.

To, tuším, Karol sám.

Forgáč.

On je.

Alžbeta.

Iďte teda, páni moji,
Voveďte ho počestne do zámku.
My ho chceme prijať tu na dvore.
(Gorský a Forgáč odídu.)

Maria.

Ach, jako mu pozreť v oči, matko,
Nevďačníku tomu, ktorý takto
Odsluhuje sa za dobrodenia?
Otec náš ho povýšil na prestol
Neápolský, a udržal na ňom
Francúzskemu proti Ludiekovi.
My samy sme mu poslaly pomoc
Znamenitú v peniazoch a vojsku.
Jest mi, jako bych sa mala spotkať
S ľútym tigrom v afrikánskej púšti.

Alžbeta.

Chápem búrne srdca tvojho hnutie,
Lebo cítim ho i sama, decko.
Lstivé, podlé obcovanie Karla
Povzbudilo v nás a rozpálilo
Všetky vášne a náruživosti,
Ľútosť, žalosť, hnev, opovrženie,
Žiadosť pomsty, jedným všetko razom.
Nepúšťajže ty ale prítomne
Úzdu zo dna pobúreným citom.
Premáhaj sa, učiň si násilie.
On sa pretvaruje zo šelmovstva:
My musíme to činiť z nutnosti.
Chráň Boh, činiť mu trpké výčitky,
A hoc len tvár ukázať kyselú!
Musíme sa stavať povďačnými,
Ukazovať ku nemu dôveru,
Porúčať sa do jeho ochrany.

Maria.

Čo však takým sebaponížením
Získame?

Alžbeta.

Čas, decko moje drahé.
Čas prinesie zadosťučinenie
Nám a jemu pomstu; len pri prvom
Návalu nám zachovať životy.
Žigmund, manžel tvoj, vtrhne s českými,
Ku hájeniu práva nášho, plukmi.
Nastane i v samej krajne obrat.
Lebo srdcia ľudu premenlivé.
V priazni jeho niet žiadnej stálosti.
Nasýťa sa mätežníci brzo
Cudzozemca a jeho Talianov.
Začnú skoro ľutovať premenu.
Hnev proti nám obráti sa v ľútosť,
Priazeň proti nemu na nenávisť.
Za hosanna nastúpi ukrižuj.
A to bude náš čas, drahé decko.

Ide. Sober všetky smysly svoje.
Hoc i horkosť najtrpčejšia v duši,
Na tvári buď pokojná oddanosť,
Na jazyku mäd zdvorilých rečí.

Výstup 6.

Karol, Demeter, Gorský, Paližna, Horvátovci, Lackovič, Forgáč, Séči, Telegdy, Bebek, Filpes, Zambo, Templin a Alberich k predošlým.

(Zástup talianskych vojakov, ktorí zastanú u vrát.)

Karol.

Moje služby vám, matko i sestro!

Alžbeta.

Vítame ťa čím najsrdečneji,
Drahý synu. Opustil si prestol
Neápolský, manželku i syna,
A prišol si do Uhier utíšiť
Povstalé tu nešťastné rozbroje,
A obľahčiť nám bremeno vlády.
Nemožno nám ďakovať ti zato
Dostatočne. Všemohúci nechať
Odplatí ti sám tvoju dobrotu,
Žes' pamätal i vzdialený na nás.

Karol.

Možno-li mi zapomnieť na mojich
Tak vďačných a laskavých príbuzných?
Ustrnul som, keď ma došla zpráva
O povstalých v milých Uhrách zmätkoch
A nesnázach vašich, matko, sestro.
Škoda len, že ma tu nepočakal
Mladý manžel tvoj, sestra Maria.
Bolo všetkým na uspokojení
Krajny svornou pracovať nám snahou.

Alžbeta.

V nejistote o zámeru tvojom
Oddialil sa do Čiech mladý Žigmund.

On však žiadne nebude prekážky
Klásť šlechetným tvojim namáhaniam.
Porúčame sa v ochranu tvoju,
Dávajúce ti do moci zámok.

Karol.

Vy mi ráčte vykázať v ňom miesto.

Alžbeta.

Dľa ľúbosti tvojej.

Karol.

Prosím, prosím,
Drahá matko. Kde mi vykážete.

Alžbeta.

Keď na nás to zdávaš, toto krídlo
Zámku stojí vcele ti ku službám.

(Poukázavši na ľavé krídlo, odíde s Mariou, Gorským, Forgáčom a Demetrom; Karol pojme v bok Albericha, a hovorí ku nemu tajemstvenne.)

Karol.

Vstúp popredku vo hrad, Alberichu.
Poohliadaj dobre všade všetko,
Aby sme do nástrah neupadli. *(Alberich odíde.)*
Sídlo vlády v moci našej, páni.

Pavel Horvát.

Jako som to veštil v Neápoli.
Nikto meča až ku poslednicmu
Cieľu cesty našej neobnažil.

Karol.

Zbylo všetko sa, otče biskupu.
Šli sme všade, jako vo triumfe,
Z dalmatinskej Seni do Záhrebu,
Zo Záhrebu až na hrad budínsky.

Ján Horvát.

Z toho zrejmé je smýšľanie Uhrov.

Karol.

Tak. Prijali ma s otvorenýma
Ramenama všetci bez rozdielu.

Paližna.
Zbýva ešte zachovať formálnosť,
Dať sa riadne vyvoliť a venčať.
Ján Horvát.
Svolať by snem zemský bez prodlenia.
Lackovič.
Veru, pokuď neutuchne zápal.
Vôľa množstva aprílová chvíľa.
Čo dnes možno, kto vie či i zajtra?
Karol.
Lež jakého použiť titulu?
Zvať sa kráľom, či len správcom zeme?
Pavel Horvát.
Jedno, milosť kráľovská, i druhé.
V Neápoli si kráľ, v Uhrách správca.
Kráľovský by titul tu obrazil.
Reptali by páni a preláti,
Že zákonné jich práva zkracuješ,
Učiniv sa sám beze nich kráľom.
Telegdy.
Iste. Mnohí by ani neprišli.
Rekli by, že čo majú tu robiť,
Keď hotovým sa už nesieš kráľom?
Karol.
Lež tak zadám právu svojmu, páni.
Vypadne to, jako bych žiadneho
Dedičného k uhorskej korune
Práva nemal, a jako by bolo
Obsadenie prestola odvislým
Vcele len od voľby zemských stavov.
Paližna.
Predstaví sa tak vec shromáždeným,
Že sa žiada zákonné uznanie
Práva toho, ktoré ti rod dáva.
Telegdy.
To obyčaj i pri iných kráľoch.
Každý dáva sa snemovne uznať.

Bebek.

Právo dáva rod, snem pak uznanie.

Séči.

Toho riadu sa držíme stále.

Templin.

Každý pravý Uhor smýšľa takto.

Karol.

Vyplním v tom teda žiadosť vašu.
Do snemu som puhým správcom zeme.
Len konajte, aby bolo dobre.

Zambo.

Ty si naším bez otázky kráľom.
(Všetci odídu, okrem Karola a vojakov.)

Karol.

Vy sa držte vľúdne a uctive.
Dajte všetkým česť, pánom i paniam.
Chráň Boh mravmi urážať hrubými,
Alebo sa dopúšťať násilia!
Kto mi najmenšieho sa výstupku
Dopustí, ovisne v okamžení.
Popudzovať Uhrov ošemetným,
Zpupným sebadržaním nesmieme;
Radšej sami musíme nejedno
Trpezlive sniesť od nich priekorie.
Lebo sme tu nateraz cudzinci.
Uhri budú hľadeť na nás krivo.
Z každej vezmú sebe príležitosť
Maličkosti k reptaniu proti nám.
Nedrážiť jich teda a nemnožiť
Prirodzenú jich nechuť hrubjanstvom,
Vyzývavým sa vystatovaním.
Trpkosť toho, že zaujímame
Sídelný hrad Uhrov cudzozemci,
Osladiť sa musí zdvorilosťou.

Výstup 7.

Alberich k predošlému.

Alberich.

Možno vojísť, bezpečné je všetko.

Karol.

Musí sa hneď napísať kráľovnej
Margaréte list do Neápoľa.
Bude plná pečlivosti o nás.
Prepustila ma s velikým strachom,
Lúčila sa s plačom a slzami,
Jako by ma nemala viac videť.
Musí sa jej teda odjať bázeň,
Potom ruka otvoriť tu štedrá.
Pánom dary, množstvu pak jesť a piť.

(Odchádzajú; opona zpadne.)

Dejstvo druhé.

Snem.

(Javište predzamčie. V hlbokom úzadí budínsky zámok s vrátami. Po bokoch domy. Asi vo sredku priečna ulica.)

Výstup 1.

Irína, Sidonia á Ďorde.

(Pri vyhrnutí opony slyšať v ulici za stenou štrkot pohárov a krik: „Vivat Karol! Nechceme kráľa ženu! Nechceme Nemca!“)

Ďorde.

Osud, tuším, Marie riešený.
Všetky hrdlá vreštia meno Karla.

Irína.

Kto vie ešte? Gorský muž výmluvný.
Možno, že sa mu predca podarí
Priviesť snem na cestu cti a pravdy,
Vzbudiť v ňom stud a milosrdenstvo.

Ďorde.

Výmluvnejšie sú dary, peniaze,
Pijatiky, hostiny a sľuby.
Karol ani svojich neľutuje,
Ani nalezených tu pokladov.
Darmo mluviť ožralému množstvu.
Ono nič nemyslí, len surmuje
K pokynutiu.

Sidonia.

Bezsvedomný Karol!
Dostavil sa vraj učiniť pokoj,
A len on sám ho zrušil, votrelec.
S ohnusením by sa mal odvrátiť
Každý človek poctivý od neho.

Ďorde.
Takých málo na tom svete duší,
Čo by samu v sebe spravodlivosť
Milovaly. Najmnožším je tovar,
S ktorým zištné provodia kupectvo.

Irína.
Ide Gorský s Forgáčom.

Sidonia.
To všetci,
Ktorí verne držia pri Marii. *(Odídu.)*

Výstup 2.

Gorský a Forgáč.

Forgáč.
To pekný snem! Sohnali na rýchle
Množstvo biednej zemianskej sprostače,
A platia ju, nepájajú, krmia.
Z obdiaľnejších žúp nieto nikoho.

Gorský.
Všetko ide s búrkou a násilím.

Forgáč.
Keď prepadne Maria pri takom
Shromáždení, nebude jej haňba:
Ale haňba a styd pre Karola,
Že siaha ku takýmto prosredkom.

Gorský.
Lstive prišol, a podlo obcuje.
Právo jeho zrada, zbroj oklamstvo.

Forgáč.
Vieš čo? Uži moci svojej, Gorský.
Prohlás, že snem ten nenie úplný
A nemôže nič uzavreť platne.

Gorský.
Nadštrknem to také medzi iným:
Zpurne ale pokračovať nelze.
Zbúrené všetkého schopným množstvo.
Podliezť tam, kde nemožno preskočiť.

Výstup 3.

Eufémia k predošlým.

Eufémia.

My tam v zámku trepoceme strachom,
Keď vy tu sa kúšete s háveťou.

Gorský.

Také prišly časy, Eufémio.

Eufémia.

Kráľovne chcú slyšať vašu radu,
Zdáliž majú sa ukázať snemu?

Gorský.

Nádeja je slabá, temer žiadna.
Slovo pravdy, rozumu a česti
Je hlas volajúceho na púšti.
Nechať ale sa predca ukážu.
Snaďže pohľad na ne vzruší množstvo.

Eufémia.

To dúfame. *(Odíde.)*

Forgáč.

Tu ide Paližna.

Výstup 4.

Paližna k predošlým.

Paližna.

Čas je, pane nádvorníku Gorský,
Slyšať mienku shromáždených stavov,
A ustrojiť riešiteľný výrok.
To ku tvojmu náleží úradu.

Gorský.

Zavolaj jich teda, nech predstúpä.
Tu vyberem mienku slavných stavov.
(Paližna odíde.)
Ha, ten ritier všetkého príčinou!
On popudil napred Horvátovcov,
Potom iným dal myšlienku zrady.

Forgáč.

Od jeho zo Vrany vypudenia
Píšu všetky tieto sa pohyby.
Preňho pošol modliť sa do Ríma
Biskup Pavel.

Gorský.

Modlitbu diablovu.

Výstup 5.

Demeter, Paližna, Horvátovci, Lackovič, Bebek, Séči, Telegdy, Filpes, Zambo a Templin k predošlým.

(Mimo týchto množstvo zemänov, ktorí naplnia úzadie.)

Paližna.

Vyslovte sa tu pred obličajom
Nádvorníka zákonným spôsobom,
Či žiadate podržať Mariu?
Či pak Karla ovenčať Dračského?

Množstvo.

Vivat Karol! Nechceme Mariu!
Kráľa ženu a Nemca nechceme!

Gorský.

Nieže tak prenáhlene, pánovia!
Treba napred vec trochu povážiť.
Nie sme všetci tu, ktorí byť máme.
Otázka je, či potom pristane
Krajna nato, čo my uzavreme.
Obávam sa domácich rozbrojov.

Paližna.

Kto neprišol, nech pripíše sebe.
Uzavretia u prítomných.

Množstvo.

Tak je.

Gorský.

Zrušíme-li pak my vlastný skutok?
Mariu sme ovenčali kráľom
A prisáhli jej vernosť poddanskú.

Paližna.
Vtedy sme tak chceli, teraz ináč.
Gorský.
To je práve. Čože bude z toho,
Keď tak ľahko rušíme prísahu
A s venčaním provodíme hračku?
Čože potom bude ešte stálym?
Ján Horvát.
Vôľa naša a právo volenia.
Gorský.
Právo toto neodpieram krajne,
Užiť však ho môže len jeden raz.
Ináče kráľ nie kráľ, lež služobník.
Lackovič.
Služobník je všetkých nás, my jeho.
Množstvo.
Kráľ je nato, aby slúžil krajne.
Forgáč.
Popálime sa bolestne, páni.
Žigmund vtrhne s Čechmi a Nemcami
Brániť svoje i manželky právo.
Telegdy.
Jaké právo má do Uhier Žigmund?
Práve preto nechceme Mariu,
Že by s ňou na prestol sadnul Žigmund.
Nechať príde, pôjdeme mu v strety.
Množstvo.
Vráti nazpät sa s krvavou hlavou.
Gorský.
Karol Dračský nemôže byť kráľom
V Neápoli i v uhorskej zemi.
Pavel Horvát.
Nič. Prišle nám syna Ladislava.
Forgáč.
Lež odreknul sa prísahou všetkých
Nárokov na korunu uhorskú.

Paližna.

Neporýva ju k sebe násilne;
Ponuknutú smelo prijať môže.

Množstvo.

Môže, keď ho my chceme za kráľa.

Gorský.

A kde vďačnosť proti zosnulému?

Paližna.

A čím, prosím, zaslúžil tú vďačnosť?

Gorský.

On rozšíril hranice državy
Od jednoho mora ku druhému,
Od Ádrie k penavému Baltu.

Paližna.

A kde teraz už hranice tieto?
Naším nazveš Poľsko, že Hedviga
Ludiekovna dosadla tam na trón?
Kráľ Ludiek bol veliký rodinkár.
On podnikal všetko len pre seba,
Nadobýval pre svoju rodinu.
A teraz sa všetko rozpaduje,
Čo spojila čachrami machrami
Rodinkárska jeho politika.
Z toho nám nič, že si dal postaviť
Venec poľský v Krakove na hlavu.
Za tisíce naše, jarky krve,
Získali sme nenávisť súsedov.

Lackovič.

A čože nám z bojov neápoľských?
Zabarvili sme celú italskú
Krvou našou zem pre jeho brata,
A pre jeho práva na Neápoľ.
Ta šly naše uhorské poklady.
Viedol boje mnohé, ale žiaden
Pre záujmy uhorskej krajiny.
I Srbov a bogomilov v Bosne

Nápastoval len pre svoj Neápoľ,
Aby sa zavďačil pápežovi.

Ján Horvát.

Keď jich stíhal, dal zaujať Turkom
Drinopol, čo uvrhne dnes zajtra
Vo najvätšie nás nebezpečenstvo.

Paližna.

Modlikal o bully u pápeža
Ku krížovým vojnám na kresťanov:
K vyzývaniam ale pápežovym
Na pohanov Turkov zostal hluchým.

Séči.

Z nábytkov nám jeho naskrze nič,
A zanechál nám na krku Turka.

Množstvo.

Žiadna vďačnosť proti Ludiekovi.

Výstup 6.

Karol a Alberich k predošlým.

Gorský.

Ta sa teda kloní vôľa snemu,
Aby bolo neplatným venčanie
Ludiekovnej Marie, a venec
Prenesený na Karla Dračského.

Množstvo.

Tak to chceme všetci. Vivat Karol!
(Dvíhajú ho na ramenách.)

Karol.

Ďakujem vám, pánovia, ďakujem.
Sláva mojim chrabrým, verným Uhrom.

Množstvo.

Sláva kráľu Karlu! A hneď venčať.

Demeter.

Sľubuje-li však novozvolený
Šetriť všetkých našich práv?

Karol.

Sľubujem.

Demeter.

Nemá teda prekážky venčanie,
Krem zreknutia sa kráľa Marie.

Paližna.

To zbytočné. Dosť na vôli našej.

Množstvo.

Jako chceme my, tak sa stať musí.

Demeter.

Predca ale zachovať poriadok.
Oprobovať musíme namluviť
K odreknutiu sa dobrovoľnému
Mariu.

Karol.

To slušne. Ide práve.
Naveď to ty, svetlý kardinále.

Výstup 7.

Alžbeta, Maria a Eufémia k predošlým.

Demeter.

Shromáždení preláti a páni
Uznali za dobré a potrebné,
Vyňať vládu zo slabých rúk ženských
A oddať ju ramenu mužskému.
Ustálivše sa pak natom svorne,
Vyzývajú jeho milosť kráľa,
Ľudiekovnu Mariu, s pokorou,
By saráčil zreknúť dobrovoľne
Práva svojho k uhorskej korune,
Ku prospechu Karola Dračského.

Alžbeta.

Veliká sa žiada od nás obeť,
I podivná trochu, aby samy
Odvrhli sme naše dobré právo.

Paližna.

Otázka je neodvolateľne
Rozhodnutá. Ide už len o to,
Či sa vôli snemu podrobíte?
Či pak s ním sa postavíte v odpor?

Pavel Horvát.

Prosím pomnieť na trpké následky.

Gorský.

Jich kráľovské milosti na právnom
Len nechcú sa poddať stanovisku;
Vlastenectvo šepne radu inú.

Alžbeta.

To je. Právom sa nedáme premôcť.
Pre pokoj však vlasti sme hotové
Vzdať sa moci náležajúcej nám.

Demeter.

Chceme slyšať osvedčenie toto
Z úst tej, ktorej sa vec najviac týče,
Jako kráľa korunovaného.

Maria.

Vzdávam sa so žiaľom tej koruny,
Ktorej ma snem uznal za nehodnú.
(Odvráti sa s plačom.)

Karol.

Mne srdečne ľúto, že vám obeť
Túto svorná naložila vôľa
Shromáždených spolu otcov vlasti.
To ďaleko presahuje zámer,
So ktorým som vyšol z Neápoľa.
Úmysel môj bol len ulahodiť
Povstavšie vo krajne nepokoje.
Keď ale mi shromáždené stavy
Nakladajú, krem očakávania,
Nežiaducie bremeno koruny,
Ustupujem nerád jich želaniu.
Že i vy ste ustúpily, zato
Večnou som vám zaviazan vďačnosťou.

Alžbeta.

Splnilo sa, čo bolo prvotne
Uloženo o tebe, môj synu.
Ustanovens' bol za následníka
Prestola, i obsiahnul si toho.
Panuj teda šťastne, nás pak prepusť.
Chceme do Čiech k nášmu Žigmundovi.
Boly by sme ti nepríležité.
Jazyk ľudský nespočíva nikdy.
Donasači, popudzovatelia,
Klebetníci nechybujú nikde.
Predvideť sa dajú všelijaké
Podozrenia, nedorozumenia.
Chceme teda ustúpiť zavčasu.

Karol.

Pokladal bych si to za najvätšiu
Nevďačnosť a haňbu, drahá matko,
Jestli bych v tom žiadosť splnil vašu.
Nemohol bych ja sedeť s pokojom
Na prestole, keby vy ste v cudzej
Ponevierať sa musely zemi,
Vy, manželka a dcéra Ludieka;
Keby ten, ktorého ste na hrade
Tomto viac liet laskave chovaly,
Vyhnal teraz vás nevďačne z neho.
Nie, nie, matko. To nebude nikdy.
Vy musíte byť po boku mojom.
Ja vám musím ukázať uznalosť
Za prijaté dávno dobrodenia
A terajšiu šlechetnú ustupnosť.
Tu vás bude všetka česť kráľovská
I pohodlie všetko otočovať.
Rozdiel medzi prešlým a budúcim
Časom len ten shľadáte, že sojme
Starosti sa vám bremeno zo pliec.

Maria.

Kterak ja tu, keď môj manžel v Čechách?

Karol.

Príde čas i tomu, drahá sestro.
Teraz ešte ste oba primladí.
Ty sa musíš skvet na dvore mojom.
Budeš jeho najvätšou ozdobou.
Dúfam, že i venčanie poctíte
V Bielohrade prítomnosťou svojou.

Alžbeta.

Vôľa tvoja náš zákon, môj synu.

Karol.

Najhlavnejšia moja starosť bude,
Osladiť vám každú dobu žitia.

Alžbeta.

Prijmi predkom naše zato dieky.

(Alžbeta, Maria, Eufémia, Gorský, Forgáč a Bebek odídu.)

Paližna.

Lživé stvory! Chcely by von z krajny,
Aby potom mohly sa domáhať
Ztrateného trónu s vojskom cudzím,
Z Poľska skrze Hedvigu, zo Čiech pak
Skrz Žigmunda.

Karol.

Chápeš jich, prioru.
Majú trochu z chytrosti Ludieka,
Ktorý princov neapolitánskych
Tak previedol vo zámku Averse.
Prilákal jich pod plášťom priateľstva,
A potom jal pri hostinskom stole.
Tesťa môjho, Karla, dal zadusiť.
Tieto sú dedičky jeho mravov,
A preto mi nesmejú z Budína.

Lackovič.

A preč od nich oddaných jim sluhov!
Nádvorníka obzvlášte Gorského.
Bojoval i teraz zjavne za ne;
Zatým bude tajné snuvať pletky.

Ján Horvát.

Jeho preč i Forgáča zo dvora.

Karol.

Príde čas i tomu, páni moji.
Ešte nie som ani ovenčaný.
Prosím vás dnu na dôverné slovo.
Týchto pánov hosti, Alberichu.

(Odchádza s pánmi, Alberich so zemänmi ; opona zpadne.)

Dejstvo tretie.

Venčanie.

(Javište predstavuje časť chrámu sv. Štefana v Stolnom Bielohrade. Na pravom boku vráta z vonku, v úzadí vchod do hlavného chrámu, na ľavom boku socha kráľa Ludieka na podstavku.)

Výstup 1.

Karol, Demeter, Bebek, Templin, Paližna, Ján Horvát, Lackovič a Alberich.

(Pri vyhrnutí opony v popredí Bebek a Templin, v úzadí hromada zemänov, medzi nimi Paližna, Ján Horvát, Lackovič a Alberich. Vráta v úzadí sú roztvorené. Prez ne vidno oltár s horiacimi sviecami, pred oltárom Karola, obráteného ku divákom chrbtom, pri oltári Demetra, obráteného ku divákom tvárou, v plášti chrámovom, držiaceho v rukách korunu.)

Demeter.

Chcete Karla Dračského za kráľa?

(Paližna, Horvát, Lackovič a Alberich kričia: „Chceme!“ a núkajú posunkami zemänov ku kričaniu. Medzi týmito však len pár slabých hlasov: „Chceme.“)

Demeter.

Chcete Karla Dračského za kráľa?

(Tí istí kričia: „Chceme!“ a núkajú zemänov.)

Alberich.

Kričte, páni!

Paližna.

Prečo nekričíte?
Zdáliž vám hlas uviaznul v hrtáne?

Lackovič.

Zarástly vám ústa? Nač ste prišli?

Demeter.

Chcete Karla Dračského za kráľa?

(Zas len slabá ozvena zemänov.)

Alberich.

Eh, nevďační! *(Odíde do chrámu.)*

Paližna.

Všetci sú nemí psi.

(Do chrámu i on, Horvát a Lackovič, za nimi všetci zemäni z úzadia, vráta chrámu sa zatvoria.)

Bebek.

Čo za násilníkov! Chcú donutiť
Pohrôžkami ku kriku radosti.

Templin.

Horvátovcom, vieš, náleží právo
Rozdávať koruny, komu ráča.

Bebek.

Unesie-li pak dve hlava Karla?

Templin.

Sotva. Zdá sa byť prislabou k tomu.
Dosť ľahko ju naklonia ku zemi.

Bebek.

Veru, veru to znak povážlivý.
Niet radosti kriku, jako býva
Pri takýchto vždy príležitosťach.

Templin.

Nespokojnosť však kričí dosť hlasne
Mlčaním. Kto vyvolil Karola?
Len nekoľko pánov, nie pak krajna.
I k tomu vyčerpal pokladnicu.

Bebek.

Teraz štedrosť, a potom zdieranie.
Rozumejú sa k tomu Taliani.

Templin.

Obsadili Budín, jako dáky
Nepriateľom zaujatý zámok,
A už sebe počínajú zpupne.

Bebek.

Škoda bolo opustiť Mariu.

Výstup 2.

Séči k predošlým.

Séči.

Ľúto mi tých ubohých kráľovien.
Stukajú v tom chráme jako deti.

Bebek.

I majú zač, keď z výšky prestola
Upadly do stavu súkromného.

Séči.

A keď Karol pochvátený z jejich
Kladie svoje na temeno venec.

Bebek.

Nevďačník ten! Pomohly mu k trónu.
A on prišol olúpiť jich o trón.

Séči.

A to napriek tej slavnej prísahe,
Ktorú zložil odchádzaja z Uhier.

Templin.

Nehodnosť tú cíti teraz každý,
Vyjma ktorí ho priviedli v Uhry.
Nechuť proti pochvatiteľovi,
Žiaľna ľútosť nad ukrivdenými,
Hýbe sa vo všetkých teraz srdciach.
Odtuď toto významné mlčanie.

Bebek.

Divná zmena! Nedávno sme všetci
Vzchytali sa príchodom Taliana;
Teraz všetci sršíme na neho.
A predca tak pekne umie spievať!
Pristalo by mu za diákona.

Séči.

A o mnoho lepšie než za kráľa.

Templin.

Nuž mohol by teda zostať navždy,
Začo bol pri omši oblečený.

Výstup 3.

Alberich k predošlým.

Alberich.

O to bola nešťastná myšlienka,
Ženštiny tie priviesť ku venčaniu.

Séči.

A prečo, vojvodo Alberichu?

Alberich.

Lebo jich plač budí žiaľ nevčasný.
Keď by mali radovať sa páni,
Sú jakísi zamyslení, nemí.

Séči.

Sám vzduch teraz taký jakýs' smutný.

Výstup 4.

Paližna k predošlým.

Paližna.

Obriady sú skončené posvätné.
(Bebek, Séči a Templin odídu.)

Alberich.

Ja sa bojím za kráľa, prioru.

Paližna.

Pre tie znaky tuchnúcej už lásky?

Alberich.

To. A kterak sa môže spoľahnúť
Na prísahu takých ľudí Karol,
Jichž priviedol k zrušeniu prísahy?
Jako veriť krivoprísažníkom?

Paližna.

Nečiň sebe tak velikú starosť.
Pánovia uhorskí nie sú príliš
Zápalčiví. Oni chladnokrevne,
Bez úchvatov, rátajú prospechy.
U koho moc, kto jim viac alebo

Škodiť môže, alebo osožiť,
Tomu, hoc si čo myslia, lichotia,
Zpozdilí ku nezištným podvihom.

Alberich.

Idú.

Výstup 5.

Karol, Horvátovci, Filpes, Zambo, Telegdy, Templin, Bebek, Lackovič, Gorský, Séči a Forgáč k predošlým.

(V chráme zavznejú trúby a bubny. Vráta sa roztvoria. Vstúpi napred hŕba zemänov, potom Filpes, Zambo, Telegdy, Templin a Bebek. Keď rozostúpili sa všetci, objaví sa Lackovič so zástavou sv. Štefana, potom nesie Gorský korunu, Ján Horvát zlaté jablko, Séči berlu, Forgáč obnažený meč. Za týmito kráľ Karol, v plášti sv. Štefana, za kráľom Demeter a Pavel Horvát vo chrámových plášťoch, s krížami v rukách. Pochod ide z nohy na nohu ku vrátam boku tak, že prvý ta dostihne Lackovič. Prídúc ale ku vrátam, zavadí zástavou o nadvratie, pričom zlomí sa týka. Všeobecné užasnutie. Pochod zastane.)

Jedni.

Zlé znamenie.

Iní.

To veští nešťastie.

Iní.

Neľúbi sa Bohu, čo sa stalo.

Iní.

To nevezme nikdy dobrý konec.

Demeter.

Neplašte sa vecou prirodzenou.
Zástavník bol trochu nepozorný,
A štyrystoletá týka vetchá.
Všetkému čas príde naposledok.

Pavel Horvát.

A jestli by niečo znamenalo
Skrušenie to zástavy Štefana,
Bolo by to pokynutie zhôry,
Že nám treba skrušiť hriešne srdcia.

Obrazili sme Boha vzložením
Kráľovského na neoprávnenú
Hlavu venca. Napravme to teraz
Nepodvratnou proti zákonnému
Panovníku našemu vernosťou.

Karol.

Ďalej, prosím, nech sa zvŕši obriad.

(Lackovič odvrhne zástavu, a nesie už len holú tyku. Za ním všetci odídu bočními vrátami. Zostanú Filpes, Zambo, Telegdy, Bebek, Templin a hŕba zemänov.)

Výstup 6.

Alžbeta, Maria, Eufémia, Irína, Sidonia a Ďorde k predošlým.

(Alžbeta obráti sa ku pomníku Ludieka.)

Alžbeta.

Tu tlejú smrteľné zvleky toho,
Ktorý tebe dal život, mne meno,
Dcéro drahá, decko prenešťastné.
Pomodlime sa u svätého nám,
Ač prítomne znecteného hrobu.
Pokropme ten pomník tu slzami.

Eufémia *(zdržujúc Alžbetu a Mariu).*

Dosť už tieklo, dosť tých síz horečných.
Vzdialiť sa vám teraz od mohyly
Kryjúcej tak sväté pre vás zvleky.
Nerozrývať vám tu ďalej rany
Zjízveného hrozne šľahmi srdca.

Alžbeta.

Pusť. Nechaj nás žalovať kameňu,
Keď už ľudia ničoho necíťa.
Prítomen si, rozhnevaný stienu
Kráľovského otca a manžela?
Či len prach tvoj hlodajú tu červy?

Výstup 7.

Gorský, Forgáč, Alberich a Paližna
k predošlým.
(Zastanú pri dverách.)

Alžbeta.

Ach, keby si videl, Ludieku náš,
Keby videl si, načo sme zošly!
Zpadly, zpadly sme z výšky vo prepasť.
Skvely sme sa vo blesku prestola.
Teraz čo sme? Ja len taká vdova
Alžbeta, ty manželka Žigmunda.
Ach, dávno-li tomu, čo vo chráme
Tomto venec objal skráne tieto?
(Boská Mariu v čelo.)
Dávno-li, čo dom ten boží slyšal
Skladanú ti vernosti prísahu?
Ach, on videl povýšenie tvoje,
A vidí zas trpké poníženie.
Tieže ruky ovenčaly tvoju,
Čo venčaly teraz hlavu Karla.
Tíže páni prisahali tebe
Vernosť, ktorí prítomne Karlovi.
Ludieku, tak sa ctí vôľa tvoja!
Tak sa drží sľub zrobený tebe!
Tak pamätá zvelebená tebou
Zem uhorská na zásluhy tvoje!
Čo živému sväte prisľúbeno,
To po smrti zrušeno neverne.
O poď, jestli dáno osláveným
Hľadeť zhôry na osudy živých,
Viď veliké naše poníženie.
(Kľaknú s Mariou, a objímajú pomník.)

Maria.

Otče, otče, primlúvaj sa za nás
Mocne tam u otca vdov a sirôt.

Mnohí.

O žalostné divadlo!

Iní.

Žiaľ hľadeť.

Paližna.

To je mnoho, to popudzovanie.

(Pusti sa prchlive ku kráľovnám, Alberich ho staví.)

Alberich.

Ponechaj to mne. Vy ste drsnatí.
Rúbete hneď, jako by do dreva.
Slovo raní, slovo hojí. Odstúp.

(Oddialiv Paližnu, pristúpi prívetive ku modliacim sa kráľovnám.)

Prílišnému, milosti kráľovské,
Oddávate sa horečne žiaľu.
Budí ho vo útlych srdciach vašich
Pomník tento veľkého Ľudieka.
Nenie radno zdržovať sa ďalej
Pri prameni tomto slz a vzdychov.
Ráčte, prosím, vzdialiť sa od neho.

(Podvihne šeterne Alžbetu i Mariu.)

Alžbeta.

Nechajte nás. Nech tu ulevíme
Srdciam svojim. Bo slzy jediná
Zarmútených vdov a sirôt techa.

Alberich.

Dosť už bolo. Nie vzbudzovať ďalej,
Lež osušiť treba slzy kalné.

(Vyvedie jich bokom, za nimi všetci, okrem Gorského a Forgáča.)

Gorský.

Tie zhynuly. Zabudly sa veľmi.
Slabosť ženská jich k neopatrným
Zachvátila nevhodne žalobám.
Karol pomstí to zvykom talianskym.
Jed jich čaká, meč, alebo provaz.

Forgáč.

To tým viac, že bojí sa Žigmunda.
Predejdeme ale v tom chytráka.

Gorský.

Vztýčiť mieniš zástavu Marie?

Forgáč.

Znám istejšiu pre biednice pomoc.
Uhri teraz neteční a chabí.

Cíťa vecí nehodnosť, a mlčia,
Tým viac, že je to jich vlastné dielo.
Bojím sa, že zostaneme sami,
A ešte viac ziskuchtivej zrady.
Najde podliak sa, ktorý pobehne
Odkryť zámer pred časom Karlovi.
Nespoliehať sa teda na množstvo,
Lež skľúdiť pri tichosti tyrana.

Gorský.

A kto?

Forgáč.

Ja! Tu u hrobu Ludieka
Prisahám smrť pochvatiteľovi.

Gorský.

Dobre. Ja pak postarám sa o to,
By tyrana smrť a ovládnutie
Zámkom jednou sa zvŕšily dobou.
Ináče by nám potom jeho syn
Mnoho ešte nadelal nesnázi.
Taliani by ľahko až do jeho
Príchodu sa držali v Budíne,
Okrem jatia nešťastných kráľovien.

Forgáč.

A jaký znáš tomu spôsob, Gorský?

Gorský.

Dcéra moja ide práve za muž.
Pod záminkou teda slavnej svadby
Budem četný môcť shromáždiť zástup,
A s týmto prepadnem znenadála
Posiadku, keď ty dokončíš s Karlom.

Forgáč.

Dobre. Teraz mu lichotiť v oči,
Až za chrbtom mu dozraje zkáza.

(Odchádzajú; opona zpadne.)

Dejstvo štvrté.

Ranenie.

(Javište palota v zámku budínskom, s dvermi v úzadi i na boku.)

Výstup 1.

Alžbeta a Maria.

Maria.

Matko, matko, jako ja sa hrozím
Krvavého takéhoto skutku!
Ide mi už teraz do omdlenia,
Keď som ešte nevidela padnúť
Ostrý meč na temeno Karlovo.

Alžbeta.

Priber sebe srdca po kráľovsku,
A buď ráda, že sa našol dakto,
Kto na naše namerenú hlavy
Chce obrátiť proti nemu ranu.

Maria.

Snaď by nás i bez Karlovej smrti
Vyslobodil s vojskom českým Žigmund.

Alžbeta.

O ty nevieš, čo je nastrojené.
Žigmundovo právo ku prestolu
Má v našej byť vyhasené krvi.
Už jed pre nás je nahotovený.
Jestli by pak to sa nezdarilo,
Už čaká na šije naše žinka.

Maria.

Od Karola, pravda, všetko vystať.
Kto smel siahnuť bezprávne na prestol,
Osmelí sa siahnuť i na život.
Povedz však, jako ste to navliekli?

Alžbeta.

Pod záminkou svadby dcéry svojej
Sohnal značný pluk verný náš Gorský.
Pod záminkou listu od Žigmunda
Povolan jest do osídel Karol.
Keď dostaví sa, budeme držať
Na rečach ho, až ho zkole Forgáč.
Potom vtrhne spešne čakajúci
U brán zámku nádvorníka zástup,
A obsadí hrad, zjímav Talianov.

Maria.

A jestli sa neudá všetko tak,
Jako bolo vami uložené?

Alžbeta.

Odpraví nás bez okolkov Karol.
Ale teraz jest aspoň nádeja,
Predísť lotra v ohavnom zločinu;
Bez toho len naša zkáza istá.
Rozvažovať niet čo, treba konať.
Od prítomnej chvíle visí všetko.
Prepustená teraz príležitosť
Nepríde viac. Rozhodnúť sa rýchlo.
Nám zahynúť, alebo Karlovi.

Maria.

Bože! Komu platia tie znamenia?
V ľadnu bily perúny s blískaním.
Víchor strechy unášal zo domov.
Havrany obsadly v takom počtu
Zámok, že až okná vybíjaly
S divým škrekom. Už nešťastie bude.
Lež koho zastihne? Nás, či jeho?

Alžbeta.

Boh hovoril jazykom havranov,
Hromu, víchru. A keď Boh vystríha
Znameniami, platí vždy vinnému.
Verme teda, že Karlovi hrozil
Z vysokosti nebeskej Hospodin.
On krivditeľ, jemu platí vešťba.

Maria.
Slyšať kroky. Ach, Bože!
Alžbeta.
Sober sa,
A neukáž na sebe ničoho,
Čo by Karla vzbudilo pozornosť,
Prezradilo vnútorný nepokoj.
Konať, čo raz má byť, odhodlane.
S polovičatosťou vždy záhuba.
Len krátičké sebapremoženie,
A tej chvíle padnú k nohám našim
Všetci zase, ktorí nás zradili.

Výstup 2.

Gorský a Forgáč k predošlým.
Gorský.
Zver ide do roztiahnutej sieti.
Alžbeta.
Ide! Nedal znať nečo na sebe?
Nehľadel ti skúmave do očí?
Nezpytoval sa ťa, že čo, jako?
Gorský.
Nič. Bol dobrej vôle, bol veselý.
Vzkázal pozdrav svoj mladoženíchom,
Rád, že ja odchádzam ode dvora.
Alžbeta.
Nevyslovil nad tým podivenie,
Že si toľké sohnal spolu mužstvo?
Gorský.
Len s veselým spomenul úsmechom,
Že priskvosne slávim svadbu dcéry.
„Ostatne sa teším z toho — dodal —
Keď veľmoži vyviňujú skvosnosť.
Bo nádhera veľmožov dodáva
Potrebného i korune blesku.“

Alžbeta.

Tak teda je isté, že ničoho
Netuší, čo sa mu tu hotuje.

Gorský.

Iďte s Bohom do vašej svetlice.
Ta vám prišlem obeť. Ja tu budem
Baviť za čas rečmi Albericha.
Náhle dielo dokončíš, Forgáču,
Vyveste hneď bielu šatku z okna.
Po tom budú znať naši na dvore,
Že čas vrhnúť sa na stráž taliansku
A otvoriť môjmu pluku vráta.
Iďte skoro, lebo slyším kroky.

Forgáč.

Dáte mu list, a keď bude čítať,
Vtedy hlavu mu rozpoltím. Poďte.
(Odíde s kráľovnami.)

Gorský.

Staviam všetko prítomne na kocku,
Dobré meno, česť, statky i život.

Výstup 3.

Karol a Alberich k predošlému.

Karol.

Môj Gorský tu?

Gorský.

Chcem, milosť kráľovská,
Odprostiť sa i ode kráľovien.
Ale slyším, že čakajú teba,
Majúce ti sdeliť dôležitý
Od Žigmunda list.

Karol.

Chcem veru vedeť,
Čo jim píše. Vtrhnul s vojskom českým.
Chce vytisknúť zákonného kráľa:
Prijatý však bude jako sluší.

Hrdí páni uhorskí nedajú
Slavný svoj trón v korisť cudzozemcom.

Gorský.

Nikdy. Ja sám povediem zástupy
Svoje prosto od svadobných hodov
Proti Čechom, jestli by za ten čas
Nebol čestný uzavrený pokoj.
Slyším ale, že sa navrhuje
Veľmi skromný pokonania spôsob.

Karol.

Uvidíme. Zvedavý som veľmi.
Počakaj tu na mňa, Alberichu. *(Odíde.)*

Gorský.

Kráľ privedie, tuším, z Neápoľa
I manželku svoju Margarétu.

Alberich.

Neznám jeho stran toho úmysly.
Ostatne to ešte len triciaty
A deviaty deň odo venčania.

Gorský.

On sám mieni, tuším, osadiť sa
Vo Budíne stále, Neápoľ pak
Ponechá synovi Vladislavu.

Alberich.

Neučinil ani v tom účastným
Úmyslov ma svojich jeho milosť.

Gorský.

Neškodilo by ale smieriť sa
S apoštolskou stolicou, by z toho
Nebrali veriaci pohoršenie,
Neprajníci záminku k reptaniu,
Že nachádza sa pod interdiktom.

Alberich.

Ach, tie neprestajné interdikty!
Utratily už tým všetku silu,
Že bez konca sa upotrebujú,

A to z príčin, ktoré s náboženstvom
Pražiadneho nemajú spojenia.
Nade Karlom len preto vyslovil
Pápež kłatbu, že odoprel mešcu
Pápežskému poplatky sicilské.
Prišlo to už nato, že si nikto
Viac nevšíma tých striel vatikánskych.
Čo to? Zdá sa, jako bych bol slyšal
Výkrik kráľa. *(Odíde.)*

Gorský.

Rana teda padla.
Spechať teraz ku mojim a vtrhnúť.

Výstup 4.

Forgáč k predošlému.

Forgáč.

Má.

Gorský.

Ubitý?

Forgáč.

Nie, len ranu dostal
Hlbokú do čela nad očima.

Gorský.

Eh, to licho. Ale už sa musí
Konať ďalej, čo sa započalo.
Vyvesili ste znamenie z okna?

Forgáč.

Vyvesili, a naši dejstvujú.
Slyšať už krik a lomoz na dvore.

Gorský.

Od tohoto visí všetko. K dielu! *(Odíde.)*

Forgáč.

Alberichov hlas. Hľadá mňa. Počkaj! *(Odíde.)*

Výstup 5.

Alberich, neskôr Pališna a Lackovič.

Alberich.

Kde pak je tá šelma, ten ubijca?
Nechať musím raneného kráľa
V krvi svojej a ochrániť zámok.
Povstalci sa bezpochyby teraz
Na posiadku oboria zámockú.

(Pališna a Lackovič vystúpä.)

Pališna.

Čo to tu, pre Boha, Alberichu?

Alberich.

Kráľ krváca. Dostal ranu v hlavu.
Forgáč naňho obnažil meč zradne.

Pališna.

A na dvore už zúri povstanie.
Naša zklatá u brány posiadka
Znenadála. Gorského ľud vtrhnul.
Bijú, škrtia našich prepadnutých.

Alberich.

Nato teda ten Gorského zástup!

Lackovič.

Nato. Spechaj rýchle ku obrane.

(Alberich odíde.)

Nám sa spasiť, jestli niet nádeje
Zachovania zámku.

Pališna.

Kráľovne! Preč! *(Odídu.)*

Výstup 6.

Alžbeta, Maria, Irína a Sidonia.

Maria.

Bože, Bože, čo to bude z toho?
Kráľ ranený, ale nie zabitý.

Alžbeta.
Čokoľvek, sme raz v tom.
Maria.
Ach, keby bol
Aspoň už len smrtný býval úder!
Učiniť to tak polovičate!
Alžbeta.
Darmo. Strach mu ochromil rameno.
Maria.
Mohol teda nebrať sa do toho,
Keď je chabý. Teraz —

Výstup 7.

Forgáč k predošlým.
Alžbeta.
Čos' učinil, čos' dokázal, Forgáč?
Vykonals' len z polovice dielo.
Karol žije, a my sme zhynuli.
Forgáč.
Všetko dobre. Posiadka vytrhla
S Alberichom. My držíme zámok.
Karol je úplne v moci našej.
Maria.
Je-li možné?
Forgáč.
Je už i skutočné.
Teraz môžte sa porátať s Karlom.
Alžbeta.
Boh vás žehnaj, mstitelia podlosti.

Výstup 8.

Karol a Ďorde k predošlým.
(Ďorde vovedie Karola, majúceho oviazanú hlavu krvavou šatkou tak, že ani oči nevidno.)
Alžbeta.
Karle Dračský, driečny náš príbuzný!
Takto platí sa za lesť a zradu.

Siahal si po cudzom s lakomosťou,
Zapomenul si na dobrodenia,
Narušil si slavnostnú prísahu,
Obcoval si s celým svetom lživе,
Rozmrhal si imanie kráľovské
K zakúpeniu svedomia podľače,
Uchvátil si nám so krivdou berlu.
Boh ti nedal nespravodlivého
Požívať na dlžší čas nábytku,
Ani preniesť zlú na syna korisť.
Podlosť zvrtla sa proti pôvodci.
Budovisko leží, ktorés' staval,
Zosulo sa ti na vlastnú hlavu.
Pochytený nespravodlivosťou
Vzňal sa venec na temenu tvojom.

Karol.

Nedodávaj, matko, ku bolesťam
Telesným i bolesti duchovné.
Maj dosť natom, že ležím zničený.
O, nedarmo sa odchodu môjmu
Protivila s plačom Margaréta.
Tušila, že idem do lvej jamy,
Predvidela moje zahynutie.

Alžbeta.

Pôjdeš vyliečiť sa na Vyšehrad.

Karol.

Kam chceš, matko. Som vo vašej moci.

Alžbeta *(stranou ku Forgáčovi)*.

Jestli rana nenie smrtedeľná,
Zahrdúsi sa na Vyšehrade.

Výstup 9.

Demeter, Gorský, Bebek, Templin, Séči, Telegdy, Zambo a Filpes k predošlým.

Demeter.

Boh súdil vo nemilej rozepri.
Vyslovujem naše dobropranie
Nade zdarom milosťam kráľovským.

Alžbeta.

Ach, otče Demetru, ty tak štedrý
So svojimi svätými službami!
Tu dve tebou ovenčané hlavy.
(S poukázaním na Mariu a Karla.)

Demeter.

Žiadosť krajny vyplniť som musel,
Ač oproti svojmu presvedčeniu.

Alžbeta.

Inakšiu sme veru mohli čakať
Ode našich povýšencov vernosť,
Nežli takú, čo len nato strežie,
Odkuď ťahá vetor, a tam spieva
Chválu Bohu, kde vidí víťazstvo.

(Keď dohovára, pri úsmechu Gorského a Forgáča a ovesených hlavách ostatních; opona zpadne.)

ALŽBETA LUDIEKOVNA.

HISTORICKÁ SMUTNOHRA

VO TROCH DEJSTVÁCH.

Osoby:

Alžbeta, vdova po uhorskom kráľovi Ludiekovi, z rodiny bánov bosenských.

Maria, jej dcéra, manželka Žigmundova, obe u väzení v prímorskom Novomhrade.

Ján Paližna, prior joannitských ritierov.

Pavel Horvát, syn po jeho bratovi Petrovi, prchlý biskup záhrebský.

Tomáš Sovič, žalárnik kráľovien.

Miklúš Gorský, bán mačvanský, syn zabitého palatína tohože mena.

Vladislav Lošonci, kapitáň Chorvátska a Dalmátska.

Ján Barbadiko, námorský veliteľ benátsky.

Pantaleon Barbo, vyslanec benátsky.

Alberich, jednateľ sicilského kráľa Vladislava.

Vladko Chranič, vojvoda bosenský.

Kristína, komorná kráľovien.

Felicián Sáh, } jako duchovia.
Klára, jeho dcéra, }

Výše týchto viac ritierov.

(Dejište prímorský Novýhrad v Dalmátsku, r. 1389.)

Dejstvo prvé.

Uzavrenie útoku.

(Javište tábor uhorský a benátsky pod Novýmhradom. V ďalekom úzadí vidno zámok, po bokoch stromy a stány.)

Výstup 1.

Gorský a Chranič.

Gorský.

Čudujem sa náramne, Chraniču,
Že ten tvoj pán, kráľ bosenský Tvrdko,
Tak zúri na tie svoje príbuzné,
Alžbetu a Máriu kráľovne.
Zve proti nim sokov z cudzích zemí,
Podhuckáva poddaných k odboju,
Prijíma jich, dáva jim podpory.
Všetko to len pre špatnú lakomosť,
By nemusel vydať tú zem Chlumskú,
Ktorá právom náleží Alžbete.

Chranič.

S tebou mluviac, nebudem myšlienky
Naozajné držať za zubami,
Lež poviem, čo myslím, otvorene,
Bo hovorím Sloven so Slovenom.
Horvátovci, a jich spoločníci,
Napísali sice na zástavy
Vladislava meno, a kráľ Tvrdko
Podporuje jich výdatne pritom:
Lež ani jim, ani pánu môjmu
Neide o dosadenie na trón
Tam uhorský neapolitánca.

Gorský.

O čo teda?

Chranič.

Pochopíš, keď pomneš,
Kterak s nami Slovenmi na Sáve
Dráve, Bosne, Une a Pomorí
Zachádzajú neprajní cudzinci.
Uhri vadia a Taliani o nás,
Jako vrabce sa o cudzie proso,
A hltajú naše blaho oba.
Oni páni, my pak hladná sprostač.
Taliani si privlastnili more,
Porvali ku sebe všetku tržbu,
Všetku vládu vo prímorských mestách.
Náš ubohý ľud len nádenničí
Za skrovničkú mzdu u nich boháčov.
Z Uhrov pak nám čo? My jim dávame
Mužstvo k vojsku a rozličné dane:
Oni nám lakomých úradníkov,
Kapitáňov, bánov, a zástupy
Mníchov k obracaniu bogomilov
A vykoreneniu šismatikov.
Apoštoli títo upaľujú
A stínajú už od století tých,
Ktorým meno osudné kacierov
Pripisujú. A jaké následky
Krvavého apoštolovania?
Odľudnenie, onudzenie zeme,
Nevedomosť a surovosť ľudu.
Nedvíhame sa, ale klesáme;
Nestúpame vopred, lež cúvame.
Blúdov niet, pri všetkých hranách, menej:
Lež jest vždy viac chudoby a hlúpstva.
Ľud nemyslí na nič praktického,
Nedomáha sa ani osvety,
Ani blaha: lež zapodieva sa
Náboženským výlučne blúznením,
Potiera sa vo vzájemnej borbe.
Už všetka, tak značná predtým u nás,
I osveta i tržba zanikla,
Všetky vcele remeslá upadly,

Sama orba vyšla na mizinu.
Rozširuje sa poriad kresťanská
Viera mečom: lež kresťanské mravy,
Tie o mnoho horšie od pohanských.
Hrany horia husto: ale všetko
Svetlo vied a umení vyhaslo.
Ľud ohlúpnul i pastieri jeho.
Na miesto života kresťanského
Zdomácnelo kresťanské pokrytstvo.
To najdeš tak nie len u nás v Bosne,
Lež všade od Sávy a Dunaja
Až po Siné, odjaté nám, More.
Všade nízkosť, chudoba a sprostač,
Hašterenie, bezumná treštenosť.
A to je dar cudzozemcov, Gorský.

Gorský.

Čo ty tu za reči nehovoríš!
Nuž či Tvrdko neapoštoloval
Ozbrojenou sám na Bosne rukou?
Nevojoval s bratom, uchopivším
Meč k ochrane gréckeho obriadu
A treštených bogomilov blúdom?
Nepýtal od Ludieka na pomoc
I vojsko si i dominikánov?
Nedohnal pod nekoľko týdňami
Dvestotisíc dúš k cirkvi latinskej?
A teraz by proti krvavému
Takto horlil apoštolovaniu?

Chranić.

Skusenosť ho presvedčila vlastná,
Že to všetko nevedie ku cieľu,
Ni k jednote viery, ni ku blahu.
Vidí nutnosť, upustiť od boja
Oproti domnenkám náboženským,
A viesť národ na cestu praktickú,
Aby nechav blúznenie, domáhal
Hmotného sa predo všetkým blaha,
Potom jeho povýšil prosredkom

Na výšku sa bývalej osvety.
Výminkou však zdaru pri tomto jest,
Aby národ náležal sám sebe.

Gorský.

Vymanenie teda z moci cudzej.

Chranič.

Veď myšlienka táto v zemách srbských
Nenie nová. Mali ju už dávno
I na vašich stranách Mladenovci,
Babonič, Nelepič, mnohí iní.
Úmysly však jich nepostúpily
Do života, lebo jich znudený,
Zmalátnelý nepochopil národ.
Tento ani nevie, čo mu chybí.
Cíti sa zle, príčinu nevidí.
Preto hlavy jasnejšie musejú
Skrývať svoje rozumné zámery,
A priberať viechy ku nim cudzie.
Sprostnosť vždycky križovala svojich
Spasiteľov. I sú mnohí sebci,
Ktorí rádi osobným prospechom
Obetujú záujmy národa.

Gorský.

Kterak pak vy dúfate prítomne
Obsiahnuť váš tak vznešený zámer?

Chranič.

Spor o prestol uhorský podáva
Príhodnú nám Srbom príležitosť
Sriadiť veci svoje samostatne.

Gorský.

Keď je teda Tvrdko tak velikým
Milovníkom sjednotenia Srbov,
Prečo sa nepoddá Lazárovi?
Bosna bola časťou ríše srbskej,
A predca sa odlúčila od nej;
Tvrdko pak jej dal hodnosť kráľovskú.

Chranič.

Čo nerozum roztrhal, to drží
Roztrhnutým politika Uhrov;
Nemožno nám nasledovať svoju,
Lebo Uhri sebe osobujú
Zkazonosné právo i na Bosnu,
I na Srbsko. A vy, bratia naši,
Idete jim v tom verne na ruku.
Odkuď ideš ty? Zo srbskej zeme.
Vháňal si do jarma uhorského
Švagra svojho chorvátskymi plukmi.

Gorský.

Lebo my Chorváti, vy pak Srbi.

Chranič.

Zlé nešťastie namnožilo tých mien.
Bo kde už raz meno, tam hľadajú
Ľudia rozdiel, hoc nieto žiadneho.
Spolu prišli Srbi a Chorváti
Zpoza Tatier v južné tieto kraje.

Gorský.

Spolu, ale pošli tu na rôzno.
Iná vlasť vám, iná nám. Škoda vás,
Že neznáte nič počať lepšieho,
Nežli podporovať mätežníkov.
Nevidíte, čo sa na východe
Vo Bulharsku deje a vo Grécku?
Že sa valí odtuď tureckého
Zkazonosná potopa barbarstva,
A hrozí nás všetkých tu pohrúžiť?
Teraz treba vo Budíne strojiť
Koráb, nie pak trhať mocnú ríšu.

Chranič.

O priateľu! Nepostrojíme-li
Koráb sami pre seba ochranný,
Pre budínsky nás ľahko pohltia,
I so samou uhorščiznou, vlny.
Kráľ Ľudiek premeškal príležitosť

Vypudiť surovcov z Európy.
Keby on bol vytrhnul zavčasu
S celou mocou svojou oproti nim,
A spojil sa s nami Bosniakami,
So Srbami, Bulharmi a Grékmi,
Mohli potreť sme úplne šelmy.
Lež mohutný ten „zástavník cirkve,“
Ktorý sháňal ku vykoreneniu
Východnieho obriadu križiakov,
Nedal potom ani pápežovi
Nakloniť sa k opásaniu meča,
Keď vyvrhlo peklo hordy Turkov:
Lež len o to pečoval rodinkár,
Aby Poľšu prihrnul ku sebe,
A Neápoľ domu získal svojmu.
Čo premeškal v časoch pokojných on,
V dobách búrnych nevykoná Žigmund,
Cudzozemský bez vážnosti chlapec.
Ľahko teraz učinia divoši
I uhorskú zem svojím provolím.

Gorský.

Toho bojte sa, keď pestujete
V Uhrách mätež. Ste prví na rane.
Kráľ Tvrdko by slušne mal pamätať,
Skrze koho je učinen kráľom.

Chranič.

Skrze toho asnaď, kto nás stvoril.
Vám je i to milosť, že dýchame.
Otročia nás cudzinci, a potom
Bereme to za velikú milosť,
Keď nám dáky prilepia titulík.

Gorský.

Môžete byť pozbavení toho,
Čoho vážiť sebe neumiete,
A byť zase, čím ste boli prve,
Provinciou Uhorska poplatnou.
Vystierate ruky na Dalmátsko:
Ale viďte, aby ste pri cudzom

Neztratili i to, čo je vaše.
Poslúži vám zle vysokoparnosť.

Chranič.

Pri takomto duchu ovšem nelze
Pomysleť nám na nič vznešeného.

Gorský.

Myslite len nato, čo je možné.
Mňa ku žiadnym neskloníš novotám.
Môj otec bol k najvyššej hodnosti
Povýšený; ja bych mal byť zradcom?
On vernosti padnul čestná obeť
Väznených tu na hrade kráľovien;
Ja pak bych mal spoločnú vec konať
S ubijcami jeho Horvátovci?
Gorských rod bol a zostane verným
Panovníkom uhorským nezvratne.

Chranič.

Keby to len už tá uhorsčizna
Vaša bola vlasť!

Gorský.

Naša je vcele,
Keď nám prvé sveruje úrady.

Chranič.

Ztratili ste i smysel pre voľnosť,
Pre národniu česť, slávu a prospech.
A tys' nie len korenný Chorvát sám,
Lež i žena ti carevna srbská.

Gorský.

Nepokúšaj ďalej vernosť moju,
Ale vylož krátce, o čos' prišol.
Tu práve i kapitáň Lošonci.

Výstup 2.

Lošonci k predošlým.

Gorský *(k Lošoncimu).*

Vyslanec od bosenského kráľa
A povstalcov shromáždených v Bosne,
Vojevoda Chranič.

Lošonci.
V jakej veci?
Gorský.
Vyjednávať chce o prepustenie
Väznených tu nehodne kráľovien.
Lošonci.
Sľutoval sa teda už predca raz
Nad svojimi príbuznými Tvrdko.
I povstalci už nahliadli, dúfam,
Jako ťažko obrazili hodnosť
Kráľovskú v nich, zapomenuvše sa
Na posvätnú povinnosť poddanskú.
Dobre. Máme teda jeden zámer,
Vyslobodiť trýznené kráľovne,
Alžbetu a jej dcéru Mariu,
Z pazúrov zločinných Horvátovcov.
Tam, Chraniču, stonajú v žalári,
Jako dáke rabkyne, podzemnom.
Ohavná to vec už sama v sebe;
Ohavnejšia, že jich trýznitelia
Sú poddaní jich; najohavnejšia,
Že sa zlým za dobré odplacujú.
Lebo otec a manžel kráľovien
Povzdvihnul zo prachu nevďačníkov,
I biskupa toho i priora.
Chranič.
Kráľ Tvrdko a vaši páni v Bosne
Uznávajú za zbytočné trýzniť
Kráľovne, keď už manžel Marie,
Žigmund, na trón dosadnul uhorský.
Prepustenie jich už nič nezmení.
Preto chcejú, aby jim čím skorej
Zlatá bola vrátená sloboda.
Lošonci.
Dobre. Ale to nevisí od nás.
Chranič.
Od vás visí. Pusťte obležených
Horvátovcov s ritiermi zo hradu,

A oni vám nechajú kráľovne.
To som prišol predložiť predne vám,
Potom, keď sa shodnete, ritierom.

Lošonci.

Nabídnutie hodno považenia.
Musíme však poradiť sa napred
O veci tak vážnej s Benátčanmi,
Spoločníkmi našeho podvihu.
Ide práve slavný jich veliteľ
Barbadiko. Ty sa trochu odstráň.

(Chranič odíde.)

Výstup 3.

Barbadiko, Barbo a Alberich k predošlým.

Lošonci.

Tu posol od povstalcov a Tvrdky.
Predkladá vec vážnu, Barbadiku.
Bez vás ale nechceme dať žiadnej
Odpovede.

Barbadiko.

Slušne. Čo pak žiada?

Lošonci.

By sme prepustili Horvátovcov,
Zámok pak a kráľovne prevzali.
V tom chce smysle otvoriť prehovor.

Barbadiko.

To je istý znak slabosti, páni.
Nepriatelia si nedôverujú
Cestu silou otvoriť ritierom;
Preto chcú oprobovať dohovor.
Ivaniša *) zajiste a Tvrdko
Nemajú o kráľovne starosti.

Lošonci.

V tom pravdu máš. A keď sa zmocníme
Kráľovien i hradu, tým postojná

*) Tak menoval sa obecne Ján Horvát.

Mätež ešte nebude zrazená.
Horvátovci budú i diaľ z Bosny
Nápastovať krajinu uhorskú.
Len to pustiť chcú, čo už udržať
Nemôžu, sosilniť sa ritiermi.

Gorský.

Bolo by však predca predo všetkým
Vydobyť na slobodu kráľovne.

Barbadiko.

Padnú v ruky naše i s ritiermi.

Gorský.

Lež povstalci blízko.

Barbadiko.

Pokuď oni
Dostavia sa, my hrad zaujmeme.
Priekopy už miesty zasypané.
Možno posuť hneďky stenobitné
Až ku samým ohradám náradie.
Vyjednávať nám netreba s nikým.

Lošonci.

Dobre. Budiž teda upravený
Posol nazpät s odpoveďou hrdou.
Nechať vidia, že sa nebojíme.
Ide.

Výstup 4.

Chranič k predošlým.

Lošonci.

Odpoveď je hotová, vojvodo.
Vyríď, že vo žiadne s odbojcami
Nepúšťame sa vyjednávanie.
Zložiť jim zbroj a vzdať sa doprosta.
O kráľovne nepotrebujeme
Vyjednávať, ani kupovať jich
Spásu prepustením Horvátovcov.
Obe už tak, jako v rukách našich.

Gorský.

Ivaniši povedz, že ho čakám.
Nech však už viac nedúfa zutekať,
Jestli znovu ho, jako v Požege,
Popadnem. On sa zavďačil hlavou
Otca môjho mstivej Margaréte:
Ja sa jeho zavďačím kráľovnám.

Lošonci.

A Tvrdkovi dones, že ten titul,
Ktorý milosť mu nezaslúžená
Udelila, dovedie mu odjať
Zaslúžená úplne nemilosť.
Naučíme ho dlžnej vernosti.

Chranič.

Ľutujem, že s takouto sa musím
K poslavším ma vrátiť odpoveďou.
Drsnatosť vyzýva drsnatosti. *(Odíde.)*

Lošonci.

Podstúpiť by nám hneďky ohrady.

Barbadiko.

My hotoví. Treba ale prve
Povyzvať ku vzdaniu sa ritierov.

Lošonci.

K tomu hodí sa najlepšie Barbo.

Barbadiko.

Vojdi teda, Barbo, bez odkladu.

Barbo.

Budú sa ma pýtať o výminky.

Barbadiko.

Bezo všetkých výminiek na milosť.
(Barbo odíde.)

Lošonci.

My sa zatým postavme v hotovosť,
Vyveďme a rozostavme mužstvo.
(Odíde i s Gorským.)

Alberich.

Divno, že sa tak Obec Benátska
Zasadzuje za právo Marie,
A protiví toľmi Vladislavu.

Barbadiko.

Prečo divno? Rodina to jedna.

Alberich.

Jedna ovšem, ale s tým rozdielom,
Že uhorská vetev sa prevrhla,
Zapomnevši na svoj pôvod vcele,
A že sa moc s Mariou prenáša
Konečne na rodinu nemeckú.
Nebola by to vec prirodzená,
Aby priali Taliani Talianu?
Anžuánci zajiste, hoc pošli
Zo Francie, sú praví Taliani.

Barbadiko.

Pre nás ohľad ten nemá významu.
Môže-li byť vätším nekto vrahom,
Nežli Ludiek bol, Obce Benátskej?
Odobral nám celú Dalmáciu,
Viedol s nami vojnu na zničenie,
Chcel si Obec učiniť poplatnou.
Sohnal vojsko krížové bullami
Pápežskými proti šismatikom,
A potom nás prepadnul ním lstive,
Znenadála, neprihotovených.

Alberich.

Práve preto nepochopiteľné,
Že za jeho válči Obec dcéru.

Barbadiko.

A bol by snaď Ladislav inakší?
Na ňom mala by Obec Benátska
Vraha v mnohom nebezpečnejšieho,
Bo by v ruke jeho sa spojila
Pevnozemská a námorská sila.

Alberich.

Pamätoval by, že ste Taliani.

Barbadiko.

Talianovi Talian vrah najväčší.
Obec nemá väčších nepriateľov
Nad Talianov.

Alberich.

Vladislav postúpi
Predbežnou vám všetky mestá smluvou,
Ktoré Ludiek zaujal v Dalmátsku;
Len odstúpte, aby Horvátovci
Mohli odviezť kráľovne v Neápoľ.
Žiada toho veľmi Margaréta.
Chce videť u nôh svojich hriešnice,
Nimiž ubit kráľovský jej manžel.

Barbadiko.

Verím. Ale čo by to zmenilo
Vo veci, keď už venčaný Žigmund?

Alberich.

Prijmú vtedy Uhri Vladislava.

Barbadiko.

Musíš o tom v Benátkach s vojvodom
Vyjednávať a so starešinou.
Nám tu darmo mluviť, Alberichu.
My plníme len dané rozkazy,
A pretriasať jich nemáme práva.
Naloženo nám vystúpiť z lodí
A dobývať, spoločne s Uhrami,
Novohradu, a to i činíme.

Alberich.

Pleťte teda bič sami na seba. *(Odíde.)*

Barbadiko.

Koľká to u ženských žiadosť pomsty!

(Odíde i on; opona zpadne.)

Dejstvo druhé.

Vyzvanie ku vzdaniu sa.

(Javište palota v zámku novohradskom, s jednými dvermi v úzadí.)

Výstup 1.

Sovič a Kristína.

Kristína.

Povedz mi, čo sa deje, Soviču.
My v podzemnej tej vlhkej jaskyni
Jako v hrobe. Nevieme ničoho,
Ani čo tu sa vodí vo zámku,
Ani čo tam von za ohradami.

Sovič.

Zvestuj blízke kráľovnám spasenie.
Že Lošonci a Gorský obľahli
Zámok, viete. Teraz už vystúpil
I s námorským vojskom Barbadiko.
Snaď ešte dnes pristúpä k ohradám,
Jestliže sa ritieri nevzdajú.
Priekopy už majú vyplnené.

Kristína.

Jest sa čoho báť, že nás odvezú
V Neápoľ na loďach, keď benátske
Vystúpilo na pevninu vojsko.

Sovič.

Čiastka jeho zostala na loďach,
A tie držia zatvorený prístav.

Kristína.

Čo pak značí ono naslúchanie?
Prichádzajú často tí ritieri,

Vo dne v noci, a pritknuvše ucho
Až ku zemi, slúchajú dychtive.

Sovič.

To sa deje po všetkých podzemných
Miestnosťach a kol do kola v zámku.
Boja sa vkopania nepriateľa
A ochranných rozhodenia ohrád.

Kristína.

O keby si vedel, jaký my tam
Máme strach v tej podzemnej jaskyni!

Sovič.

Predstaviť si môžem, jako desno
To, zbavenou byť sladkej slobody,
Videť seba v moci rozzlobených,
Ku všetkému odhodlaných vrahov,
Očakávať, čo učinia ďalej.
Hrozná je vec nevoľa a žalár,
Zvlášte krehké pre ženské osoby,
Navyknuté, čo viac, k panovaniu
A všetkému pohodliu z detinstva.

Kristína.

Najvyššieho dosiahlo trápenie
Naše stupňa, odkedy tie divné,
Nepochopné nás plašia znamenia.
O by aspoň z ohľadu tohoto
Smilovali sa ľúti tyrani!

Sovič.

Idú. Premluv o tom smelo s nimi.

Výstup 2.

Paližna a Horvát k predošlým.

Paližna.

Čo ty tu, Kristíno? Načo si ju
Priviedol, Soviču? — Kto ti kázal?

Sovič.

Udalosti ma neobyčajné
Vyhovoria.

Pališna.
Čo za udalosti?
Ochorela dajedna z kráľovien?
Horvát.
Čujete snaď podzemných krtov? He!
Sovič.
Nič z toho, lež znamenia jakési
Nepochopné dejú sa v žalári.
Kráľovne sú na smrť predesené.
I nemohol som sa teda zdržať
Zjednať prístup komornej Kristíne
K velebnosťam vašim, aby divnú
Predniesla vec, čo očitý svedok.
Pališna.
No, čo je?
Kristína.
Dve nám už prešly noci
V nevyslovnom trepotu a hrôze.
Jest nám, jako by z každého kúta
Tajné na nás číhaly mocnosti.
Nesmieme sa ani pohnúť z miesta,
Len sa jedno túlime k druhému,
Jako ovce zplašené, s úžasom.
Pališna.
Chápem váš stav. Vo vlastnej len koži
Nalezáte trochu bezpečnosti.
Od nosa na piaď vládnu mátohy.
Čo videly ste, šialené baby?
Kristína.
Umučenie, obrázky na stene,
Bez všetkej sa kolembú príčiny.
Pališna.
Jestli pravda, to zemetrasenie.
Kristína.
Nelze mysleť, lebo i nádoby
Zo stola sa dvíhajú, práve tak,
Jako ľudskou pozdvihnuté rukou.

Horvát.

Prividenie.

Kristína.

Čo deje pri svetle
Opätne sa, na čo tri osoby
Hľadia bdiace, stojacie na nohách,
To nemožno nazvať prividením.
O keby ste uzreli to sami,
Mráz by ztriasol i vašimi kosťmi.
Musíme tam zahynúť od strachu.
Preto dajú kráľovne pre Boha
Prosiť vás o premenu miestnosti.
Menom jich sa vrhám na kolená. *(Kľakne.)*

Božna.

Blázna všade plaší vlastná hlúposť.

Kristína.

Nie sme deti. Skutok jest, čo pravím.

Paližna.

To vás straší zadusený Karol.

Kristína.

Už ktokoľvek, pre Kristove rany,
Pre Rodičku Božiu, smilujte sa.

Horvát.

Modlite sa.

Kristína.

I pritom úžasné
Znamenia sa opätujú poriad.

Paližna.

Jestli je duch, ten vás najde všade.
(K Sovičovi.)
Odveď ju.

Kristína.

Keď sa nesmilujete,
Teda prosia vás kráľovne o smrť.

Paližna.

Tú jim dáme, keď bude vhodno nám.
Preč! Odveď ju, Soviču, a žiadnu
Z nich mi viacej tu nevoď pod oči.

Sovič.
Poď teda, Kristíno. *(Podvihne ju, ona odíde.)*
Paližna.
Slúchaj, Sovič.
Obcovanie tvoje podozrelé.
Sovič.
Prečo, pane?
Paližna.
Ukazuješ veľkú
Príchylnosť ku tým kráľovským babám.
Sovič.
Vyznám, ľúto mi trochu nešťastných.
Paližna.
A samého seba ti nie ľúto?
Kto jich priateľ, ten je náš nepriateľ.
Sovič.
Bol som vždycky verný pánom svojim,
I tým chcem byť.
Paližna *(hrozí mu)*.
Daj pozor, daj pozor!
(Sovič odíde.)
Horvát.
Dať by predca jim iného miesta.
Paližna.
A ty myslíš, že to pravda, Pavle?
Vymyslely si to chytré babščia,
By vymohly si lepšie obydlie.
Nechce chutnať podzemná jaskyňa
Chovanicam budínskeho zámku.
Horvát.
Kto vie! Možno, že skutočne straší.
Paližna.
Keď straší, nech trpia. Jich strádanie
Naša rozkoš. Zadusily Karla,
Nás všetkého pozbavily blaha.

Ty si musel zanechát biskupstvo,
Mne jediný už zbýva Novýhrad.

Horvát.

Keď nemáme ľútosti nad nimi,
Bojme sa jich pomsty. Lebo kto vie,
Čo bude dnes zajtra s nimi, s nami?
Prítomne sú ony v rukách našich,
Jestli však dobyjú zámku Uhri,
Padneme my do rukú kráľovien.

Paližna.

A môžeme jich už teraz smieriť?
Hoc by sme jich na rukách nosili,
Pomstou budú dýchať obrazené.

Horvát.

Poslednie však bolia najviac švihy.

Paližna.

Nebojím sa jich pomsty, bo život
Svoj žiadnemu nesverím človeku.
Dostanú-li ma kedy vrahovia,
Dostanú ma trupom necitelným.

Horvát.

Žiaľny konec.

Paližna.

Taký má smutnohra.
Dohráme ju, keď sme povolaní
K nej, aspoň tak, aby svet povedel,
Že výtečne hrali Horvátovci;
Že stavali, zvrhovali kráľov,
A keď dielo jich zničila chytrosť
Babská, že vo pomste boli hrozní,
Nezjavivše až do posledmieho
Dechu žiadnej slabosti pri sebe.
Keď zhynúť, nuž zhynúť hrdinami.

Horvát.

Vedú naši kohosi.

Výstup 3.

Barbo a dvaja ritieri k predošlým.

(Ritieri v čiernych pláštoch s bielymi krížami na nich vovedú Barbu.)

Ritier.

Nepriateľský vyslanec, pán Barbo.

Paližna.

Barbo! Znám ho. To ten veľký rečník,
Ktorý Uhrov zklonil k Žigmundovi,
A postavil mu venec na hlavu.

Barbo.

Hrdím sa, že takú pripisuješ
Skrovnej mojej výrečnosti silu.

Paližna.

Len nevidím, jako sa srovnáva
S kramárskou ten skutok politikou.

Barbo.

Benátčania však musejú videť,
Keď schvaľujú krok vyslanca svojho.

Horvát.

Vážky, funty, lokte, vydrigroše.

Barbo.

A že tak jest, z toho môžte videť,
Že benátske vás oblieha vojsko
Tu v poslednom vašom utočišti.

Paližna.

S odjavšími vám Dalmátsko Uhry.

Barbo.

S nimi ovšem.

Paližna.

No, čo nám vzkazujú?

Barbo.

Aby ste hneď otvorili brány;
Ináč si jich otvoríme sami.

Paližna.

Pod jakými pak to výminkami?

Barbo.

Pod žiadnymi. Vzdajte sa naprosto;
Síc sa hneďky započne borenie.
Viete, že sú hrádze zasypané.
Máme prístup ku hradbám hotový.

Paližna.

Počakaj tam vonku na odpoveď.
Vy ritieri pošlite dnu bratov.
(Ritieri odvedú Barbu.)

Horvát.

To víťazov reč.

Paližna.

Naša pak bude
Reč obrancov nepremožiteľných.

Horvát.

Ja sa bojím tých talianskych kunštov.

Paližna.

Nemluv o tom. V čas nebezpečenstva
Neplašiť, lež dodávať odvahy,
Smelosť kriesiť a dôveru v seba.

Výstup 4.

Zástup ritierov k predošlým.

Paližna.

Nepriateľ nás oslovuje vzdať sa
Na milosť a nemilosť, ritieri.
Vec tá týče sa všetkých jednako.
Vyslovte sa teda, čo myslíte?
Chcete-li sa vzdať? či pak sa brániť?
Ja vás nechcem siliť ku ničomu;
Len to sdeliť vám držím za slušné,
Čo myslím o zpupnom oslovení.
Mne sa zdá, že hrdá nepriateľa

Reč bude len plášťom jeho strachu.
Vedia, že priatelia naši idú
So statočným, hojným vojskom z Bosny;
Preto chcú nás ustrašiť prve, než
Víťazné jich spatríme zástavy.
Myslia, že by dobre bolo priviesť
K nevčasnému zúfaniu nás strachom,
Prv než budú museť prchnúť sami.
To vedzte, že zjavne i kráľ Tvrdko
Za nás a za právo Vladislava.
Len vytrvať. Útok odrazíme,
Hladu pak sa netreba obávať.
Neprišli sme ešte na dno zásob.
Toľko k objasneniu položenia.
Osvedčte sa teraz, čo vám ľúbo?
Isť v zajatie? či pak tu sa brániť?

Ritieri.

Do ostatnej kapky krve brániť.

Paližna.

Odhodlanie dôstojné ritierov.
Posol teda Barbo nechať vstúpi.

Výstup 5.

Barbo k predošlým.

Paližna.

Poslavším ťa oznám, že ritieri
Hrdej tvojej nezľakli sa reči.

Barbo.

Chcete teda zhynúť. Lebo našej
Spojenej neodoláte moci.

Paližna.

Na prípadnosť tú slyš čo zrobíme.
Zaškrtíme obidve kráľovne,
Jako ony zaškrtily Karla,
A trupy jich zhodíme medzi vás.
Dotieravše na nás, uvádzate

V nebezpečenstvo život kráľovien,
Tých kráľovien, ktoré chcete spasiť.
Bo prisahám, že to učiníme.

Barbo.

Hrozby také nás nezvráťa z cesty.

Paližna.

Ani vaše nás od zmužilosti.
Iď, oznám to obidvom táborom.

(Dva ritieri odvedú Barbu.)

Jestliže sa nepriateľ odváži
Ku prístupu, hotové je všetko,
Voda, skaly, smola, olej, brvná,
Hasiči na strechách rozstavení.
Vy na hradby, ritieri, na hradby!
Nech mu skorej donesú odpoveď
Naše strely, nežli jeho posol,
Aby videl našu odhodlanosť.

(Odchádzajú; opona zpadne.)

Dejstvo tretie.

Strašná noc.

(Javište podzemný žalár. V úzadí dvere, na stenách obrázky a drevenné umučenie. Na boku stolík so sviecnami i zrkadlom.)

Výstup 1.

Alžbeta, Maria a Kristína.

(Alžbeta sedí pri stolíku driemajúc, s opretou na lokeť hlavou, Maria a Kristína shovárajú sa opodiaľ ticho.)

Maria.

Matka trochu usnula, Kristíno.

Kristína.

Nie div. Dve sme už noci nespaly,
A ten večný strach, to oslabuje.

Maria.

Buďme ticho. Nech si aspoň takto
Podrieme. Bo keď sa uložíme,
Prchne od nás sen občerstvujúci.
Svíjame sa na tej vlhkej slame,
A keď začnú ukájať sa smysly,
Vydesujú nás hneď sny strašlivé.

Alžbeta.

Len hovorte, dietky, veď ja nespím. *(Vstane.)*

Maria.

Čo pak si sa zamlčala, matko?

Alžbeta.

Rozvažujem na mysli, čo asi
Bude s nami? Bo čas rozhodný tu.
Dobývanie zámku sa počalo.
Žalárnici naši snaď podľahnú.

Ale kto vie, čoho vo krajnosti
Môže schopná byť jich veľká zloba?

Maria.

Prijmem ráda smrť, jestli nie voľnosť;
Len väzenie toto nech prestane.
Smrť nič proti tomu, čo snášame.
Trpíme ju stokrát každodenne.
Pri smrti na jeden raz podstúpi
Človek bolesť, s tým všetkému konec;
Nás tu už rok mučia Horvátovci.

Alžbeta.

Vysedely sme si na nich hadov,
Ktorých teraz cítime žihadlá.

Maria.

Keby sme len neboly šly do tej
Slavonie! Nebolo by nikdy
Takéto nás potkalo nešťastie.

Alžbeta.

Hja, kto mohol sa toho spodievať?
Keď počali znovu Horvátovci
Utíšené zeme južné búriť,
Gorský, verný nádvorník náš, myslel,
Že osobná prítomnosť udobrí
Neprajníkov, ustraší mätežných,
A utvrdí vo vernosti verných.
Šly sme teda, nespodievavše sa,
Že by mohla ísť opovážlivosť
Tak ďaleko, aby odbojci nás
Prepadli po zbojnícku na ceste.

Maria.

O boly to hrozné chvíle, matko!
Trniem, keď si len pomyslím nato,
Jako s divým revom mäsiarili
Pred očima našima Forgáča,
Nádvorníka Gorského, a iných
Nespasivších sa skorým útekom;
Jako krute nás vytrhli z voza,

Olúpili, vliekli do zajatia.
A Tvrdko jich prijal potom vďačne.
Keď museli utekať do Bosny.

Alžbeta.

Bohužiaľ on, driečny náš príbuzný,
Bol vždy hlavnou oporou odbojcov.
Dávno by už boli rozprášení,
Keby v Bosne nemali bezpečné
Utočište a pomoc hotovú.
Teraz tiahne sám Tvrdko k pomoci
Väzniteľom, mučiteľom našim,
Dúfaja zmocniť sa Dalmácie.

Maria.

Zaujíma sa vrúcne za cudzích,
Náš ani o svojich nedbá Žigmund.
Stydím sa zvať ho svojím manželom.
Ukazuje skutkom, že nehľadal
Mňa, lež hľadal korunu skrze mňa.
Tú keď našol, trhuje s bratami
O kus zeme, na nás nepomyslí.
Nie len že sám osobne nespiecha
Vybaviť nás z ruky nepriateľov,
Ale ani vojsko neposiela.
Lebo verný Gorský vydržuje
Vojsko svoje na svoje útraty.
I Lošonci si len sám pomáha,
Jako môže, vo predielach týchto.
Z toho vidno, že by rád bol Žigmund,
Keby sme sa nikdy nevrátily.
Myslí, že nás viac nepotrebuje.
Príde-li nám žiaducia sloboda,
Benátčanom budeme ďakovať
Viacej za ňu nežli Žigmundovi.

Alžbeta.

Vo chlapcovi tom sme sa sklamaly.
Pred Karolom prchnul, keď sa blížil;
Teraz nás tu necháva vo plenu.

To svedčí o planom jeho srdci.
Bo hoc je už jako roztrojená
Tá uhorská zkázy blízka krajna:
Predca toľké mohol sohnať vojsko,
Aby nás z rúk vychvátil lotrovských.

Maria.

Ani tá Hedviga nedbá o nás.

Alžbeta.

O tej márne slzy vidím v duchu!
Plače, ale nemôže obmäkčiť
Srdce svojho dивého Jagajla,
Ni, ináč tak zápalčivých, pánov,
Aby vtrhli k nášmu uvoľneniu.

Maria.

Ach, jej slzy, jestli jich má, chladné!
Lebo vrelá slza hýbe srdcom.
Keby dobrá bola dcéra, sestra,
Dávno by už bola ku dviženiu
I Jagajla priviedla i Poľšu.

Kristína.

Na kráľovské milosti vaše sa
Všetko ťažké shrnulo nešťastie.
Zo tróna ste prišly do žalára,
Poddaní sa vás ztrhli neverne,
Stvory vaše zradily vás podle,
Povýšenci vrhli do prepasti,
Príbuzný vás stíha, dcéra, sestra,
Manžel a zať pozerajú na vás
Okom cudzím. Je ale už, tuším,
Miera vašich utrpení plná.
Zajtra vám snaď svitne deň voľnosti.

Alžbeta.

Neide dnes Sovič oznámiť nám,
Čo sa dialo.

Kristína.

Slyším vŕzgať kľúče.

Alžbeta.

To iste on. O náš verný Sovič!
Aspoň jeho máme tu priateľa,
Ním sme trochu spojené so svetom.

Výstup 2.

Sovič k predošlým.

Alžbeta.

Opozďuješ dnes príchod, Soviču.
Čakáme pak s velikou ťa túžbou.
Bo slyšaly sme v jaskyni tejto
Temný jakot a dunenie zeme.
Musela byť borba znamenitá,
A nevieme, jako sa skončila.
Nemôžme tu nič iného robiť,
Jedine modliť sa za priateľov.

Sovič.

A vyslyšal Boh modlitbu vašu.
Radujte sa, spasenie je blízko.
Otvorili si obliehajúci
Prôlom. Zajtra bude nový útok.
Pochybnosti niet, že hrad zaujmú.

Alžbeta.

Myslíš?

Sovič.

Nelze držať sa ritierom.

Maria.

Osvietily by sa slová tvoje!

Alžbeta.

Nenadejde-li pak Ivaniša
S Bosniakami ritierom na pomoc?

Sovič.

Kým tí prídu, v Novomhrade budú
Dávno veleť obliehajúci ho.
Verím pevne, že mučiteľovia
Vaši budú o nekoľko hodín

Svíjať u nôh sa vašich s pokorou.
A dychtive čakám tej rozkoše.
Chcem videť už raz zradu ztrestanú.
Zlosť zničenú, pýchu pokorenú.
Teraz ešte trpeť trochu tíše.
Nebude to už dlho, milosti.

Maria.

Pamätovať budeme na vernosť
Tvoju, jestli dni nám svitnú lepšie.

Sovič.

Už svitajú. Buďte pri pokoji,
Nebojte sa. Čokoľvek sa stane
Tam nad vami, vy tuto bezpečné.
Lepšej skrýše by ste ani samy
V peleši tej nemohly naleznúť. *(Odíde.)*

Výstup 3.

Sáh a **Klára** jako duchovia k predošlým.

(Vystúpä zo zeme s tvárou na bielo naličenou, v bielych plachtách a punčochách. Predpokladá sa jich neviditeľnosť.)

Alžbeta.

Sovič blízke zvestuje spasenie:
Moje však sa srdce predca sviera.
Cítim v duši jakúsi tesklivosť.
Jest mi, jako čo by nastávalo
Veliké nám nejaké nešťastie.

Maria.

Cítim i ja veľkú v sebe úzkosť.
Pri borbe sa môže stať všeličo,
Zasypanie, zborenie, dým, oheň.

Alžbeta.

A priora zloba nekonečná.
Kto vie, čím nás obmyslí v krajnosti?

Kristína.

Vy sa všetkým desíte, milosti,
Čo len zlého sa môže prihodiť.

Škoda tým sa trápiť, čo byť môže.
Zdvihnúť radšej myseľ k Hospodinu.
Oddať sa do svätej vôle jeho,
Zdať s dôverou naňho cesty svoje.
S mysľou čakať od neho pokojnou.
A s radosťou srdca všetko dobré.

Alžbeta.

To už bude okolo polnoci.
Neobjavia-li sa zas úžasné
Znamenia?

(Sáh podvihne a upustí s hrmotom stolík, Klára pokýve obrazom na stene, ženské všetky značia sa krížom, s výrazom najvätšieho ľaku!)

Ha! Spomenula som jich!

Maria.

O matko! Ja zahyniem od strachu.

(Túli sa ku nej.)

Kristína.

Ach, jako som prosila tyranov
Na kolenách o iné obydlie!
Tie jich srdcia tvrdšie od kameňa.
Odbyli ma so zlostnou úškľabou.

(Sáh podvihne zrkadlo na stole, Klára zkýve umučením.)

Maria.

Vidíš, matko? Zrkadlo sa dvíha,
Jako v rukách ľudských, umučenie
Pak sa kýve, jako posotené.
To mocnosti neviditedeľné.

Kristína.

Dvere škrípu. Ide zase ktosi.

Alžbeta.

Slyším, a nič netuším dobrého.
Znamenia tie sotva sú daremné.

Výstup 4.

Paližna, Horvát a dvaja ritieri k predošlým.

(Jeden z týchto má žinku v ruke. Ženské javia strach. Paližna obráti sa napred ku ritierom.)

Paližna.

Naliehanie nepriateľa núti
Nás splniť to, čím sme mu hrozili,
A čo som ja sprevádzal prísahou.
Zvrhneme mu z vysokosti ohrád
Napred trupa Alžbety pod nohy.
Uvidíte, že to staví útok,
A dobudne nám slobodný odchod.

Maria.

Slyšíš, matko?

Alžbeta.

Slyším, decko moje.

Paližna.

Alžbeto! Som ti anjelom smrti.

Alžbeta.

Po živote takom smrť vítaná.

Paližna.

Kázala si zahrdúsiť Karla
Raneného zákernickým mečom.
Jakou smrťou zomrel on, takou ty.
(Poukáže na provaz. Maria zhýkne, Kristína ju poddržuje.)

Alžbeta.

Čiňte, čiňte. Zadrhnite toho
Manželku, jenž zdvihnul vás zo prachu.
Ušetrite ale dcéry mojej.
Nemala podielu v smrti Karla.

Paližna.

Tvojej len nám ku spaseniu teraz
Treba smrti. *(Vrhne jej žinku na šiju.)*

Maria.

Neopovážte sa!
Netknite sa hlavy pomazanej!
(Chce chopiť žinku, Paližna ju odstrčí.)

Paližna.

Chceš okovy? Preč s ňou! Odveďte ju!
(Odvedú Alžbetu, za nimi Paližna a Horvát.)

Maria.

Keď zadusia matku, musia i mňa. *(Odíde.)*

Kristína.

Bože, Bože, čo sa vodí s vami! *(Odíde.)*

Klára.

Karol Dračský zhynul spravodlive:
Nehynie však Alžbeta bez viny.
Pochod jej do Gorjan mal nečistý
Pobočný cieľ laskavosti s Gorským.
Na ceste ku rozkoši zhynula.

Sáh.

Pamätlivý Boh, ač nie náhlivý.
Zpáchané nad nami ukrutnosti,
I nad celou rodinou Sáhovskou,
Karolom Robertom mstí prehrozne
Na potomstve jeho. Bere celé
Vo vnukoch a vnučkách trúchly konec.
Andrej zhynul od zradnej manželky
V Neápoli. Vdove Ludiekovej
Prišla teraz posledmia hodina.
Marii pak súdeno dni skončiť
Vo trepotu a slzach bezdetnej.

Klára.

O ubohá! Videla v Budíne
Hrozné Karla Dračského ubitie;
Teraz vidí zadusenie matky.
Skusí potom mrzkosť Žigmundovu,
Až chladnosti jeho svädne dechom.
Nebude mu po vôli jej návrat.

Bude sa jej stránit ošemetník.
Bude, pode zámyslom potrebných
Ciest, putovat ustavične sem tam,
Ona bude lkat do dostrádania.
To budúcnosť tejto Ludiekovny.

Sáh.

Ide žialna obet hriechu otcov,
Vracia sa od hrozného divadla. *(Prepadnú sa.)*

Výstup 5.

Maria a Kristína.

Maria.

Zadusená! Pred môjma očima
Zadusená, od svojich poddaných!
O úžasný, neslýchaný zločin!
O prehrozný výjav! O hodina
Trápov nezapominutedelná!
Komu toho nadelil Boh, čo mne?
Kto kedy prez tolké prešol muky?
Hrôza stíha hrôzu, vätšia velkú,
Odkedy môj otec zavrel oči.
Narodila som sa ku nešťastiu,
V žinkách, pode planétou zlovestnou.
Pohroma prichádza za pohromou,
A prestania v tom niet, i nebude.
Na prestole budem závidet los
Počestného žene nádenníka.
Skvos královský zaodeje sice,
Neukojí však srdce plačúce.
(Zachveje sa trochu, lapí sa dlaňou za čelo.)
Kdeže sme? Svet sa zatočil so mnou.

Kristína.

Ach, nemaluj si aspoň budúcnosť
Tak hroznými barvami, královno.

Maria.

Iď, iď, prines mi tie nové šaty,
Nech sprobujem, či budem v nich pekná
Pri sobáši. Bo Žigmund pekný muž.
Pekného mať budem muža, nie-li?
(Upravuje na sebe šaty.)
Musím ísť ukázať sa materi. *(Odíde.)*

Kristína.

Vystupuje z koľají jej rozum,
A nie div, pod návalom toľkých hrôz.

(Odchádza ; opona zpadne.)

OPRAVY.

Str.	*Riad.* —		*Stojí :*	*Čítaj :*
17.	9.	zhora :	Pojdeš	Pôjdeš
55.	1.	,,	Brestislav	Bretislav
87.	13.	zdola :	,,	,,
165.	19.	zhora :	neďáš	nedáš
177.	4.	zdola :	*Franh*	*Frank*
232.	17.	,,	ktorí	ktorý
233.	14.	,,	k predošlémm	k predošlému
269.	17.	,,	vynanie	vyznanie
293.	16.	zhora :	nepájajú	napájajú
299.	1.	zdola :	Odvrhli	Odvrhly
320.	17.	zhora :	zhynuli	zhynuly
326.	4.	zdola :	borhe	borbe

Od vydavateľa týchto básni vyšly tiež spisy nasledujúce:

CONCORDIA. Slovanský Letopis. Vydali: *J. Viktorin* a *J. Palárik*. V Budíne, 1858. (Niet viac k dostaniu.)

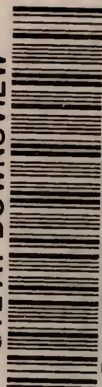
LIPA. Národní Zábavník. Vydal *Josef Viktorin*. Ročník I. V Budíne, 1860. (Niet viac k dostaniu.)

LIPA. — Ročník II. V Pešti, 1862. 2 zl. — kr.

LIPA. — Ročník III. V Pešti, 1864. 2 zl. — kr.

JÁNA HOLLÉHO SPISY BÁSNICKÉ. So životopisom a zprávou o pomníku i spisoch jeho sporiadal a vydal *Josef Viktorin*. Tretie, opravené vydanie. V Pešti, 1863. . . . . 3 zl. 40 kr.

GRAMMATIK DER SLOVAKISCHEN SPRACHE. Zum Schul- und Selbstunterrichte bearbeitet, mit Übungsaufgaben, Gesprächen, einem ausführlichen Wörterverzeichnisse und einer populären Chrestomathie versehen von *Josef Viktorin*. Dritte Auflage. Pest, 1865. (Prvé vydanie vyšlo r. 1860. Druhé r. 1862.) Verlag von Wilhelm Lauffer . . 1 fl. 50 kr.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 19 25 09 009 0